Anja Pohončowa
Theresa Jacobsowa
Ines Kellerowa
wud.

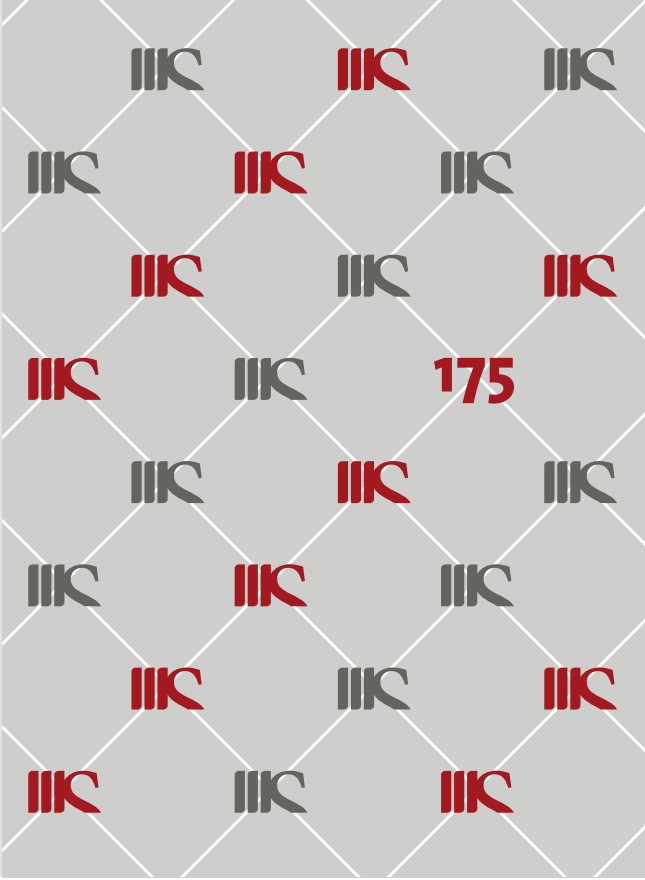

Mały rjad Serbskeho instituta Budyšin
Kleine Reihe des Sorbischen Instituts Bautzen

38

Wědomosć za wšitkich

Maćica Serbska · Maśica Serbska po 1990

Serbski Sorbisches
institut Institut

38 · 2024 Mały rjad Serbskeho instituta Budyšin
Kleine Reihe des Sorbischen Instituts Bautzen

Maćica Serbska
Maśica Serbska

Kooperaciski partner Kooperationspartner

Serbski Sorbisches
institut Institut

© 2024 Serbski institut Budyšin
Sorbisches Institut Bautzen
Dwórnišćowa 6 · Bahnhofstraße 6
D-02625 Budyšin · Bautzen
T +49 3591 4972-0
F +49 3591 4972-14
www.serbski-institut.de
si@serbski-institut.de
Redakciska rada Redaktionsrat
Theresa Jacobsowa,
Lubina Malinkowa
Korektorat Korrektorat
Sonja Wölkowa
Wuhotowanje Gestaltung
Ralf Reimann, Büro für Gestaltung,
Bautzen
Ćišć Druck
Union Druckerei Dresden GmbH
ISBN 978-3-948166-88-5

Załožba
za serbski lud
Stiftung
für das sorbische
Volk

Serbski institut spěchuje so wot Załožby za serbski lud, kotraž dóstawa lětnje přirażki z dawkowych srědkow na zakładźe hospodarskich planow, wobzamknjenych wot Zwjazkoweho sejma, Krajneho sejma Braniborskeje a Sakskeho krajneho sejma.

Das Sorbische Institut/Serbski institut wird gefördert durch die Stiftung für das sorbische Volk/Załožba za serbski lud, die jährlich auf der Grundlage der beschlossenen Haushalte des Deutschen Bundestages, des Landtages Brandenburg und des Sächsischen Landtages Zuwendungen aus Steuermitteln erhält

Anja Pohončowa
Theresa Jacobsowa
Ines Kellerowa
wud.

Wědomosć za wšitkich

Maćica Serbska · Maśica Serbska
po 1990

Zběrnik mjezynarodneje konferency
WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN ·
WĚDU ŠYRIŚ składnostnje 175. róčnicy
założenja Maćicy Serbskeje 25. a
26. nowembra 2022 w Budyšinje

38
Mały rjad Serbskeho instituta Budyšin
Kleine Reihe des Sorbischen Instituts Bautzen

Strona Wobsah

6 Předsłowo

8 *Anja Pohončowa*
Wotewrjenje konferency

Představizny

10 *Lubina Malinkowa*
August Hermann Francke – Maćicar, tibetologa, dobroćel Serbskeho muzeja

18 *Hartmut S. Leipner*
Dolnoserbska Maśica Serbska a statkowanje duchownych

24 *Piotr Pałys*
Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom 24. awgusta 1947 – wjeršk powójnskeho Maćičneho skutkowanja. Přeběh a wothłós

Wozrodźenje a mjezynarodne styki

36 *Petr Kaleta*
Wědomostne a kulturne poćahi Maćicy Serbskeje z Towarstwom přećelow Łužicy spočatk 21. lětstotka

40 *Tadeusz Lewaszkiewicz*
Róla Maćicy Serbskeje při budźenju narodneho wědomja, při wuwiwanju serbskeju rěčow a serbskeje kultury na pozadku dźěławosće druhich słowjanskich Maćicow

47 *Jurij Łušćanski*
Maćica Serbska a mjezynarodne styki po wožiwjenju 1991

59 *Jan Malink*
Wožiwjenje Maćicy Serbskeje 1990/91

Skutkowanje Maćičnych cyłkow

70 *Pětš Šurman*
K statkowanju Maśice Serbskeje w Dolnej Łužycy. Jeje wósebnosći a spleśonosći z Górneju Łužycu

87 *Edmund Pjech*
Nawjazanje na tradicije? Skutkowanje Maćicy Serbskeje w 1990tych lětach a we Weimarskej republice w přirunowanju

95 *Trudla Malinkowa*
K skutkowanju stawizniskeje sekcije w lětach wot 1991 do 2023

105 *Roland Marti*
Rola stareje Maćice/Maśice pśi wuwiśu pśawopisa serbskeju rěcowu

113 *Sonja Wölkowa*
Wožiwjenje Hornjoserbskeje rěčneje komisije po přewróće 1989/90 a jeje dźěławosć w zańdźenych třoch lětdźesatkach
119 *Fabian Kaulfürst*
Statkowanje Dolnoserbskeje rěčneje komisije w slědnych 30 lětach
128 *Theresa Jacobsowa, Ines Kellerowa*
Sekcija ludowěda/muzejownistwo w Maćicy Serbskej po 1989/90 – dohlady a wuhlady
138 *Měrko Šołta*
Sekcija hudźba w Maćicy Serbskej – přehlad dźěławosće
148 *Trudla Malinkowa*
Prócowanja Maćicy Serbskeje wo serbske pomniki

Wužadanja do přichoda

166 *Anja Pohončowa*
Skutkowanje Maćicy Serbskeje po wožiwjenju 1990/91 – wróćozhladowanje a perspektiwy
177 *Měto Nowak*
Symboliska ideelna domownja, aktiwny wědomnostny głos abo projektowa nosańka? Input za diskusiju k (nje)trjebnosći Maćice Serbskeje w 21. stoléšu

Narěče na jubilejnym zarjadowanju 175lětneho wobstaća 30. apryla 2022

182 *Jan Malink*
183 *Pětš Šurman*
185 *Jurij Łušćanski*
187 *Anja Pohončowa*

Dodawk

190 Bibliografiski přehlad Maćicy Serbskeje mjez 1991 a 2023
194 Zapis awtorkow a awtorow

Předsłowo

Składnostnje 175. róčnicy założenja Maćicy Serbskeje wotmě so 25. a 26. nowembra 2022 w Budyskim Serbskim domje konferenca pod hesłom »WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŚ. Skutkowanje Maćicy Serbskeje w 20./21. lětstotku«, kotruž wuhotowa Maćica Serbska w kooperaciji ze Serbskim institutom. W lěće 1997 wozjewi tehdyši předsyda Maćicy Serbskeje dr. Měrćin Völkel přehlad wo jeje stawiznach (Trać dyrbi Serbstwo, Budyšin 1997), w kotrymž so na čas hač dosrjedź 20. lětstotka koncentrowaše. Tohodla měješe na aktualnej konferency dźěławosć Maćicy Serbskeje po jeje wožiwjenju w srjedźišću stać.

Po politiskim přewróće 1989/90 angažowachu so mnozy Serbja za přetworjenje a wobnowjenje towaršnostneho žiwjenja we Łužicy. W zwisku z njewěstym přichodom Instituta za serbski ludospyt, kotryž bě wot 1951 sorabistiske slědźenja dowójnskeje Maćicy Serbskeje w institucionelnej formje dale wjedł, jewješe so wot naléća 1990 myslička, Maćicu Serbsku reaktiwizować. Nazymu samsneho lěta wožiwi horstka zajimowanych ludźi Maćicu Serbsku. Woni wuzwolichu nachwilne předsydstwo, nadźěłachu wustawki a spřihotowachu prěnju hłownu zhromadźiznu, kotraž wotmě so 2. apryla 1991. Tohodla jewitej so, hdyž rěčimy wo wožiwjenju Maćicy Serbskeje, husto lětoličbje 1990 a 1991.

Rezonanca na prózstwu wo přinoški bě sylna, na to wuwity program ze 16 přednoškami bě interdisciplinarny a z referentkami a referentami z tu- a wukraja wobsadźeny. W přednoškach njebě jenož narok, do stawiznow hladać a w archiwach hrjebać, ale tohorunja wosobinske nazhonjenja Maćicarjow zapřijeć a naposledk zhromadnje do přichoda hladać a so prašeć: Kak chce Maćica Serbska w přichodźe skutkować? Što je móžno a što nic? Hdźe su hranicy čestnohamtskeho skutkowanja dźensa porno 1990tym lětam? Wšitke referaty so delnjo- abo hornjoserbsce přednjesechu.

Zběrnik wobjimuje 19 přinoškow, kotrež wěnuja so přewažnje časej wožiwjenja Maćicy Serbskeje a dźěławosći wubranych sekcijow kaž tež Hornjo- a Delnjoserbskeje rěčneje komisije a pomnikoweho wuběrka. Jedyn přinošk zhladuje do zažnych stawiznow Maćicy Serbskeje. Dodali su so nimo toho přehlady organizowanych zarjadowanjow a ponowjenych resp. postajenych pomnikow kaž tež ilustracije a za kontekstualizowanje krótke informacije k awtorkam a awtoram. Dodali su so wyše toho narěče něhdyšich předsydow a nětčišeje předsydki Maćicy Serbskeje a Maśicy Serbskeje na wosebitej swjatočnosći za člonow Maćicy Serbskeje 30. apryla 2022 w hosćencu Burghof w Budyšinje.

Wosebitosć a zdobom wužadanje předležaceho zběrnika běše wšelakorosć tekstowych družinow. Tak wobsahuje zběrnik wědomostne kaž tež popularnowědomostne přinoški. Dale bě wjetšina přednošowacych mjez tehdyšimi akterami. Tohodla su wotpowědne teksty hustodosć dokumentacija na zakładźe swójskich archiwow a dopomnjenkow. Zestawa wotbłyšćuje tuž zdźěla selektiwne dopomnjenki, při čimž so subjektiwne měnjenja tu a tam akcentuja. Za lěpše čitanje rozsudźi so redakcija za wužiwanje znateje skrótšenki MS za Maćicu Serbsku. W hornjoserbskich tekstach steji tuta skrótšenka za »Maćicu Serbsku« a jeli dźe wo delnjoserbski wot rjad, wupisa so »Maśica Serbska«. W delnjoserbskich tekstach postupuje so nawopak.

wobraz 1 *Referentki a referenća mjezynarodneje konferency WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŚ, 25. nowembra 2022, foto Maćij Bulank*

Hladajo na zaměr konferency a zdobom towarstwa, na tři lětdźesatki wróćo zhladujo so přichodej přiwobroćić a so prašeć, dokal měła Maćica Serbska kročić, twori předležacy zběrnik dobry zakład za dalšu diskusiju. A tuta diskusija je so hakle zahajiła. Njech so něšto hiba, njech pohnuja přinoški w zběrniku k dalšemu rozmyslowanju wo wuznamje a skutkownosći Maćicy Serbskeje srjedź dalšich serbskich institucijow.

Theresa Jacobsowa, Ines Kellerowa, Anja Pohončowa

Budyšin, w awgusće 2024

Wotewrjenje konferency

Lube Maćicarki a koleginy, lubi Maćicarjo a kolegojo – česćeni hosćo!

Lětsa woswjeći najstarše serbske towarstwo, Maćica Serbska, 175. róčnicu swojeho (do)założenja. Na to smy jako towarstwo hižo z wosebitej swjatočnosću za našich członow bjezposrědnje po hłownej zhromadźiznje 30. apryla 2022 spominali. Wosebity jubilej pak nima so jenož za zawrjenymi durjemi woswjećić, ale tohorunja zjawnje a za wšitkich zajimcow widźomnje. A što by so lěpje za wědomostne towarstwo hodźało, hač konferenca? Z tym nawjazujemy do wěsteje měry na woswjećenje 150. róčnicy założenja našeho towarstwa 1997. Hinak pak hač tehdyša konferenca stajimy lětsa skutkowanje MS w času po jeje wožiwjenju 1990/91 do srjedźišća, potajkim w zašłych 31 lětach. Čehodla?

Tam a sem je ważne a trěbne wróćo zhladować na to zašłe a docpěte – nic, zo bychmy so sami wuchwalowali, ale w tym padźe skerje, zo bychmy analyzowali a zwěsćili, što je dźěławosć MS w zašłych třoch lětdźesatkach wučiniła a što je pod kotrymi wuměnjenjemi zdokonjała. Tole by móhło a snano też dyrbjało zakład być za to, hdyž so prašamy, dokal chce MS w přichodźe hić. Wěm, zo su mnozy referenća za přihotowanje swojeho přednoška w starych aktach hrjebali. Tole bychu móhli też naši potomnicy z dosć wulkim wotstawkom činić. Lěpšina za mnohich tu přitomnych pak je, zo běchu pódla – při samym wožiwjenju towarstwa abo w prěnich lětach po tym; mnozy hač do dźensnišeho. Woni chowaja we sebi přidatnu wědu wo wšelakich pozadkach, kotruž sej ze žaneje akty wučitać njemóžemy. To wotewrja nam přidatnu, nutřkownu perspektiwu.

Konferenca pod titlom »WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŚ« je zhromadne zarjadowanje MS a Serbskeho instituta. Dźakuju so na tutym městnje Serbskemu institutej za podpěru. Wuzběhnyć chcu też financielne spěchowanje konferency přez Załožbu za serbski lud. Přeju nam přijomnu dźěłowu atmosferu, wěcowne diskusije a mjezsobnu wuměnu kaž też zajimawe rozmołwy.

wobraz 2 *Předsydka MS Anja Pohončowa při wotewrjenju konferency, 25. nowembra 2022, foto Maćij Bulank*

Představizny

August Hermann Francke – Maćicar, tibetologa, dobroćel Serbskeho muzeja

Składnostnje 75. róčnicy założenja MS w lěće 1922 přewza Ota Wićaz nadawk swjedźenskeho přednoška. W tutym wěnowaše so serbskemu ludowemu basnistwu, kotrež, tak Wićaz, cyle w skutkowanju bratrowskeje jednoty w Serbach korjeni. Z tym nawjaza zdobom na 200lětny jubilej Ochranowa, kiž so w samsnym lěće swjećeše (Malinkowa 2022).

Składnostnje 175. róčnicy założenja MS a 300lětneho jubileja Ochranowa chcu tež ja w tutym nastawku na wuske poćahi mjez Serbami a bratrowskej jednotu pokazać. Na slědach Oty Wićaza steji w srjedźišću přinoška Maćicar, tibetologa a dobroćel Serbskeho muzeja prof. August Hermann Francke.

Wučer w Małym Wjelkowje – šuler serbšćiny

August Hermann Francke narodźi so 5. nowembra 1870 w Gnadenfreiju, dźensa Piława Górna w Pólskej.[1] Městačko słušeše k šleskim sydliščam bratrowskeje jednoty a też swójba Francke bě jeje sobustaw. Pućowansko-misionarsku žiłku bě August Hermann wot dźěda Christiana Friedricha zdźědźił, kiž bě jako misionar w Južnej Africe skutkował. Byrnjež mjeno to sugerowało, njebě misionar Francke z Augustom Hermannom Francku, założićelom Franckowych wustawow w Halle nad Solawu, přiwuzny. Pietizmej a misionskemu hibanju pak bě runje tak kaž wony přichileny. Po wuchodźenju šule wopyta Francke wučerski a misionski wustaw w Niskej, hdźež so na službu w bratrowskej jednoće přihotowaše.

Prěnje wučerske městno nastupi jutry lěta 1891 na hólčim wustawje w Małym Wjelkowje. Wjetšina tamnišich chowancow bě so w zamórskich kónčinach narodźiła a bu wot staršejumisionarow w starobje šěsć abo sydom lět na wukubłanje do Małeho Wjelkowa pósłana (Motel 2013). Mjez Franckowymi šulerjemi bě też Hans-Windekilde Jannasch, wnučk serbskeho misionara Jana Awgusta Měrćinka. Wjacore strony w swojich dopomnjenkach wěnuje Jannasch swojemu wučerjej, kiž wědźeše šulerjow z njekonwencionelnymi metodami zahorić a jim ze swojej přichilnosću domiznu stworić (Jannasch 1970: 105–109).

Francke pak njebě jeno wušikny kubłar, ale też rěčnje nadarjeny. Hižo w Małym Wjelkowje zaběraše so ze wšelakimi rěčemi. Dokelž njemóžeše sej wot snadneje wučerskeje mzdy wotpowědne knihi kupić, wotpisowachu šulerjo na přikład sanskritowe teksty abo fonetiske dźěła za njeho. Też živa dwuručnosć we wokolinje Małeho Wjelkowa jeho zajimowaše, kaž jeho šuler Hans-Windekilde Jannasch rozprawješe: »Damals fesselte ihn die in unserer Gegend noch lebendige Sprache der Wenden. So lernte er Wendisch und belustigte uns ab und zu, indem er in der geheiligten Stille [der Lernzeit] seltsame Zischlaute von sich gab. Beim Ausgang aber bat er seine ›Helden‹: ›Fangt mir ein Wendenweib ein!‹ Worauf wir uns auf die erste beste Bauersfrau stürzten, die vom Markt aus der Stadt kam, ihr die Körbe abnahmen und sie zu Francke

wobraz 3 *August Hermann Francke 1870–1930, Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0*

zerrten. Dann hörten wir ehrfurchtsvoll zu, wie er tatsächlich Wendisch mit ihr sprach und sich von ihr verbessern ließ.« (Jannasch 1970: 107). Dale zhonimy, zo bě Franckowy »prěni ›wučer‹ serbšćiny [...] frizer Lorenc z Wulkeho Wjelkowa. Pozdźišo wučeše jeho wučer Beyer z Bobolc serbsku rěč. We wustawje w Małym Wjelkowje rěčeše z kuchinskej holcu serbsce.« (bjez awtora 1989: 7) Tola Franckowy zajim za Serbow a jich rěč njewobmjezowa so jeno na wjesny kontekst. Wot lěta 1891 wobdźěleše so na wučerskim wustawje w Budyšinje na hodźinach serbšćiny a bě skónčnje »derje serbski nawuknył« (přispomnjenje redaktora k nastawkej Šewčika 1907: 142).

Čłon Maćicy a »zakładnik Serbskeho doma«

Francke nawjaza spěšnje styki k byrgarsko-narodnym kruham w Serbach. Hižo w lěće 1894 zastupi do MS. Dalokož hodźi so to z lisćinow čłonow zwěsćić, je Francke hač do lěta 1922 prawidłownje lětne přinoški za MS płaćił (Muka 1897: 38; 1923: 11). Prawdźepodobnje bě hač do swojeje smjerće w lěće 1931 čłon MS, byrnjež jenož hišće zrědka we Łužicy přebywał.

W Časopisu Maćicy Serbskeje mjenuje so Francke »zakładnik M.S.« abo tež »zakładnik ›Serbskeho doma‹« (ČMS 1907: 93 a 142). Tutón čestny titul spožči so wosobinam, kiž běchu 100 abo wjace hriwnow za twar Maćičneho doma darili (Muka 1897: 65). Hač pak je Francke woprawdźe tajku wysoku sumu za Serbski dom darił, njeda so hižo dokładnje zwěsćić. Tak njejewi so jeho mjeno na přikład w daricelskej lisćinje z lěta 1897. Wěmy wot Hansa-Windekilde Jannascha, zo Francke z niskej wučerskej mzdu lědma wuńdźe. Tež w pozdźišich lětach jako misionar měješe snadne dochody. Móžno tuž, zo poćahuje so čestny titul na Franckowu tibetsku zběrku, kiž je Serbskemu muzejej darił a kiž měješe so za runohódnu z wulkim pjenježnym darom.

Misionska służba w Tibeće

Po štyrjoch lětach w Małym Wjelkowje delegowaše bratrowska jednota Francku w lěće 1895 na college do Fairfielda w Jendźelskej, zo by so na misionsku službu w Tibeće přihotował. W měrcu 1896 bu w domjacym Gnadenfreiju na diakona ordinowany a poda so krótko po tym na puć do zapadneho Tibeta. W lěće 1897 woženi so z Annu Theodoru Weitz, z kotrejž

1 K biografiji Francki powšitkownje hlej Walravens/Taube 1992: 15–21.

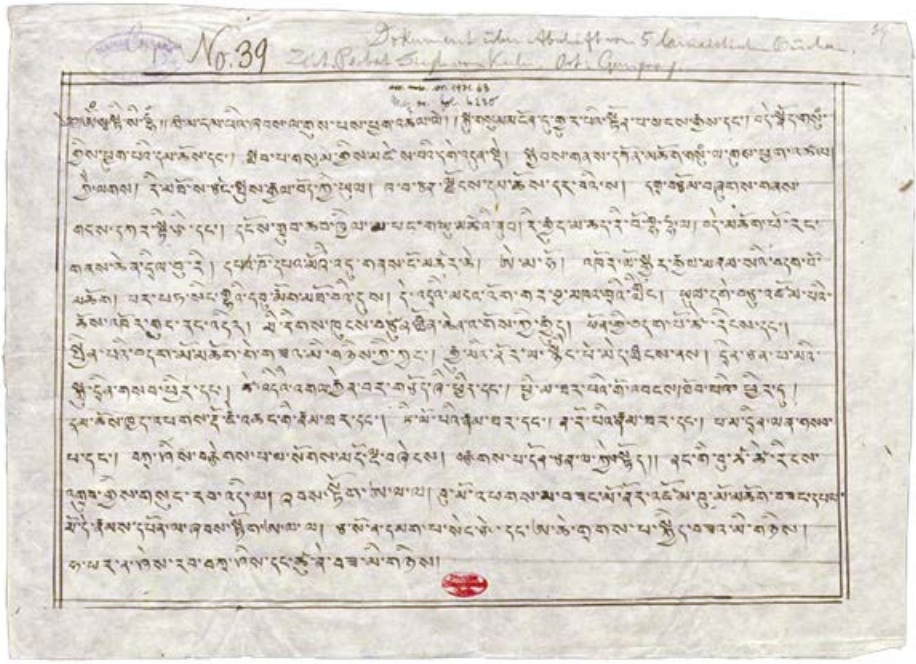

wobraz 4 *Tibetski rukopis ze zběrki MS, Statna biblioteka w Berlinje – założba »Preußischer Kulturbesitz«, Wotrjad za orient*

bě so hižo w Małym Wjelkowje slubił. Tři dźěći so mandźelstwu narodźichu. Při pisanskich a přełožowarskich dźěłach bě jemu mandźelska, kiž bě jara derje tibetsce nawuknyła, ważna zepěra a sobudźěłaćerka (Walravens/Taube 1992: 21–22).

Francke skutkowaše na wšelakich městnach w zapadnym Himalaja, mjez druhim w městačku Leh, kiž leži 3506 m nad mórskej hładźinu a słuša k najwyše ležacym městam swěta. Ze swojim zajimom za jeho wobdawacy swět a kulturu sta so Francke w běhu krótkeho časa z wuběrnym znajerjom tibetskich dialektow, stawiznow a nabožiny. Dwójce bu prašany, so na slědźerskej wuprawje po Tibeće resp. Himalaja wobdźělić. Runje na spočatku 20. lětstotka bě zajim za Tibet jara wulki, wšak wobhladowaše so Tibet jako pradomizna tak mjenowanych »Aričanow«. Francke zaběraše so mjez druhim intensiwnje z buddhizmom a předbuddhistiskimi nabožnymi tradicijemi. Swoje dopóznaća wozjewješe w nastawkach a knihach, kiž su hač do dźensnišeho swoju płaćiwosć wobchowali (Hahn 1992). Nimo toho wobdźěli so Francke na přełožku biblije do klasiskeje tibetšćiny. Wosebje pak přełožowaše Swjate pismo do wšelakich tibetskich dialektow. Dale załoži prěnju nowinu w tibetskej rěči, zběraše a wudawaše starodawne pisomne žórła a poda artefakty tibetskeje kultury do muzejow a bibliotekow w Berlinje, Lipsku, Londonje, Mnichowje, Ochranowje a Budyšinje (Walravens/Taube 1992: 17–21).

W lěće 1911 spožči Wróćławska uniwersita składnostnje swojeho 100lětneho wobstaća Augustej Hermannej Francke titul čestneho doktora, wo čimž też wšelake serbske medije rozprawjachu. Mjez druhim gratulowaše jemu Misionski Posoł: »Přejemy jemu, kiž ma wulke

zasłužby wo misionstwo, wo wědomosć a też wo naš serbski muzej, k žadnemu wuznamjenjenju z wutroby wšo zbože!« a wuzběhny, zo je Francke »naš krajan a dobroćel našeho serbskeho muzeja« (Misionski Posoł 1911: 144; podobnje Łužica 1911: 67).

Po Prěnjej swětowej wójnje wosta Francke w Němskej. W lěće 1922 habilitowaše so w Berlinje a přewza slědźerske nadawki na tamnišej uniwersiće. Přez wospjetnu wójnsku jatbu a dołholětny přebytk we wysokohórskej klimje wosłabjeny, zemrě August Hermann Francke hakle 50lětny 16. februara 1930 w Berlinje. Pochowany bu na kěrchowje tamnišeje bratrowskeje jednoty. Jeho narowny kamjeń je dźensa hišće na pohrjebnišću w Berlinje-Rixdorfje přistupny.

Tibetska stwa w Małym Wjelkowje

Dokelž Anna Theodora Francke hrubu wysokohórsku klimu jenož ćežko znjese, přebywaše swójba w lětach 1904/05 a 1908/09 na dowolu w Małym Wjelkowje. Při tutej składnosći zarjadowa August Hermann Francke spočatk lěta 1905 w Małowjelkowskej korčmje mały tibetski muzej. Maria Heyde, dźowka serbskeje misionarki Marije Hartmann rodź. Lobakojc z Turnowa, zapisa 11. februara 1905 do swojeho dźenika: »[Wir] beschauen ihr ›Francke's Museum‹ d.h. viele interessante Indische besonders tibetische Sachen welche sie in einem gemieteten Stübchen im Gasthof ausgestellt haben. Es ist dieses auch Francke's Arbeitsstübel.«[2] Heyde, kiž bě sama přez štyri lětdźesatki w Tibeće skutkowała a słušeše k najlěpšim znajerjam tamnišich rěčow a dialektow, wědźeše tuž wustajene eksponaty derje zarjadować.

Daričel Serbskeho muzeja

W lěće 1907 dari August Hermann Francke nahladnu ličbu indisko-tibetskich objektow a wšelakich pismow do Serbskeho muzeja (Francke 1907, Šewčik 1907: 141–142).[3] Prawdźepodobnje běchu někotre z nich też hižo w Małym Wjelkowje wustajene a Francke přewostaji je před swojim nawrótom do Tibeta Serbskemu muzejej. Dohromady jedna so wo 125 objektow a 24 dokumentow, kotrež wopřijimuja zdźěla wjacore dźesatki stronow. Njewšědny dar pokaza, kak hłuboko bě Francke ze Serbami a jich prócowanjemi wo Serbski dom a narodny muzej zwjazany. By móhł tibetsku zběrku też Budyskemu měšćanskemu muzejej, Ochranowskemu muzejej abo wustawej w Niskej darić. By móhł zběrku też w Małym Wjelkowje wostajić, wšako wobsedźeše tamniši hólči wustaw domjacy muzej, w kotrymž chowachu eksponaty z cyłeho swěta. Město toho je Francke ze swojim prestižnym darom sydom lět do toho założeny Serbski muzej a 1904 zjawnosći přepodaty Serbski dom podpěrał a takrjec wuznamjenił. Wo tym też němsku zjawnosć z wobšěrnym nastawkom w Bautzner Anzeiger (1907: 144) informowaše, nastawk so pozdźišo do serbšćiny přełoži a w Časopisu Maćicy Serbskeje (1907: 93–97) wozjewi. W nim wopisuje darjene dokumenty, zjima wobsah a zarjaduje je do stawizniskeho konteksta.

Pola darjenych dokumentow jedna so zwjetša wo rukopisne chroniki w tibetskej rěči abo w rěči urdu, kotrež wobjednawaja tibetske stawizny. Nimo toho wobsahuje zběrka wopisma kaž też wotpiski melodijow a spěwow. Najstarše dokumenty pochadźeja něhdźe z 17. lětstotka.

2 Unitätsarchiv Herrnhut, NFHe.68, dźenik Maria Heyde.

3 Přir. nimo toho Serbski kulturny archiw Budyšin, MS II-1D, [Zbytny] Archiw Maćicy Serbskeje: Zapis darow a daričelow museja Maćicy Serbskeje, 10r–16v.

Mjez dokumentami je też 60 łopjenow wopřijacy drjewoćišć »Byang chub tung bshags« w lamaskim pismje. Tutón ćišć bě misionar Otto Gerhard Hetaš, kiž skutkowaše mjez lětomaj 1900 a 1911 w Tibeće, přez sposrědkowanje Francki Serbskemu muzejej darił. Otto Gerhard je syn serbskeho misionara Handrija Gustawa Hetaša, kotryž bě mnohe lěta w Južnej Africe dźěłał (Malinkowa 2018: 13). Na serbski pochad Hetaša so w aktach[4] kaž też w Časopisu Maćicy Serbskeje (hlej Francke 1907: 96, přispomnjenje) wuraznje pokaza.

Hromadźe z wopisanymi dokumentami přewostaji Francke Serbskemu muzejej też 54 starych a aktualnych koporowych a slěbornych pjenjezow z Kašmira, Tibeta a wšelakich dalšich indiskich regionow kaž też zběrku 70 ludowědno-archeologiskich objektow. Při tym jedna so zwjetša wo hlinjane figury, taflički a cyhele, zdźěla z napisami a/abo rysowankami ze srjedźowěka. Najstarši objekt, hlinjany cyhel z podawiznu Buddhy a indiskim napisom, pochadźa po měnjenju Francki z 8. lětstotka. Mjez ludowědnymi objektami su na přikład kłokowy kij, kiž so na kwasach wužiwaše, nopowe sudobjo abo kožany měšk.

Jónkrótne dary pohnuchu dr. Arnošta Muku, tehdyšeho redaktora Časopisa Maćicy Serbskeje ke kritiskim słowam serbskemu čitarstwu napřećo: »Na nim [August Hermann Francke] móže sebi mnohi wučeny a njewučeny Serb přikład brać. Wšako smy my też w poslednim lěće bohužel přeco zaso nazhonić dyrbjeli, zo naši serbscy krajenjo, haj samo wučeni Serbja a sobustawy našeje Maćicy wot nich abo w jich wosadach namakane starožitnosće (na př. we Wotrowje, w Konjecach, we Łupoji) nic našemu serbskemu, ale cuzym musejam darichu pak za něšto kroškow předachu. Je tajke spočinanje prawe a zdobne?« (přispomnjenje redaktora k nastawkej Šewčika 1907: 142)

W lěće 1909, dwě lěće po prěnim wulkim darje, přewostaji Francke Serbskemu muzejej dalše tibetske objekty. Jedna so při tym wo 20 rukopisow kaž też štyri sleborne a 16 koporowych pjenjezow. Zdobom je sposrědkował dalšej daraj Otta Gerharda Hetaša. Stej tole kamjenjej, do jednoho je wobraz wudypany a na druhim je indiski mantra »om mani padme hum« napisany, z kotrymž je so Francke we wšelakich nastawkach wědomostnje rozestajał.[5]

Serbska zjawnosć njezaby na njewšědnu zběrku w Maćičnym muzeju. Tak pisaše Ota Wićaz w lěće 1924 w swojim wobšěrnym nastawku »Tibet a Łužica«: Do skupiny misionarow »słuša też naš krajan misionar Francka z Małeho Wjelkowa, kiž je najlěpši znajer tibetanskeje rěče, a do njeje runje cyłu bibliju přełožuje. Wón je nam darił do našeho serbskeho muzeja krasnu zběrku tibetanskich rukopisow« (Wićaz 1924: 62).

Wosud tibetskich rukopisow

Krótko po smjerći Augusta Hermanna Francki 16. februara 1930 wobroći so Orientaliski wotrjad Pruskeje statneje biblioteki w Berlinje 11. apryla 1930 na MS.[6] Při rjadowanju Franckoweho namrěwstwa běchu na rukopisy w zběrce MS storčili. Direktor wotrjada prošeše MS wo bliše informacije zběrku nastupajo a zwurazni zajim, rukopisy wotkupić. Hakle 11. nowembra 1930 wotmołwi MS, zo by zwólniwa była, tibetske rukopisy statnej bibliotece přewostajić, »und sieht Vorschlägen wegen einer Entschädigung entgegen. In erster Linie hat der Vorstand der Maćica Serbska einen Austausch gegen slavische, insbesondere wendische Urkunden in Erwägung gezogen«.[7] Je derje móžno, zo spekulowachu Maćicarjo na Jakubicowy rukopis, kiž so

w Berlinje chowa. Tola Orientaliski wotrjad njemóžeše wočakowanja spjelnić, wšako njeměješe přistup k serbskim dokumentam. Berlinscy móžachu jenož za nakup serbskich rukopisow trěbne pjenjezy přewostajić. W februaru 1931 wotpósła MS wšitke tibetske dokumenty do Berlina, zo bychu so tam přepytowali a hódnoćili. W měrcu wotmołwi direktor, zo tibetske wopisma zdawna tak drohotne njejsu a zo bychu je MS za 100 hriwnow wotkupili. Tuta płaćizna pak zdaše so MS přeniska, žadaše sej znajmjeńša 200 hriwnow: »Mit 100 RM könne die Maćica unter den heutigen Verhältnissen auch keinen entsprechenden Gegenwert für ihre Bücherei beschaffen.«[8] Skónčnje dojednaštaj so instituciji na sumu 150 hriwnow, kiž so MS spočatk julija 1931 přepokaza.[9] Rozsud tehdyšich Maćicarjow bě bjezdwěla prawy, wšako bychu so tibetske dokumenty w Budyšinje prawdźepodobnje w njeměrnych lětach Druheje swětoweje wójny zhubili. W Berlinje pak so hač na małe wuwzaća wuchowachu a su dźensa hišće w Statnej bibliotece zajimcej přistupne. Módry gumijowy kołk z napismom »Maćica Serbska v Budyšinje«, krótka parafraza z ruki Francki kaž też jeho čisłowanje swědča wo pochadźe rědkich dokumentow z Maćičneje zběrki. W bibliografiji Augusta Hermanna Francki je tibetska zběrka MS dokładnje wopisana (Walravens/Taube 1992: 512 – 526).

Wosud tibetskich starožitnosćow

Hinak hač pola tibetskich wopismow njeda so wosud tibetskich objektow Maćičneje zběrki hižo zwěsćić. Ani w dźensnišim Serbskim muzeju ani w Budyskim Měšćanskim muzeju, do kotrehož bě so zběrka Serbskeho muzeja po zakazu a wuswojenju MS dała, njewobsedźa dźensa indisko-tibetske pjenjezy ani dźěle tibetskich hlinjanych objektow abo ludowědnych eksponatow. Hač je so tibetsko-numismatiska a ludowědna zběrka MS za čas wójny zničiła, skradźu priwatizowała abo třećemu wužiwarjej přewostajiła, njeda so zwěsćić.

Francke a serbski stawiznopis

Spočatk měrca 1922 rozprawješe Ota Wićaz w Serbskich Nowinach skrótka wo Franckowej najnowšej knize (Wićaz 1922a). Tutón nastawk jemu připósła, krótko na to Francke Wićazej wotmołwi: »In Kleinwelke war ich als Lehrer u. habe dort die Wenden kennen u. lieben gelernt. Gegen Ende des Krieges wurde ich etwas irre an ihnen, als ich hörte, sie wollten sich dem Tschechenstaat anschließen; doch hat mich Prof. [Hans] Stumme in Leipzig, der auch Mitglied der M[aćica] S[erbska] ist, darüber beruhigt. Prof. Stumme hat wendische Ahnen; aber welcher Ostdeutsche hätte das nicht? Was mir an Ihrem Aufsatz ganz besonders wertvoll ist, das ist der Umstand, daß Sie darin auf die Beziehungen der Wenden zur Brüdergemeine eingehen. Ich hoffe,

4 Tež tam: 12v.
5 Tež tam: 15v a 16; dale Wjerab (1909: 160, čo. 13; 1910: 143, čo. 1 a 2). Prawdźepodobnje je so pjenježny dar w Časopisu mylnje dwójce registrował.
6 Serbski kulturny archiw Budyšin, MS I 9 D, [Zbytny] Archiw Maćicy Serbskeje: Towarstwowe akty a zběrki manuskriptow, 11v a 12v.
7 Tež tam: 27v.
8 Tež tam: 42v.
9 Tež tam: 46v a 59v.

sie werden diesen Gegenstand noch weiter verfolgen, denn da lässt sich noch viel Interessantes finden.«[10] W samsnym lisće da Francke Wićazej hnydom wšelake pokiwy. Wón pokaza na skutkowanje Marije Lobakojc w Surinamje, na serbskeju misionarow Handrija Hetaša w Africe a Mateja Waŕma w Grönlandskej, doporuči Wićazej so na archiwara w Ochranowje wobroćić a praša so: »Sollte nicht etwa auch Měrćinks Tagebuch ins Wendische übersetzt werden?«[11]

Kaž bě Francke Wićazej poručił, napisa Wićaz hišće w měrcu – krótko do toho, zo měješe swjedźenski přednošk składnostnje Maćičneho jubileja – do archiwa bratrowskeje jednoty w Ochranowje list, w kotrymž so za dalšimi informacijemi wo serbskich misionarach wobhoni.[12] Prěnje wuslědki tutych slědźenjow wozjewi Ota Wićaz hižo w juniju w Serbskich Nowinach (Wićaz 1922b) a Pomhaj Bóh (Wićaz 1922c). Nastawkaj so krótko po tym zhromadnje ze swjedźenskej narěču składnostnje 75. wobstaća MS w rjedźe serbskeje ludoweje knihownje wozjewichu (Wićaz 1922d). Zaměrnje slědźeše Ota Wićaz w dalšich lětach za poćahami mjez bratrowskej jednotu a Serbami a wozjewješe mnóstwo nastawkow k tutej temje (Šěn 2015). Kaž doporučene wobstara sej Wićaz pozdźišo tež wotpisk Měrćinkoweho rukopisneho dźenika.[13]

Zjeće

August Hermann Francke słuša bjezdwěla do kruha wuznamnych Maćicarjow-Njeserbow, kaž prof. William Morfill z Jendźelskeje abo prof. Alfons Parczewski z Pólskeje, kiž dźěło serbskich narodnych prócowarjow njesebičnje podpěrachu. Jeho zajim za cuze rěče a kultury zawostaji slědy w Tibeće kaž tež we Łužicy. Tu kaž tam je so prócował, małe ludy a rěče zeznać a w swojim kulturnym wuwiću spěchować. Jako misionar bratrowskeje jednoty a wuznamny tibetologa přewostaji Serbskemu muzejej wospjet dokumenty a objekty ze wšelakich indiskich regionow. Tute dary wustajichu so Serbam napřećo jako přikład a pohon. Wone spožčachu młodemu Serbskemu muzejej prestiž a podšmórnychu jeho wahu w regionalnej syći muzejow kaž tež na mjezynarodnej runinje. Z tym podpěraše Francke nic naposledk serbske prócowanja wo samopostajenje a samozwobraznjenje. W prěnim rjedźe pak swědči – bohužel zhubjena – tibetska zběrka MS hač do dźensnišeho wo wuskej splećenosći serbskich stawiznow z bratrowskej jednotu a misionskim hibanjom. Ze swojimi pokiwami nastorči Francke serbske slědźenje wo Ochranowskim hibanju w Serbach.

Literatura

Bjez awtora 1989: Prof. dr. h. c. August Hermann Francke (1870–1930), w: Pomhaj Bóh 39/12, str. 7–8.

FRANCKE, A[ugust] H[errmann] 1907: Zběrka tibetskich rukopisow w museju Maćicy Serbskeje, w: Časopis Maćicy Serbskeje 60, str. 93–97.

HAHN, Michael 1992: Das Werk A. H. Franckes, w: WALRAVENS, Hartmut / TAUBE, Manfred, August Hermann Francke und die Westhimalaya-Mission der Herrnhuter Brüdergemeine. Eine Bibliographie mit Standortnachweisen der tibetischen Drucke. Stuttgart (= Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband 34), str. 23–35.

JANNASCH, Hans-Windekilde 1970: Erziehung zur Freiheit. Ein Lebensbericht. Göttingen.

MALINKOWA, Lubina 2018: Ochranow a Serbja (2), w: Rozhlad 68/5, str. 12–16.
MALINKOWA, Lubina 2022: 300 lět Herrnhut/Ochranow. Jubilej lěta 1922 a jeho wuznam za Serbow, w: Pomhaj Bóh [72]/7, str. 3–5.
MOTEL, Hans Beat 2013: »Mama, mein Herz geht kaputt!«. Das Schicksal der Herrnhuter Missionskinder. Herrnhut.
MUKA, Arnošt 1897: Zapiski Maćicy Serbskeje w Budyšinje (1847–1897), Budyšin.
MUKA, Arnošt 1923: Zapiski Maćicy Serbskeje, w: Časopis Maćicy Serbskeje 76, str. 3–54.
ŠEWČIK, J[akub] 1907: Dary za musej a archiv M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 60, str. 141–143.
ŠĚN, Franc (wud.) 2015: Ota Wićaz. Personalna biografija. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 25).
WALRAVENS, Hartmut/TAUBE, Manfred 1992: August Hermann Francke und die Westhimalaya-Mission der Herrnhuter Brüdergemeine. Eine Bibliographie mit Standortnachweisen der tibetischen Drucke. Stuttgart (= Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband 34).
WIĆAZ, Ota 1922a: Dr. h. c. Hermann Franka, w: Serbske Nowiny 81 (11.3.1922) 59, str. 2.
WIĆAZ, O[ta] 1922b: Serbjo jako misionarojo Bratrowskeje Jednoty, w: Serbske Nowiny 81 (16.6.1922) 136, str. 2.
O. W. [WIĆAZ, Ota] 1922c: Serbowka w Surinamje, w: Pomhaj Bóh 36, str. 143–144 a 37, str. 148.
WIĆAZ, Ota 1922d: Wo serbskim ludowym basnistwje. Serbja jako misijonarojo Bratrowskeje Jednoty. Serbowka w Surinamje. Budyšin (= Serbska ludowa knihownja; 12).
[WIĆAZ, Ota] 1923: Kraj Tibet a jeho wobydlerjo, w: Předźenak 1924, str. 59–62.
WJERAB, M[ichał] 1909: Dary za muzej a archiv M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 62, str. 159–161.
WJERAB, M[ichał] 1910: Dary za muzej a archiv M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 63, str. 143–144.

10 Serbski kulturny archiw Budyšin, ZM XXXVIII 36 D, Zawostajenstwo Oty Wićaza, Wućahi z Herrnhutskich dźenikow: August Hermann Francke na Otu Wićaza, Gnadenberg 17.3.1922.
11 Tež tam.
12 Serbski kulturny archiw Budyšin, ZM XXXVIII 50 I, Zawostajenstwo Oty Wićaza, Serbscy misionarojo: Joseph Theodor Müller na Otu Wićaza, Ochranow 5.4.1922.
13 Serbski kulturny archiw Budyšin, ZM XXXVIII 60 D, Zawostajenstwo Oty Wićaza, Korespondenca z Hans-Windekilde Jannaschom: Hans-Windekilde Jannasch na Otu Wićaza, Göttingen 22.12.1951.

Dolnoserbska Maśica Serbska a statkowanje duchownych

Ten pśinosk se zaběra z rolu duchownych w MS. Mjaztym až wót lěta 1880 do 1937 głownje fararje su póstajali statkowanje towaristwa, njejsu grali pó nowozałoženju w lěśe 1993 duchowne w dolnołužyskej sekciji žednu rozsuźecu rolu. Dej se pšašaś, cogodla jo to tak było a z kakimi towarišnostnymi wuwiśami to stoj w zwisku.

Dnja 25. maja 1880 jo se raźiło, założyś teke w Dolnej Łužycy serbske wědomnostne zjadnośeństwo MS. Towaristwo jo było konstituěrowane na iniciatiwu pólskego jurista a stawiznarja Alfonsa Parczewskego ako samostatny dolnołužyski serbski wótrěd Maćice Serbskeje, kótaraž jo se założyła južo 33 lět do togo, w lěśe 1847 w Budyšynje. Ideju założenja su serbske duchowne wuraznje pódpěrowali. Korla Awgust Jenč jo napisał pśi góźbje założenja MS artikel, źož jo zestajił tencasne pismojstwo dolnołužyskich Serbow (Jenč 1880: 73–154). Wětšy źěl wobpśimjejo duchownu literaturu (bibliske spise, katechizmy, spiwarske, módlarske knigły, agendy, prjatkowanja a kśesćijańske rozwucowańske knigły). Ważne su byli teke prědne słowniki a gramatiki. Lěbda wustupujo w zestajenju rozwjaseleńska literatura. Ale teke wětšy źěl awtorow tych knigłow su byli duchowne. Nowe zjadnośeństwo jo se rozměło ako »serbske knigłowe towaristwo«. We wustawkach MS su sformulěrowali ako wótglědanje: »kubłanje dolnołužyskeje serbskeje rěcy a hudawanje dobrych, we tej rěcy napisanych knigłow za lud« (bźez awtora 1880: 50).

Wót samego zachopjeńka dolnoserbskeje MS su grali fararje bytostnu rolu. Wót założenja až do zakaza wót nacionalsocialistow w lěśe 1937 su stojali pśecej fararje na jeje cole. Teke druge duchowne su grali ważnu rolu. Ako prědny pśedsedaŕ MS jo statkował w lětach wót 1880 do 1898 faraŕ Jan Bjedrich Tešnaŕ. Jomu su slědowali Měto Korjeńk (1899–1913), Wylem Nowy (1913–1933) a Bogumił Šwjela (1933–1937). Teke zastupne pśedsedarje su pśecej byli fararje. Dalšne ważne wósce MS su byli wušej togo faraŕ Karlo Anton Albert Haußig, kantor Kito Šwjela ako teke ceptaŕ a spisowaśel Hendrich Jordan.

cas	**pśedsedarje MS**
1880 – 1898	Jan Bjedrich Tešnaŕ
1898 – 1913	Měto Kórjeńk
1913 – 1933	Wylem Nowy
1933 – 1937	Bogumił Šwjela
1993 – 2006	Měto Pernak
wót 2006	Pětš Šurman

Gaž pógląědnjomy do lisćiny cłonkow, jo wiźeś, až su se wšykne serbske fararje zapisali do MS. W zapisu cłonkow se namakaju dalšne ważne mjenja, na psikład (mimo južo górjejce naliconych) Kito Pank, Matej Bogumił Broniš, Měto Wjeńcko, Hajno Rizo, Benjamin Běgaŕ, Herbert Cerna, Herbert Nowak.

W lěśe 1882 jo se nalicyło cełkownje 183 cłonkow, z togo jo pśišło něźi 80 % z Dolneje Łužyce. Wokoło 1890 jo měła MS najwětšu licbu cłonkow (266), kótaraž jo pótom stawnje spadowała (Noack/Schurmann 2022: 98).

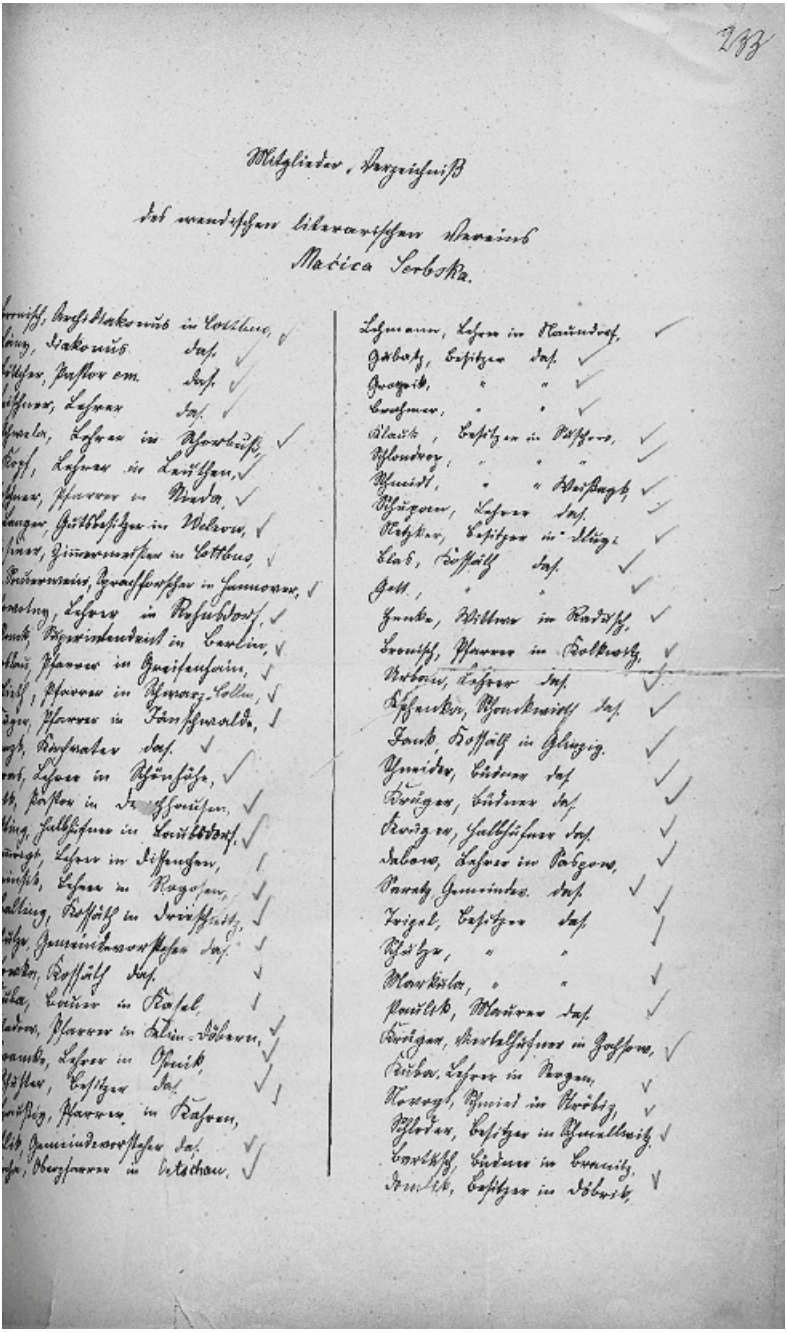

wobraz 5 *Zapis członkow MS z lěta 1882, Měsćański archiw w Chóśebuzu*

Dokradny pśeglěd wó wuwišu członkojstwa MS pódajotej Martina Nowakojc a Pětš Šurman (glej Noack/Schurmann 2022). Z njogo spóznajomy mjazy drugim, až jo był w pśirownanju z Maćicu Serbskeju póžěl wuconych, pótakem ceptarjow a duchownych, w dolnoserbskej MS stawnje niša ako w Górnej Łužycy. How jo lažał w pśerěžku pla něźi 25 %, tam pak pla 90 % (teke tam: 100). Až jo stupał póžěl wuconych w MS wokoło lěta 1905 na 40 %, zwisujo drje z tym, až jo póžěl burow w samskem casu bytostnje wótebĕrał (teke tam).

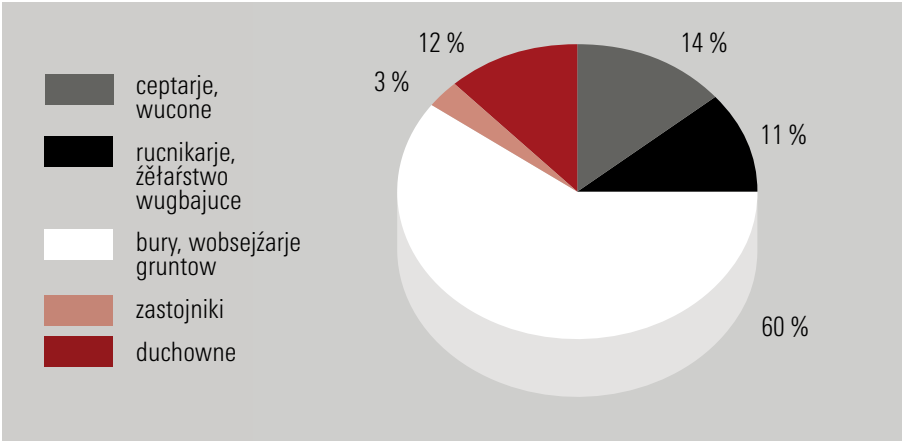

wobraz 6 *Póchad dolnołužyskich członkow MS w lěše 1882, grafika Hartmut S. Leipner*

Z wustawkow su wótwóžowali maśicarje ako głowny nadawk kubłanje dolnoserbskego luda, což w tom casu jo se na jadno stajiło z nabóžnym kubłanim. Krotko pó założenju MS jo se wutwórił 28. oktobra 1880 wubĕrk, kótaryž jo měł nadawk pódpĕrowaś serbske studenty, aby se brachoju maminorĕcnych fararjow a ceptarjow wótpomagało. Na pólu kubłanja jo pominała MS bźez wuspĕcha z peticiju dnja 30. awgusta 1930 na šulske zastojnstwo w Frankobroże nad Odru nałožowanje serbskeje rĕcy we wucbje wót prědnego šulskego lětnika sem.

W nejkrotšem casu su se pilnowali maśicarje-fararje ako awtory a wudawarje naglědniwego rĕda knigłow, wótpowědujucy zaměroju towaristwa, woplĕwaś dolnoserbsku rĕc a publicĕrowaś dobre serbske knigły za lud. Młoge su byli kradu woblubowane a maju wuznam až do źinsajšnego: duchowne kjarliže, módlitwy a prjatkowanja. Z tym njejsu měli duchowne jano wjeliki wuznam za kubłanje dolnoserbskego luda, ale teke za wuwiśe pisneje rĕcy. Na zakłaźe staršych principow, wužywanych w dolnoserbskej bibliji z lěta 1868, jo se wobnowił pšawopis a jo se raźiło pśestajenje wót pisanja we frakturje na łatyńske pismiki z wótpowědnymi diakritiskimi znamuškami.

Nejwuspĕšnjejše publikacije MS z togo casa su byli duchowne spise. Ewangelski mjasecnik »Woßadnik« (Wósadnik) jo dojśpił naglědny rĕcny niwow a jo měł pśed Prědneju swĕtoweju wójnu jadnab 1000 abonentow (jo wuchadał w lětach mjazy 1904 a 1913). Głowne redaktory su byli Benjamin Bĕgaŕ, Hajno Rizo, Bogumił Šwjela a Fryco Rocha (glej Völkel 1984: 186).

Mjazy wšakimi prjatkarskimi knigłami su wósebne rozšyrjenje we wjele nakładach namakali knigły »Ten Knės jo mȯj paſtyŕ!« (Ten Kněz jo mój pastyŕ) wót J. B. Tešnarja. Ale teke knigły beletristiskego raza su měli swójich cytarjow, na psíkład wulicowańko »Robinſon« (Robinson) wót M. B. Broniša, K. Šwjele a H. Jordana 1892, zběrka »Kopa ßnopow« (Kopa snopow) wót M. Riza, B. Šwjele a H. Jordana 1891 abo »Drobeńze ſe ßerbſkeje hiſtorije« (Drobjeńce ze serbskeje historije) wót H. Jordana 1905.

Lěcrownož serbska šulska wucba njejo była życona wót kněžarstwa, su wudali maśicarje cytanki. Na zakłaźe pjerwjejšneje cytanki wót šularja Fryca Bojta-Žylojskego jo wózjawił H. Jordan-Popojski w lěše 1883 z pomocu A. Parczewskego w Budyšynje swóje knigły »Zytańka, to jo pomoz ſa takich, kenž kſchě bžes ſchulſkeje huzby ßerbſke zytańe (laſowańe) nahuknuſch«. Na zakłaźe knigłowu Bojta a Jordana jo wudał Bogumił Šwjela w lěše 1907 swóju cytanku za serbske źiśi. Toś ta »Zytanka ſa ßerbſke źiſchi« jo kśěła pósrědniś zamóžnosći cytanja w starem šwabachskem pismje a teke w sajźbje z łatyńskimi pismikami. Take wucbnice su wšak byli pla Dolnoserbow skerjej mało napšašowane. Su se wugronili tak, až źiśi deje w šuli cytanje a licenje w nimskej rěcy wuknuś, serbsku rěc južo doma sobu dostanu.

Na rozdźěl ku górnoserbskej Maćicy Serbskej njejo se raźiło pó zakazu pśez nacionalsocialistow w lěše 1937, MS pó lěše 1945 zasej wóžywiś. Sowjetska komandantura w Chóśebuzu jo wótpokazała wótpowědnu pšosbu fararja B. Běgarja. Akle pó politiskem pśewroše jo se zglucyło w lěše 1993, ze žełabnosću MS zasej zachopiś. Jadnučki farař w nowej MS jo był H. Nowak. Wón jo był ten wěžucy element z pśedwójnskeju MS, do kótarejež jo zastupił ako 18lětny. Farař Nowak jo pókšacował statkowanje w zmysle zaměrow stareje MS: Jo wudał prjatkowanja, rozwjaseleńsku literaturu a swóje žywjeńske dopomnjeśa (glej na psíkład Nowak 1991, Nowak-Drjowkojski 1991 ako teke wšake psínoski w Serbskej Pratyji a w Rozhlaźe). Wětšy žěl swójogo procowanja jo pósćił H. Nowak zdźaržanjeju dobreje dolnoserbskeje rěcy, na psíkład z wudaśim knigłow »Powědamy dolnoserbski« (Nowak 1976 a 1981) abo ako cłonk Dolnoserbskeje rěcneje komisije.

Ako prědnego pśedsedarja, kenž njejo był farař, su wuzwólili w lěše 1993 gymnazialnego ceptarja Měta Pernaka. Lěcrownož Pernak jo wudał w swójskem nakładnistwje z pódpěru MS knigły wó serbskich fararjach, jo nowe wusměrjenje MS lěbda něco z cerkwju cyniś měło.

Za ceły cas NDR njejo měła Ewangelska cerkwja Barlinja-Bramborskeje (EKBB) zajm za serbske namše. Pódermo jo se Herbert Nowak procował wó serbske farańske městno. Wušy promšt Günter Jacob jo jogo w lěše 1946 pśesajźił do Pěšich Dubow (Fünfeichen), do wósady zwenka Łužyce. Ako statne zastojnstwo jo suźiła teke cerkwja w Bramborskej, až serbski lud wěcej njeeksistěrujo a njejo wěcej móžno na kumštny part serbstwo wótžywiś (Leipner 2020: 1). Akle ku kóńcoju NDR su dolnoserbske kśesćijany sami chopili zasej organizěrowaś serbske namše. Prědne serbske wótpołdnjo jo se wótměło 27. septembra 1987 w dešańskej cerkwi z prjatkowanim kórjeńskego fararja Helmuta Hupaca. W statistikach to wósadne wótpołdnjo wustupujo ako prědna serbska namša nowšego casa w Dolnej Łužycy. Z tym su nastawali samostatne struktury zwenka MS. W lěše 1988 jo se w Chóśebuzu założyła cerkwina źełowa kupka Serbska namša, kótaruž jo w lěše 1989 synoda EKBB ako cerkwinsku instituciju oficialnje pśipóznała. Organizaciju jo pśewzeł wušy promšt Reinhardt Richter. Na pódpěru aktiwitow

Serbskeje wósady jo se w Dešnje założyło w lěše 1994 Spěchowańske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi z. t. Prědny psedsedaŕ jo był faraŕ H. Hupac. Z financielnymi srědkami Spěchowańskego towaristwa jo se k prědnemu razoju pódpěrowało źěło serbskego dušepastyrja w Dolnej Łužycy.

Nadawki, ako su pjerwjej psewzeli członki psedwójnskeje MS, su psejšli na kupku Serbska namša a na Spěchowańske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi. Nejważnjejšy dypk jo było wuźěłanje nacasneje duchowneje literatury. W lěše 1991 jo wujšła »Dolnoserbska liturgija«, šišćana we frakturje a antikwje. Wót lěta 1988 wuchada dolnoserbske ewangelske łopjeno »Pomogaj Bog«, nejpjerwjej dwa raza wob lěto ako dolnoserbska psiłoga górnoserbskego casopisa »Pomhaj Bóh«, wót lěta 1991 ako mjasecny wósebny bok Nowego Casnika.

Za cytanja na ewangelskich namšach jo wuźěłała kupka pód nawjedowanim Madleny Norbergoweje nowe perikopy w modernej serbskej rěcy, kenž su wujšli w lěše 2011 (Perikopy 2011). Južo w lěše 2007 su se wudali nowe spiwańske z titlom »Duchowne kjarliže« (Kjarliže 2007). Pó něźi 100 lětach su dostali Dolnoserby zasej spiwańske knigły za namšu, něnto prědny raz teke z notami.

Dolnoserbska biblija z lěta 1868, kótaruž jo wudał K. A. A. Haußig z J. B. Tešnarjom a drugimi fararjami, jo se spśistupniła 2018 w digitalnej formje w kooperaciji Serbskego instituta a Spěchowańskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi. W lěše 2020 jo slědowało knigłowe wudaśe (Biblija 2020). Dalšne ważne knigłowe projekty Spěchowańskego towaristwa su byli mjazy drugimi: »Wendische Kirchengeschichte und Kirchenliteratur in der Niederlausitz seit der Reformation bis 1800« wót Doris Teichmannoweje (Teichmann 2009, drugi nakład 2021), nowośišć Ermeloweje fible (Ermel 2022) a pšawidłowne wudaśa ochranojskich gronkow w dolnoserbskej rěcy »Bóže słowo za kuždy źeń« wót lěta 2019 sem. Wót lěta 2015 wuchada casopis »Nowy wósadnik«.

Nosaŕ duchownych publikacijow w nowšem casu njejo wěcej MS. Kubłanje dolnoserbskego luda a wudawanje knigłow teke wěcej njejo głowny nadawk Maśice. Pó lěše 1993 wiźi MS swój nadawk w njekonfesionelnem wědomnostnem źěle, pśewažnje na pólu kulturneje historije. Pśedsedaŕstwoju jo pak ważne, teke młodostne do źěła zapśěgnuś. To jo zaměr wót MS wupisanego myta Bogumiła Šwjele, ako se wobrośijo na wukniki Dolnoserbskego gymnazija.

Licba członkow MS žednje njejo wěcej dojśpiła pśedwójnski niwow. Za slědne 30 lět jo wóstała pla jadnab 22 członkow. Na zakłaźe pśiběrajucego pśipóznaśa Serbskeje wósady a integracije w strukturach Ewangelskeje cerkwje Barlinja-Bramborskeje-šlazyńskeje Górneje Łužyce jo se pak powušyła licba członkow Spěchowańskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi z.t.

Na pólu slěźenja historije a wuzgónjowanja žywjenja wuznamnych Serbow kooperěrujotej Spěchowańske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi a MS w pśiběrajucej měrje. Tak stej zorganizěrowałej wobej towaristwje gromaźe wuznamnu konferencu wó statkowanju Albinusa Mollerusa a wó žywjenju Bogumiła Šwjele w lěše 2019. MS a Spěchowańske towaristwo stej iniciěrowałej stajenje pomnika za Kita Šwjelu w Skjarboščcu, źož jo głownje žywy był a statkował, a stej spěchowałej wudaśe biografije Kita Šwjele wót Dietmara Schulzego (Schulze 2019).

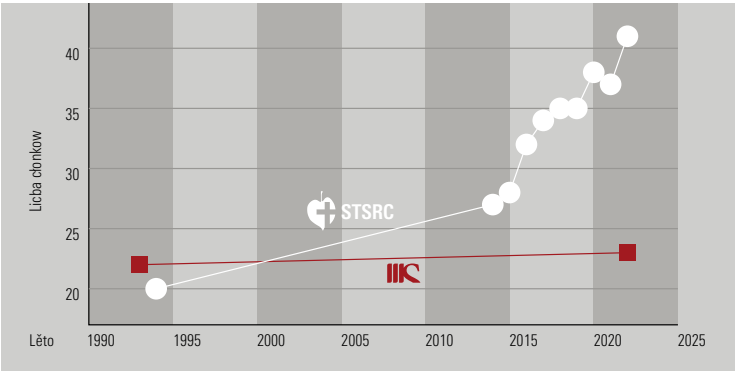

wobraz 7 *Pśirownanje wuwijanja licbow członkow MS a Spěchowańskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi z.t., grafika Hartmut S. Leipner*

Literatura

BIBLIJA 1868: Biblija abo to zełe Sswęte Pißmo Starego a Nowego Testamenta, do ßersſkeje rėzy pſchestawjone. Wot nowotki pilṅe pſcheglėdane a pſcheporėżane. Halle. Internet: https://dolnoserbski.de/biblija/ [9. 5. 2023].

BIBLIJA 2020: Biblija. Nowośišć na zakłaźe Biblije z lěta 1868. Chóśebuz.

Bźez awtora 1880: Wustawki delnjołužiskeho serbskeho wotrjada M. S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 33, b. 50–52.

ERMEL, Juro 2022 = Ermelowa ABC-fibla. Prědna fibla w serbskej rěcy – nowośišć a wědomnostne slěźenje = Die Ermel'sche ABC-Fibel. Die erste Fibel in sorbischer Sprache. Nachdruck und wissenschaftliche Untersuchung. Chóśebuz.

JENČ, Korla Awgust 1880: Pismowstwo a spisowarjo delnjołužiskich Serbow, w: Časopis Maćicy Serbskeje 33, b. 73–154.

KJARLIŽE 2007: Duchowne kjarliže. Budyšyn.

LEIPNER, Hartmut S. 2020: Unrecht und Hoffnung, w: Nowy wósadnik nr. 10, b. 1–23.

NOACK, Martina / SCHURMANN, Peter 2022: Die Mitglieder der Maśica Serbska, ihre soziale Herkunft und ihr Verhältnis zur Gesellschaft in der Oberlausitz, w: Lětopis 69 / 1, b. 98–130.

NOWAK, Herbert 1976: Powědamy dolnoserbski = Gutes Niedersorbisch. Budyšyn.

NOWAK, Herbert 1981: Powědamy dolnoserbski = Gutes Niedersorbisch, 2. nakład. Budyšyn.

NOWAK, Herbert 1991: Moje pocynki a njepocynki. Dopomnjeńki ze sedym lětźasetkow. Budyšyn.

NOWAK-DRJOWKOJSKI, Herbert 1991: Dolnoserbske prjatkowanja wot lěta 1985 do lěta 1991. Budyšyn.

PERIKOPY 2011: Dolnoserbske perikopy. Bibliske cytanja za dolnoserbske namše. Chóśebuz.

SCHULZE, Dietmar 2019: Christian Schwela. Wendischer Lehrer, Kantor und Redakteur. Drebkau.

TEICHMANN, Doris 2009: Wendische Kirchengeschichte und Kirchenliteratur in der Niederlausitz seit der Reformation bis 1800. Cottbus.

VÖLKEL, MĚRĆIN 1984: Serbske nowiny a časopisy w zašłosći a w přitomnosći. Budyšin.

Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom 24. awgusta 1947 – wjeršk powójnskeho Maćičneho skutkowanja. Přeběh a wothłós

Po skónčenju Druheje swětoweje wójny spyta MS swoje aktiwity po tradicionalnych modelach dale wjesć. W aprylu 1946 bu měšćanskim zarjadam oficialna próstwa wo přizwolenje k wozrodźenju MS stajena. Podobnu próstwu zapoda měsac pozdźišo antifašistiska unija Łužiskich Serbow Domowina (Völkel 2007: 63 – 64).

24. apryla 1946 wotmě so prěnja powójnska zhromadźizna MS, na kotrejž wuzwolichu dr. Jakuba Wjacsławka za předsydu (Völkel 1997: 33). Předsyda Domowiny Pawoł Nedo bu městopředsyda. W lisće Oće Wićazej, kotryž w Stollbergu přebywaše, zdźěli krajny rada dr. Jan Cyž 23. julija 1946, zo móže towarstwo MS po měnjenju měšćanskeho zarjadnistwa ze swojej dźěławosću zaso započeć. Wotrjady rěčespyt, prastawizny, stawizny a ludowěda zahajichu swoje dźěło. Po Nedźe wobsteješe hłowny nadawk MS w lěće 1947 w tym, spěchować a podpěrać młodu generaciju inteligency, kotraž pytaše serbski duch a serbsku wědomosć w swojich rjadach, a zdobom posrědkować najšěršej serbskej zjawnosći słowjansku kulturu a słowjansku wědomosć (Nedo 1947). Tomu měješe mjez druhim służić wudawanje tři- do pjećzwjazkoweje encyklopedije serbskeje kultury pod redakciju Oty Wićaza. Zestajachu so katalogi k najważnišim temam serbskeje literatury a pokročowaše so z dźěłom na prawopisu hornjoserbskeje rěče. Wjedźechu so też rozmołwy wo přestrukturowanju MS do słowjanskeho slědźenskeho instituta. Prěni powójnski zwjazk Časopisa Maćicy Serbskeje bu tohorunja přihotowany. Z dowolnosću sowjetskeje komandantury wotmě so 18. měrca 1947 dalša hłowna zhromadźizna (Völkel 1997: 36 – 38).

Při bitwach wo Bydyšin bě so Serbski dom 1945 wupalił. W juniju samsneho lěta zetkachu so někotři Maćicarjo před rozwalinami, zo bychu wo přichodnych kročelach wuradźowali. Kanonik Jurij Hejduška, krajnosudniski radźićel Beno Symank a druzy Maćicarjo postarachu so wo porjad wokoło rozpadankow (też tam: 33). Diskusija wo přichodźe Serbskeho domu bu wot członow MS w awgusće 1945 zahajena. Woni wobzamknychu, zo maja so někotre zdźeržane murje z wěstotnych přičin spotorhać. 1. apryla 1947 podpisa so – na zakładźe postajenja wo wróćenju wot nacijow sćazaneho swójstwa – zrěčenje z městom Budyšinom wo wuměnje z ležownosću na Póstowym naměšće (Völkel 2007: 64 – 65).

Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom a woswjećenje stoteje róčnicy założenja MS 24. awgusta 1947 bě wjeršk jeje powójnskeho skutkowanja. Swjatočnosć zahaji so hižo sobotu, 23. awgusta 1947 ze zhromadźiznu MS, na kotrejž hosći witachu. Woni buchu z komornohudźbnym koncertom počesćeni. Nazajtra poswjeći so pomnik za padnjenych wojakow aliěrowanych wójskow, kotřiž běchu za čas Druheje swětoweje wójny wo swobodu Łužicy wojowali. Po tym połoži so zakładny kamjeń za nowy Serbski dom. W Budyskej »Krónje« předstajichu sinfoniski orchester, chór a solisća oratorij »Naléćo« Korle Awgusta Kocora a Handrija Zejlerja.

wobraz 8 *Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom, 24. awgust 1947, foto Jurij Kubaš-Worklečan, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje*

Swjatočnosć skónči so z »bjesadu« w »Běłym konju«, hotelu sowjetskeje wojerskeje komandantury.[1]

Swjatočnosć na Póstowym naměśće zahaji Ota Wićaz. Po jeho wuprajenju njeměł so serbski lud na pomoc druhich spušćeć, ale ze swójskej mocu a dźěłom lěpši přichod zdobyć a pod hesłom »Serb Serbej bratr!« dźěłać. Po słowach předsydy MS Jakuba Wjacsławka měł so nowy Serbski dom stać ze symbolom serbskeho ludu, kotryž so w přichodnym času demokratizacije a postupa za lěpši přichod zasadźuje. Dale zastupowaše nahlad, zo stanje so serbski dom přez dźěławosć dźěłowych brigadow z duchownym sydłom cyłeho naroda, kiž dokumentuje wolu k lěpšemu a zbožownišemu přichodej, a zo bychu słowjanske narody ze Sowjetskim zwjazkom na čole najmjeńšemu słowjanskemu ludej wěčny přichod garantowali. Wón dyri trójce wo kamjeń a wupraji słowa »swěra, wutrajnosć, woporniwosć«. Krajny rada Budyskeho wokrjesa dr. Jan Cyž praješe mjez druhim: narod, kiž wěri do wuspěcha swojich předewzaćow a swojeho dźěła, ženje njezańdźe. Z tym je serbski lud zakład za swój rjeńši přichod położił. Pawoł Nedo rozkładźe: Tutón kamjeń ma być fundament noweho časa a garantija za wěčne wobstaće serbskeho ludu w demokratiskej dobje, a mjeztym zo wón hamor biješe, wuwoła: »Do dźěła, serbski ludo«.

1 Zarjadowanja a wobsahi narěčow su w Nowej dobje wobšěrnje dokumentowane (hlej M. N.-N. 1947). Nimo toho poda Ranko Mikačić rozprawu wo swjedźenju, kotraž chowa so w Diplomatiskim archiwje wonkowneho ministerstwa Serbiskeje republiki; hlej Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Nemačka 1947 fascikla broj 91, 417072: Proslava stogodišnijce Matice srbske u Budišinu i polaganje temeljnog kamena novom Srbskom domu u Budyšinu, Berlin 27. 8. 1947 (přiłoha 1).

wobraz 9 *Předsyda MS Jakub Wjacsławk, 24. awgusta 1947, foto Jurij Kubaš-Worklečan, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje*

Też zastupjerjo wšitkich hornjołužiskich regionow rěčachu. Měto Lažki rěčeše w mjenje Delnjeje Łužicy. Bohužel bě wón jenički, wšako bě so němska železnica spjećowała, ćah za Delnjoserbow spřihotować. Też Serbja z Wojerowskich kónčin njeběchu jara bohaće zastupjeni, za to pak wulka ličba ze Slepoho (M. N.-N. 1947: 1).[2]

Na ceremoniji wobdźělichu so zastupjerjo wšěch němskich stron, wyši měšćanosta Budyšina a zastupjer Słowjanskeho instituta Berlinskeje uniwersity, prof. dr. Max Vasmer. Wyši měšćanosta Budyšina dr. Heinz Ullrich namołwješe w mjenje němskich wobydlerjow Hornjeje Łužicy, zo měł nastawace twarjenje na wšě časy duch přezjednosće mjez serbskim a němskim ludom a swobody pjelnić: »Němske wobydlerstwo přeje sebi, zo by tuto srjedźišćo było zdobom hajišćo měrneho zhromadneho žiwjenja, zo swojorazne kulturne žiwjenje serbskeho wobydleŕstwa ze swojim ludstwom twori móst k měrnemu zhromadnemu žiwjenju z našimi słowjanskimi susodami.« (Ullrich 1947) Kurt Krjeńc poměča w mjenje SED w serbskej rěči přeje sebi, »zo by w nowym domje knježił stajnje doprědkarski duch, zo by doprědkarstwo zapopadnyło cyły serbski narod a z nim so dale njesło do našich němskich susodow« (M. N.-N. 1947: 2). Slědowachu narěče zastupjerjow CDU, LDPD a FDGB.

Prawniski poradźowar dr. Ranko Mikačić zastupowaše při swjatočnosćach wojersku misiju Juhosłowjanskeje. Wón wupŕa serbskemu ludej zbožo a wuspěch při swojim narodnym dźěle. Mikačić wuzběhny, zo je jemu česć, so wobdźělić na położenju zakładneho kamjenja za jeho nowy dom, w času, hdyž dźěła serbska młodźinska brigada w Juhosłowjanskej na twarje železniskeje čary Šamac – Sarajewo.[3] Stotnica Szymańska z pólskeje wojerskeje misije pokaza na

wobraz 10 *Zastupjerjo wojerskich misijow a Sowjetskeje wojerskeje administracije, 24. awgusta 1947, Polska Zachodnia 20. junija 1948, č. 25*

wuspěchi serbskeho ludu při natwarje strukturow narodneho žiwjenja a rjekny, zo móže sebi być wěsty pomocy wšěch słowjanskich ludow, wosebje ruskeho, dołhoż na tute wašnje na swojim demokratiskim stejišću dźěła. Zastupjer běskosłowakskeje wojerskeje misije, major Ort, jimaše so tohorunja słowa. Bě to prěni raz, zo přijědźe wulka běskosłowakska delegacija pod nawodom prezidenta wyšeho wojerskeho sudnistwa, generala Ladislava Rutara, a člona Słowjanskeho wuběrka w Praze, prof. Antonína Frinty, oficialnje do Budyšina. Přetoż Rusojo njeběchu sej do toho ani přeli, zo přińdu zastupjerjo wojerskich misijow do Łužicy. Mjeztym zo Juhosłowjenjo a Polacy najebać ruskich hroženjow do Łužicy pućowachu, sćěhowaše běskosłowakska wojerska misija sowjetskim přikazam. Też zastupjerjo měšćanskich zarjadow z Prahi, Warnoćic, Libereca a Plzenja kaž też zastupjerjo Towaršnosće přećelow Łužicy (Společnost přátel Lužice) běchu přišli. General Rutar wuzběhny, zo maja Serbja hišće dołhi bój před sobu, kotryž pak dyrbja wutrajnje wjesć, přetož jenož wutrajnosć móže jim dobyće přinjesć.

Najwjetši wuznam mějachu słowa zastupjerja Sowjetskeje wojerskeje administracije w Němskej, podpołkownika Fermatowiča: »Ja sym syn ruskeho ludu, to rěka, ja sym syn najwjetšeho słowjanskeho naroda. Serbski lud dźěła tu za swój lěpši demokratiski přichod w přezjednosći ze wšěmi słowjanskimi statami pod wjednistwom wulkeho Sowjetskeho zwjazka.« Potom, hromadźe z dyrom hamora, wuwoła: »Za wěčny swobodny demokratiski přichod

2 Też tam.
3 Też tam.

serbskeho ludu!« Na podobne wašnje wuzběhny wón na swjedźenju w »Běłym konju«, zo njesmě w přichodźe nichtó serbskemu ludej zakazać, so jako narod čuć, a nichtó njesměł jemu swoje prawa brać, zo by so móhł swobodnje wuwiwać.

Pawoł Nedo wupraji w kónčnych słowach přeće a nadźiju, zo »zakładny kamjeń noweho Serbskeho Domu njech budźe zakład noweje doby měra, njech budźe nowy Serski [sic!] Dom [sic!] žórło a twjerdźizna njepowalneho doprěkaństwa [sic!] a demokratiskeje myslički, njech budźe dom dźěła a prócowanja naroda, kiž je sej dobył hódne městno w kole swobodnych demokratiskich solidarnych słowjanskich narodow« (M. N.-N. 1947: 2).

Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom dnja 24. awgusta 1947 bě najwjetša serbska manifestacija wot 1930tych lět sem. Bjez přihłosowanja a přizwolenja sowjetskeho wobsadniskeho zarjada njeby tajka demonstracija předstajomna była. Spočatk lěta 1947 wobkrući nawoda politiskeho wotrjada sowjetskeho zarjadnistwa w Němskej, general Semenow, Pawołej Nedej a Budyskemu starosće dr. Janej Cyžej pisomnje, zo su sowjetske zarjady zwólniwe, serbskemu ludej »nowe žiwjenje« na zakładźe runoprawnosće zmóžnić. W swojej rozprawje wo swjatočnosćach za juhosłowjanske wonkowne ministerstwo wuzběhny Ranko Mikačić sćěhowace (hlej přiłohu 1):

1. aktiwne wobdźělenje mnohich načolnych zastupjerjow wobsadniskich instancow na swjatočnosćach,
2. wobdźělenje wšěch němskich stronow a teritorialnych korporacijow a jich wuznaće k narodnym prawam serbskeho ludu,
3. přichad wulkeje delegacije z Češkosłowakskeje republiki pod nawodom generala Rutara.

wobraz 11 *Předsyda Domowiny a městopředsyda MS Pawoł Nedo z generalom Ladislavom Rutarom, 24. awgusta 1947, foto Jurij Kubaš-Worklečan, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje*

Swjatočnosć w Budyšinje su też w Pólskej na wědomje wzali. W oktobru 1947 pisaše direktor politiskeho wotrjada wonkowneho ministerstwa, Józef Olszewski, nawodźe pólskeje wojerskeje misije w Němskej, generalej Jakubej Prawinej: »Njeoficialnje smy zhonili, zo wotměwa so w sowjetskej politice napřećo Serbam wěsta změna. Při położenju zakładneho kamjenja w Budyšinje je pječa sowjetski zastupjer swoju podpěru za prócowanja wo njewotwisnosć Serbow zwuraznił. Přitomni běchu pječa też wyši częscy oficěrojo zastupjerjo Waše misije. Prošu sposrědkujće nam dokładne informacije.«[4]

Někotre dny po demonstraciji na Póstowym naměsće wobroći so Ranko Mikačić na Běłohródske wonkowne ministerstwo z namjetom, zo by so wot Serbow jara witało, byli Juhosłowjanska, podobnje kaž Češkosłowakska, wagon cementa za tutón zaměr dariła. Zdobom skedźbni wón na to, zo měli so pola wobsadniskich instancow wo dowolnosć dowožowanja prócować.[5] Juhosłowjanske knježerstwo dóńdźe spěšnje k nachwilnemu rozsudej wo přewostajenju twaršćiznow za MS. Přez Juhosłowjanski komitej bu 30 tonow cementa za nowonatwar Serbskeho domu darjene. Wjednistwo serbskich dźěłowych brigadow dósta tutón dar 11. junija 1948.[6]

Też z Pólskeje přińdźe pomoc. W Češkosłowakskej nawjedowaše so zběrka za znowanatwar Serbskeho domu wot češkeho towarstwa Společnost přátel Lužice. Nowonatwar centruma serbskeho narodneho žiwjenja wužiwaše so wot wjednistwa Domowiny jako składnosć za wobšěrnu propagandowu kampanju. Bě planowane, zo měli kóždu sobotu skupiny Domowinjanow z cyłeje Łužicy přichodne twarnišćo podpěrować. Spočatk 1948 wuda wjednistwo serbskich dźěłaćerskich brigadow parolu: »Natwarjamy Serbski dom«. W lěće 1948 wobdźěli so dohromady 38 brigadow na akciji (Rajš 1987: 210 – 211).

Tehdy započachu w sowjetskim wobsadniskim pasmje Němskeje też we wobłuku kubłanja a wědomostneje dźěławosće stalinistiskim mustram sćěhować. W tutym zwisku zawjedźene předpisy nuzowachu MS, so přirjadować wot zarjadow připóznatej masowej organizaciji. Zo njeby so Němskemu kulturnemu zwjazkej přizamknyć dyrbjała, wobzamkny hłowna zhromadźizna MS 7. junija 1949 přistup k Domowinje z wotpohladom, znutřka jeje strukturow jako wědomostny wotrjad dźěłać. Z tym woteda towarstwo MS swoju zamołwitosć za twar Serbskeho domu, kotruž Domowina dospołnje přewza (Völkel 1997: 40).

Lěta dołho wšak należnosć njepostupowaše. Přełam poradźi so 1954, jako stat twar přewza. Serbski dom so skónčnje w juliju 1956 składnostnje II. zjězda Serbow swjatočnje wotewrě. Twarjenje bu wot městopředsydy ministerskeje rady NDR, Freda Oelßnera, Serbam symbolisce přepodate (Rajš 1987: 250 – 252). *z pólšćiny přełožił Werner Měškank*

4 Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, Zespół Depesz, wiązka 6, teczka 68, szyfrogram nr 8662: Dyrektor Departamentu Politycznego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Józef Olszewski do Szefa Polskiej Misji Wojskowej w Niemczech gen. Jakuba Prawina, Warszawa 8. 10. 1947, k. 114 (přiłoha 2) – přeł. Werner Měškank.

5 Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Nemačka 1947 fascikla broj 91, 417071: Dr. Ranko Mikačić Ministarstvu inostranih poslova Političkom odjeljenju, Berlin 28. 8. 1947.

6 Serbski kulturny archiw Budyšin, D II 7. 7B, Serbska Młodźina Jugoslovenskeje vojneje misije – odelenje štampa tow. Kapitan Škrabar, 12. 6. 1948, ł. 86.

Literatura

M. N.-N. [Měrćin Nowak-Njechorński] 1947: Swjatočnosć położenja zakłada k Serbskemu Domej, w: Nowa doba 1 (30. 8. 1947) 9, str.1–2.

NEDO, Pawoł 1947: Nowe nadawki za Maćicu Serbsku, w: Nowa doba 1 (23. 8. 1947) 8, str. 1.

RAJŠ, Franc 1987: Stawizny Domowiny we słowje a wobrazu. Budyšin.

ULLRICH, [Heinz] 1947: Serbske ludstwo – móst k Słowjanam! w: Nowa doba 1 (23. 8. 1947) 8, str. 1.

VÖLKEL, Měrćin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).

VÖLKEL, Měrćin 2007: Z dziejów trzech Serbskich Domów (od 1872 po współczesność), w: Pro Lusatia. Opolskie Studia Łużycoznawcze 6, str. 61–68.

Přiłoze

1

žórło: Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Nemačka 1947 fascikla broj 91, 417072: Proslava stogodišnijce Matice srbske u Budišinu i polaganje temeljnog kamena novom Srbskom domu u Budyšinu, Berlin 27. awgust 1947

PROSLAVA STOGODIŠNJICE MATICE SRPSKE U BUDIŠINU I POLAGANJE TEMELJNOG KAMENA NOVOM SRPSKOM DOMU U BUDIŠINU.

U Budišinu je svečano proslavljena stogodišnjica Matice Srpske i tom prilikom je položen na svečan način i temeljni kamen novom Srpskom Domu.

Svečanost je organizovalo njihovo družtvo »Domovina«, a počela je u subotu 23 avgusta 1947 u 15 sati svečanim sastankom Matice Srpske, tome je sljedio u 19 sati pozdrav gostiju sa intimnim komornim koncertom. U nedjelju u 8 i po sati bila je posveta spomenika u II svjetskom ratu palim savezn. ratnicima za slobodu Lužice.

U 10 sati bilo je svečano polaganje kamena temeljca novom Srpskom Domu, a u 16 sati svečana izvedba svjetskog oratorija »Proljeće« lužičko srpskog poznatog pok. kompozitora K. A.Kocora, od strane njihovog velikog filharmonijskog orhestra, hora i solista.

Svečanost polaganja temeljnog kamena novom Srpskom Domu počela je kao što je bilo predvidjeno tačno u 10 sati u jutro, i odvijala se na sljedeći način:

Istoj je prisustvovao kao pretstavnik Sovjetske Vojne Administracije u Njemačkoj potpukovnik Fermatović, zatim predstavnici Sovjetske Komandature u Budišinu sa majorom Kirilenkom na čelu i drugi. Potpukovnik Fermativić i ostali došli su sa svojim drugaricama.

Od Lužičkih Srba proslavu je otvorio Pretsjednik Matice Srbske Dr. Wjacslawk. Prisutni su bili od Lužičkih Srba pretstavnici svih njihovih narodnih i kulturnih institucija, delegati iz Gornje i Dolnje Lužice, pretstavnici mladeži i t. d. Proslavi je prisustvovala velika masa Lužičana od kojih je jedan veliki dio njihovog ženskog svijeta bio u divnim narodnim nošnjama. Ta masa naroda prekrirla je cijelo veliko gradilište koje leži na ruševinama jednog kompleksa u ratu porušenih zgrada na lijepom položaju u samom gradu Budišinu, nedaleko centra grada.

Od savezničkih Vojnih Misija bile su pored naše zastupljene i čehoslovačka i poljska Misija. Kao pretstavnik naše Misije bio je potpisani.

Vrlo velika je bila i delegacija iz ČSL Republike na čelu sa generalom Rutarom. Dalje su bili u toj delegaciji, zastupnik zemaljskog narodnog odbora u Pragu g. Antušek; zastupnik Slovenskog odbora u Pragu prof. Dr. Frinta; zastupnica Školske Matica gdja Maccyna iz Warnsdorfa; zastupnici SPL g. Loula iz Praga; Inž. Hes iz Liberce i Macak iz Plzna, te Jiri Kapitan iz Praga. Zatim razni školski prosvjetni inspektori, novinari i t.d.

Zatim su bili prisutni i uzeli takodjer udjela u proslavi i delegati sviju njemačkih partija, Oberbürgermeister Budišina Njemac Dr. Ulrich, delegat slavenskog instituta univerziteta u Berlinu prof. Dr. Vasmer i drugi.

Poslije sviranja I tačke njihovog orhestra uzeo je riječ Pretsjednik Matice Srpske Dr. Wjacslawk. On je pomenio svečanost polaganja kamena prvom Srpskom Domu pred 50 godina i naglasio da Lužički Srbi nisu ni mislili da će za tako kratko vrijeme morati da podižu novi dom. Doba fašizma koje je zatim usljedilo htjelo je da uništi njihov najmanji slovenski narod. Sada da Srbi ponovo stvaraju svoj dom koji će biti simbolom cijelog srpskog rada za ljepšu budućnost u doba demokratizacije i napretka. U svojim radnim brigadama da su i da će Srbi dokazati da će novi Srpski Dom biti utočište cijelog njihovog naroda koji time traži i dokumentuje živu volju za ljepšu i sretniju budućnost. Naglasio je da će slovenski narodi na čelu velikog Sovjetskog Saveza garantovati najmanjem slovenskom narodu (vječnu) budućnost.

Zatim je luž-srpski hor otpjevao nešto iz svjetovnog oratoriuma »Proljeće« od Kocora.

Na to je uzeo riječ prof. Dr. Wićaz. On je naglasio da je kao mladi student prisustvovao polaganju temeljnom kamenu prvog doma. Rekao je da fašizam uništio uspjehe njihovog tadanjeg rada ali da nije mogao da uništi volju naroda. Rekao da se srpski narod ne sme da oslanja na pomoć drugih već da sam svojim silama i radom izvojuje si bolju budućnost i da se bace na posao pod geslom Srb Srbinu brat.

Poslije njega uzeo je riječ pretstavnik Sovjetske Vojne Administracije u Njemačkoj, potpukovnik Fermatowić. On je rekao izmedju ostalog: Ja sam sin ruskog naroda, to znači ja sam sin najvećeg slavenskog naroda. Srpski narod ovdje radi za svoju ljepšu demokratsku budućnost u dogovoru sa svim slavenskim državama. Pošto srpski narod tako radi imaće vječnu pomoć svih slavenskih naroda na čelu sa velikom Sovjetskom državom, u tom svom radu. Zatim je uz udarac čekića uskliknuo »za vječnu slobodnu demokratsku budućnost srpskog naroda«.

Zatim je na njemačkom govorio Oberbürgermeister Budišina Dr. Ulrich, kao pretstavnik njemačkog stanovništva iz Lužice. On je kazao sljedeće: a) Neka u tom domu živi duh sloge i slobode za sva vremena; b) neka u tom domu gospoduje duh sloge izmedju srpskog i njemačkog naroda; c) neka njemački narod bude u budućnosti u slozi pomagao demokratski život.

Za njim je govorio zemaljski savjetnik Budišinskog okruga (Landrat Budišina) lužičko-srpski vodja Dr. Jan Cyž. On je rekao izmedju ostalog: narod koji vjeruje u uspjeh svog djela i rada nikada ne propada. Tako stavlja srpski narod zakladni kamen za svoju ljepšu budućnost.

Iza njega su se redali predstavnici svih partija Njemačke.

Govorio je za SED na lužičko-srpskom g. Kremc. Zatim su govorili pretstavnik CDU (Hintasch), za LDP Weinert, za FDGB Rynč i ostali.

Poslije njih govorio je savjetnik mjesta Budišina Krječmar, a za njim su se redali delegacije srpskog naroda iz svih krajeva Gornje i Doljnje Lužice, pretstavnik omladine i t.d.

Od Vojnih Misija govorili su pretstavnici češkoslovenske, poljske i naše Misije. Najprije je data riječ meni i tu sam u par riječi podvukao značaj tog dana pozdravivši ih u ime Jug. Voj. Misije i zaželivši im sreću i napredak u radu. Naglasio sam svoje zadovoljstvo što prisustvujem polaganju kamena temeljca njihovom novom domu baš u vrijeme dok njihova omladinska brigada u Jugoslaviji pomaže gradnji omladinske pruge Šamac-Sarajevo.

Nakon mene govorila je pretstavnica Poljske Vojne Misije kap. Szymanska. Ona je naglasila stalni napredak srpskog naroda u Lužici i rekla da dok tako radi na demokratskom osnovu može biti siguran i pomoć svih slavenskih naroda, a naročito na sovjetsko-rusku.

Za njim je pretstavnik Čslov. Voj. Misije major Ort rekao takodjer par biranih riječi i želja. Za pretstavnicima Vojnih Misija govorili su gosti iz Čehoslovačke na čelu sa generalom Rutarom. Dr. Rutar je u svom govoru naglasio da Lužičke Srbe još velika borba čeka, ali da mora da istraju jer jedino istrajnost može da im donese pobjedu.

Nakon govora čehosl. delegacija uzeo je riječ Pretsjednik Domovine Nedo, koji je istodobno i potpresjednik Matice Srpske, i naglasio izmedju ostalog i sljedeće: neka taj kamen bude temelj novog doba a srpskom narodu garancija trajnog (vječnog) narodnog postojanja u demokratskom dobu, i udarcem čekića uskliknuo »srpski narode na posao«.

Svečanost je završena oko 12 sati lužisko-srpskom narodnom himnom »Rjana Łužica« koji su svi stojećke slušali.

Nakon završetka proslave polaganja temeljnog kamena bio je zvanični objed za goste u hotelu Sovjetske Komendanture »Bijeli konj«.

Za vrijeme objeda domaćini i gosti su izredali više zdravica.

Pretstavnik SVA potp. Firmatowič ponovo je naglasio da ubuduće niko više neće smjeti Lužičkim Srbima da zabranjuje da se kao takvi osjećaju i da im njihova nacionalna prava krati i da će moći da se u slobodi razvijaju. Podigao je zatim čašu u zdravlje onoga koji im je omogučio da oni ovaj svećani dan stogodišnjice Matice Srpske i polaganja temeljnog kamena Srpskom domu proslave tu slobodno i na demokratki način – u zdravlje Maršala Staljina.

Pretsjednik Matice Srpske Dr. Wjacslawk i Starosta provincije Budišina (Landrat) Dr. Cyž rekli su ponovo par riječi i davali riječ pojedinim gostima i domaćim pretstavnicima. Govorio je ponovo čehosl. general Rutar o borbi koja ih čeka; da ustraju; o slovenskoj uzajamnosti i podršci svih slavenskih naroda na čelu sa Sovjetskim Savezom. Govorili su razni pretstavnici Lužičkih Srba, delegati iz Čehoslovačke, slijepi lužički komponista Kravc i ostali. Zatim je uzeo riječ Oberbürgermeister Budišina (čija je supruga Lužička Srpkinja i koji je na počasnom stolu sjedio do Pretsjednika Matice Srpske i mene) i ponovo naglasio želju mirnog življenja u budućnosti njemačkog stanovništva sa lužičko-srpskim, te da će biti poštovana sva njihova luž-srp. narodna i kulturna prava. On je na početku svog govora naglasio da bi Lužički Srbi imali prava da se smiju kad čuju da im opet jedan Njemac na njemačkom jeziku obećava razna prava nakon toga što su im vjekovima sva prava gazili i njih uništavali ali da govori u ime svih onih koji istinski žele demokratizaciju i bolju i sretniju budućnost i srpskog naroda.

Poslije njega, umoljen od lužičko-srpskih pretstavnika rekao sam i ja još par riječi konstatujući već sada veliki napredak u Lužici. Naglasio sam da bratska pomoć slavenskih naroda na čelu sa moćnim Sovjetskim Savezom garancija su za budući sretniji razvoj malog Luž. Srpskog naroda, i da vidim njihovu ružičastu budućnost naročito sada kad smo evo čuli i iz ustiju pretstavnika njemačkog naroda da će im njihova nacionalna prava biti poštovana i da su svi lužičko-srpski zahtjevi opravdani. Rekao sam da se nadam da će im sva njihova prava biti priznata i u Doljnjoj Lužici.

Poslije mene govorio je prestavnik Poljske Vojne Misije a zatim je ušao u dvoranu Potpresjednik vlade Landa Saske i Ministar Pravde Dr. Kasper (pripadnik LDP) i naglasio da i ako nije na to oficijelno ovlašten ovim saopštava punu podršku saske vlade Matici Srpskoj pri polaganju temeljnog kamena Srpskom Domu, kao i želju za napredak i sretniju budućnost Lužičko-Srpskog naroda.

Poslije mog govora na banketu kao i za vrijeme boravka u susjednoj sali medju omladinom cijela sala je skandirala imena vodja slavenskih naroda Maršala Staljina, Maršala Tita i pretsjednika Beneša, Bieruta i Dimitrova i pjevala im nazdravice, a omladina u susjednoj sali pjevala je takodjer naše ratne partizanske pjesme koje su naučili za vrijeme boravka u Jugoslaviji za vrijeme gradnje pruge Brčko-Banovići.

Nakon objeda gosti su razgledali divnu umjetničku izložbu koja je već duže vremena tu otvorena pod naslovom »kako umjetnici vide Srpski narod«.

Poslije podne bio je pomenuti koncerat na kojem je uspješno izveden od njihovog velikog mješovitog hora sa solistami, uz pratnju filharmonijskog orhestra svjetski oratorij »Proljeće« njihovog poznatog kompozitora Kocora.

Time je zvanični dio proslave bio završen.

Moj utisak sa ove proslave bio je sljedeći:

Primječuje se aktivno sudjelovanje na proslavi mnogobrojnih visokih pretstavnika Sovjetskih okupacionih vlasti.

Takodjer se primječuje ovog puta aktivno sudjelovanje pretstavnika sviju njemačkih partija i vlasti, kao i date njihove izjave sa priznanjem nacionalnih prava Lužičkih Srba, što bi so moglo da tumači kao promjena u njihovom dosadanjem držanju. U praksi, istina još to mnogo drukčije izgleda jer Lužički Srbi moraju i dalje da se za svako svoje i najosnovnije pravo bore, pošto njemačke vlasti još uvijek ograničuju njihova prava gdje god mogu. Ima istina kod Njemaca i ljudi dobre volje koji žele da izmjene vjekovnu nepravdu Lužičko-srpskom narodu, ali su oni dosta usamljeni jer i njemački narod i njegove vlasti moraju još mnogo da izmjene svoje mišljenje po predmetu shvatanja i poštivanja osnovnih nacionalnih prava drugih naroda. Tako su i predlogu nacrta zakona učinjenom od strane Domovine SED partiji za zaštitu njihovih nacionalnih i prosvjetnih prava, koliko mi je poznato, učinili od strane SED neke izmjene koje mogu da prave iluzornim, naročito u pogledu školstva, sve u zakonu navedeno. (Izvorni lužički predlog nacrta zakona za SED partiju prilaže se).

Svakako ova borba za priznanje osnovnih nacionalnih prava Lužičkim Srbima doprinijeće mnogo i borbi na demokratizaciju njemačkog naroda.

Ovog puta je primječena i naročito mnogobrojna delegacija iz Čeho-Slovačke Republike na čelu sa generalom Rutarom. Iz razgovora kojeg sam imao sa gen. Dr. Rutarom saznao sam da je on invalid iz prvog svjetskog rata i da se je skupa borio u Dobrovoljačkoj diviziji u Dobrudži sa biv. šefom ove Misije Gen. Avšičem, kao da je bio ranjen u nogu u isto vrijeme kad je izgubio vid naš poznati slijepi pukovnik Lujo Lovrić, koji da je tog momenta pored njega stajao.

Inače napredak u Gornjoj Lužici po malo kroči napred. Imaju već list »Nova Doba«, otvorena im je izmedju ostalog i osnovna škola u Budišinu, a uskoro će se otvoriti i prva gimnazja. Ali u Landu Brandenburg, u Doljnjoj Lužici još im nisu nažalost priznata ni ona prava koja su uživali za vrijeme Weimarske republike; nemaju ni jednu školu i nije im priznat ni dozvoljen rad Domovini.

Prilikom proslave 100 godišnjice Matice Srpske njemačka pošta je u sporazumu sa društvom Domovina dala izraditi zbog filatelije zaseban pečat na njemačkom i lužičko-srpskom jeziku sa naznakom datuma 23. VIII., grbovima Gornje i Doljnje Lužice i natpisom 100 Jahre Maćica Serbska Budyšin. Bio je sporazumu predvidjen u luž.srpski natpis 100 let, ali se Njemci nisu, po svom dosadanjem običaju, pri izradi pečata tog sporazuma držali.

S.F.S.N.
[potpis]
(Dr. Ranko Mikačić) Berlin 27 avgusta 1947 g.

2

žórło: Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych
SZYFROGRAM Nr 8662.

Dokąd Berlin.
Do kogo Prawin Dnia 8 października 1947 r. Nr 461 śr. 2

Nieoficjalnie dowiadujemy się, że w polityce radzieckiej wobec Łużyczan miała nastąpić pewna zmiana.

Na uroczystości założenia kamienia węgielnego w Budziszynie przedstawiciel radziecki miał wyrazić poparcie dla niepodległościowych dążeń Łużyczan.

Obecni być mieli także wyżsi oficerowie czescy i podobno przedstawiciele Waszej misji. Prosimy o dokładne informacje.

Olszewski

Wych. Nr 8662
Otrzymano 8. 10. 18.30 1947 r., Wysłano 9. 10. 16.45 1947 r.

Wozrodźenje a mjezynarodne styki

Wědomostne a kulturne poćahi Maćicy Serbskeje z Towarstwom přećelow Łužicy spočatk 21. lětstotka

Lěto 1949, w kotrymž bě MS jako wuskutk centralizacije nuzowana, do Domowiny zastupić, woznamjenješe kónc dołholětneje samostatneje dźěławosće tutoho serbskeho wědomostneho zjednoćenstwa (Völkel 1997: 40). Towarstwo móžeše so hakle po přewróće 1989 wobnowić, jako so nowa doba za serbske wědomostne a kulturne žiwjenje započa. K staro-nowym cyłkam słušeše potajkim tež MS, kotraž bu w oktobrje 1990 znowa założena. Jeje prěni předsyda bu serbski superintendent na wuměnku Gerhard Wirth. Na hłownej zhromadźiznje dnja 2. apryla 1991 bu potom kulturny stawiznar a žurnalist dr. Měrćin Völkel za předsydu wuzwoleny, kotryž nawjedowaše MS 16 lět (Kilank 2007: 208). Poněčim wutworichu so sekcije serbska rěč, stawizny, literatura/wumělstwo, ludowěda/muzejownistwo (Völkel 1995: 54). Naslědnik Völkela bu 2008 serbski superintendent Jan Malink, kotryž na jeho aktiwity nawjazowaše. W tutym přinošku chcu so wosebje na čas rozkćěwa pod předsydu Měrćinom Völkelom koncentrować, jako MS dosć intensiwne kontakty k češkim institucijam pěstowaše. Wjednistwo MS měješe po swojim woživjenju w zažnych dźewjećdźesatych lětach 20. lětstotka při strukturowanju a konsolidowanju towarstwa ćežki nadawk. Najwažnišej wosobinje MS, kotrejž w rozprawniskej dobje styki k druhim Słowjanam wudźeržowaštej, běštaj jeje předsyda, kulturny stawiznar Měrćin Völkel, a hudźbny dramaturg a publicist Jurij Łušćanski, kotryž bě w Domowinje referent za kulturu a wukraj. Wobaj pěstowaštaj nimo stykow do druhich słowjanskich krajow – předsyda Völkel měješe wuznamne kontakty do Pólskeje – intensiwne přećelske styki k Čecham a češkim institucijam. Nimo wědomostnych dźěłowych zarjadnišćow, kaž Karloweje uniwersity, ale tež Masarykoweho instituta Češkeje akademije wědomosćow a tamnišeho Instituta za etnologiju bě to w prěnim rjedźe Towarstwo přećelow Łužiskich Serbow (Společnost přátel Lužice, SPL). Nimo tutoho towarstwa, kotrehož koncentrowany zajim so na serbske žiwjenje wusměrja, chcu tež poćahi MS z Maćicu Češkej w Praze, Maćicu Šleskej w Opawje abo Maćicu Morawskej w Brnje naspomnić. W dobje po zjednoćenju Němskeje pak wuwiwaše MS tež přećelske styki z Maćicami druhich słowjanskich krajow: z Maćicu Słowakskej w Martinje, z Maćicu Srpskej w Novym Sadźe, z Maćicu Chorwatskej w Zagrebje a Maćicu Słowjenskej w Ljubljanje (Völkel 2003: 134).

Měrćin Völkel bě 1990 mjez woživjerjemi MS a wot lěta 1991 jeje předsyda. Dozałoženje MS dnja 7. apryla 1847 wobhladowaše wón jako »najwjetši skutk w serbskich stawiznach« a na sympoziju 1997 k tomu wuwjedźe: »Jeje [Maćicy Serbskeje – P. K.] dźensniša eksistenca je wuraz kontinuitiwneho narodneho zmyslenja serbskeho ludu, kruteho narodneho přeswědčenja a wobstajneho prócowanja serbskich wótčincow« (Völkel 1997a: 245).

Po tutych słowach, přednjesenych na swjedźenju składnostnje 150. róčnicy założenja MS, so Völkel sam hač do poslednich dnjow swojeho žiwjenja měješe. Wšón čas swojeho

předsydstwa so za přiměrjenu rólu MS mjez serbskimi institucijemi a towarstwami zasadźowaše, kotraž wuwiće wědomostneho žiwjenja podpěruje, kontakty twori a z druhimi europskimi Maćicami a organizacijemi hromadźe dźěła, kotrež so na serbske temy koncentruja. Popularizowanju serbskeho towarstwa Völkel sam z wědomostnymi a informatiwnymi přinoškami wo stawiznach MS přinošowaše. Najskutkowniši dopokaz za jeho wobšěrne publikaciske dźěło w tutym času je kniha »Trać dyrbi Serbstwo«, kotraž wuńdźe w rjedźe »Wobrazy ze Serbow« k 150. jubilejej towarstwa (Völkel 1997b).

Jedne z hłownych zarjadowanjow, kotrež je SPL w zhromadnym dźěle z MS organizowało (dalši sobuorganizator bě Institut Masaryka Češkeje akademije wědomosćow), bě mjezynarodna wědomostna konferenca składnostnje 140. narodnin założerja češkeje sorabistiki Adolfa Černeho 25. a 26. nowembra 2004. Jako přednošowarjo zastupowachu serbsku Łužicu mjez druhim Maćicarjo prof. Lucija Hajnec, dr. Franc Šěn a Jurij Łušćanski. Dohromady wobdźěli so na njej 22[1] sobuskutkowacych ze sydom[2] krajow. Konferencu wotewrě Měrćin Völkel jako předsyda MS. Wón zjima mjez druhim aktiwnu dźěławosć MS nastupajo češki wobswět takle: »Jako Maćica Serbska prócujemy so wo zachowanje hódnych tradicijow na polu wědomosće a kultury. Starachmy so wo zawěsćenje wukubłanja w předmjeće serbšćina na spočatku 90ych lět na Karlowej uniwersiće. Wuhotowachmy mjezynarodny sympozij wo češkim molerju Ludvíku Kubje. Na wědomostne zarjadowanja přeprošujemy češkich staršich a młódšich specialistow kaž njedawno na konferencu wo Arnoštu Muce do tak mjenowaneho Wendlanda abo na mjezynarodny sympozij wo Muce w delnjołužiskim Chośebuzu.« (Völkel 2005: 18)

Měrćin Völkel naspomni wědomostne podawki, kotrež wotměchu so w lěće 2004 w spomnjeću na dr. Arnošta Muku, dźesać lět staršeho hač jeho češki přećel dr. Adolf Černý. Jako direktny tehdyši aktiwny wobdźělnik a čłon Towarstwa přećelow Łužicy chcu w tutym zwisku na horjeka naspomnjenu swjedźensku akademiju dopominać, kotraž je so 10. a 12. septembra 2004 we Łuchowje składnostnje Mukowych 150. posmjertnych narodnin wotměła a na kotrejež organizaciji bě MS rozsudnje wobdźělena. Nimo Měrćina Völkela a Jurja Łušćanskeho, kotrajž zastupowaštaj Maćicu, prezentowaštaj Andrea Pawlikowa (Serbski muzej w Budyšinje) a prof. Dietrich Šołta (Serbski institut) swojej přinoškaj zastupujo dalšej serbskej instituciji. Prof. Mieczysław Balowski (Opolska uniwersita, Ostravska uniwersita) a dr. Petr Kaleta (Akademija wědomosćow Češkeje republiki) so jako zastupjerjej wukrajnych institucijow na přeprošenje MS na akademiji wobdźělištaj.

Češki ludowědnik, hudźbny wědomostnik, moler a spisowaćel kaž tež čestny sobustaw MS Ludvík Kuba, kotryž słušeše wot 80tych lět 19. lětstotka k centralnym figuram češko-serbskich poćahow, bě předmjet zajima serbskich zastupjerjow MS a češkich zastupjerjow Towarstwa přećelow Łužicy a druhich institucijow składnostnje ważneju jubilejow, mjenujcy spominanja na Kubowe narodniny a na jeho smjerć. Prěnje zarjadowanje bě wědomostna konferenca wot 25. do 27. apryla 2003 w Budyšinje na temu »Ludvík Kuba – folklorist, spisowaćel a moler = Folklorist Schriftsteller und Maler« (hlej Łušćanski 2003), kotrejež hłowny organizator

1 Tuta ličba njewopřijimuje rěčnikow, kotřiž su zarjadowanje zahajili.

2 Ukrainskej awtoraj tohorunja k posedźenjam přinošowaštaj, na konferency pak so njewobdźělištaj.

bě MS. Konferenca njewuwi jenož temy w zwisku z Ludvíkom Kubu a folkloru, ale pokaza też perspektiwy za dalše slědźenja nastupajo folkloristiku słowjanskeho swěta. Tak wotmě so w zhromadnym dźěle mjez serbskimi, pólskimi a běskimi slědźerjemi 16. a 17. nowembra 2006 w pólskim Opolu dalša wědomostna konferenca wo Ludvíku Kubje na temu »Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. K 50. výročí úmrtí Ludvíka Kuby« (hlej Kaleta/Tyllner 2007). Tute mjezynarodne zarjadowanje bě wuslědk serbsko-pólsko-běskeho zhromadneho dźěła, kotrež su člonojo MS a Stowarzyszenia Polsko-Serbołużyckeho »Pro Lusatia«, uniwersita w Opolu a Institut za etnologiju Akademije wědomosćow Běskeje republiki organizowali. Ze stron MS wobdźělištaj so Měrćin Völkel a Jurij Łušćanski. Wudawaćeljo protokolow konferency pak dóstachu krótko do wozjewjenja zběrnika w lěće 2007 powěsć, zo je Měrćin Völkel zemrěł. Tuž wěnowachu zběrku wopomnjeću tutoho ważneho zastupjerja Serbow.

Ale konferency wo Ludvíku Kubje njeběštej jeničkej zhromadnej zarjadowani. Jurij Łušćanski so nadal za popularizowanje Kuboweho tworjenja angažowaše. W jeho wobsydstwje je wjele drohotnych dokumentow z Kuboweho wobšěrneho tworjenja. K tomu słuša dotal njewozjewjeny manuskript knihi »Čtení o Polabských Slovanech«. Dźakowano stajnej podpěrje Jurja Łušćanskeho je SPL knihu 2012 wozjewiło. Wona wudospołnja cyklus »Čtení«, w kotrymž bě Kuba hižo wšelake swoje studije wo Słowjanach wozjewił.

Běchu pak też druhe kulturne zarjadowanja, na kotrychž so člonojo MS a SPL wobdźělichu, byrnjež Maćicarjo zdobom druhe serbske institucije zastupowali, wosebje Domowinu a Serbski institut. Wosebity kulturny podawk, kotryž je za čas předsydstwa Jana Malinka hłownje člon předsydstwa Jurij Łušćanski (w MS tehdom zamołwity za styki z wukrajom) organizował, bě literarno-hudźbny wječork »20 let německé jednoty«, kotryž wotmě so w zhromadnym dźěle z SPL dnja 29. nowembra 2009 w Serbskim seminarje w Praze. W srjedźišću programa steješe wotkryće kamjentneje tafle, kotraž dopomina w běskej a serbskej rěči na stawizny Serbskeho seminara. Skedźbnić ma so też na to, zo je SPL hromadźe z MS w lěće 2011 publikaciju wo žiwjenju a skutkowanju wuznamneho běskeho sorabista Jiřija Mudry wozjewiła: »Jiří Mudra. K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů (s albem fotografií)« (hlej Kaleta 2011).

Běscy člonojo MS wobdźělichu so też jako referenća na Maćičnych zhromadźiznach, hdźež wotměwachu so přednoški wo Ludvíku Kubje, Jiřiju Mudrje abo Adolfje Černym. Serbscy člonojo MS wobdźělachu so prawidłownje na Praskich sorabistiskich sympozijach. Aktiwnje skutkowachu z přinoškami w publikacijach rjadu »Česko-lužická historie« sobu. Prěnja z nich je wušła pod titulom »Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice v letech 1907–2007« (Praha 2008).

Konkluzija

Poslednja etapa skutkowanja Měrćina Völkela jako předsyda MS woznamjenješe zesylnjenje zhromadneho dźěła ze spřećelenymi wukrajnymi institucijemi, kotrež kulturny a wědomostny zajim za serbske prašenja pěstuja. Wosebje jasnje jewi so tole hladajo na kontakty z pólskimi a běskimi přećelemi. Česku stronu podpěrowaše předewšěm SPL, kotrež organizowaše zhromadnje z MS wjacore horjeka mjenowane wědomostne zarjadowanja z mjezynarodnym

charakterom. Hižo 2003 bě Měrćin Völkel konstatował: »Maćica je dźensa jedne ze serbskich towarstwow, kotrež njesu česć serbskeho mjena a kotrež zasadźuja so w jednotnej mysli w Delnjej a Hornjej Łužicy, w kónčinach, kiž su přez wične hospodarstwo wohrožene, za spjelnjenje najelementarnišeho humanistiskeho prawa ludu za narodnej eksistencu a runoprawnosću.« (Völkel 2003: 135) Tak je so Měrćinej Völkelej poradźiło, z MS wuwić připóznaty serbski cyłk, kotryž je dźensa njeparujomny dźěl serbskeho žiwjenja.

Literatura

KALETA, Petr 2011: Jiří Mudra. K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů (s albem fotografií). Praha-Budyšin.

KALETA, Petr/TYLLNER, Lubomír (wud.) 2007: Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 150. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16.–17. listopadu 2006) = Świat słowiański oczami badaczy i publicystów XIX i XX wieku. Praca zbiorowa z międzynarodowej konferencji naukowej w 50 rocznicę śmierci Ludvíka Kuby (Opole 16–17 listopada 2006 r.). Opole.

KILANK, R[udolf] 2007: Trać dyrbi Serbstwo. K smjerći předsydy Maćicy Serbskeje dr. Měrćina Völkela, w: Katolski Posoł, čo. 28, str. 208.

ŁUŠĆANSKI, Jurij (wud.) 2003: Ludvík Kuba – folklorist, spisowaćel a moler = Folklorist, Schriftsteller und Maler. Bautzen/Budyšin.

VÖLKEL, Měrćin 1995: K městnu Maćicy Serbskeje w serbskich stawiznach, w: FASKA, Helmut (wud.), Sorabistiske přednoški II. Mjezynarodny lěćny ferialny kurs za serbsku rěč a kulturu 1994. Budyšin, str. 46–55.

VÖLKEL, Měrćin 1997a: Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći. Rozhlad 47/7–8, str. 245–250.

VÖLKEL, Měrćin 1997b: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).

VÖLKEL, Měrćin 2003: Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći, w: Pro Lusatia, tom 2, str. 124–136.

VÖLKEL, Měrćin 2005: Serbsko-češke kulturne kontakty, w: KALETA, Petr/MARTÍNEK, František/NOVOSAD, Lukáš (wud.), Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého. Praha, str. 17–18.

Róla Maćicy Serbskeje při budźenju narodneho wědomja, při wuwiwanju serbskeju rěčow a serbskeje kultury na pozadku dźěławosće druhich słowjanskich Maćicow

Nastaće a wukon Maćicy Serbskeje

MS je wot lěta 1847 (a jeje poměrnje samostatny delnjoserbski wotrjad wot lěta 1880) wjedła šěroko zapołoženu dźěławosć w mnohich wobłukach: při budźenju narodneho wědomja a w boju wo prawa Serbow, při wudawanju wědomostneho pismowstwa (na př. Časopisa Maćicy Serbskeje, słownikow a gramatikow) kaž tež popularnych spisow (na př. literarnych twórbow a protykow), při wuwiwanju nowinarstwa, při organizowanju wědomostnych slědźenjow wo rěči, literaturje, stawiznach a ludowědźe, při podpěrje tworjenja rjaneje literatury, muzejownistwa, spěwanskich swjedźenjow a lajskeho dźiwadła, při wudźeržowanju kulturnych a wědomostnych kontaktow k zastupjerjam druhich słowjanskich narodow a tak dale.

K wosebitym zasłužbam MS słuša wutworjenje programa za rěčne zjednoćenje Hornich Serbow, to rěka za narunanje ewangelskeje a katolskeje warianty spisowneje rěče z jednotnej (bjezkonfesionelnej) literarnej rěču, kotraž wšak so naposledk skoro jeničce na tradiciju ewangelskeho pismowstwa zepěraše. Zhromadnu rěč skodifikowa Křesćan Bohuwěr Pful w ortografiji, fonetice, morfologiji a leksice w sćěhowacych publikacijach: »Hornjołužiski serbski prawopis z krótkim rěčničnym přehladom« (Budyšin 1848), »Łužiski serbski słownik« (Budyšin 1866), »Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache« (Bautzen 1867). Jara ważny wobstatk rěčneje reformy běše přesadźenje tak mjenowaneho analogiskeho prawopisa, to rěka analogneho k pisanju druhich słowjanskich rěčow (hłownje čěšćiny a zdźěla pólšćiny), z antikwu jako zakładom. Do toho běštaj hižo Jan Pětr Jordan a Jan Arnošt Smoler jako přiwisnikaj podobneho pisanja skutkowałoj. Pfulowy projekt analogiskeho prawopisa bě modifikacija naćiskow mjenowaneju předchadnikow. Nowe pisanje měješe mnohich přećiwnikow mjez Serbami, wosebje mjez protestantami. MS prócowaše so přez lětdźesatki wo jeho rozšěrjenje, štož pak zrealizowa so doskónčnje hakle po Druhej swětowej wójnje. Wuznamnu rólu hraješe tež delnjoserbska Maśica Serbska (w druhej połojcy 19. lětstotka předewšěm Jan Bjedrich Tešnar), a to za wuwiwanje delnjoserbskeje rěče kaž tež za přiwzaće analogiskeho prawopisa.

W lěće 1937 zakazachu zarjady Třećeho reicha w Němskej dźěławosć Domowiny, lěto pozdźišo tohorunja aktiwity MS. Wona wozrodźi so 1946, ale 1951 bu rozpušćena. Znowa założena bu MS w lěće 1990 jako zapisane towarstwo najprjedy w Hornjej, 1993 potom tež w Delnjej Łužicy. Wot toho časa inspiruje wona wědomostne slědźenja, popularizuje wědomosć, organizuje konferency a wobdźěla so na ważnych róčnicach w serbskich stawiznach. Wobjim skutkowanja pak je tójšto mjeńši hač w dobje 1847–1937/38, dokelž funguje towarstwo tučasnje pod cyle hinašimi wuměnjenjemi. Wjele z něhdyšich nadawkow přewzachu po wójnje znate serbske institucije, mjez nimi Domowina, Ludowe nakładnistwo Domowina, Serbski institut

w Budyšinje a Choćebuzu, Institut za sorabistiku na Lipšćanskej uniwersiće a dwaj Serbskej muzejej.

MS je po »Serbskim kulturnym leksikonje« (Schön/Scholze 2004: 237) wědomostno-kulturne zjednoćenstwo we woběmaj Łužicomaj. Myslu, zo móžemy tajku definiciju akceptować, dokelž njeje MS typiske wědomostne towarstwo. Podobny organizaciski charakter mějachu abo maja druhe słowjanske Maćicy, kotrež njepłaća jako typiske wědomostne towarstwa.

Wobmjezuju so tu na krótke informacije wo formach dźěławosće a wo wukonach w 175lětnych stawiznach MS. Dokładnišo wěnuja so tutej problematice dalši referenća. Swój hłowny nadawk widźu w posrědkowanju wědy wo přičinach założenja słowjanskich Maćicow a w přirunowanju wudobyćow serbskeje Maćicy z wuslědkami tamnych zjednoćenstwow.

Přičiny nastaća słowjanskich Maćicow

Tule hodźa so tři zakładne přičiny za nastaće Maćicow rozeznawać:

1. njepřihódna politiska situacija pola wjetšiny słowjanskich narodow, to rěka pobrachowanje swójskich statow a z tym zwjazany strach pozhubjenja narodneje identity a maćerneje rěče,
2. proces słowjanskeho narodneho a rěčneho wozrodźenja w awstriskej monarchiji jako reakcija na wohroženje narodneje a rěčneje eksistency Słowjanow a
3. wuwiwanje slawofilstwa w cyłym słowjanskim swěće 19. lětstotka, to rěka ideologiske mobilizowanje wukubłanych worštow k jednanjam na dobro słowjanskeho cyłka.

Rěčne wozrodźenje njewobsahowaše jenož naprawy přećiwo zahinjenju rěče, ale też přewinjenje rěčneje regionalizacije a prócowanja wo zawěsćenje funkcionalneje wukonliwosće rěče, kotraž by potrjebam ciwilizatoriskeho wuwića wotpowědowała.

Politiske położenje słowjanstwa wot časow zažneho srjedźowěka

W zažnym srjedźowěku wobstejachu někotre słowjanske staty, kotrež pak poněčim swoju samostatnosć zhubichu. We 18. lětstotku běštej jenož hišće dwaj stataj njewotwisnej: Pólska (Republika wobeju narodow) a Ruska (Ruski imperij[1]). Ale we wuslědku tŕoch dźělenjow namaka so cyły teritorij Pólskeje wot 1795 w hranicach Ruskeje, Pruskeje a Awstriskeje. Ruska běše z tym wot wróćicy 18. a 19. lětstotka jenički suwereny słowjanski stat. Polacy dyrbjachu so rusifikować, Ukrainjenjo a Běłorusojo njemějachu hač do spočatka 20. lětstotka prawo na narodnu a rěčnu samostatnosć. Łužiscy Serbja zhubichu politisku njewotwisnosć hižo w 10. lětstotku, a to dla ekspansije zažnofeudalneho němskeho mócnarstwa. Hač do kónca Prěnjeje swětoweje wójny běchu teritorije Čechow, Słowakow, Słowjencow a Chorwatow z wobstatkom awstriskeho kejžorstwa resp. Awstrisko-Wuherskeje.

1 Je to oficielne mjeno Ruskeje wot lěta 1721.

Słowjanske narodne a rěčne wozrodźenje wot kónca 18. lětstotka a ideje słowjanskeje wzajomnosće

Programy narodno-rěčneho wozrodźenja nastachu pola słowjanskich narodow w awstriskej monarchiji, ale wone namakachu hnydom přiwisnikow też mjez Łužiskimi Serbami, w Južnej Serbiskej a Bołharskej. Wone pak njenastupachu Rusku a prjedawše pólske kónčiny, kotrež słušachu nětko k Ruskej, Pruskej a Awstriskej. Narodna eksistenca Rusow njeběše wohrožena, a rušćina wuwiwaše so w suwerenym staće dynamisce wot 18. lětstotka. Polacy běchu drje wot 19. lětstotka wohroženi přez rusifikaciju a germanizaciju[2], ale jenož mało ludźi podleža asimilaciji. Jako jenička słowjanska rěč wuwiwaše so pólšćina – njepřestajnje wot doby srjedźowěka, a runje w času njeswobody docpě – njehladajo njepřihódneje towaršnostneje a politiskeje situacije – wysoki niwow, wosebje w literarnym tworjenju.

W sćěhowacym předstaju situaciju w někotrych słowjanskich rěčach hač do 19. lětstotka (Oczkowa et al. 2011), dokelž dóńdźe w zwisku z tym pola wjetšiny Słowjanow k rěčnym reformam (tohorunja w Hornjej a Delnjej Łužicy, znajmjeńša přez postupne rozšěrjenje analogiskeho prawopisa). A tute reformy słowjanske Maćicy energisce podpěrowachu.

Wot bitwy na Běłej horje w lěće 1620 podležachu Češa sylnej germanizaciji, kotraž wopřijimaše předewšěm jich zemjanstwo a kubłane woršty. Zarjadniska rěč bu bórze němčina. Tuž njenasta literatura »wysokeho stila«; čěšćina wuwiwaše so hłownje na kraju. Kónc 18. lětstotka zjewichu so hłosy, kiž namołwjachu k zakitowanju češkeje rěče. K jeje wozrodźenju přinošowaštaj najbóle, a to na spočatku 19. lětstotka, Josef Dobrovský jako awtor gramatiki češkeje rěče (1809) a Josef Jungmann jako awtor monumentalneho němsko-češkeho słownika (5 dźělow, 1834–1839), nimo toho jako přełožowar dźěłow ze swětoweje literatury, spisar wučbnicow a basnik. Gramatiske normy čěšćiny zepěrachu so pola Dobrovskeho hłownje na Kralicku bibliju z kónca 16. lětstotka. Zo by wozrodźena češka rěč ciwilizatoriske wudobyća z wjace hač 200 lět scyła wotbłyšćować móhła, buchu mnohe neologizmy a požčonki z druhich słowjanskich rěčow zawjedźene, wosebje z pólšćiny a rušćiny.

W Słowakskej běše čěšćina hač do połojcy 18. lětstotka ze spisownej rěču, často ze słowakskimi rěčnymi elementami. Słowacy běchu předewšěm wot madźarizacije wohroženi, ale zdźěła też wot germanizacije a čechizacije. Prěni pospyt zawjedźenja słowakšćiny do rjaneje literatury sčini Jozef Ignác Bajza, tola woprawdźity pioněr na polu narodneho a rěčneho wozrodźenja bu Anton Bernolák, spisowaćel a filologa, kotryž je k tomu namołwjał, zo by so za Słowakow w jich rěči pisało. Wón zahaji też kodifikaciju literarneje rěče na zakładźe zapadnosłowakskeho dialekta – z pojednanjom wo ortografiji (1787), z gramatiku (1790) a z posmjertnje čišćanym słowaksko-češko-łaćonsko-němsko-madźarskim słownikom (zwjazki 1–6, 1825–1827). Rěčna reforma Bernoláka je so jenož pola katolikow přiwzała. Powšitkowne připóznaće mjez Słowakami zdoby hakle kodifikacija Ľudovita Štúra na zakładźe srjedźnosłowakskeho dialekta.

W Słowjenskej zahaji Primož Trubar bohate protestantiske pismowstwo, mjez druhim jako přełožer Noweho zakonja (1557–1582). Spočatk 17. lětstotka přesadźi so w Słowjenskej napřećiwna reformacija, kotraž wobmjezowaše nimale 200 lět dołho wuwićowe móžnosće słowjenskeje literatury. W 17. a 18. lětstotku dominowaše nabožne pismowstwo, a mnozy Słowjency buchu narodnje a rěčnje germanizowani.

Chorwatske pismowstwo wuwiwaše so w tŕoch dialektach: čakawskim, štokawskim a kajkawskim. W dobje srjedźowěka (potajkim do kónca 15. lětstotka) charakterizowaše je tak mjenowana trojoréčnosć, štož měni pisanje we łaćonskej, cyrkwinosłowjanskej a chorwatskej réči, zepěracej so na čakawski dialekt. Perioda wot 16. do srjedź 18. lětstotka bě faza trojoréčnosće hinašeho typa, to réka čakawsko-štokawsko-kajkawska. W 16. lětstotku dominowaše w Chorwatskej dalmaciska literatura, zepěraca so na čakawski dialekt ze štokawskimi elementami. Róla čakawšćiny so w běhu 17. lětstotka wosłabjowaše, na jeje městno stupi jako literarna réč poněčim štokawske pismowstwo.

Nimo boja wo réčne zjednoćenje Chorwatow bě spjećowanje přećiwo germanizaciji a madźarizaciji bytostny nadawk jich narodneho wozrodźenja. Jedyn ze zjawow tutoho spjećowanja bě w Chorwatskej funkcija łaćonšćiny jako zarjadniskeje réče wot srjedźowěka hač do léta 1847. Přez to wobeńdźechu Chorwaća nałožowanje madźaršćiny abo němčiny w zarjadnistwje, hdyž płaćachu tute cuze réče jako znamjenja falowaceje suwerenity.

W Serbiskej bě cyrkwinosłowjanšćina wot srjedźowěka sem réč pismowstwa, kotraž přewza poněčim dialektalne elementy serbišćiny. Nimo toho jewjachu so wot 12. do 15. lětstotka kyriliske teksty ze štokawskimi elementami. Pisanje w štokawskej ludowej réči nałožowaše so tež w pozdźišich wěkach. Wokoło léta 1726 dóńdźe w Serbiskej k narunanju serbiskeje redakcije cyrkwinosłowjanskeje réče z ruskej redakciju, kotraž rěkaše ruskosłowjanska réč. Kónc 18. lětstotka bu tež tuta réč narunana ze słowjanoserbišćinu, štož běše kumštny wutwor, to réka měšeńca ruskosłowjanšćiny, cyrkwinosłowjanskeje serbišćiny kaž tež réčaneje rušćiny a serbišćiny. W samsnym času jewjachu so pospyty, pisać w skoro čistej ludowej réči. Najbóle znaty spisowaćel, kiž so wustojnje tuteje réče posłužowaše, bě Dositej Obradović. Na njeho nawjaza Vuk Karadžić, kotryž sta so z woprawdźitym reformatorom serbišćiny, dokelž wuda serbisku gramatiku z namjetom fonetiskeho prawopisa (1814) a serbiski słownik (1818), publikowaše ludowe pěsnje (wot 1814) a wozjewi 1847 tež serbiski Nowy zakoń w ćišću. Přez wjacore lětdźesatki traješe bój wo přesadźenje serbiskeje ludoweje réče, kotruž wosebje prawosławna cyrkej njeakceptowaše.

Započatki starobołharskeje a staromakedonskeje réče běchu zwjazane ze starocyrkwinosłowjanšćinu, kotraž zepěraše so na słowjanske dialekty wokoliny města Saloniki a wutwori so w 9. lětstotku w zwisku z morawskej misiju Cyrila a Metoda. Wot 12. lětstotka wuwiwaše so tuta réč (mjenowana cyrkwinosłowjanšćina) w bołharskej a makedonskej redakciji a hač do srjedź 19. lětstotka pjelnješe funkciju spisowneje réče. Kaž Bołharam tak hrožeše tež Makedonjanam lětstotki dołho wotnarodnjenje ze strony Grjekow a Turkow.

Jako pioněr bołharskeho narodneho a réčneho wozrodźenja płaći Paisij Chilendarski, kiž namołwješe w swojej knize »Istorija slavjanobalgarska« (1762) k zdźerženju bołharskeho narodneho wědomja a k wotpokazanju hegemonije přez grjekšćinu. »Zrałe« bołharske wozrodźenje, to je doba wot 20tych lět do srjedź 19. lětstotka, jako pisaše so přeco bóle w bołharskej ludowej

2 We wobłuku zakitowanja před germanizaciju a rusifikaciju nastawachu wjacore pólske Maćične cyłki, kotrež wšak wobsedźachu wo wjele mjeńši wobjim dźěławosće hač druhe słowjanske Maćicy.

rěči ze snadnym přiměškom cyrkwinosłowjanskich elementow. Tuta praksa přinošowaše w druhej połojcy 19. lětstotka k wutworjenju nowobołharšćiny.

Na teritoriju Makedonskeje wužiwaše so w 19. lětstotku (hłownje w prěnjej połojcy) nimo cyrkwinosłowjanšćiny paralelnje też grjekska rěč. Spočatki makedonskeho narodneho wozrodźenja padnu do druheje połojcy tohole lětstotka, jako jewjachu so dale a časćišo teksty w makedonskej ludowej rěči z někotrymi cyrkwinosłowjanskimi elementami a jako wustupowachu prěnje pospyty rěčneje kodifikacije. Tehdom spózna też dźěl wobydlerjow, zo njejsu woni ani Bołharojo ani Južni Serbja. Zda so, jako by makedonske narodne wozrodźenje w słowjanskim swěće najdlěje trało. Makedonšćina bu naposledk hakle po 1945 skodifikowana, dospołnje wukristalizowa so tehdom mjez wobydlerjemi Makedonskeje tohorunja začuće narodneje identity.

Je hódno też dopomnić na wobstejnosće wokoło narodneho a rěčneho wozrodźenja w Ukrainje a Běłoruskej, hdźež wobsteješe dołho tradicija nałožowanja redakcijow cyrkwinosłowjanšćiny w pismowstwje, byrnjež teksty we wěstych fazach samo nahladny podźěl žiweje ukrainskeje a běłoruskeje »mowy« pokazowali. Za skrućenje ukrainskeho narodneho wědomja a za wutworjenje ukrainskeje literarneje rěče hraješe 19. lětstotk wosebitu rólu.

W 19. lětstotku nastawachu někotre literarne twórby w běłoruskej ludowej rěči, běše to też perioda wobmjezowaneho wotućenja běłoruskeho narodneho wědomja. Proces narodneho a rěčneho wozrodźenja so zesylnjowaše, ale wutworjenje běłoruskeje narodneje identity a skodifikowaneje, połnje fungowaceje běłorušćiny padnje hakle do časa mjez Prěnjej a Druhej swětowej wójnu.

Ćěrjaca móc za procesy słowjanskeho narodneho a rěčneho wozrodźenja běchu – nimo stracha před wotnarodnjenjom dla politiskeje hegemonije imperialnych mócnarstwow – slawofilne ideje 19. lětstotka. Slawofilstwo a podobne zapřijeća poćahuja so na zhromadne rysy rozdźělnych ideologiskich nahladow, kotrež namjetowachu kulturne a literarne abo samo politiske zjednoćenje abo znajmjeńša přibliženje wšitkich Słowjanow. Ideologija slawofilstwa / słowjanskeje wzajomnosće / panslawizma nastawaše w podobje wšelakich směrow 19. lětstotka. K jeje rozkćěwej přinošowaše wěda wo Słowjanach – wo jich stawiznach, kulturje, pismowstwje, folklorje a rěčach. Započatki slawofilneho myslenja hodźa so spóznać hižo w srjedźowěku (zapiski wo etnisko-rěčnym přiwuznistwje w starych chronikach) kaž też mjez 16. a 18. lětstotkom we wšelakich słowjanskich rozprawach a słownikach. Jako pioněr panslawizma płaći pak hakle Juraj Križanić, chorwatski teologa a misionar Kongregacije za propagandu wěry, kotryž skutkowaše w 17. lětstotku. Wón bě přiwisnik zjednoćenja wšitkich słowjanskich narodow pod ceptarom ruskeho carja.

W stawiznach ideje wo słowjanskej wzajomnosći w prěnjej połojcy 19. lětstotka stej dwaj podawkaj wosebje ważnej: wozjewjenje rozprawy Jána Kollára »O literárnej wzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými« (1836) a I. Słowjanski zjězd w Praze w lěće 1848, na kotrymž wustupi František Palacký z konceptom awstroslawizma, žadaceho mjez druhim założenje statneje federacije wjacorych narodow (też słowjanskich) we wobłuku habsburgskeje monarchije. Nimo awstroslawizma nastawachu też dalše slawofilne prudy.

Ekstremne směry w slawofilstwje předpokładowachu, zo měła zhromadna rěč być jedna z tehdyšich słowjanskich rěčow abo kumštny rěčny wutwor, to rěka słowjanske esperanto.

Panslawisća w Ruskej pohonjowachu Słowjanow k přiwzaću ruščiny jako rěče literatury a wědomosće. Spočatnje mějachu woni mnohich přiwisnikow (na př. Jungmanna a Štúra), kotřiž pak pozdźišo tutu ideju spušćichu. Samo Jan Arnošt Smoler slubi 5. januara 1865 w lisće Wladimirej Lamanskemu (Cyž 1969: 65 – 66), zo podpěra w časopisu »Zeitschrift für slawische Kultur, Kunst und Wisenschaft« ideju přewzaća ruščiny jako powšitkownosłowjanskeje rěče. Tute přilubjenje pak njedodźerža, dokelž dóńdźe k wusudej, zo móhł so tajki nastawk jako narodna přerada zrozumić (Lewaszkiewicz 1995). Eksistowachu hišće druhe projekty za powšitkownosłowjanske rěče abo za zhromadne rěče wjacorych słowjanskich narodow (Berger 2004, Lewaszkiewicz 2014). Samuel Bogumił Linde na přikład namjetowaše přiwzaće pólšćiny jako rěče wšitkich Słowjanow (Lewaszkiewicz 1980).

W Serbach běše w 19. lětstotku hibanje za serbske narodne a rěčne wozrodźenje – kruće splećene z MS – wusko zwjazane ze zapadnosłowjanskim, južnosłowjanskim a wuchodnosłowjanskim slawofilstwom. Serbja (mjez druhim Jan Pětr Jordan, Jan Arnošt Smoler, Křesćan Bohuwěr Pful a Michał Hórnik) wudźeržowachu kontakty z najwuznamnišimi słowjanskimi wučencami a z aktiwistami narodneho a rěčneho wozrodźenja. Zwiski z ruskimi panslawistami wuwołachu w němskich nowinach a časopisach šćuwańcu na serbskich narodnych prócowarjow. Jim wumjetowachu kolaboraciju z Ruskej přećiwo němskemu statej, propagowanje panslawizma a wobwinowachu jich tež, zo je dźěławosć serbskich institucijow financowana přez Rusku. Tute absurdne porokowanja wotpokaza farar Jaroměr Hendrich Imiš 1884 w knize »Der Panslawismus, unter den sächsischen Wenden mit russischem Gelde betrieben und zu den Wenden in Preußen hinübergetragen. Deutsche Antwort eines sächsischen Wenden« (hlej Lewaszkiewicz 2020).

Nastaće słowjanskich Maćicow a jich wudobyća

W lětach 1826 do 1909 nastawa na słowjanskim teritoriju wjace hač dwanatk kulturno-wědomostnych zjednoćenstwow, kotrež nošachu mjena narodnych abo regionalnych słowjanskich Maćicow (Eliáš 1996, 1998). 1826 založi so w Budapesće jako prěnja Maćica Serbiska (wot 1864 dźěłaše wona potom w Nowym Sadźe). Po někotrych lětach założichu w Praze Maticu Česku (1831) a w sćěhowacym lětdźesatku Maticu Ilirsku (1842), kotraž rěkaše wot 1874 Matica Hrvatska. Dalše Maćicy běchu: Maćica Serbska (1847), wot 1880 tohorunja jeje delnjoserbski wotrjad Maśica Serbska, Maćica Galicisko-Rusinska we Lwiwje (1848), Maćica Słowakska (1863), Maćica Słowjenska (1864) a dalše.

Słowjanske Maćicy mějachu zaměr, narodne wědomje budźić, so z narodnej a rěčnej asimilaciju rozestajeć (potajkim z germanizaciju, madźarizaciju, rusifikaciju a islamizaciju), so za wuwiće a kodifikaciju słowjanskich rěčow zasadźować kaž tež regionalizaciji narodnych rěčow zadźěwać, so wo postup w kulturje přez nakładownistwo, nowinarstwo, bibliotekarstwo, muzejownistwo a tak dale starać. Słowjanske pomjenowanja tutych zjednoćenstwow (Matica, Matice, Maćica, Macierz) su wězo zwjazane ze serbskimi słowami za »mać« abo »maś« a jich wotpowědnikami w druhich słowjanskich rěčach. Etymologiski zwisk mjez tutymi wurazami je wočiwidny.

Wudobyća Maćicy Serbskeje na pozadku tamnych słowjanskich Maćicow: Hłowne pola dźěławosće Maćicy kryja so z cilemi wšitkich słowjanskich Maćicow

W cyłym słowjanskim swěće, potajkim też w dwuréčnej Łužicy, prócowachu so tute zjednoćenstwa wo skrućenje narodneho začuća, propagowachu patriotizm a ideje słowjanskeje wzajomnosće, wowliwowachu narodne kultury, rozšěrjachu wědu w ludźe, zadźěwachu narodnej a réčnej asimilaciji. Słowjanske Maćicy hrajachu wusahowacu rólu za kodifikaciju a reformowanje słowjanskich réčow w Češkej, Słowakskej, Słowjenskej, Chorwatskej, Južnej Serbiskej kaž też we Łužicy.

Hač do 1937/38 zdoby sej MS wulke zasłužby za wudawanje serbskich knihow. W tutym wobłuku je drje wukon druhich Maćicow (wosebje tučasnje) wo wjele wjetši, ale dyrbimy so na to dopomnić, zo su Češa, Słowakojo, Chorwaća, Južni Serbja a samo Słowjency wo wjackróć wjetše narody hač Łužiscy Serbja a zo wobsedźa wot Prěnjeje swětoweje wójny swójske staty. Na polu organizacije a spěchowanja šulstwa njeměješe MS tajke móžnosće kaž na př. Macierz Polska (w Cieszynje, Lwiwje abo Waršawje) a wosebje Matica Slovenská. Tu njech so přispomni fakt, zo běchu wšak Madźarojo bóle liberalni hač wyšnosće w Sakskej a Braniborskej.

Hdyž wobkedźbujemy historiske a demografiske wobstejnosće, potom dyrbimy zwěsćić, zo zasłuža sej dotalne wudobyća MS wysoke hódnoćenje a připóznaće.

z pólšćiny přełožił Dietrich Šołta

Literatura

BERGER, Tilman 2004: Vom Erfinden slavischer Sprachen, w: OKUKA, Miloš; SCHWEIER, Ulrich (wud.), Germano-Slavistische Beiträge. Festschrift für P. Rehder zum 65. Geburtstag. München, str. 19–28.

CYŽ, Jan 1969: Z ruskeho listowanja Jana Arnošta Smolerja, w: Lětopis 16/1, str. 62–73.

ELIÁŠ, Michal 1996: Matice slovanských národov. Bratislava.

ELIÁŠ, Michal 1998: Fenomén slovanských matíc, w: DORUL'A, Ján, XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava, str. 373–379.

LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 1980: Panslawistyczne osobliwości leksykalne S. B. Lindego i jego projekt stworzenia wspólnego języka słowiańskiego. Wrocław.

LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 1995: Łużyczanie wobec idei wspólnego języka słowiańskiego, w: JAWORSKI, Tomasz; OSTROWSKI, Mieczysław (wud.), Łużyce w nowożytnych i najnowszych dziejach Europy Środkowej. Zielona Góra, str. 101–110.

LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 2014: Między ideą wspólnego języka słowiańskiego i słowiańskimi mikrojęzykami literackimi, w: GRAF, Magdalena (wud.), Przestrzenie językoznawstwa. Prace dedykowane Profesor Irenie Sarnowskiej-Giefing. Poznań, str. 73–84.

LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 2020: Přispomnjenja k nastaću słowjanofilstwa. Jaroměr Hendrich Imiš (1819–1897) a jeho »Der Panslawismus, unter den sächsischen Wenden (...)« před pozadkom słowjanofilstwa 19. lětstotka, w: Rozhlad 70/6, str. 7–14.

OCZKOWA, Barbara; SZCZEPAŃSKA, Elżbieta; KWOKA, Tomasz (wud.) 2011: Słowiańskie języki literackie. Rys historyczny. Kraków.

SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.) 2014: Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen.

Jurij Łušćanski

Maćica Serbska a mjezynarodne styki po wožiwjenju 1991

W dobje narodneho wozrodźenja słowjanskich ludow, žiwych pod cuzym nadknjenstwom, założi so Maćica Serbska po přikładźe hižo wobstejacych wukrajnych zjednoćenstwow 7. apryla 1847 w Budyšinje. Hižo někotre lěta do toho pohonjowachu připóznate wosobiny słowjanskeho swěta, mj. dr. Słowakaj Jan Kollár a Ľudovít Štúr, młodych Serbow, zo bychu założili serbske wědomostne towarstwo. Tale tradicija je dale žiwa a so z wožiwjenjom Maćicy Serbskeje (MS) z prěnjej hłownej zhromadźiznu 2. apryla 1991 a dwě lěće pozdźišo też delnjoserbskeje Maśicy dale pěstuje. Rady smy přiwzali nowych członow też z wukraja, z kotrymiž organizujemy a přewjedźemy zhromadne zarjadowanja w tu- a wukraju. Hajenje stykow do wukraja wjedźeše wěcywustojnje předsyda dr. Měrćin Völkel hač do swojeje smjerće 11. julija 2007, nadawki potom přewza podpisany.

W sćěhowacym chcu podać přehlad zarjadowanjow mjezynarodneho charaktera w zańdźenych lětach. Je to pak skerje wuchadźišćo za wobšěrnišu a jónu doskónčnu zestawu mjezynarodnych stykow MS.[1]

Naše najwobšěrniše wzajomne dźěło je hižo historisce zapołožene do Češkeje, wosebje wusměrjene na Společnost přátel Lužice (SPL) w Praze.[2] Naspomnić chcył pak tohorunja zhromadny (njewědomostny) skutk lěta 2002 w zwisku z wulkej wodu w Češkej. Serbski seminar bu wot Wołtawy powodźeny a wosebje Hórnikowa bibliotheka w přizemju wobškodźena. Na to wurumowane stwy bibliotheki a běrowa SPL běchu wobsedźerjej historiskeho domu, Ministerstwu šulstwa Češkeje republiki, witana přileżnosć, SPL městnosć wupowědźić. Zhromadnje – członojo SPL, MS a Domowiny – smy tomu přez wospjetne rozmołwy ze zastupjerjemi zamołwiteho češkeho ministerstwa zadźěwać móhli. Tak skutkuje SPL dale na historiskim městnje.

Krute styki wjaza MS pak tohorunja z Pólskej, wo čimž swědča deleka předstajene konferency a zetkanja, ale tohorunja w Maćičnym archiwje zachowana korespondenca. Dale wobstejachu w zašłosći styki do Ukrainy. Lwiska uniwersita Iwana Franka wuwi so poněčim k srjedźišću sorabistiki w tehdyšim Sowjetskim zwjazku. Wot lěta 1984 wuhotowachu na tamnišej uniwersiće pod nawodom Konstantina Trofimowiča[3] kóžde druhe lěto »Sorabistiski seminar«. Prěni raz wobdźělištaj so 1989 wědomostnikaj Budyskeho Instituta za serbski ludospyt na tajkim seminarje (hlej Trofimowič 1992, Čornij 1995). Nazymu lěta 1993 podpisa so kooperaciske

1 Dokumenty Maćičnych zarjadowanjow zašłych lět hišće wšitke rjadowne a archiwowane njejsu, tohodla podawaja so jako žórła wozjewjenja a rozprawy w serbskich medijach resp. skedźbni so na zběrniki a dokumentacije.

2 Na to pokaza w ramiku konferency Maćicar a bywši předsydyda SPL (2008 – 2014) prof. dr. Petr Kaleta. Jeho přinošk namakaće w tutym zběrniku.

3 Po smjerći K. K. Trofimowiča přewza W. A. Motornyj organizaciju a po nim Oksana Lazor.

wobraz 12 *Znowawotewrjenje Serbskeho seminara na Małej stronje w Praze, 13. junija 2009, foto Jurij Łušćanski*

wobraz 13 *Wopominanje na Michała Hórnika při jeho rowje na Budyskim Mikławšku, 19. februar 1994, foto Jěwa-Marja Čornakec*

zrěčenje mjez Serbskim institutom w Budyšinje a Lwiwskej uniwersitu, přez kotrež so wuhotowanje tutoho interdisciplinarneho sympozija materielnje a ideelnje podpěraše. Wot toho časa je mjez wobdźělnikami z Łužicy stajnje znajmjeńša jedyn zastupjer MS pódla.[4]

Ale njeběchmy jenož z konferencami zaběrani, ale witachmy tohorunja hosći ze słowjanskeho wukraja mjez nami. Tak »přeprosy sej Maćica Serbska za september 1992 dźesać studentow, aspirantow a profesorow uniwersity z ukrainskeho města Lwiw na 14dnjowski studijiny přebytk do Łužicy, zo bychu so podpěrali sorabistiske předewzaća kaž studij serbskeje rěče, literatury a stawiznow na tamnišej uniwersiće.« (Völkel 1997a: 48) W tym zwisku dopominamy so na wosebite prócowanja Měrćina Völkela wo dorost, wo młode člonstwo našeho towarstwa. Je to nadawk, kotryž za nas dale płaći. W septembrje 2016 witachmy 40 studentow z uniwersity we Łódźi w Budyšinje, kotřiž chcychu Serbow a wosebje MS na swojej ekskursiji po Hornjej Łužicy lěpje zeznać. Přewodźał je studentow Maćicar Dietrich Šołta.

Mjezynarodne konferency z wobdźělenjom Maćicy Serbskeje

1991

W Niwkach pola Opola wotmě so 15./16. nowembra 1991 konferenca na temu »Serbowie Łużyccy i Polacy. Doświadczenia historyczne i perspektywy współpracy« z wosom referentami, mjez nimi Serbaj Měrćin Völkel wo historiskich łužisko-pólskich stykach a jich perspektiwach kaž tež Pětš Šurman wo Wojciechu Kóčce a plenumje Wšosłowjanskeho komiteja we Waršawje w lěće 1947 (hlej Lis 1992).

1993

Nazymu lěta 1993 wotmě so mjezynarodny sympozij wo Ludvíku Kubje, kotryž bě MS hromadźe ze Serbskim muzejom wuhotowała. W tutym zwisku wuhotowa muzej wosebitu wustajeńcu »Moler Ludvík Kuba a Łužica«, kotruž měješe Christina Boguszowa na starosći. Kuba bě wot lěta 1887 čłon MS a je sej »ze swojim wědomostnym a wumělskim skutkowanjom zdobył wulke zasłužby za Serbow a tute mějachu so do serbskich kulturnych stawiznow zastopnjować a w nich hódnoćić.«[5]

1994

Hižo w lěće 1991 wutwori so při MS wuběrk, kotryž měješe dostojne woswjećenje 100. posmjertnin něhdyšeho předsydy MS Michała Hórnika na starosći. Dnja 19. februara 1994 wotmě so mjezynarodny sympozij na jeho česć, organizowany wot MS a Serbskeho instituta, pod titlom »M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskim duchu«. Mjez přednošowarjemi běchu wukrajni Maćicarjo Rafał Leszczyński z Łódźe, Zdeněk Urban a Zdeněk Boháč z Prahi. Přednoški sympozija su wozjewjene w zběrniku (Völkel 1994/95).[6]

4 Mjez 1995 a 2010 wotměwachu so seminary kóžde druhe lěto, wot lěta 2010 kóžde třeće. Dotal posledni seminar zarjadowachu w lěće 2017.

5 Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawy předsydstwa na hłownej zhromadźiznje MS 1994.

6 Dalša konferenca na česć Michała Hórnika a jeho aktiwitow na polu serbsko-pólskich poćahow přewjedźe so w Zielonej Górje 13. měrca 1994 na tamnišej Pedagogiskej wysokej šuli kaž tež w Serbskim seminarje w Praze w zwisku z 3. sorabistiskim seminarom 12./13. oktobra 1994 pod titlom »Wosobina M. Hórnika a serbsko-česko-pólske poćahi w druhej połojcy 19. lětstotka«. Nošer sorabistiskeho seminara běštej Praski Słowjanski institut Češkeje akademije wědomosćow a Budyski Serbski institut (hlej Musiat 1994).

wobraz 14 *Zetkanje předsydstwa MS z wukrajnymi Maćicarjemi we Wjelbiku po wopominanju na Michała Hórnika, 19. februara 1994, wotlěwa: Jiří Mudra, Josef Vlášek, Jurij Łušćanski, Rafał Leszczyński, Zdeněk Boháč, Měrćin Salowski, foto Jěwa-Marja Čornakec*

wobraz 15 *Předsydstwo MS z pólskimi hosćimi we Wjelbiku, 22. apryla 1995, wotlěwa: Ewa Wrocławska, Jurij Łušćanski, Rafał Leszczyński, Měrćin Völkel, Marko Kowar, Stanisław Marciniak, foto Jěwa-Marja Čornakec*

1995

Štyri lětdźesatki po zakónčenju Druheje swětoweje wójny wuhotowa stawizniska sekcija mjezynarodnu konferencu na temu »Lěto 1945 a Serbja« z tu- a wukrajnymi hosćimi, mjez nimi referentaj Aleksej Stanislawowič Pronjewič z Charkiwa a Stanisław Marciniak z Waršawy. Přednoški konferency su wozjewjene w Rozhledźe 1995, w čisle 7/8.

1996

W lěće 1996 zarjadowachu so w Pólskej Dny serbskeje kultury. W tutym ramiku wotměchu so wědomostne konferency w Zielonej Górje, Katowicach a Waršawje, ale tohorunja wustajeńcy we wjacorych pólskich wulkoměstach, koncerty a čitanske wječory. Zo njekoncentrowachu so tute wosebite dny w Pólskej na Waršawu, ale zapřijachu cyłu Pólsku, sta so na nastork MS Lěto do toho (hlej Völkel 1996: 8). Tehdy nasta tohorunja ideja, wědomostnu konferencu za młodych sorabistow z titlom »Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach« přewjesć. Konferenca bu organizowana wot Instituta słowjanskeje filologije Waršawskeje uniwersity a MS a wotmě so wot 7. do 9. meje 1996 we Waršawje. Na njej wobdźělichu so pólscy, serbscy a běscy studenća a młodźi slědźerjo, kotřiž předstajichu swoje aktualne sorabistiske slědźenja. Mjez 23 referentami běchu dźewjećo z Łužicy (hlej Siatkowska 1996). Zaměr konferency bě położenje zakładow za zhromadnosće mjez młodymi slědźerjemi, zo by so »wzajomne hajenje sorabistiki za přichod« zawěsćiło.[7]

Na mjezynarodnym sympoziju wo interpretaciji biblije wot 17. do 20. septembra 1996 w Ljubljanje wobdźělištaj so jako zastupjerjej MS katolskej duchownaj Měrćin Salowski a Gerat Wornar (Salowski 1995).

1997

Składnostnje 150. róčnicy założenja MS wotmě so dnja 5. apryla 1997 swjedźenske zarjadowanje w Hrubjelčicach. Do toho zarjadowa so w Budyšinje konferenca pod titlom »Prócowanje Maćicy Serbskeje wo traće serbstwa«. Přeprošenju sćěhowachu wědomostnicy z wosom krajow. Mjez dźewjeć referentami na konferency běchu tři wukrajni: Maćicar dr. Gerald Stone z Oxforda wěnowaše so temje »Maćica Serbska a zapadna Europa«, dr. Zdeněk Urban z Prahi přednošowaše wo wobšěrnych poćahach mjez MS a Češkej a dr. Ljudmila P. Laptjewa z Moskwy wěnowaše so zažnym stykam ruskich wědomostnikow do Łužicy (hlej M. L. 1997a, b; Laduš 1997). Referaty mjezynarodneje konferency su wozjewjene w Rozhledźe lěta 1997, str. 241–276. Składnostnje jubileja wopytachu delegacije wukrajnych Maćicow Łužicu. Běchu to zastupjerjo Maticy Slovenskeje, Maticy Srpskeje, Maticy Slezskeje kaž tež Towarstwa Šewčenka jako naslědnika Galicisko-Ruskeje Maćicy.

Tež we wukraju wotměwachu so składnostnje Maćičneho jubileja wšelake zarjadowanja, mjez druhim zeńdźenje přećelow Serbow w Moskwje. W Lwiwje bě sorabistiski seminar Maćičnemu jubilejej wěnowany.[8]

7 Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawa předsydstwa na hłownej zhromadźiznje 1998, str. 3.

8 Tež tam, str. 10.

1998

Wosebity wjeršk skutkowanja MS we wukraju běštej swjatočnosć a postajenje pomnika k 450. jubilejej přełožka Noweho testamenta do delnjoserbšćiny přez Mikławša Jakubicu. Na městnje jeho (prawdźepodobneho) skutkowanja, při cyrkwi w Lubanicach w dźensnišej Pólskej, postaji so jemu dnja 26. septembra 1998 nahladny pomnik. Napis na pomniku je w třoch rěčach (delnjoserbsce, němsce a pólsce): »MIKŁAWŠ JAKUBICA / FARAR W LUBANICACH / DOKOŃCYŁ 1548 PŘEDNY PŘEŁOŽK / NOWEGO TESTAMENTA DO SERB- / SKEJE RĚCY (MAŚICA SERBOŁUŻYCKA 1998«. Swjedźensku narěč měještaj předsyda MS Měrćin Völkel a předsyda Towarzystwa Studiów Łużyckich prof. dr. Tomasz Jaworski. Pjeć duchownych (pólscy a serbscy, ewangelscy a katolscy) pomnik poswjeći. Swjatočnosć wobrubištej Delnjoserbski dźěćacy chór z Choćebuza kaž tež wosadny chór z Lubanic (T. M. 1998). Postajenje běše zhromadny skutk MS, Towarzystwa Studiów Łużyckich w Zielonej Górje, Stowarzyszenia Promocji Wschodnich Łużyc w Żarach a tamnišeje wosady. Założba za serbski lud, MS a dalši daricéljo pomnik financowachu.[9]

2001

W Opolu wotmě so 14./15. nowembra 2001 konferenca »Społeczności Europy wobec Łużyczan«, na kotrejž poměča předsyda Měrćin Völkel na temu »Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći«.

2002

Dnja 13. junija 2002 přeprosychu w Zielonej Górje na hudźbno-literarne zarjadowanje, kotrež bě Maćična sekcija literatura / wumělstwo wuhotowała a na kotrymž předsyda M. Völkel MS bliže předstaji. K poradźenju literarneje hodźinki přinošowaštej tamniša měšćanska biblioteka kaž tež Towarzystwo Studiów Łużyckich (J. M. Č. 2002).

2003

Wot 25. do 27. apryla 2003 wotmě so mjezynarodna konferenca w Budyskim Serbskim muzeju na tema »Ludvík Kuba – folklorist, spisowaćel a moler« składnostnje jeho 140. narodnin. Na njej wěnowaše so sydom serbskich a dwanaće wukrajnych referentow z Ruskeje, Češkeje a Pólskeje wšelakim aspektam jeho wědomostneho a wumělstwoweho skutkowanja (M. L. 2003, Łušćanski 2003).[10] K tomu wuhotowa so koncert z ludowymi spěwami wšitkich 15 zběrkow »Slovanstvo ve svých zpěvech«, kotrež bě L. Kuba zezběrał a wudał. Někotre dny pozdźišo wotewri so 7. meje w Serbskim muzeju w Choćebuzu wosebita wustajeńca z jeho łužiskimi wobrazami.

Wot 26. do 28. septembra 2003 wuhotowaštej MS a Serbski institut w Budyskim Serbskim domje mjezynarodnu konferencu »275 lět serbska biblija«. Na njej rozjimowachu wědomostnicy a fachowcy z Łužicy, Pólskeje, Češkeje a Jendźelskeje wuznam serbskorěčneje biblije (BD / MkWj 2003).

2004

W lěće 2004 steješe Arnošt Muka jako wótčinc a wučenc w srjedźišću wjacorych Maćičnych zarjadowanjow. W Lüchowje wotmě so na iniciatiwu MS 11. septembra 2004 swjedźenska akademija »Internationale Festakademie zu Ehren Prof. Dr. Arnošt Muka – Deutsch-slawische Beziehungen im Wendland«, na kotrejž wustupichu referenća z Wendlanda, Łužicy, Češkeje a Pólskeje, mjez nimi Maćicarjo dr. Měrćin Völkel, prof. dr. Dietrich Šołta, Andrea Pawlikowa a Jurij Łušćanski.

wobraz 16 *Wopyt Maćicarkow a Maćicarjow w Beogradźe, 16. februara 1998, wotlěwa: Božidar Kovaček, Měrćin Völkel, Jurij Łušćanski, Beno Budar, Janka Pěčkec de Lévano, foto Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće*

Zhromadnje ze SPL a Institutom Masaryka Češkeje akademije wědomosćow organizowaše MS mjezynarodnu konferencu składnostnje 140. narodnin Adolfa Černeho, kotraž wotmě so 25./26. novembra 2004 w Praze. Ze stron MS přednošowachu prof. Lucija Hajnec, dr. Franc Šěn a Jurij Łušćanski, předsyda MS Měrćin Völkel zeńdźenje wotewrě. Lěto pozdźišo wozjewi so konferencny zběrnik (hlej Kaleta/Martínek/Novosad 2005).

2006

Ludvík Kuba běše składnostnje swojich 50. posmjertnin w lěće 2006 wospjet tema, a to w ramiku konferency »Słowjanski swět we wočach słědźerjow a basnikow 19. a 20. lětstotka«, kotraž wotmě so 16./17. novembra 2006 w Opolu. Konferencu přewjedźe MS hromadźe z Opolskej uniwersitu, Akademiju wědomosćow ČR a Opolskim towarstwom »Pro Lusatia« w ramiku Opolskich łužiskich dnjow. Referenća běchu z Pólskeje, Češkeje, Słowakskeje, Słowjenskeje, Serbiskeje, Bołharskeje a Łužicy. Přednoški konferency wozjewichu so we wosebitym zběrniku (hlej Kaleta/Tyllner 2007; Pałys 2007).[11]

9 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury]: Wěcna rozprawa k postajenju pomnika w Lubanicach. Hlej nimo toho Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawa předsydstwa na hłownej zhromadźiznje 1999.

10 Přednoški su so w samsnym lěće wudali, hlej Łušćanski (2003).

11 Na wjacorych městnach w tutym přinošku naspomnjataj so wukrajnaj člonaj MS Petr Kaleta, tehdyši předsyda SPL, a Piotr Pałys, předsyda Stowarzyszenia Polsko-Serbołużyckeho »Pro Lusatia« Opole. Dźakowano dobreho zhromadneho dźěła smy wjacore zarjadowanja wuspěšnje přewjedli a dokumentacije publikowali. Wosebitu hódnotu ma w tym zwisku kniha »Čtení o Polabských Slovanech«. Manuskript Ludvíka Kuby, kotryž je so w zawostajenstwje Gerata Hendricha w Budyšinje namakał, wuda Praske towarstwo SPL nimale sto lět po jeho nastaću w lěće 2012.

2013

W zwisku ze XVI. seminarom słowjanskich narodnych mjeńšin a narodow (FUEN) w Košicach spominachu člonojo MS na sławneho diplomata, wučerja a basnika serbskeho pochada Jana Boka-Bocatiusa (1569–1621), rodźeneho we Wětošowje (Wuschansky 2012). K tomu wudaštej MS a Domowina trojoréčnu (delnjoserbsko-słowaksko-němsku) brošuru pod titlom »Wjelika historija a jaden Wětošojski wósrjejź njeje: Johannes Bocatius 1569–1621«, napisanu wot Maćicarki dr. Doris Teichmann.

Nimo tu naličenych zarjadowanjow a konferencow, kotrež MS sobu organizowaše, běchu Maćicarjo tohorunja wobdźěleni na dalšich wukrajnych zarjadowanjach wjetšeho a mjeńšeho formata (wosebje w Pólskej a Češkej), kotrež so w ramiku tutoho přinoška njenaliča.

Styki k druhim słowjanskim Maćicam

Za dohromady štyrnaće Maćicow, kotrež su po politiskej změnje 1989/90 swoje skutkowanje wožiwili, su wuměnjenja jara rozdźělne. Někotre z Maćicow dźěłaja čestnohamtsce bjez kóždeje institucionelneje podpěry. Druhe Maćicy skutkuja dale kaž při założenju, wobsedźa dom, žurlu, muzej, biblioteku a financuja přistajenych. Tak wobsedźitej Matica Slovenská w Martinje a Matica Srpska w Nowym Sadźe reprezentatiwny dom z kulturnym wuhotowanjom. Wonej stej założenski staw wobchowałoj, dale wuwiłoj a swoje kulturne herbstwo a skutkowanje dźensnišim poměram přiměriłoj.

Bórze po politiskej změnje je předsyda Měrćin Völkel z wuspěchom kontakty k druhim Maćicam nawjazał. Składnostnje 150. jubileja założenja MS 1997 móžeše Měrćin Völkel předsydow Maćicow ze Słowakskeje, Serbiskeje, Šleskeje kaž też towarstwa Ševčenka z Ukrainy w Budyšinje witać (hlej horjeka). Też Maćicarjo běchu z hosćom wšelakich zarjadowanjow słowjanskich Maćicow, na přikład wobdźěli so Měrćin Völkel sam w awgusće 1998 na swjatočnosćach składnostnje 135. róčnicy założenja słowakskeje Maćicy w Martinje.[12] Hižo w februarje samsneho lěta wobdźěli so delegacija MS na třidnjowskim zetkanju w Nowym Sadźe, hdźež so towarstwo předstaji a tamnišim hosćićelam a hosćom ze wšelakimi přednoškami stawizny Serbow, nadawki serbskeho nakładnistwa a rólu Domowiny předstajichu (hlej Völkel 1998).

Z aktow kaž też z rozprawow Maćičneho předsydstwa wuchadźa, zo wobstejachu w zańdźenych lětach tohorunja korespondencne kaž też wosobinske kontakty k wšelakim Maćicam.[13]

K prěnjemu zhromadnemu skutkowanju Maćicow přińdźe z přeprošenjom na 1. Europski kongres słowjanskich Maćicow, organizowany wot słowakskeje Maćicy w Martinje 26. do 28. měrca 2007. Na kongresu so zastupjerjo dwanaće Maćicow wobdźělichu a na swjedźenskim zarjadowanju witachu so nimo toho wosoby zjawneho a politiskeho žiwjenja. Na zahajenskim zarjadowanju kongresa předstajichu předsydźa Maćicow swoje towarstwa a rozprawjachu wo swojim dźěle, kóždy w swojej rěči. Na kóncu schwali so memorandum, w kotrymž mjez druhim rěka: »II. podpěrujemy a zwoprawdźamy humanistiske, demokratiske a křesćanske tradicije Europy, kotrež su zakład a stołp kulturneho, duchowneho a socialneho wuwića našeho kontinenta w 21. lětstotku. III. přihłosujemy nowej formje zhromadneho skutkowanja Maćicow a

doporučamy ekse kutiwam našich statow, zo bychu so historisce dokładźene Maćicy stali kruty wobstatk statneje podpěry na dalše lětdźesatki.«[14]

Memorandum, wšitke referaty předsydow a postrowne adresy reprezentantow so jako kniha wudachu. Předsyda Měrćin Völkel, kotryž mjenowany memorandum sobu podpisa, dokumentaciju bohužel hižo wuhladał njeje, dokelž zemrě w lěću 2007.

Na druhi kongres wot 1. do 4. awgusta 2013 je tohorunja přeprosyła Matica Slovenská do Martina. Podobnje prěnjemu zetkanju ze swjedźenskim aktom, konferencu a wulětom do regiona służeše tež tute mjezsobnemu zeznaću referentow, zeznaću stawiznow a kultury w měsće.

W februarje lěta 2014 přeprosy Matica Slovenska składnostnje 150. róčnicy swojeho założenja na třeći kongres słowjanskich Maćicow do Ljubljany, na kotrymž so jako zastupjer Serbow wobdźělich (hlej pokiw w Serbskich Nowinach 4. februara 2014, str. 1). Program konferency běše podobny předchadźacym z přednoškami a ekskursiju. Na kongresu zeznach so tež ze spisowaćelom Jože Horvatom, kotryž je 1986 Serbow wopytał a po tym knihu »Z Južnosłowjanskeje do Łužicy« napisał. Rady dopomnju so na wopyt pola wědomostnicy wumělstwa dr. Maje Vetrih, kotraž je so čas žiwjenja ze słowjenskim molerjom Ante Trstenjakom zaběrała a knihu wo molerju wudała. Z Maćicarjom Igorom Pircom ju doma w Bresternicy wopytach a rozmołwa z njej naju pohnu, zo prócowachmoj so wo wustajeńcu Ante Trstenjaka, kotraž so 2021 w Serbskim muzeju w Budyšinje z wobšěrnym katalogom zwoprawdźi a w Mariboru podźělnje předstaji.

Na tutym třećim kongresu w Ljubljanje powjetši so kruh wobdźělnikow a tak pomjenowa so dalši, štwórty kongres Maćicow a institucijow słowjanskich narodow, na kotryž je přeprosyła wospjet Matica Slovanská do Martina 4. do 7. junija 2019. Tam so Marka Cyžowa a ja wobdźělichmoj. Na kongresu zetkachu so Maćicarjo z Češkeje, Słowjenskeje, Madźarskeje, Serbiskeje, Čorneje Hory, Rumunskeje, Bołharskeje, Ukrainy, Ruskeje a Łužicy kaž tež dalši zastupjerjo słowjanskich tu- a wukrajnych institucijow. Po předstajenju aktualneje dźěławosće kóždeje Maćicy přizamkny so diskusija wo tym, na kajke wašnje móhli w realnym procesu globalizacije, liberalizowanja a nowych informaciskich technologijow zhromadne dźěło pohłubšić. Maćica Serbska namjetowaše, zo maja so projekty słowjanskich Maćicow pruwować, kotrež móhli so do lisćiny imaterielneho kulturneho herbstwa UNESCO zapisać. Namjet so přiwza a do wuslědkow kongresa zapisa.

12 Hlej Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Korespondenca z Maćicu Słowakskej 1998.

13 Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000.

14 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury]: Memorandum z 1. Evropského kongresu Matic slovanských národů 26.–28. 3. 2007 Martin, Slovensko.

wobraz 17 *Titulna strona prěnjeho wudaća časopisa Slovanský obzor, časopis wuchadźa w štyrjoch rěčach: słowaksce, rusce, jendźelsce a serbisce*

Dźensniša medijowa situacija zmóžnja Maćicam spěšnu a wobšěrnišu komunikaciju, wjelestronsku dźěławosć a lěpše dorozumjenje. Zo bychu so Maćicy mjezsobu lěpje ze stawiznami druhich zeznali, doreča so zestajenje přehlada »Galerija wuznamnych słowjanskich wosobinow«. Kóžda z Maćicow bě nawołwjena, přehlad swojich wosobinow zestajić a z krótkim žiwjenjoběhom a portretom zarjadej Maticy Slovenskej do Martina zapodać, zo by wona galeriju w swojich publikacijach wozjewiła. Tomu smy wotpowědowali a štyri serbske wosobiny podali: Jana Arnošta Smolerja, Michała Hórnika, Arnošta Muku a Měrćina Völkela. Widźomny dopokaz wzajomneje dźěławosće Maćicow je, zo su informacije wo serbskich wosobinach – nimo přednoškow jednotliwych Maćicarjow – hižo w knižnym wudaću zběrnika štwórteho kongresa 2019 a tež w časopisu Slovanský Obzor (w čisle 1/2021) wozjewjene.

Redakcija časopisa Slovanský Obzor zdobom wšitkim Maćicam poskića, informacije, kotrež su za šěršu zjawnosć zajimawe, k wozjewjenju podać. Na to smy hižo reagowali a prěnje nastawki MS (wot bywšeho předsydy w čisle 1/2021 a noweje předsydki w čisłach 2/2021, 2/2022, 1/2023 a 2/2023) su tam wozjewjene (hlej https://matica.sk/slovansky-obzor/).

Zajimawostka, kotruž tam w diskusiji naspomnich, bě, zo je so před lětomaj 15. Maćica założiła, mjenujcy bosniska w Nowym Pazaru w Serbiskej. Je to prěnja muslimska mjez dotal wobstejacymi křesćanskimi Maćicami.

Zjimanje

Našej MS přisłušeja po tradiciji tež wukrajni člonojo, kotřiž su zdobom posoljo našeho towarstwa a naroda w Češkej, Pólskej, Słowjenskej, Japanskej, Finskej a Italskej. Jich dźěło sej česćimy a smy jim dźakowni. Na namjet MS je so naš čłon prof. dr. Gerald Stone za zasłužby wo sorabistiku z Mytom Domowiny 2019 wuznamjenił. 2013 je so Maćicar dr. Piotr Pałys za swoje dźěło z Čestnym znamješkom Domowiny počesćił.

Tež hdyž njeliča mjezynarodne styki k prěnjorjadnym nadawkam MS, tak su wone tola wot założenja před 175 lětami sem njeparujomny wobstatk našeho dźěła a skutkowanja na dobro našeje a wšitkich Maćicow. To njech tak wostanje: »Nas je hišće 60 000, žiwjensku wolu mamy měć sylnišu hač wulki narod, rěč mamyswědomićišo plěć, hač druzy, swoje a druhich ludow kulturne kubła mamy wědomišo hajić, mjezysłowjansku wzajomnosć na wšěch polach

žiwjenja mamy zachować jako jedyn wožiwjacy žiwjoł narodneho byća. To njech je naše poselstwo z Maćičneho jubi leja.« (Völkel 1997b: 250).

To su słowa našeho prěnjeho předsydy wožiwjeneje Maćicy Serbskeje před 25 lětami. W tutym duchu je po nim tež jeho naslědnik, serbski superintendent Jan Malink, wuspěšnje skutkował.

Literatura

BD [Benedikt Dyrlich] / MkWj [Marko Wjeńka] 2003: Wuznam a wliw »knihi knihow« w našich stawiznach rozjimali, w: Serbske Nowiny 13 (29. 9. 2003) 188, str. 1–2.

ČORNIJ, Wolodimir 1995: Sorabistika w Lwowje, w: Rozhlad 45/2, str. 53–54.

J. M. Č. [Jěwa-Marja Čornakec] 2002: Słowjanska wzajomnosć, w: Serbske Nowiny 12 (14. 6. 2002) 113, str. 1.

KALETA, Petr / MARTÍNEK, František / NOVOSAD, Lukáš (wud.) 2005: Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého. Praha.

KALETA, Petr / TYLLNER, Lubomír (wud.) 2007: Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 150. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16–17 listopadu 2006) = Świat słowiański oczami badaczy i publicystów XIX i XX wieku. Praca zbiorowa z międzynarodowej konferencji naukowej w 50 rocznicę śmierci Ludvíka Kuby (Opole 16–17 listopada 2006 r.). Opole.

ŁUŠĆANSKI, Jurij (red.) 2003: Ludvík Kuba: folklorist, spisowaćel a moler. Dokumentacija mjezynarodneje konferency w Budyšinje = Folklorist, Schriftsteller und Maler. Dokumentation der internationalen Konferenz in Bautzen, 25.–27. 4. 2003, Budyšin.

LADUŠ, M[anfred] 1997: Wo skutkach, Serbam k wužitku, Serbske Nowiny 7 (9. 4. 1997) 68, str. 3.

LIS, Michał (red.) 1992: Serbowie Łużyccy i Polacy – doświadczenia historyczne i perspektywy współpracy. Materiały z sesji naukowej odbytej 15–16 listopada 1991 r. w Niwkach pod Opolem. Opole.

M. L. [Manfred Laduš] 1997a: »Žiwjensku wolu měć«, w: Serbske Nowiny 7 (7. 4. 1997) 66, str. 1–2.

M. L. [Manfred Laduš] 1997b: Wo šěrokich zwiskach MS, w: Serbske Nowiny 7 (8. 4. 1997) 67, str. 3.

M. L. [Manfred Laduš] 2003: Zasłužbny spěchowar wzajomnosće ze Serbami, w: Serbske Nowiny 13 (28. 4. 2003) 81, str. 1–2.

MUSIAT, S[igmund] 1994: Hórnikowe lěto w Praze wuklinčało, w: Rozhlad 44/12, str. 463–464.

PAŁYS, Piotr 2007: Międzynarodowa konferencja naukowa Świąt słowiański w oczach naukowców i publicystów XIX i XX wieku. W 50 rocznicę śmierci Ludvika Kuby w Opolu, 16–17 listopada 2006 r., w: Pro Lusatia 6, str. 119–121.

SALOWSKI, Měrćin 1996: Serbaj na Mjezynarodnym sympoziju wo bibliji, w: Rozhlad 46/11, str. 423–424.

SIATKOWSKA, Ewa (red.) 1996: Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach. Materiały z sesji młodych sorabistów 7–9 maja 1996 roku w Warszawie. Warszawa.
T. M. [Trudla Malinkowa] 1998: Pomnik za Mikławša Jakubicu, w: Pomhaj Bóh 48/11, str. 2.
TROFIMOWIČ, Konstantin 1992: Sowjetska sorabistika po l. 1945 a zhromadne dźěło sowjetskich sorabistow z Institutom za serbski ludospyt, w: Lětopis 39/2, str. 1–7.
VÖLKEL, Měrćin (red.) 1994/95: M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskim duchu: materialije mjezynarodneho sympozija, kotryž so při składnosći 100. posmjertnin Michała Hórnika dnja 19. februara 1994 w Budyšinje wotmě. Budyšin.
VÖLKEL, Měrćin 1996: Na hódne tradicije nawjazać. Zahajenje konferency, w: SIATKOWSKA, Ewa (red.) 1996, Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach. Materiały z sesji młodych sorabistów 7–9 maja 1996 roku w Warszawie. Warszawa, str. 7–8.
VÖLKEL, Měrćin 1997a: Trać dyrbi Serbstwo. 150 lět Maćicy Serbskeje. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).
VÖLKEL, Měrćin 1997b: Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći, w: Rozhlad 47/7–8, str. 245–250.
VÖLKEL, Měrćin 1998: Na wopyće pola Maticy Srpskeje, w: Rozhlad 48/5, str. 188–189.
WUSCHANSKY, Jurij 2013: Johannes Bocatius in Košice geehrt, w: Nowy Casnik 65/49, str. 3.

Wožiwjenje Maćicy Serbskeje 1990/91

Předstajenje podawkow, na kotrychž běše awtor wobdźěleny, móže podležeć selektiwnemu dopomnjenju a subjektiwnemu akcentowanju, štož njeby wotpowědowało wědomostnemu standardej. Ważnej přećiwnej srědkaj stej konsekwentna orientacija na žórłach a zapołożenje podawkow do šěršeho towaršnostneho konteksta. Też dotal předležacej dźěle k temje stej spisanej wot wobdźěleneju (Völkel 1997: 42–45; Ela 2022: 6–10). Jeju předstajenje podawkow ma so z tutym přinoškom na někotrych městnach wudospołnić a precizować.

Prócowanja wo woživjenje Maćicy Serbskeje

W rozprawje wo prěnjej hłownej zhromadźiznje MS po jeje wozrodźenju naspomni Manfred Laduš, zo běch ja, Jan Malink, »kónc lěta 1989 woživjenje Maćicy namjetował« (Laduš 1991: 1). Tole poćahuje so na scenu po zeńdźenju Serbskeje narodneje zhromadźizny 16. decembra 1989 w předrumnosći Budyskeje Kolpingownje, hdyž prajach w rozmołwje z Timom Meškankom a dalšimi, zo su Serbja w časach přewrótow w Němskej husćišo něšto přidobyli: wokoło 1848 wozrodźenje a MS, po 1918 serbsku wučbu w sakskich šulach a po 1945 institucionalizaciju kulturneho dźěła. Dyrbjeli so wo to prócować, zo też nětko něšto přidobudźemy. Jako přikład pokazach na móžnosć, MS zaso woživić. To měrješe so přećiwo tehdyšim pesimistiskim měnjenjam, zo je dalše wobstaće Serbstwa jenož w socialistiskej NDR móžne, kaž běchu to serbscy członojo SED w nowembru 1989 wuprajili: »Starosćimy so wo přichod Serbstwa. Jeho byće so bjez socializma zaručić njehodźi.« (bjez awtora 1989: 2)

Wot měrca 1990 bě powšitkownje jasne, zo nima NDR hižo přichoda (Serbska Lěwica 1990: 2). Wužadanje za Serbow wobsteješe w tym, nowe puće a struktury namakać, kotrež so do zjednoćeneje Němskeje hodźa. Jedyn element při tym běchu swobodnje skutkowace towarstwa bjez zawjazanja do někajkeje politiskeje hierarchije. Jan Bulank bě hižo w januarje 1990 namjetował, »wutworić Zwjazk serbskich chórow Hornjeje a Delnjeje Łužicy, do kotrehož bychu so też nimo Domowinskich spěwnych ćělesow móhli zarjadować serbske cyrkwinske chóry« (Laduš 1990: 3). Dalši namjet za wutworjenje noweho towarstwa nastupaše serbske šulstwo. Tilman Zülch, předsyda Towarstwa za wohrožene ludy w Göttingenje, bě Serbskej narodnej zhromadźiznje posrědkował přeprošenje Sydsleswigsk Forening na studijny wopyt pola Danow w Němskej a pola Němcow w Danskej. Ludmila Budarjowa, Trudla Malinkowa, Hans-Eberhard Kaulfürst a Jan Nuk zeznachu wot 28. do 30. měrca 1990 šulstwo w južnym a sewjernym Schleswigu.[1] Hižo za čas jězby zrodźi so mysl, po přikładźe danskeho šulskeho towarstwa wutworić serbske šulske zjednoćenstwo, kotrež by měło přewzać zamołwitosć za přestrukturowanje serbskeho šulstwa (Malinkowa 1990: 7–8; Nuk 1990: 8).

1 Priwatny archiw Jana Malinka: List Sydsleswigsk Forening na J. Malinka 16. 2. 1990.

Spočatk meje 1990 dach swój namjet za wožiwjenje MS do serbskeje zjawnosće (Malink 1990: 2). Po mojich předstawach by so měła MS wěnować serbskej rěči, kulturje, wědomości a kubłanju dorosćenych. Za rozmyslowanja hódne mějach přirjadowanje wumětstwowych kołow a rěčneje komisije. Dale by móhła MS sobu přewzać zamołwitosć za sorabistiske kursy a za kursy kubłanja dorosćenych. Naspomnich zwiski k Maćicam w słowjanskich krajach. Wuprajich přeće za podpěru přez Domowinu, kotraž by móhła wšelake srědki k dispoziciji stajić. Dalši, hdyž tež nic w namjeće wuprajeny, nadawk widźach w restituciji Serbskeho doma do rukow MS. Lucija Bejmina bě mi w tutym času swoje diplomowe dźěło wo Serbskim domje wupožčiła, z kotrehož sej wučitach, zo bě MS hač do lěta 1956 jako wobsedźerka w ležownostnej knize zapisana (Bejmina 1982: 58). Běch přeswědčeny, zo so tute wobsydstwo prěnjotnemu wobsedźerjej wróći, dokelž njemóže Zwjazkowa republika přizwolenje přepisanja na ludowe swójstwo přez druhu organizaciju hač MS – w tym padźe přez Domowinu – za juristisce akceptabelnu měć. Za to pak by wužitne było, hdy by wobnowjena MS w direktnej kontinuiće stareje MS stała, čehoždla wužiwach słowo *wožiwjenje* a nic *nowozałoženje*.

Po třoch dnjach wozjewi Nowa doba reakciju předsydy Domowiny Bjarnata Cyža: »K namjetej bratra Jana Malinka [...] mam wobmyslenja, dokelž su zaměry a nadawki něhdyšeje Maćicy mjeztym institucionalizowane [...] W cyłku bych měł wozrodźenje Maćicy Serbskeje a jeje wašnje dźěławosće jako rozsudnu kročel wróćo porno tomu, štož je so na polu serbskeje wědomosće a wumětstwa mjeztym zrjadowało. Prašenje je wotewrjene, hač by našim wumětskim kołam tyło, hdy bychu so dźělili wot swojich fachowych zwjazkow w kraju. Ale dam so wězo přeswědčić.« (Cyž 1990: 2)

W rozmołwach ze zajimowanymi Serbami wabjach za wozrodźenje MS. W pomjatku je mi zwostało přihłosowanje Měrćina Völkela při zetkanju, kotrež bě Jěwa-Marja Čornakec posrědkowała. W rozmołwje ze Simonom Brěžanom zhonich, zo wumětske koła nimaja zajim, so do MS integrować, ale na tym dźěłaja, sej swójske towarstwo założić.

Wutoru, 22. meje 1990 zaběraše so wědomostna rada Instituta za serbski ludospyt z namjetom wožiwjenja MS. Wona witaše jeje wobnowjenje, wupraji pak so přećiwo tomu, dotalne statne serbske institucije k njej přirjadować. Nadawk wobnowjeneje MS widźeše so w zapřijeću dalšich serbskich slědźerjow, na přikład domiznowědnikow a chronistow, a w posrědkowanju slědźerskich wuslědkow mjez Serbami. Člonojo wědomostneje rady běchu sej přezjedni, »zo je radźomne, hdyž wuchadźa iniciatiwa k rekonstrukciji Maćicy Serbskeje z Instituta, dr. Völkel a dr. Ela wuprajitaj so zwólniwaj organizować iniciatiwnu skupinu k nowozałoženju Maćicy Serbskeje« (Ela 2022: 7). Sobudźěłaćerjo instituta mějachu zestajić přehlad wo wobstatkach bywšeje MS w bibliotece a w archiwje kaž tež dokumentaciju wo jeje rozwjazanju a přepodaću jeje swójstwa do rukow instituta (tež tam: 6–7). Tendenca wobzamknjenjow pokazuje na to, zo měješe so zadźěwać móžnemu wodźacemu narokej MS napřećo Institutej z tym, zo přewozmu institutnicy iniciatiwu k nowozałoženju MS jako pomocne popularnowědomostne towarstwo.

Dnja 23. awgusta 1990 wozjewištaj Měrćin Völkel a Ludwig Ela w Nowej dobje namołwu k diskusiji wo wozrodźenju MS: »Wědomostne towarstwo by móhło być hromadźišćo na serbskej wědomości zajimowanych, kotrež w sekcijach dźěła a tež zapřija domizniskich slědźerjow, za ćichim slědźacych, młodostnych a dorosćenych.« (Völkel/Ela 1990: 3) W kedźbliwym rěčnym

duktusu wuprajištaj so za zjawnu rozmołwu w tutej należnosći kónc septembra 1990. Dokelž so na namołwu lědma što hibaše, nastorčich sam dalše wuradźowanje wo woživjenju, kotrež so 25. septembra 1990 w instituće wotmě (Völkel 1997: 42; Ela 2022: 8). Rezultat wuradźowanja bě dojednanje, zarjadować w oktobrje 1990 zjawnu rozmołwu w Budyskim »Wjelbiku«. W přihotach na to poréčach ze serbskim superintendentom n. w. Gerhardom Wirthom, hač by wón w zmysle kontinuity jako jedyn z poslednich dowójnskich Maćicarjow sobu na tutu zhromadźiznu přeprosył a hač by přewzał nachwilnje nawodniske nadawki, k čemuž bě rady zwólniwy. Dnja 6. oktobra 1990 wozjewi so dwoje přeprošenje na zjawnu rozmołwu 11. oktobra 1990 we »Wjelbiku«. Jedne přeprošenje bě spisał G. Wirth, dalše M. Völkel a L. Ela (nawěšk 1990).

Na rozmołwje 11. oktobra 1990 postrowi G. Wirth něhdźe 30 přitomnych, mjez kotrymiž běchu tři stari Maćicarjo: spisowaćel Anton Nawka, arcyměšnik Jurij Šołta a ludowědnik Erich Krawc (Völkel 1997: 42). Po přednošku G. Wirtha wo dźěławosći MS do jeje rozpušćenja přepoda wón nawodnistwo zhromadźizny M. Völkelej. Diskutowaše so wo zaměrach towarstwa a wo jeho wustawkach, kotrychž naćisk bě L. Ela wudźěłał. Wustawki so z drobnymi korekturami přiwzachu. Na to přewjedźechu so wólby do nachwilneho předsydstwa. Jako předsyda wuzwoli so G. Wirth, do předsydstwa wuzwolichu so Simon Brězan, Andrea Čornakec, Jěwa-Marja Čornakec, L. Ela, Pětš Janaš, J. Malink a M. Völkel.[2] Z rozmołwneho koła bě so stała założenska zhromadźizna. MS běše přenje z tehdy nastawacych towarstwow, kiž bě sej wustawki dało a předsydstwo wuzwoliło.

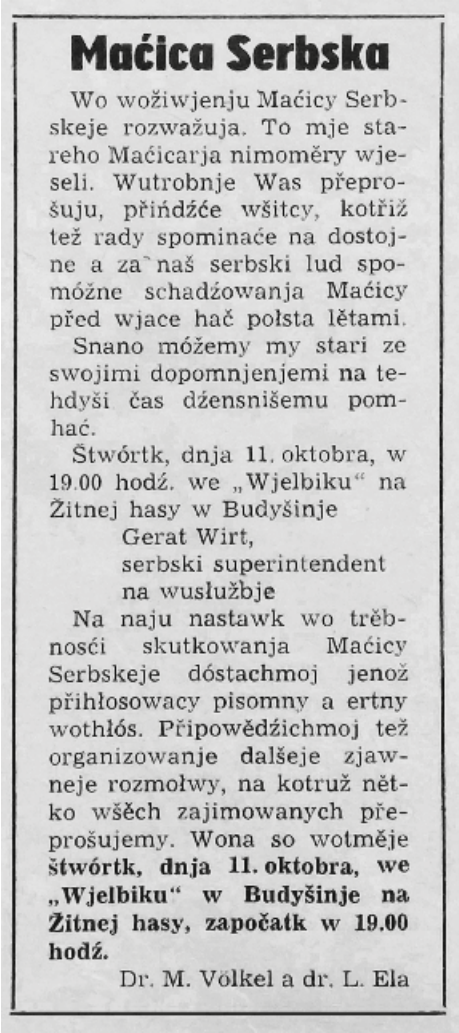

Maćica Serbska

Wo woživjenju Maćicy Serbskeje rozważuja. To mje stareho Maćicarja nimoměry wjeseli. Wutrobnje Was přeprošuju, přińdźće wšitcy, kotřiž tež rady spominaće na dostojne a za naš serbski lud spomóžne schadźowanja Maćicy před wjace hač połsta lětami.

Snano móžemy my stari ze swojimi dopomnjenjemi na tehdyši čas dźensnišemu pomhać.

Štwórtk, dnja 11. oktobra, w 19.00 hodź. we „Wjelbiku" na Žitnej hasy w Budyšinje

Gerat Wirt,
serbski superintendent
na wusłužbje

Na naju nastawk wo trěbnosći skutkowanja Maćicy Serbskeje dóstachmoj jenož přihłosowacy pisomny a ertny wothłós. Připowědźichmoj też organizowanje dalšeje zjawneje rozmołwy, na kotruž nětko wšěch zajimowanych přeprošujemy. Wona so wotměje **štwórtk, dnja 11. oktobra, we „Wjelbiku" w Budyšinje na Žitnej hasy, započatk w 19.00 hodź.**

Dr. M. Völkel a dr. L. Ela

wobraz 18 *Nawěšk iniciatiwneje skupiny k woživjenju MS, Nowa doba 6. oktobra 1990*

2 Tež tam: Protokoll über die Weiterführung der Tätigkeit des sorbischen wissenschaftlichen Vereins »Maćica Serbska« e. V., 11. 10. 1990 (naćisk L. Ela).

datum	městnosć założenja	towarstwo	předsyda
11. 10. 1990	Budyšin	Maćica Serbska	Gerhard Wirth (wot 2. 4. 1991 Měrćin Völkel)
15. 12. 1990	Budyšin	Zwjazk serbskich wumělcow	Simon Brězan
5. 1. 1991	Chróśćicy	Serbske šulske towarstwo	Ludmila Budarjowa
28. 1. 1991	Ralbicy	Towarstwo Cyrila a Metoda	Clemens Hrjehor
24. 5. 1991	Budyšin	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow	Achim Brankačk

Założenje nadregionalnych serbskich towarstwow 1990/91 Baumgärtel 1991: 131, R 1991, Kola 1991: 50, Wićaz 1991: 2

Skutkowanje nachwilneho předsydstwa

Hižo na oktoberskej zhromadźiznje bě jasne, zo wotměje so hłowna zhromadźizna towarstwa po starej tradiciji wutoru po jutrach a zo so na njej nowe předsydstwo wuzwoli. Kaž M. Völkel zwěsći, by to 94. hłowna po lěće 1847 była. Nachwilne předsydstwo zeńdźe so pod nawodom předsydy Wirtha štyri króć, a to stajnje rano wosmich w Instituće za serbski ludospyt.[3] Ke charakterizaciji tehdyšeje atmosfery njech su tu naspomnjene wšelake předmjety wuradźowanjow.

G. Wirth namjetowaše pjenježnu zběrku, kotrejež prěni zaměr běše financowanje přebywanja za hosći ze słowjanskeho wukraja na hłownej zhromadźiznje. Krótko po přewzaću zapadneje hriwny we wuchodnej Němskej by za nich hewak přijězd do Němskeje z hoberskimi wudawkami zwjazany był (Völkel 1991: 80, 168). Prěnje zwiski k Maćicam w słowjanskim wukraju nawjaza M. Völkel. Wo redakciju wustawkow postara so L. Ela. Při tym wobsteješe nachwilny zadźěwk w tym, zo skutkowaše w zapadnym Berlinje towarstwo »Maćica Serbska – Koło Serbow w cuzbje«, kotrehož nawjedowar bě Mikławš Dypman. W lisće na G. Wirtha 12. nowembra 1990 pomjenowa za spušćenje mjena kulturnopolitiske wuměnjenja a poskići jednanja. Jeho žadanja běchu dalša reforma Domowiny »w demokratiskim a prawostatnym zmysle«, wotpokazanje Maćicy, w kotrejž so chowaja »SEDownicy-karierisća«, a reforma Instituta za serbski ludospyt do směra »objektiwneje wědomostliwosće«. Po lisće J. Malinka 6. decembra 1990 cofny M. Dypman 7. januara 1991 z listom na hamtske sudnistwo w Budyšinje mjeno »Maćica Serbska« a wozjewi rozpušćenje Berlinskeho koła.[4] Dalši dypk wuradźowanjow bě pytanje za starymi Maćicarjemi a jich přeprošenje na prěnju hłownu zhromadźiznu. M. Völkel zwěsći na sobustawskej lisćinje z lěta 1948 a z dalšich dokumentow něhdźe štyrcećoch, kiž běchu hišće žiwi (Völkel 1990: 80). Stary Maćicar Julius Riota, mjeztym bydlacy na Hawaii, přepokaza 100 dolarow, štož zbudźi hladajo na jeho dwělomnu zašłosć w prěnich lětach nacionalsocializma pola předsydy Wirtha wobmyslenja, pjenjezy přiwzać.[5] Na předsydstwje 13. měrca 1991 wupraji so wjetšina přitomnych za přiwzaće pjenjez dobreho wotpohlada dla.[6] Hač do měrca 1991 nahromadźi so 1300 hriwnow, z kotrychž pochadźeše 800 hriwnow z fondsa skupiny dźěłarnistwa FDGB w Instituće za serbski ludospyt.

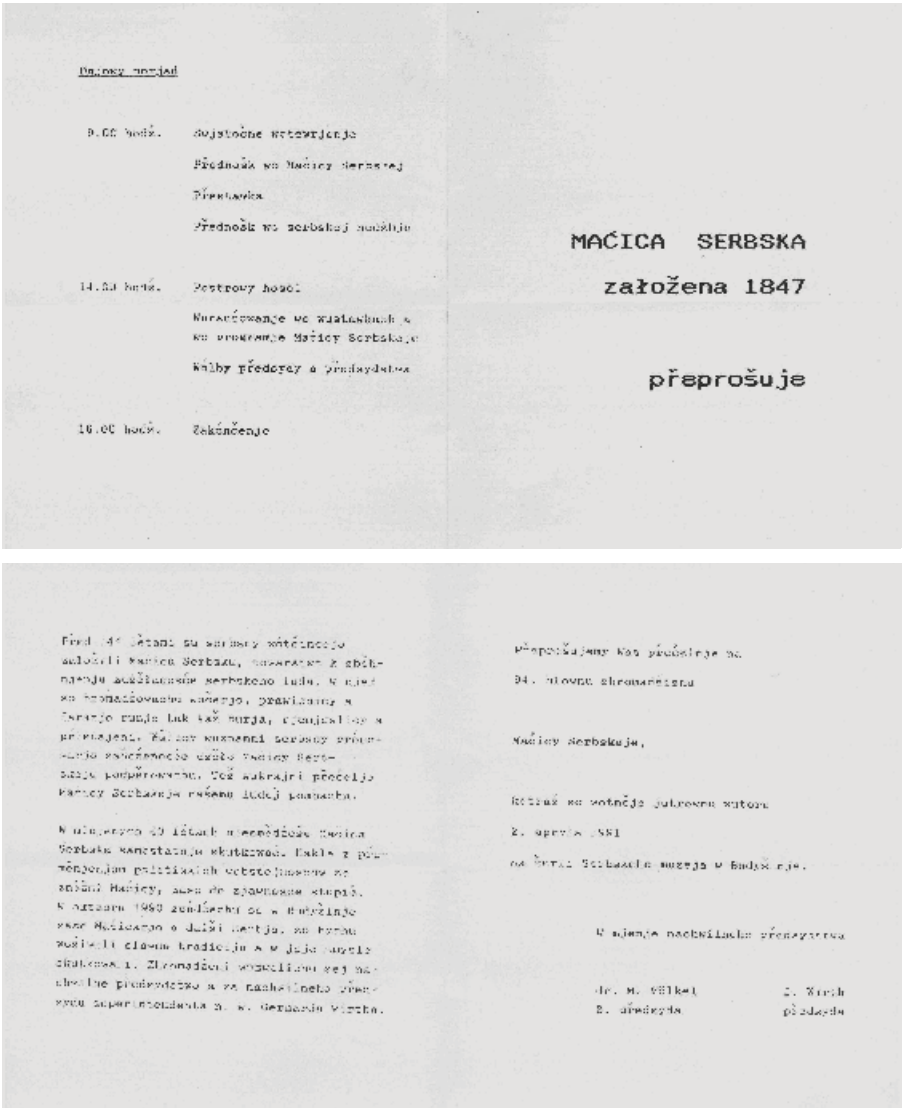

Dypmowy wopjal

9.00 hodź. Wojstołne wotewrjenje
Přednošk wo Maćicy serbskej
Přestawka
Přednošk wo serbskej nowelji

14.30 hodź. Postrowy hosći
Nuranźowanje we wuskamnych a
we prawnjenje Maćicy Serbskeje
Wólby předorey a předsydstwa

16.00 hodź. Zakónčenje

MAĆICA SERBSKA
założena 1847
přeprošuje

Před 141 lětami su serbscy wótčincojo
założili Macicu Serbsku, zwjazanu z zbě-
hnjenju serbskeho ludu, k njej
we nowozałożenym kašorju, prawizmy a
šerjo ruzje luk kaž murja, rjenjachu a
prinjachu. Wšitcy wuznamni serbscy přiro-
dowcy wobźěłowanje swěrje Macicy Serb-
skeje poprócowachu. Což nakrajo přeceju
Macicy Serbskeje rukowu ludej pomnicu.

W minjenym 40 lětach njeměješe Macica
Serbska wobstatnje skutkowała. Dokle z pó-
mjenjowanjom politiskich wobstejnosćow we
zašłej Maćicy, sama je zjawnosć stupiła.
W oktobru 1980 zeńdźechu so w Budyšinje
wose Maćicanjo a dołoj mjetju, za kotrej
wošwěli cłowu hradźiju a w jeje wuzwi-
zhlukowachu. Zhromadźeni wobmyslichu swój na-
hladne přichodnosć a za nadhladneho přewo-
wzu superintendenta M. W. Gerharda Wirtha.

Přeprošujemy Was přičinliwje na

94. hłownu zhromadźiznu

Maćicy Serbskeje,

kotraž we wotnožu pućowanskeho wotpo-

ra. oprawa 1991

we Serbskim muzeju w Budyšinje.

W mjenje nadwisnika přewzyrnika

dr. M. Völkel
2. předsyda

J. Wirth
předsyda

wobrazaj 19/20 *Přeprošenje na prěnju hłownu zhromadźiznu wobnowjeneje MS, Maćičny archiw*

3 Tež tam: Protokole předsydstwa Maćicy Serbskeje 24. 10. 1990, 14. 11. 1990, 23. 1. 1991 a 13. měrca 1991.
4 Tež tam: List Mikławša Dypmana na Gerharda Wirtha 12. 11. 1990; List J. Malinka na M. Dypmana 6. 12. 1990; List M. Dypmana na towarstwowy register při wokrjesnym sudnistwje Budyšin 7. 1. 1991.
5 K wosobje Rioty hlej Riotte (2021) a Malink (2021).
6 Priwatny archiw J. Malinka: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 13. 3. 1991 na str. 1.

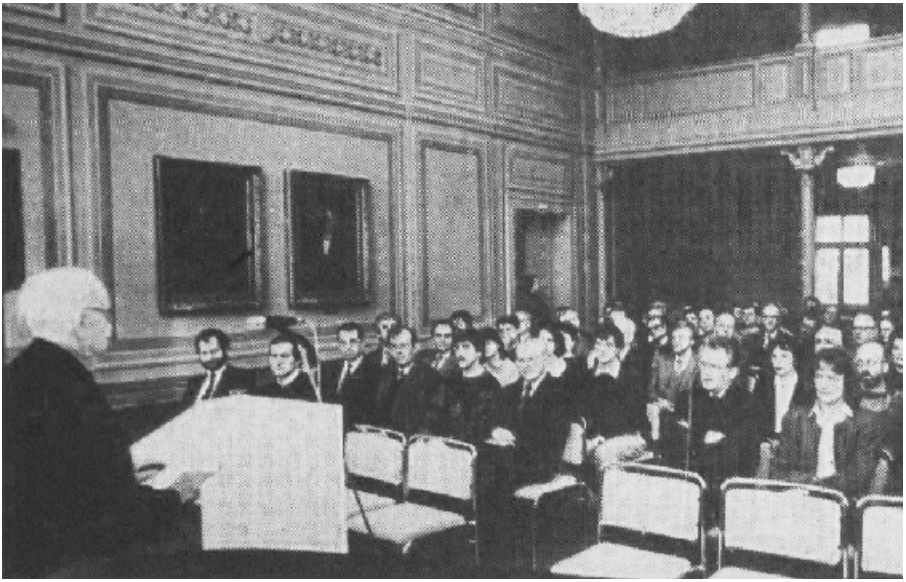

wobraz 21 *Dowožiwjenje MS w Serbskim muzeju w Budyšinje, 2. apryla 1991, foto Rolf Dvoracek, Serbske Nowiny 4. apryla 1991*

wobraz 22 *Maćične schadźowanje w Serbskim domje, 18. januara 1992, M. Völkel: Trać dyrbi Serbstwo, Budyšin 1997*

Z wobsydstwowymi poměrami so předsydstwo jenož skrótka zaběraše. W protokolu posedźenja 13. měrca 1991 namaka so sćěhowaca notica: »1956 so ležownosć Serbskeho domu statej dari. Maćica by jenička była, kiž by móhła měć juristiske prawo na nju a ju tak za Serbow wuchować. Je na času, zo Domowina Maćicu Serbsku wo to prosy.«[7]

Skónčnje měješe so hišće hłowna zhromadźizna přihotować. Dokelž wočakowachu so kontrowersy wo prašenju, hač ma MS Domowinje přistupić, rozsudźi so hrać na čas: »Na hł. zhr. ma so njepłódna diskusija k tomu zadźěłać [sic!].«[8] Dokelž bě jasne, zo G. Wirth funkciju předsydy jenož nachwilnje wukonja, měješe so nowy kandidat za tute zastojnstwo namakać. W předpolu zdoby prašenje za politiskej zašłosću přichodneho předsydy wěstu ważnosć. M. Dypman bě w lisće na G. Wirtha jako jedne z wuměnjenjow za cofnjenje swojeje Maćicy mjez druhim žadał, zo »so stawa ‚waša organizacija' ze serbskej instituciju, hdźež nochcedźa jenož bywši Serbja-SEDownicy-karierisća (kaž snano iniciatoraj) so wusprawnjejo schować zady ›starych‹ Maćicarjow jako plakat chribjeta, ale skutkować njesebičnje za naš lud«.[9] Samsny problem narěznje notica w protokolach předsydstwa, zo měło so při pomjenowanju kandidatow za předsydstwo na to dźiwać, »zo njejsu němdyši stronjenjo, dokelž, kaž bě so członam předsydstwa z wjacorych stron radźiło, by to tuchwilu wěcy škodźało«.[10] Tute pokiwy pochadźachu drje z kruhow, kotrež sakskej CDU blisko stejachu. Tohodla njebě M. Völkel hišće tři tydźenje do hłowneje zhromadźizny zwólniwy, za zastojnstwo předsydy kandidować, da pak so po intensiwnym wabjenju krótko do njeje tola jako kandidat nastajić. Předsydstwo přilubi jemu podpěru, jelizo by dyrbjało přińć k nadběham jeho němdyšeho członstwa w SED dla.

94. hłowna zhromadźizna[11]

Na 94. hłownej zhromadźiznje MS zeńdźe so 2. apryla 1991 wjac hač sto ludźi na žurli Serbskeho muzeja. Po witanju přez předsydu G. Wirtha zanjese so serbska hymna. M. Völkel předstaji šěroke popularnowědomostne dźěło Maćicy do 1948. Jan Rawp přednošowaše wo hudźbnym wotrjedźe Maćicy. Popołdnju sćěhowachu na žurli Serbskeho doma postrowy wukrajnych hosći. Po nimale jednohłósnym přiwzaću wustawkow a přinoškoweho porjada přewjedźechu so wólby. Jako předsyda wuzwoli so z wulkej wjetšinu hłosow M. Völkel. Do předsydstwa wuzwolichu so Andrea Čornakec, Jěwa-Marja Čornakec, Pětš Janaš, Jurij Łušćanski, Trudla Malinkowa, Frido Michałk, Horst Petrik a Měrćin Salowski.

W času wuličenja hłosow přednjese J. Malink programatiske mysle k dźěławosći MS a k prašenju wobsydstwa Serbskeho doma. Dalši tema bě prašenje němdyšeho mobilneho wobsydstwa MS. Postaji so sćěhowaca zasada: »Dalokož njejsu Maćične wěcy wohrožene, měli wostać pola institucijow, priwatni wobsedźerjo pak su namołwjeni, je zaso Maćicy Serbskej wróćić.«[12] Kontrowersna diskusija wo přistupje k Domowinje so bjez rezultata přetorhny.

7 Tež tam na str. 2.
8 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 23. 1. 1991 na str. 3.
9 Tež tam: List M. Dypmana na G. Wirtha 12. 11. 1990; List J. Malinka na M. Dypmana 6. 12. 1990; List M. Dypmana na towarstwowy register při wokrjesnym sudnistwje Budyšin 7. 1. 1991.
10 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 23. 1. 1991 na str. 3.
11 Priwatny archiw J. Malinka: Protokol jutrowneje hłowneje zhromadźizny Maćicy Serbskeje 2. 4. 1991.
12 Tež tam na str. 2.

Přistup k Domowinje a Serbski dom

Hladajo na reorganizaciju Domowiny po politiskim přewróće wobsteješe ze strony Serbskeje narodneje zhromadźizny wotpohlad, ju přetworić ze Zwjazka Łužiskich Serbow z indiwiduelnym członstwom na Zwjazk serbskich towarstwow z członstwom juristiskich wosobow. Dotalne Domowinske župy mějachu so wobhladować jako zapisane abo njezapisane towarstwa, nowonastate nadregionalne serbske towarstwa mějachu jim runohódne sobustawy być. Termin za wotpowědnu změnu wustawkow a za přistup nowych towarstwow bě 2. hłowna zhromadźizna Domowiny 15. junija 1991 we Wětrowje. Na njej přiwzachu so změnjene wustawki. Zdobom podpisaštej Towarstwo Cyrila a Metoda a Serbske šulske towarstwo zjawnje přistupne zrěčenje k Domowinje, kotrež pak měješe so wot jeju hłowneju zhromadźiznow hišće schwalić (Stejišćo 1991: 2). Wosebje w Towarstwje Cyrila a Metoda bě tuta tematika šěroke diskusije wuwabiła (Wićaz 1991: 2). MS pak njemóžeše pobrachowacych wobzamknjenjow dla přistupić, štož zbudźi pola Domowiny a pola tamneju přistupjeneju towarstwow přesłapjenje.

Na 95. hłownej zhromadźiznje Maćicy 11. apryla 1992 postaji so, zo ma so na 96. hłownej zhromadźiznje wo członstwje w Domowinje wothłosować, zo pak móže předsydstwo dale z Domowinu jednać.[13] Na wurjadnym posedźenju předsydstwa 23. septembra 1992 wobzamkny so po kontrowersnej diskusiji hnydomny přistup k Domowinje, hdyž też nic jednohłósnje.[14] Na to přistupi MS na 3. hłownej zhromadźiznje Domowiny 2. oktobra 1992 třěšnemu zwjazkej bjez toho, zo by postajiła schwalenje zrěčenja přez swoju hłownu zhromadźiznu jako wuměnjenje za doskónčny přistup, kaž běštej to tamnej towarstwje činiłoj.

W należnosći Serbskeho doma staji Domowina po wothłosowanju z MS 30. julija 1992 prózstwu wo restituciju na Zarjad za wotewrjene wobsydstwowe prašenja.[15] Tutón wotpokaza z listom 16. decembra 1994 restituciske žadanja.[16] W mjezyčasu běchu so pozadki přepisanja Serbskeho doma wot MS na Domowinu a wot Domowiny na ludowe swójstwo dale wuswětlili (Bejmina 1991: 2; Völkel 1997: 2). Juristiske pohódnoćenje přepisanja Serbskeho domu do ludoweho swójstwa 1953/1956 a wotpokazanje jeho restitucije 1994 je dotal slědźerski dezideratum.

Zjimanje

Wožiwjenje MS zarjaduje so do procesa wutworjenja nadregionalnych serbskich towarstwow w popřewrótowym času. Wosebitosć pola Maćicy bě konsekwentne wusměrjenje na wožiwjenje, nic na nowozałoženje. Tež hdyž so prěnjotny wotpohlad tuteje orientacije, dopokazać legitimnosć jeje wobsydstwowych narokow, jako njetrjebawši wopokaza, tak ma tola dalewjedźenje ducha a skutkowanja MS wot 1847 do 1948 wysoku ideelnu hódnotu za Maćicu samu a za cyłu serbsku towaršnosć.

Literatura

BAUMGÄRTEL, Křesćan 1991: Chóry załožeja swój zwjazk, w: Rozhlad 41/5, str. 130–131.

BEJMINA, Lucija 1982: Ze stawiznow Serbskeho doma w Budyšinje. Projekt, natwar a kulturnopolitiska funkcija (1873–1956). Lipsk, njewozjewjene diplomowe dźěło.

BEJMINA, Lucija 1991: Ležownostne należnosće wokoło Serbskeho domu, w: Serbske Nowiny 1 (9. 2. 1991) 17, str. 2.

Bjez awtora 1989: Naćisk stejišća zhromadźenych serbskich towaršow Budyskeho wokrjesa k tučasnemu demokratiskemu hibanju Serbow, w: Nowa doba 43 (20. 11. 1989) 273, str. 2.
CYŽ, Bjarnat 1990: K pjeć prašenjam bratra Jana Malinka, w: Nowa doba 44 (5. 5. 1990) 100, str. 2.
ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 62/12, str. 6–10.
KOLA, Cyril 1991: Zwjazk serbskich wumělcow wobsteji, w: Rozhlad 41/2, str. 50.
LADUŠ, Manfred 1990: Zwjazk serbskich chórow Hornjeje a Delnjeje Łužicy měł so założić. w: Nowa doba 44 (12. 1. 1990) 10, str. 3.
LADUŠ, Manfred 1991: Maćica Serbska wožiwjena, w: Serbske Nowiny 1 (4. 4. 1991) 40, str. 1.
MALINK, Jan 1990: Pjeć namjetow, w: Nowa doba 44 (2. 5. 1990) 97, str. 2.
MALINK, Jan 2021: Kniha wo fararju Rioće wušła, w: Pomhaj Bóh [70] 10, str. 7.
MALINKOWA, Trudla 1990: Namjety za naše šulstwo, w: Nowa Doba 44 (12. 5. 1990), Předźenak, str. 7–8.
Nawěšk, w: Nowa doba 44 (6. 10. 1990), str. 3.
NUK, Jan 1990: Naš čas a serbske šulstwo, w: Nowa doba 44 (12. 5. 1990), Předźenak, str. 8.
R [Rozhlad] 1991: Chóry zaso w zwjazku zwjazane, w: Rozhlad 41/7–8, str. 200.
RIOTTE, Jules C. E. 2021: A few words about my life. J. C. E. Riotte. Edited by Lubomyr and Weldon Mersiovsky. Kingston.
Serbska Lěwica: Stejišćo Serbskeje lěwicy k zjednoćenju Němskeje, w: Nowa doba 44 (6. 3. 1990) 53, str. 2.
SŠT 1991: Stejišćo Serbskeho šulskeho towarstwa z. t., w: Serbske Nowiny 1 (19. 6. 1991) 76, str. 2.
TCM 1991: Stejišćo Towarstwa Cyrila a Metoda z. t., w: Serbske Nowiny 1 (19. 6. 1991) 76, str. 2.
VÖLKEL, Měrćin 1991: Maćica Serbska, w: Rozhlad 41/1, str. 32.
VÖLKEL, Měrćin 1993: Komu słuša Serbski dom?, w: Serbske Nowiny 3 (15. 10. 1993), Předźenak, str. 2.
VÖLKEL, Měrćin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).
VÖLKEL, Měrćin / ELA, Ludwig 1990: Maćicu Serbsku znowa wožiwić? w: Nowa doba 44 (23. 8. 1990) 176, str. 3.
WIĆAZ, Měrćin: Po hłownej zhromadźiznje ZCM, w: Serbske Nowiny 1 (9. 2. 1991) 17, str. 2.

13 Tež tam: Protokol hłowneje zhromadźizny Maćicy Serbskeje 25. 4. 1992 na str. 3.
14 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 23. 9. 1992 na str. 1. Hlej tež wozjewjeny protokol w Rozhledźe 1992, 42/6, str. 239.
15 Priwatny archiw J. Malinka: List Domowiny na krajnoradny zarjad 30. 7. 1992.
16 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 24. 2. 1995 na str. 1.

Skutkowanje
Maćičnych cyłkow

K statkowanju Maśice Serbskeje w Dolnej Łužycy[1]

Dnja 31. měrca 1880 jo se MS ako Dolnołužyski serbski wótrěd Maćice Serbskeje w Budyšynje założyła (glej wustawki w Časopisu Maćicy Serbskeje 1880: 50). Dwa mjaseca pózdźej (27. maja) jo se wóna w Chóśebuzu dozałožyła. Bźez górnoserbskeje pomocy a wósebnje bźez iniciatiwy pólskego jurista Alfonsa Parczewskego njeby se to z wěstosću stało (gl. Páta 1931: 43, Pernak 1997a: 306). Glědaś dejali pak teke na zakład, na kótaryž su se mógali górnoserbske założeńske aktery w dolnoserbskem regionje zepěraś, a na ramikowe wuměnjenja, kótarež su dozałoženje a konsoliděrowanje MS w Dolnej Łužycy zmóžnili a spěchowali.

MS jo była aż do swójogo zakaza w lěśe 1937 za Dolnoserbow najwažnjejša serbska organizacija na wšakich pólach. Pśiwobrośijom se wósebnje jeje procowanjam na kulturno-politiskem pólu ako zastupnica Serbow. Pśi tom koncentrěrujom se na wubrane aspekty resp. pśikłady głownje do lěta 1914. Pśez założenje w Budyšynje jo był wěsty zwisk ku Górnej Łužycy dany. Ako wósymy, pó dalšnem licenju źasety wótrěd (resp. sekcija) jo była MS wót wšogo zachopjeńka drugim w Maćicy Serbskej rowno stajona. Kak jo wóna z takim wopśimjeśowym a personelnym zwiskom wobchadała? Jo dolnołužyske serbske wótźělenje zamógło swójsku drogu namakaś a napšawdu kšacaś?

Na kóńcu dajom wuglěd na wózroźenje MS a jeje profilěrowanje pó politiskem pśewrośenju 1989/90 w Dolnej Łužycy.

Wuměnjenja za założenje Maśice Serbskeje

Akle 33 lět pó założenju Maćice Serbskeje jo se dolnołužyske wótźělenje w Budyšynje założyło. Procentualny późěl Górnoserbow jo wucynił we februarje 1882 pla cełkownje 183 członkow jadnu pěśinu. Tak pódobnje, wokoło 20 %, jo to wóstało do kóńca prědnego lětźasetka (Noack/Schurmann 2022: 99). Ważnu rolu za założenje MS jo grał Alfons Parczewski, kenž jo to głownje iniciěrował a se teke wó financěrowanje prědnych wudaśow dolnoserbskego knigłowego kalendarja »Pratyja za dołojcno-łužyskich Serbow« wót lěta 1880 sem starał, mjaztym aż stej popojski ceptaŕ Hendrich Jordan a budyšyński faraŕ Michał Hórnik ako městopśedsedaŕ Maćice zachopnje głownje pisanje a korekturu tekstow pśewzełej (Šurman 2019a: 12–13). Teke togodla jo se Parczewski 31. měrca 1880 wuzwólił ako cesny członk Maćice.

Ramikowe wuměnjenja za założenje MS w Dolnej Łužycy w tom casu su byli wó wjele lěpše ako hyšći wokoło bergaŕskeje rewolucije 1848: Tegdy stej nastałej prědnej towaristwje – w lěśe 1849 dolnoserbske gymnazialne towaristwo »Łužyca« a lěto pózdźej »Serbske towaristwo dołojcneje Łužyce« (gl. Nowka 1850: 138), kenž pak njejstej dłujko statkowałej. Póžedanje z boka Dolno- a Górnoserbow za takim knigłowym abo kubłańskim towaristwom – teke w drugem źělu Łužyce – njejo se minuło, skerjej pómałem pśiběrało.[2]

Wót lěta 1866 jo se na pś. Kito Šwjela, skjarbošćański šulaŕ a redaktor Bramborskego

Serbskego Casnika, wěcej razow na głownych zgromaźinach Maćice Serbskeje w Budyšynje wobźělił. Wó tom jo z wjelikim pśipóznaśim a zagórjetosću w Casniku rozpšawił, aby cytarje a cytarki wiźeli, kak pilnje toś to towaristwo źěła a kak »lubo maju Gorno-Lužizke Sſerby ßwoj narod a ßwoju maſchernu rèz!« (Bramborski serbski casnik 1868, 11/18, b. 71). Mimo togo jo wóspjet k wěśći dał, aż móžo se lětny casopis togo towaristwa w chóśebuskej knigłarni F. W. Brandt kupiś. Šwjelowy listowy pśijaśel w Górnej Łužycy, juristiski pórazowaŕ Maćice Serbskeje Herman Ferdinand Wjela, jo taku refleksiju na swójo towaristwo raz tak komentěrował: »Jo, mjas Gorno- a Dolno-Łužyzanami derbi hyſchcźi kſchuſchejſchy ſwěŕk pſchijaſchelſtwa naſtaſch; [...] Njeby ße też pla Waß towaŕſtwo, podobne naſchej Maſchizy ßerbſkej ſałožyſch gożeło, gaby też rowno jano nękotare we ńom byli! jano aż by kuźde lěto jaden ras na wěſtem dńu gromadu pſchiſchli. S wěſtoſcźu dawa ße naźaſch, aż by na ßobuzłonkach pſchiberało a ße rosroſtowało. – Pißajſcho mě, zo wo tym myßliſcho, pſcheto pola Waß jo dawno na zaßu, aż take towaŕſtwo ſachopiſcho.« (cit. pó: bźez awtora 1929: 37)

Wótpowědne póžedanje njejo žedna jadnorazowosć wóstało. Za to powědaju prědne pśistupy Dolnoserbow do Maćice, na pś. Jana Bjedricha Tešnarja (1852) a Wylema Goslawa (1854), tencasnego fararja w Módłej pla Chóśebuza. Dalšne su slědowali (gl. Muka 1897: 35–58, a teke dalej dołojce). Mimo togo su se Dolnoserby w drugej połojcy 19. stoléśa za swóju maminu rěc wětšy prestiž wudobyli: 1856 jo se zawjadła fakultatiwna dolnoserbska wucba na chóśebuskem gymnaziumje. Tešnaŕ jo 1860 wudał Nowy testament w pórěžonem pšawopisu a wósym lět pózdźej gromaźe z dalšnymi fararjami celu bibliju w dolnoserbskej rěcy.[3] Nowowutwórjona fachowa kupka dolnoserbskich ceptarjow jo pód nawjedowanim picańskego fararja Kita Mudry 1867 wudała serbsko-nimsku fiblu »Schreibleſe-Fibel für deutſch-wendiſche Schulen«. Cłonki teje komisije – pózdźej wšykne w MS – su byli žylojski ceptaŕ Fryco Bojt, gołkojski faraŕ Karl Eduard Haußig a lutolski faraŕ Pawoł Fryco Broniš, což pokazujo na mjazsobnu zwězanosć dolnoserbskich šularjow a fararjow. Na zakłaźe togo materiala jo se mógała »bilingualna« wucba we wobyma rěcoma lěpjej pśewjasć, což jo se do togo južo prakticěrowało, na pś. wót dešańskego šularja Boguwěra Kóncaka.

Wóne aktery w Dolnej Łužycy su cesćej měli kontakt k Serbam w Górnej Łužycy a nawopak, aby swóje nazgónjenja na serbskem kulturnem pólu wuměnjowali, na pś. pśez wobźělenje na zmakanjach Maćice Serbskeje. To jo zasej wobwliwowało wótkubłanje jich źiśi a źiśiźiśi (gl. Šwjela 1973: 152 sl., 167 sl.).[4]

1 Pśispomnjenje redakcije: Wšykne citaty w toś tom pśinosku pódawaju se pó originalu inkl. zmólkow a wótchylenja w pšawopisu a interpunkciji. Originalne teksty w frakturnem pismje su se transliterěrowali.

2 W lěśe 1862 jo to budyšyński gymnazialny wucabnik Korla Awgust Fiedler (teke Fidleŕ) pó swójom wogléže w stronach wokoło Chóśebuza wótpowědne žycenje w Casniku wugronił: »Rèdna ſaßłužbna wèz by to byla, gaby ße też w lubej dolojznej Lužizy take towariſchſtwo, ako my jo mamy, ſkerej a lèpej ſaložylo, kotreż ße by pſches wudawanje dobrych ßerbſkich kniglow ſa powuzenje dolojznoluži ſkich Serbow ſtaralo.« (Fidleŕ 1862: 164).

3 Mimo Tešnarja su byli na wudašu dolnoserbskeje biblije (1868) wobźělone fararje Karl Eduard Haußig (Gołkojce), Kito Albin (Górjenow), Jan Bjedrich Šadow (Małe Dobrynje), Pawoł Fryco Broniš (Lutol, pózdźej Chóśebuz), Oskar Pank (Skjarbošc, pózdźej Lipsk); gl. k tomu https://dolnoserbski.de/biblija/info.

4 Pózdźej jo B. Šwjela glědajucy na woglěd A. Parczewskeho a A. Muki pla nana w Skjarboščcu wuzwignuł: »Žedńe ńezabudu, ak Wy scó z kn. Muku do mojogo narodnego domu zastupili hokoło lěta 1880; běšo to mojo prědne zetkańe ze Słowjanstwom.« (list B. Šwjele na A. Parczewskeho z dnja 7. 4. 1923, cit. pó: Leszczyński 1986: 84).

Wjelika gluka za Dolnoserbow jo była, ako jo rożony Górnoserb Hendrich Jordan (cłonk Maćice wót lěta 1866) w lěše 1872 nastupił ceptańśki amt w dolnołužyskich Popojcach. Pśi założenju MS jo kradu pomagał a jo pśewzeł funkciju pismawjednika (gl. Šurman 2010: 27). Malsnje jo teke rěc Serbow teje wósady nawuknuł a prědne knigły w dolnoserbšćinje publicěrował. Jomu mamy se głownje žěkowaś, až jo južo pśedłažecu paletu knigłow wósebnje nabóžnego charaktera na šyršu tematisku bazu stajił. To jo pótrjefiło z boka MS w prědnych źaseś lětach južo 22 knigłow (Jordan 1891: 7) a do slobranego jubileuma w lěše 1905 wokoło 40 knigłow,[5] wósebnje wšake spiwańske ako »Sserbſke Duchowne kjarliže« (1882), »Wěnk ßerbſkich spiwańow ſa naſchu lubu młoźinu« (1885), »Styrigłosne spiwańa za mužske towarśtwa« (1886) a »Wěnaſchk godownych spiwańow ßerbſkim źiſcham k bogoju hobraźone« (1887). Z tym jo se wjelebocny material za se wuwijajuce statkowanje spiwańskich towaristwow a chorow stwórił (gl. Maśica Serbska 1909).

Procowanja Maśice Serbskeje na kulturnopolitiskem pólu

MS jo se kšac pó kšacu z pomocu fararjow a ceptarjow k zastupnicy serbskich zajmow wuwijała. Wšake z nich ako Kito Latk, ceptaŕ we Wjerbnje, Fryco Rocha, šulaŕ w Turjeju, Herman Worch, ceptaŕ w Janšojcach, kaž teke Wylem Nowy, faraŕ w Brjazynje, a Měto Wjeńcko, faraŕ w Dešnje, su mimo togo w dalšnych towaristwach zajmy Serbow a Němcow zastupowali. To jo pótrjefiło kulturne a kubłańske, ale teke góspodarske towaristwa, na pś. picańske rolnikarske, kótaregož cłonk jo był ceptaŕ Fryco Rocha (Janaš 2012: 53–55).[6] Jadno z prědnych towaristwow jo było – hyšći do założenja MS – lutolske rolnikarske, założone 1876, pód nawjedowanim ceptarja a pózdźejšego maśicarja Hendricha Karla Głowana. 1882 jo ceptaŕ Kito Šwjela pśedsedarstwo togo towaristwa pśewzeł.

W lěše 1888 jo se situacija w Dolnej Łužycy změniła: W tom šulskem lěše jo se pó 30 lětach zakóńcyła serbska wucba na chóśebuskem gymnaziumje, głownje wóteběrajucego a na kóńcu zazdaśim snadnego wobźělenja dla.[7] Póžedanje, wukubłaś a spěchowaś dorost, kenž by se we wobyma rěcoma dorozměś a jadnaś mógał, na pś. teke w towaristwach, njejo wěcej dane a życone było. Z tym jo był wušej togo kóńc z móžnosću, se daś w tom fakultatiwnem pśedmjaśe pśespytowaś. Rowno dla teje šanse su młoge serbske fararje swójske knigły tamnej Serbskej bibliotece (»Biblioteca Wendica«) zadermo pśewóstajili.

Maśicarje pak su pytali za wudrogu: Pawoł Fryco Broniš jo w nowem zastojnstwje ako wušy faraŕ w Chóśebuzu a šulski inspektor ako prědny póbitował a pśewjadł rěcne zwucowanja na swójom farskem dwórje. Dnja 9. oktobra 1890 jo wudał ako pomoc a wobogaśenje swójich rěcnych kursow prědny numer »zabawnego tyźenika, wosebnje za našu lubu młoźinu«, tak pomjenjonu »Serbsku hutřobu«. Ideju, kótaraž jo za tym štycała, cytamy w prědnem cysle: »Hucmy źiſchi ßerbſki cytaſch (lazowaſch) a pißaſch!«[8]

Ako druge su dolnoserbske fararje, mjazy nimi wšake maśicarje, na iniciatiwu Broniša a z pódpěru chóśebuskego promšta Büchsela 7. měrca 1893 swój protest na kultusowe ministarstwo dla zakóńcenja serbskeje wucby na chóśebuskem gymnaziumje pisnje wugronili. Wóni su pominali, až se serbska wucba zasej zawjeźo (gl. Bramborski Casnik 1893, 46/18, b. 2). Taka iniciatiwa jo była nowa kwalita w kulturnopolitiskem procowanju, prestiž serbskeje rěcy źaržaś a

pó móžnosći pówušyś. Pozitiwnu reakciju abo někake rozwězanje za dalšne wukubłanje dolnoserbskego dorosta pak njejo psinjasło. Póžedanje jo se wótpokazało, dokulaž šulskemu amtoju jadnasćo psizjawjenjow za dalejwježenje wucby dosegało njejo (teke tam).[9]

Członki MS su teke na dalšnem pólu dolnoserbskemu dorostoju po boku stojali. Na iniciatiwu gymnaziastow, seminaristow a dalšnych studujucych jo se 24. septembra 1893 w Bórkowach prědny wjeliki, cysto serbski koncert psewjadł (gl. Bramborski Casnik 1893, 46/40, b. 2–3). K iniciatoram stej słušałej mimo głownego staršego a maćicarja Arnošta Hermana teke dolnoserbskej študańca Wylem Nowy a Bogumił Šwjela, kenž stej krotko pó tym do Maćice a ned teke do MS zastupiłej. Mócna motiwacija jo psišła wót gymnazialnego ceptarja a maćicarja Arnošta Muki, kenž jo »serbskim psijaśelam« w Dolnej Łužycy z lubosnymi dolnoserbskimi słowami z celeje wutšoby gratulěrował a swóju radosć zwuraznił (gl. dodank 1). Psibytnych wuwitał jo Bjarnat Kruświca – wót lěta 1874 sem farař we Wjerbnje, kenž jo ako Górnoserb teke MS w Chóśebuzu sobu dozałožył a wót 1889 za 30 lět ako zastupujucy psedsedař statkował (Šurman 2018).

Na zachopjeńku su maćicarje, to groni górnoserbske bratšy (gl. dodank 2), take kulturne wjeraški wěcej psipódla pódpěrowali. Malsnje pak su pśez toś tu pomoc teke członki MS, muske a žeńske, aktiwnje do koncertow zapśimnuli: ako woglědarje a woglědańki kaž teke ako spiwarje a spiwańki chorow, kenž su koncerty hyšći do 1906 w Turjeju, Wjerbnje, Rogoznje, Bórkowach, Liškowje a naslědku w Picnju wugótowali. Južo 1891 jo ceptař a maśicař Mato Rizo ze swójim strjažojskim chorom »Zjadnosć« zazdaśim scełego prědny serbsko-nimski koncert w Dolnej Łužycy psewjadł. Teke maśicař Mjertyn Korjeńk, kenž jo 1899 psewzeł psedsedarstwo towaristwa, jo w swójej służbnej funkciji ako šulski inspektor dalejwježenje serbskich koncertow pódpěrował (gl. Šurman 2015).

Take zarědowanja su žywjenje w serbskich wósadach pozitiwnje wobwliwowali a změnili: Prědny raz su Dolnoserby a Dolnoserbowki we wjelikej licbje do zjawnosći stupili a su kśěli pó życenju fararja Nowego k póznaśeju daś, »kake woglědanje we nastupnosćach našeje žełabnosći za serbski lud mamy« (list W. Nowego na B. Šwjelu dnja 8. septembra 1893, cit. pó: Mětšk 1969: 69). Wóni su se kśěli pó jogo słowach na koncertach pilnowaś, aby swójomu ludoju

5 »Do něta jo Maśica na styrźasćerake knigły śišćała a wot nich niźi 15 000 mjazy Serbami rozpśedawała.« Serbski kulturny archiw w Budyšinje (dalej SKA), MZb XXII 12 C, Zběrka dolnoserbskich składnostnych śišćow: Pśepšosenje na cesne zarědowanje MS dnja 29. 9. 1905 w Chóśebuzu, ł. 45.

6 W lisće wót 23. 9. 1912 na B. Šwjelu pódajo maśicař F. Rocha doněnta jadnučki pśeglěd towaristwow w serbskej Dolnej Łužycy, žož su byli teke członki a pśiducne członki MS aktiwne, gl. dodank 3.

7 Pógóršenje situacije za serbsku rěc jo se južo jěsnjej pokazało, ako wuchada na pś. z wugronjenja pśi góźbje złośanego jubileja MS w lěśe 1930: »[...] hokoło 1884 jo ßurowe pſchegońowańe ßerbſkeje rězy ße ſachopiło a ſchulaŕe mußachu ße podwoliſch.« (bźez awtora 1929: 37)

8 Cełkownje źewjeś numerow jo do 11. 12. 1890 wujšło. K naspomnjonemu pśedewześeju fararja Broniša jo słušał teke dolnoserbski pśełožk mjazynarodnje znatego źiśecego wulicowańka »Robinson« (1890).

9 Pokažom na to, až su pódobne procowanja dalej šli. Dnja 18. 12. 1913 jo pśedsedař MS, farař Wylem Nowy, w lisće na redakciju casopisa »Gwězda« (pótakem na B. Šwjelu) pśispomnjeł: »Z kn. promštom som se dla hucby na gymn[aziumje] rozgranjał, won jo mě pokaski dał a co teke sam nam na pomocy byś.« (SKA, ZM XXXV 8 C, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Dolnoserbski cerkwiny mjasecnik »Wosadnik«: List W. Nowego na redakciju casopisa »Gwězda«, ł. 22b.

pódarili duchownu carobu. Rownocasnje su pósrědnili psibytnym – w Gołkojcach 1902 jo jich było něźi 200 luźi[10] –, až dejali agěrowaś z wěcej mudrosću pśeśiwo tšuchłosći, kótaraž jo mjazy Serbami wjelgin dłymoko zakórjenjona była (gl. dodank 4).

Jaden praktiski rezultat jo był, až jo se pó pśetergnjenju wót lěta 1894 sem w redakciji Wylema Nowego zasej Pratyja wudawała. Pśedsedaŕ Maćice Serbskeje, duchowny Michał Hórnik w Budyšynje, jo ju wótnowotki lektorizěrował (list W. Nowego na H. Jordana dnja 18. decembra 1893, gl. Lorencová 1968: 109); w lěśe 1896 jo Bogumił Šwjela redaktorstwo pśewzeł. W zwisku z koncertami su nastali prědne źiwadłowe graśa w dolnoserbskej rěcy, kenž su wustupy chorow wobogaśili: Wokoło 1900 jo pisał žylojski ceptaŕ Mato Rizo wšake źiwadłowe graśa, na pś. »Kjarmuša a fryjaŕ«. Wejsańska młoźina a seminaristy ze Stareje Darbnje su pód nawjedowanim bratšow Hajna a Karla Jordana na koncertach źiwadło grali. Wšykne take procowanja su namakali w regionje[11] a w słowjańskem wukraju pozitiwny wótgłos, na pś. z boka českego spisowaśela a ludowědnika Adolfa Černego.[12]

To a dalšne aktiwity nazgónitych a nowych członkow MS, na pś. synowu Hendricha Jordana, su byli wuraz etniskego wóžywjenja pód wuměnjenjami nimskego narodnego stata, kenž jo wěcej a wěcej nacionalistiski wustupował a kenž jo kśěł Serbow w pśiběrajucej měrje do kejžorskeje Nimskeje integrěrowaś a ako mjeńšynu stigmatizěrowaś.[13]

W zmysle sebjeetnizěrowanja mjeńšyny jo se serbske žywjeńske zacuśe widobnje pózwignuło. Teke wětša žywjeńska radosć a narodny entuziazm stej se jasnjej w zjawnosći pokazowałej a wobźělonemu publikumoju statkownjej prezentěrowałej. Nic naslědk su se rěcne znajobnosći akterow w maminej rěcy pólěpšowali. K tomu jo jich teke pógónjowało pśiběrajuce mjazsobne listowanje z Górnoserbami a ze słowjańskim wukrajom. Wšake Górnoserby (gl. dodank 1) a teke Čech Adolf Černý su se procowali, Dolnoserbam pisaś w dolnoserbskej rěcy.

Na domowniskem a drastwinem swěženju we Wětošowje, kótaryž jo MS pśi góźbje swójogo 50lětnego wobstaśa gromaźe z městom organizěrowała (gl. Noack/Schurmann 2010: 81–113), jo zastupujucy pśedsedaŕ Bogumił Šwjela wuzwignuł: »K źěkownemu swěženu smy tudy zgromaźone. Naša serbska matka jo nas kublała pśez te 50 lět. Kak ŵele jo tych knigłow z napismom ›hudane wot M.S.‹ Pŕatkańske a spiwańske, wot M.S. hudane, pozwiguju našu dušu k Bogu, rědne hulicowańa a pohuceńa zwjaseliju na zyḿskich wjacorach na pśězach spiwaju, což Maśicaŕe su zestajali. [...] Weto, gaž něto nasledk gledamy gaž te slědne 50 lět pśirownamy z podobnym casom prjedku togo, gaž hobmyslimy te pśewšo tužne hobstojnosći našogo luda, ga musymy poznaś: wono jo šeje cesći. Z tym ńechwalim nas, kotarež źinsa Maśicu ŵeźomy, ale chwalim ze źěkom tych, kotarež su ju założyli a we ńej pśijaśelstwo mjazy serbskimi mužami spłoźili a płoḿne lubosći do hutšobow chyśili. Někotare měńa som hobspomńeł. Te nejwosebńejše su Tešnaŕ, Jordan, [Kito] Šwela. Kuždy Serba znajo te ḿeńa. Pśez swojo cełe žyweńe su te tšo gromaźe a hobjadńe za Serbstwo źělali, z bratšojskeju lubosću mjazy sobu zwězane. Ja kśěł groniś, až Tešnaŕ běšo głowa, Jordan duša, Šwela rjap Serbstwa.«[14]

Maśica namakajo swójsku drogu

We wobłuku 50lětnego wobstaśa budyšyńskeje Maćice w lěśe 1897 jo se MS widobnje prědny raz ako »samostatne towaŕstwo« (Muka 1897: 7) naspomnjeła. Dalšne aspekty su take

pósuźowanje ze stron Górnoserbow wobwliwowali: Na jadnom boce su měli Dolnoserby swójogo kolportera abo knigłyroznosowarja, Karla Garinka z Wjelikego Łojowa, kenž jo (južo wót lěta 1861 sem ducy) teke maśicne publikacije w serbskich wósadach mjazy Grodkom a Wětošowom rozdźělował a pśedawał (teke tam, b. 86). Na drugem boce jo MS pó dozałoženju cełkownje 19 dowěrnikow zasajźiła, mjazy nimi su byli tśo Górnoserby. Dolnoserbske dowěrniki su se głownje starali wó zastojanje publikacijow towaristwa, su zběrali pśinoski a su nowe cłonki pśez wósobinske rozgrono nawabili, což jo Hendrich Jordan ako zagronity za zjawnostne źěło ako wužytnje wuzwignuł (bźez awtora 1882: 21). Dnja 28. měrca 1894 jo sebje budyšyńska Maćica prědny raz »zastojnstwo dowěrnikow« zarědowało. Jich głowny nadawk jo był, źěłabnosć towaristwa lěpjej spěchowaś a wobchad ze cłonkami pólěpšowaś. Wósebnje pak jo zastojnstwo myslone było »k podpjeranju ßwojeho twarſkeho wubjerka pſchi wuwjedźenju nowotwarby ßerbskeho Maćičneho Doma«.[15]

Dolnołužyski wótrěd jo był wósyme, pó drugem licenju źasete fachowe wótźělenje (abo sekcija) Maćice Serbskeje. Zesamostatnjenje resp. kšacanje pó swójskej droze jo se wopokazało pśi założenju swójskego rěcywědnego resp. filologiskego wótźělenja dnja 22. septembra 1904 w Chóśebuzu. Take rozsuźenje jo było głownje wuslědk aktualnych pótrjebnosćow, wósebnje we wobłuku serbskich koncertow, aby se mamina rěc wěcej do srjejźišća stajiła. Zawěśće jo teke k tomu pógónjowało, až jo B. Šwjela južo někotare lěta w budyšyńskem rěcywědnem wótrěže Maćice sobu źěłał,[16] źož jo funkciju pśisedarja wugbał a hyšći w casu nacionalsocializma pósudk ku górnoserbskemu Kralowemu słownikoju napisał.[17]

Wobźělniki chóśebuskego wótźělenja su nanejmjenjej styri lěta pšawidłownje, wót oktobra 1906 sem snaź samo mjasecnje wó rěcnych pšašanjach wobradowali a wšake gromaźe dorozsuźili, aby se dolnoserbska rěc dalej wuwijała. Teke »rozwučowanje sobustawow we

10 SKA, N XIII 48, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Schajźowance dolnoserbskeje študujuceje młoźiny we Wjerbnje 1901 a w Gołkojcach 1902: Ten jadnasty ſwjeźeń studujuceje młoźiny, ł. 81.

11 Tak jo se w ramiku měśćańskego swěźenja w Chóśebuzu (drje w zwisku z tak pomjenjonym »Bramborskim dnjom městow«) dnja 19. 9. 1904 wótměł serbski swěźeń (Wendenfest). Tam su pód nawjedowanim maśicarja Mata Riza mj. dr. chory ze Žylowa, Chmjelowa a Wjerbna serbski spiwali (gl. SKA, MZb II 1 C, Serbske towarstwa, Towarstwowe zarjadowanske programy z Delnjeje Łužicy: Programm für das Wendenfest am 19. 9. 1904, ł. 5).

12 »Kak hutřobnje rad bych ja tam kśěl byś – w Tureju srjeź dobrych serbskich luźi – ale njamgu; njejsom dosć strowy [...]. Ale moja duša buźo źeń 30. decembra [1894] w Tureju, buźo se wjaselić togo serbskego swěźenja – buźo hutřobnje witaś serbskich studańcow a serbskich luźi [...]. Wšyknym študujucym serbskim młoźeńcam hutřobnje śišću ruku a pśosym jich, aż bychu sebje swóju lubosć k maśerinej rěcy a k swójom' ludoju do husokeje staroby hobchowali młodu a njezestarjonu! Ale měnim źěłabnu lubosć, nic jano ze słowami, lěc ze žywymi skutkami hopokazowanu!« SKA, N XIII 39-1, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Korespondenca: List A. Černego na B. Šwjelu, 24. 12. 1894, ł. 9.

13 »Die Idee der Minderheit ist erst im Gefolge des Nationalstaats denkbar, der sie integrieren und stigmatisieren will. Erst dies kann zur Selbstethnisierung von Minderheiten führen.« (Köstlin 2003: 43)

14 SKA, ZM XXXV 7 B, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Sobuźěło w dolnoserbskej Maśicy Serbskej: Z nagrona B. Šwjele k 50lětnemu wobstaśeju MS we Wětošowje, 10. 8. 1930, ł. 10 (gl. teke dodank 4).

15 SKA, MZb I 4 D, Instrukzija (roswucženje) ſa dowěrnikow Maćicy Serbskeje, 1894, ł. 3.

16 Wó sobuźěle dalšnych maśicarjow w budyšyńskich sekcijach gl. Noack/Schurmann (2022: 103).

17 SKA, ZM XXXV 19 I, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Pśednosk wó górnoserbsko-nimskem słowniku wót J. Krala (1927–1931), źaržany na jatšownej zgromaźinje Maćice Serbskeje w Budyšynje (górnoserbski), 1933, ł. 2–3.

bratrowskej hornjoserbskej rěči, zo bychu ju wšitcy sebi derje přiwukli« (Muka 1906: 161) jo se zazdaśim wót nazymy 1906 zawjadło. Diskusije a rozsuźenja wó rěcywědnych pšašanjach w tom gremiumje su teke k tomu pśinosowali, až jo Šwjela paralelnje wšake rěcywědne knigły za lěpše praktiske nawuknjenje dolnoserbšćiny publicěrował (Schwela 1906, 1907, 1934).

Dnja 13. oktobra 1912 jo se Domowina ako kšywowy zwězk serbskich towaristwow we Wórjejcach założyła. Pśibytne su byli wšake cłonki MS, mjazy nimi ceptarja Fryco Rocha a Kito Šwjela kaž jogo syn Bogumił, kenž jo wot lěta 1908 w pšuskej Górnej Łužycy we Wochozach nachylnje ako farař statkował. Ten jo Domowinu sobu założył (Šurman 2014: 94–101) a jo se pśi dozałoženju dnja 9. februara 1913 wobtwarźił w funkciji zastupujucego pśedsedarja.[18] Pód nawjedowanim fararja Wylema Nowego jo se MS ze swójimi 70 cłonkami na głownej zgromaźinje w Chóśebuzu 2. oktobra samsnego lěta za to rozsuźiła, až pśistupijo Domowinje ako prědne a jadnučke towaristwo z Dolneje Łužyce (gl. Łužica 1913, 32/11, b. 87).

Južo styri lěta do togo jo se MS pśemjeniła na »Serbske knigłowe towaristwo« (Pernak 2014: 239). Jo to było reakcija na nowu kazń, tak pomjenjony »Reichsvereinsgesetz« (z dnja 15. maja 1908). Tam zapisany rěcny paragraf jo póstajił, až deje towaristwa na zjawnych pósejźenjach jano hyšći nimski powědaś resp. jadnaś. To jo se pak głownje wusměriło na pólske a katolske towaristwa w kejžorskej Nimskej, za druge mjeńšyny su se wuwześa namakali, tak teke za Serbow w Pšuskej (gl. Spät 2014: 152). Zazdaśim teke togodla jo pytała MS za swójskim profilom. Refleksija w Casniku, snaź samo z boka maśicarja B. Šwjele, zawóstajijo skerjej negatiwny nježli optimistiski zaśišć, aby se za Serbow z teju kaznju něco k pozitiwnemu změniło (G. S. 1910).

Pó registrěrowanju Maćice Serbskeje ako zapisanego towaristwa pśi sakskem kralojskem ministarstwje za nutśikowne wót 1. oktobra 1872 jo se MS nanejmjenjej pó Prědnej swětowej wójnje ze samskim pšašanim zaběrała. Na głownej zgromaźinje 7. julija 1921 w Chóśebuzu su se nowe wustawki pódpisali, aby pó pśikłaźe budyšyńskeje Maćice status zapisanego towaristwa dojśpiła. Njejo dokumentěrowane, lěc jo se to we Weimarskej republice raźiło. Wótpowědne pokazki w Serbskem Casniku abo w Pratyji njejsu se namakali.

Na kóńcu dajo se zwěsćiś, až jo MS swójsku drogu kšacała, pomoc z Górneje Łužyce jo pak dalej dostała. Rownocasnje su wšake cłonki MS wobstawnje zwisk do Budyšyna žaržali a we wšakich sekcijach Maćice sobu źěłali (gl. dodank 2). Na drugem boce su za pšawym městnom a za garantiju dalšnego wobstaśa mjazy towaristwami w pšuskej Dolnej Łužycy pytali, což jo se manifestěrowało w pśemjenjenju 1909 a teke 1934 (Noack/Schurmann 2022: 100). Wósebnje pak pśistup k Domowinje – na rozdźěl k Maćicy Serbskej – pódšmarnjo take póstupowanje.

Wózroźenje Maśice Serbskeje a jeje profilěrowanje

Pódobnje ako 1880 su cłonki w Budyšynje 1991 wótžywjoneje Maćice pódpěrali nowowutwórjenje dolnoserbskeje MS (gl. Ela 2022: 8). Budyšyńske pśedsedarstwo jo se procowało »wo wobohaćenje duchowno-kulturneho narodneho sebjewědomja, w zmysle identifikacije z narodnosću. Pěstowaś matej so też zwonka institucionelnych strukturow sorabistiska wědomosć a domizniske slěźenje.« (nd 1990)

W decembrje 1992 su pódpěrowali członki Maćice – mjazy nimi jeje pśedsedaŕ dr. Měrćin Völkel – wopśimjeśowu diskusiju w Dolnej Łužycy, w kótarejž jo stojało serbske šulstwo za cas NDR w srjejźišću. Wěcej ako 20 Serbow z Chóśebuza a wokoliny jo se na zarědowanju dnja 14. dezembra 1992 w chóśebuskem Serbskem domje wobźěliło. Mjazy nimi jo bejna licba tych luźi była, kenž su poł lěta pózdźej, dnja 13. maja 1993 na samskem městnje Maśicu Serbsku założyli. Tencasna diskusija jo se rozměła ako swójski pśinosk ku kolokwiumoju wó serbskem šulstwje pó Drugej světowej wójnje, kenž jo se wótměł zachopjeńk 1993 w Budyšynje ako druge wjelike zarědowanje nowego wědomnostnego towaristwa a jogo stawizniskeje sekcije (Šurman 1993). To jo rownocasnje póstarcyło dalejwjeźenje tematiskich diskusijow mjazy dolnoserbskimi członkami.

Na prědnego pśedsedarja wótžywjoneje MS jo se wuzwólił Měto Pernak, rožony Dolnoserb, bydlecy w Barlinju. Ze założenim MS su se nachylnje tśi žełowe kupki wutwórili: za pisnu rěc, za rěcne dalejkubłanje dorosćonych kaž teke za stawizny a ludowu kulturu. Prědna jo mócnje pódpěrała wutwórjenje samostatneje Dolnoserbskeje rěcneje komisije. W drugej kupce jo se diskutěrowało pšašanje dalšnego wuwiśa serbskego śišćanego słowa, kake knigły za to trjebamy a kak móžomy je mjazy Dolnoserbami znate cyniś. Tśeśa kupka jo južo wobradowała wó konkretnych projektach ako na pś. wó w lěśe 1994 wózjawjonej brošurje wó stawiznach Raduša.

Wjele jo se na zachopjeńku za śichem žełało. Tak jo se MS mj. dr. procowała wó pśistajenje fararja pśi ewangelskej cerkwi w Chóśebuzu, kenž by dolnoserbske namše a dalšne serbske cerkwinske žywjenje w Dolnej Łužycy na starosći měł. Dalej jo MS pódpěrała budyšyńsku stawiznisku sekciju pśi pśigótowanju kolokwiuma 8. septembra 1994 na Dolnoserbskem gymnaziju, na kótaremž su se wobjadnali wósebnosći a specifiske pšašanja Dolneje Łužycy.[19] Dalšny gromadny historiski kolokwium jo se wótměł w lěśe 2001 (zasej na gymnaziumje), źož su stojali w srjejźišću historiske temy ako teke aktualne pšawa za Dolnych Serbow a jich zwopšawdnjenje w Bramborskej (gl. mj. dr. Šurman 2001).

Jo była wósebnje zasłužba Měta Pernaka, až su se k jubilejam jsow a maśicarjow wudali wšake publikacije (Pernak 1994, 1995b, 1996, 1997b) resp. až su na jsach informaciske tofle abo pomniki stajili. Pó měnjenju Pernaka njejo wó to šło, »serbskich luźi

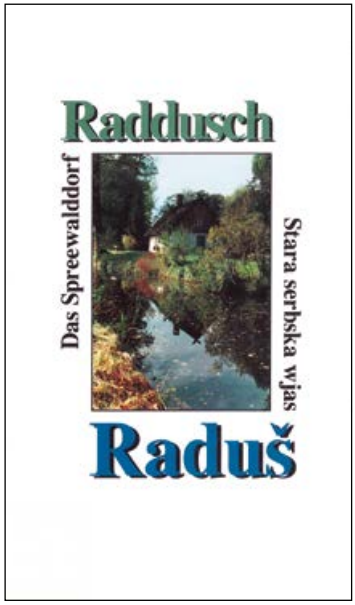

wobraz 23 *Prědna publikacija MS pó wóžywjenju 1994*

18 SKA, N XIII 6, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Założenje Domowiny, ł. 31: Rozprawa Wojerowskich němskich nowin, 10. 2. 1913.

19 Pśednoski zarědowanja w Chóśebuzu su se wózjawili w Rozhlaźe 1994, nr. 7/8.

wobraz 24 *Głowna zgromaźina MS w klubowni chóśebuskego Serbskego domu, 16. maja 2008, foto Ludwig Sachsa*

z wusćełanjami a publikacijami zastaraś a samo ›zasypaś‹. Nĕ, mamy we wjele wětšej měrje pytaś wosobinski kontakt k nim a powědaś z nimi. Spušćmy togodla naše měsćańske wobydlenja a źimy tak cesto ako možno do luda, tak rjac k žrědłam našogo serbstwa!« (Pernak 1995: 292) Na taku wašnju su se cesćili wuznamne Dolnoserby ako Fryco Latk (1995), Fryco Fobo (1995), Mjertyn Moń (2001), Karlo Nowak (2003), Jan Bogumił Fabricius, Albinus Mollerus (wobej 2006) abo Kito Pank (2008). Pla cesnych toflow za Kita Šwjelu (2010), Wylema Nowego (2013) a Bogumiła Šwjelu (2018) jo MS městoju pó boku stojała. Wót wšogo zachopjeńka jo wóna wót lěta 2007 sem statkujucej źĕłowej kupce »Serbske pomniki města Chóśebuza« pomagała. Wuzwignuś měli hyšći wědomnostny sympozium »Mejstarje serbskeje rěcy ze 400 lět« (1998)[20] ako teke cesćenje Frida Mětška w ramiku muzikalno-literarnego wjacorka (2007) w chóśebuskem Serbskem domje. Měto Pernak bu w lěše 2009 z Mytom Ćišinskego wuznamjenjony – jogo njewomucne statkowanje za MS jo pśi tom drje nejžwětšu rolu grało.

Napšawdu žywe su byli disputy, kak by mógało towaristwo na jadnom boce wěcej młodych luźi za sobuźĕło w Maśice dobyś a kak co na drugem boce perspektiwu do pśichoda zawěsćiś. Ako iluzija jo se wopokazało, až MS z tematiskimi zarědowanjami wěcej ako jadnogo abo dweju pedagogowu z Dolnoserbskego gymnazija abo drugich ceptarjow serbšćiny dojśpijo. Chwalobnje dej se pak wustajiś, až jo ceptarka serbšćiny togo kubłanišća Antje Kellowa 18 lět ako zastupujuca psedsedarka towaristwa statkowała.

W lěše 2006 jo se nowy psedsedaŕ wuzwólił, historikaŕ pśi Serbskem instituše dr. Pětš Šurman. Wón jo na swój part źĕłabnosć MS až do pśibytnosći formował. Tak jo wón gromaźe

wobraz 25 *Swětosne wóswěšenje nowego dwójorěcnego kamjenja na row Fryca Foba na kjarchobje w Turjeju, 29. maja 2015, foto Ludwig Sachsa*

z Martinu Nowakojc, maśicaŕku a kuratorku chóśebuskego Serbskego muzeja, wustajeńcu wó statkowanju MS pśigótował, ako jo była wiźeś w chóśebuskem Serbskem muzeju a kótarejž jo se dodała publikacija k 130lětnej historiji towaristwa (gl. Noack/Schurmann 2010). Wósym lět pózdźej jo se dalšna wustajeńca k stawiznam towaristwa w samskem měśće w Serbskem domje zjawnośći prezentěrowała. W njej jo se prědny raz późěl žeńskich w ramiku towaristwa tematizěrował (wěcej k tomu gl. Noack/Schurmann 2022).

Mjaztym dej se konstatěrowaś, aż se źěło w pśiběrajucej měrje na mjenjej akterow zepěra. Z młodšeje generacije sem pśisamem žedne aktiwity a póstarcenja wěcej njewujdu, jich licba w MS jo mimo togo kradu niska. Teke potencielny dorost w serbskich institucijach a zwenka nich se njerozsuźijo za pśistup do towaristwa. Wupisanje Maśicnego myta Bogumiła Šwjele za wuknice a wukniki Dolnoserbskego gymnaziuma wót lěta 2011 njejo k wěcej młodšym cłonkam w našych rědach wjadło. Źěłabnosć MS zepěra se pó wótpaźe nejstaršeje generacije jano na wšake cłonki wokoło 60 lět. To do pśichoda glědajucy njedosega a ma lěbda perspektiwu.

20 Gl. Pernak (1999: 57). Pśinoski su we wšakich numerach Rozhlada 1998 a 1999 wózjawjone.

wobraz 26 *Nĕgajšny pśedsedaŕ MS Měto Pernak w rozgronje z maśicaŕku Madlenu Norbergoweju, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa*

Literatura

BRESAN, Annett (wud.) 2022: Aus dem Alltag eines wendischen Pfarrers. Die Tagebücher von Bogumił Šwjela / Gotthold Schwela 1897–1945. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 70).

Bźez awtora [Hendrich Jordan] 1882: Roskłaźeńe ſa złonki Dolnołužyskego wótrěda Maſchizy Serbſkeje wot pißmowednika towaŕstwa. Wórjejce.

Bźez awtora 1929: Złośany jubilej Maśice Serbskeje, w: Pratyja za dolnych Serbow 1930, b. 37–38.

ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, b. 6–10.

FIDLEŔ, K[orla] A[wgust] 1862: Wopißanje ßwojogo drogowanja a naſgonjenja po dolojcnych Lužicach, w: Bramborski ßerski Zaßṅik 15/41, b. 162–164; 15/45, b. 178–180.

G.S. [Gotthold Schwela] 1910: Pſchawo ßerbſkeje rězy, w: Bramborſki Zaßnik 63/32, b. 2–3.

JANAŠ, Pětš 2012: Mjertyn a Fryco – wujk a śeśko. Dwa z roda Rochowych, w: Serbska pratyja a2013, b. 53–55.

JORDAN, H[endrich] 1891: Pŕeńe źaßeſch lět »Maſchizy Sserbſkeje« we Dolnej Lužicy, Wórjejce.

KÖSTLIN, Konrad 2003: Lust aufs Sorbischsein, w: SCHOLZE, Dietrich (wud.), Im Wettstreit der Werte. Sorbische Sprache, Kultur und Identität auf dem Weg ins 21. Jahrhundert. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 33), b. 427–445.

wobraz 27 *Pśedsedaŕ Maćice Serbskeje Jurij Łušćanski w rozgronje z Mětom Pernakom, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa*

LESZCZYŃSKI, Rafał 1986: Z listów Łużyczan do Alfonsa Parczewskiego, w: Lětopis D, 1, b. 80–87.

LORENCOVÁ, Miloslava 1968: Listy, pisane Hendrichej Jordanej. II. dźěl, w: Lětopis A, 15/1, b. 109–116.

Maśica Serbska (wud.) 1909: Verzeichnis sämtlicher in niederwendischer Sprache käuflichen Schriften. Cottbus.

MĚTŠK, Frido 1969: Dwa lista Wylema Nowego z lěta 1893 k jogo 100. narodnemu dnju ze zawjeźenim, w: Serbska pratyja 1970, b. 68–70.

MUKA, Ernst 1897: Zapiski Maćicy Serbskeje w Budyšinje (1847–1897). Při składnosći 50lětneho jubilejskeho swjedźenja 21. hapryla 1897. Budyšin.

MUKA, E[rnst] 1906: Rozprawa wo posedźenjach wědomostnych wotrjadow Maćicy Serbskeje, w: Časopis Maćicy Serbskeje 59, b. 157–162.

ND 1990: Maćica Serbska wozrodźena, w: Nowa doba 44 (13. 10. 1990) 198, b. 1.

NOACK, Martina / SCHURMANN, Peter 2010: Maśica Serbska – 130 Jahre Bestrebungen zum Erhalt der niedersorbischen Sprache und Kultur, w: Serbske drogotki = Sorbische Kostbarkeiten, Cottbus / Chóśebuz (= Edition des Wendischen Museums; 5).

NOACK, Martina / SCHURMANN, Peter 2022: Die Mitglieder der Maśica Serbska, ihre soziale Herkunft und ihr Verhältnis zur Gesellschaft in der Oberlausitz, w: Lětopis 69 / 1, b. 98–130.

NOWKA, [Mato] 1850: Napominaṅe na ſchikne ßerske Luże, w: Bramborski ßerski Zaſſṅik 3 / 35, b. 137–140.

wobraz 28 *Pśedsedaŕ MS Pětš Šurman pódajo pśi góźbje głowneje zgromaźiny interview za rbb, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa*

PÁTA, Józef 1931: Wo započatkach delnjołužiskeje Maćicy, w: Časopis Maćicy Serbskeje 84/1, b. 42–52.

PERNAK, Měto (wud.) 1994: Das Spreewalddorf Raddusch = Stara serbska wjas Raduš. Bautzen; Maśica Serbska.

PERNAK, Měto 1995: Druge lěto Maśice Serbskeje w Dolnej Łužycy, w: Rozhlad 45/7–8, b. 292–293.

PERNAK, Měto (wud.) 1996: 650 Jahre Jänschwalde = 650 lět Janšojce. Bautzen; Maśica Serbska.

PERNAK, Měto 1997a: Maśica Serbska – co jo wona była, co wona jo?, w: Rozhlad 47/9, b. 306–310.

PERNAK, Měto (wud.) 1997b: Swěźeński spis k ceśći Jana Bjedricha Fryca (1747–1819), faraŕ w Gołkojcach a Gołbinje (1778–1819) a pśestajaŕ Starego Testamenta do serbskeje rěcy. Pśi goźbje jogo 250. narodnego dnja. Barliń.

PERNAK, Měto (wud.) 1997c: Wylem Neumann-Debsčański. Wubraśe jogo źěłow. Barliń.

PERNAK, Měto (wud.) 1997d: Źo sy ty droga mojog luda? Fryco Fobo. Barliń 1995.

PERNAK, Měto 1999: Mejstarje serbskeje rěcy w 400 lětach (1548–1948), w: Rozhlad, 49/2, b. 57.

PERNAK, Měto 2014: Maśica Serbska, w: SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.), Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen, b. 239–241.

SCHWELA, G[otthold] 1906: Lehrbuch der Niederwendischen Sprache. Erster Teil: Grammatik. Heidelberg.

wobraz 29 *Głowna zgromaźina MS w klubowni chóśebuskego Serbskego domu, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa*

SCHWĆELA, G[otthold] 1907: Cytanka za serbske źiśi. Chóśebuz.

SCHWELA, G[otthold] 1934: Serbske praeposicyje. Pó hugronach z ludowych hust hobźěłane a zestajane. Budyšyn, b. 13–19.

SPÄT, Robert 2014: Die »polnische Frage« in der öffentlichen Diskussion im Deutschen Reich, 1894–1918. Marburg (= Studien zur Ostmitteleuropaforschung; 29), b. 142–152.

ŠURMAN, Pětš 1993: Zachopjeńki serbskego šulstwa w Dolnej Łužycy po 1945, w: Maćica Serbska (wud.), Serbske šulstwo 1945–1970. Mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću. Budyšin, b. 13–19.

ŠURMAN, Pětš 2001: Kulturne pośěgi mjazy Serbami w Gornej a Dolnej Łužycy za cas Nimskeje demokratiskeje republiki, w: Rozhlad 51/7–8, b. 242–248.

ŠURMAN, Pětš 2010: »Duša Maśice« a publicist. 3. měrca pśed 100 lětami Hendrich Jordan zamrěł, w: Rozhlad 60/3, b. 26–28.

ŠURMAN, Pětš 2014: Wuznam Dolneje Łužyce w historiji Domowiny, w: PJECH, Edmund / KELLEROWA, Ines (wud.), 100 lět Domowina (1912–2012). Konferenca Serbskeho instituta w kooperaciji z Maćicu Serbskej a Domowinu 28.–29. 9. 2012. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 19), b. 93–109.

ŠURMAN, Pětš 2015: Mjertyn Korjeńk – farař, šulski inspektor a Maśicař, w: Serbska pratyja 2016, b. 84–86.

ŠURMAN, Pětš 2018: Zasłužby fararja Kruświce wó Wjerbno a serbstwo. Pśi góźbje jogo 100. smjertnego dnja, w: Serbska pratyja 2019, b. 75–78.

ŠURMAN, Pětš 2019: Wóznam póšěgow mjazy Maćicarjemi a Maśicarjami Górneje a Dolneje Łužyce, w: Rozhlad 69/3, b. 11–16.
ŠWJELA, Bogumił 1973: Běženje a wěženje. Wuběrk literarnych źełow. Wudał Frido Mětšk. Budyšyn.

Dodanki

1

Arnošt Muka »na serbske psijaśele« w Dolnej Łužycy w psedpólu prědneje schadowanki a prědnego wjelikego serbskego spiwnego swěženja 1893 w Bórkowach

źrědło: SKA, N XIII 37, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Korespondenca: A. Muka »serbskim študańcam zgromaźonym na prjednej schajźowańce dolnoserbskeje študujuceje młoźiny w Bórkowach«, 21. 9. 1893, ł. 9–12.

Lubše serbske psijaśele!
Gaž som ja ako študańc pó Dolnej Łužycy a wósebje teke pó kšasnych serbskich Błotach drogował, abych naš luby dolnoserbski lud a jogo tak wjelgin rědnu serbsku rěc, wjasołe štucki a lubostne głosy spiwajucych serbskich źowčow zeznał a nahuknuł, njejsom se mogał naźeś, až ras psijźo cas, źož se teke dolnoserbska študujuca młoźina na swój hopušćony bogi serbski lud dopomnijo a swoju kšasnu maśerinu serbsku rěc tak hoblubijo, až se k zwěstkoju zgromaźijo a se pilnje a wěrnje mjazy sobu rozhucujo. K Bóžej cesći a k lěpšomu swójogo serbskego naroda. O, to jo zawěśće wjeliki źiw, kenž jo se w Dolnej Łužyce stał! A togodla ja njamóžom hynacej ako abych Wam źinsa w Bórkowach zgromaźonym dolnoserbskim študańcam a Wašym górnoserbskim bratšam, kenž su w bratšojski lubosći psišli Wam pomagaś Serbski koncert w Bórkowach do skutka stawiś, swójo nejžwětše spóźiwanje a swój nejhutšobnjejši źěk za tutu Wašu wóšcojsku mysl pósłał a mócne ›Sława Wam wěrnym serbskim synam!‹ psiwołał a psi tom swojo hoblutowanje Wam hugronił dla togo, až mě mója chorosć njedowólijo, sam psijś na Waš swěžeń hoglědat a se z Wami po serbsku wjaselit. Hoblutujom to z celeje hutšoby! [...]

2

Wylem Nowy na Bogumiła Šwjelu w psedpólu serbskego spiwnego swěženja kóńc decembra 1894 w Turjeju

źrědło: SKA, N XIII 38, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjele, Korespondenca: List W. Nowego na B. Šwjelu, 21. 7. 1894 [wotpisk lista], ł. 105–106.

Luby psijaśel!
[...]
Hyšćer raz cu hopytaś, śi moje mysleńa dla swěžeńa pśeśiwo tym Twojim předkpołožyś. [...] We tom smej hobjadnej, až serbski spiwarski swěžeń jo trěbny, teke lětosa, gaž sceła narodny duch we ludu dej se póspěchowaś. Comy-li kšoceń dalej psiś ako se doněta stało jo, comy-li doprědka chwataś město naslědk copaś, ga dej byś lětoski swěžeń na nejmeńšem tomu łońskemu

rowny. To pak jo jan móžno, gaž tu pomoc, kotraž až do tych měst wót górnoserbskich bratšow nam se jo dostała, ńewotchylimy, ale ẃele wěcej z nimi gromaźe ten žurńe zachoṕony statk duchneg zbuźeńa nad ludom w Dolnej Łužycy ze wšeju procu kubłamy. Nimce maju ẃelgin pšaẃe grońece, až z Górneje Łužyce nam kiwa nowe narodne žyẃeńe. Comy seb̀e to słowo k hutšob̀e wześ, rownoś wót napśeśiwnikow jo hugodane; comy našym bratšam raźi tu cesć pśipoznaś, až woni jo su, kenž našom słabem žywotoj nowu moc dawaju, a jich pšosyś, aby z takeju lubosću ńehobpśestali. My sami smy – pśi tom wostanu – ńamócne mimo jich pomocy, něco naglědne we tej wěcy hugbaś. [...]

3

Fryco Rocha na Bogumiła Šwjelu w pśedpólu założenja Domowiny we Wórjejcach dla móžnego zapśěgnjenja towaristwow z Dolneje Łužyce, kenž su teke pód nawjedowanim maśicarjow stojali

žrědło: SKA, N XIII 41, Korespondenca: List F. Rochy na B. Šwjelu, 23. 9. 1912.

Moj dobry a luby pśijaśel!

Twojo starańe za Serbstwo se žowšym ńehupocerajo, cełoo humyslijoš nowe žrědła a wězby, te rozpadanki gromadu stwariś a mocowaś. Lec pomogaś cu? Cogawacej, ja ga hynacej ńamgu, som też powołany sobu twariś mimo wole. – Prozniny su se zachopili něto a traju 3 tyźeńe, až do 13. oktobra. Mě by se gośeło we slednem tyźeńu nejžleṕej. Do pŕedsedstwa pśiraźim Riesu z Borkow a niźi Noweg z Bŕazyna, ja som pśece chory. Wotglědańe »Domowiny« jo dobre. Wot tudy mogali pśepšosone hordowaś pśiduce towarstwa: Ẃerbańske spiwarske – (Ladk w Ẃerbńe); Pśiłucke (Preilack b. Peitz) spiwarske a Raiffeizeńske (šular A. Krueger), Tuŕańske Raiffeisenowe a wojarske (šołta J. Stecklina); Picańske hucabnikojske (F. Rocha w Tuŕeju); Dešańske hucabnikojske (šular Nowatzke w Dešńe), Picańske rolnikarske (Pśiłucki, ja a šular Brenzke w Turnowe); Ẃerbańske rolnikarske a Borkojske rolnikarske (?)[,] Bŕazynski »Turnverein« (Nowy a šular Slomke); Janšojske spiwarske (šular H. Worch); Hochoske spiwarske a Raiffeisenowe (šular Matschke, gosćencaŕ Chr. Lehmann, slednikaŕ Thabow früherer [...] a kolonist Kollosche); spiwarske w Nowej wsy [(]šular Raschik a šołta Lattke)[,] Drejcańske spiwarske a wojarske (šular Dabo a šołta Schwietzer a Gargula) a druge.

Samotne wosoby: šular M. Huras w Picńu, gymnaziast Wilh[elm] Domsch w Tuŕeju a druge, wosebńe Maśica a jeje cłonki; dalej hobej Jordanojc, ten Husokski pla Wětošowa z jogo měšanym khorom. [...]

4

Wurězk z rozpšawy wó swěźenju 50lětnego jubileja Maśice Serbskeje we Wětošowje

žrědło: Serbski Casnik 1930, 81/34, b. 1–3.

My dolne Sserby ſcherpimy wſchykne pód ſtareju wóſtudneju chóroſcźu, kótaraž ße nejlěṕej poměnijo ſe ßerbſkim ßłowom: tſchuchłoſcź. Pſches towſyntlětne pótłozowańe a nabokßuwańe wſchogo, zož jo ßerbſke, jo ßerbſki złowek tak ložko tomu pſchichylony, ßam ße ſa měńej

źaržaſch, na bok ſtupiſch, wſchu naźěju ſgubiſch a wſchykne wězy górſche wiźeſch ako ßu. Tſchuchły złowe'k ſgubijo lažka wſchyknu wólu a bywa tupy, ńozo niz a ńemyßli ße ßam, ale powéda jano, zož wót drugich ßłyſchy. Togodla ßłyſchymy tak zeſto ßerbſke huſta mimo myßlow plapotaſch: »Sserbſtwo buźo ſajźiſch,« ale jano rědko ßłyſchymy to kſchute a doſtojne ßłowo: »wóno ńedej nam ſajſch!«

Nedej! we tom ßłowe laży wſchykno, pſcheto zo naß to nejꝑerwej ſtara, zo buźo abo ńebuźo? **My ßmy źinßa žiwe! Ga zomy jano my kradu žywe byſch a naſchu winowatnoſćź zyniſch!** S takeju wjaßołeju, ſtroweju a, kſchuteju myßlu ßu ße maſchizaŕe dali do źěła a pſchigotowańa, aby ßwětoju pokaſali, až jo ßerbſki lud hyſchćźi žywy a zo žywy wóſtaſch. Jich pſchedewſefche jo ße jim deŕe raźiło! Měſto Wětoſchow a tamne hobchodne towaŕſtwo jo jim na pomoz pſchiſchło ſ tym, až jo ten trěbny rum dało a jo to zełe hugotowańe na ẃelizke jawiſchćźo ſtajiło. Pſches pſchipowédańe we ẃelikich nowinach jo towſynty nimſkich hopytowaŕow do ßwójich muŕow ſwabiło a jo ſ tym teke ßwój ꝑeńeſny hužytk měło. Weto pak jo to hugotowańe ẃele wězej było, ako jano re'klama ſa měſto a Błota. Naſch ßwěźeń ńejo tak we ſchiſchyńe mjaſy nami huklinzał ako ßmy to howaz pſchihuzone. Ten ras ßu towſynty Nimzow naſcho huſtuꝑeńe wiźeli a te mudŕejſche mjaſy nimi dŕe ßu teke huſnali, až jo to nězo wězej ako jano pſchepokaſowańe draſtwow. Te, ak ßu měli wětſchy ſajim, ßu teke konzert ßłyſchali a naſche ßerbſke ßłowjanſke ſpiwy póſnali. Lez ńejo ženym pſchi tom do myßli pſchiſchło, až jo to grěch, takemu rědnemu, pißanemu ludowemu žyẃeńu ſaginuſch daſch ſ tym, až ße jomu ta tŕebna duchna zaroba ńedajo, kenž laży we maſcherńej rězy? Zomy ße naźěſch, až ßmy ße�mbe ten źěń pſchijaſchele dobyli a niz nowe pſcheſchiwniki. [...]

Nawjazanje na tradicije? Skutkowanje Maćicy Serbskeje w 1990tych lětach a we Weimarskej republice w přirunowanju

Dnja 11. oktobra 1990 zetka so něhdźe 30 zajimcow, zo bychu serbske towarstwo MS po 40 lětach wožiwili (Völkel 1997: 42, Ela 2022). Wobnowjene towarstwo widźeše so jako pokročowar starych tradicijow MS. W kotrej měrje bě to woprawdźe tak abo kajke běchu wuměnjenja po lěće 1990 w přirunowanju z dobu do lěta 1945? Tute prašenje chcu přepruwować na slědowacymaj přikładomaj přirunujo 1990te lěta z časom Weimarskeje republiki: 1. mjezynarodne kontakty MS přewažnje do słowjanskeho wukraja a 2. stawizniske slědźenja MS.

Maćica Serbska a jeje styki do słowjanskeho wukraja

Njeje připad, zo bě so prěni dołholětny předsyda MS po politiskim přewróće dr. Měrćin Völkel, kotryž běše zdobom literarny wědomostnik w Instituće za serbski ludospyt resp. Serbskim instituće, po lěće 1990 wědomostnje přiwobrośił serbsko-słowjanskim kontaktam, wosebje na literarnowědomostnym polu. Tak nastachu z jeho pjera pojednanja wo wliwje češkeje kultury na serbske pismowstwo, wo přełožkach bołharskeje a pólskeje literatury do serbšćiny, wo recepciji ruskeje a sowjetskeje literatury w serbskim nowinarstwje. Dalše jeho studije wěnowachu so poćaham a splećenjam mjez serbskej, bołharskej, běłoruskej, pólskej, ukrainskej a kašubskej kulturu. Žiwjenski puć M. Völkela běše typiski za wuwiće młodeje generacije serbskeje inteligency po Druhej swětowej wójnje. Narodźiwši so 1934 w Chróśćicach, chodźeše tam do ludoweje šule, 1946 do 1949 běše šuler na Serbskim gymnaziju w češkich Warnoćicach, 1949 do 1953 na nowozałoženej Serbskej wyšej šuli w Budyšinje, doniž so njepoda do Lipska na studij žurnalistiki (Malinkowa 2007). M. Völkel słušeše z tym k tak mjenowanej Warnočanskej generaciji. Runje we Warnoćicach dožiwjachu šulerjo, zo su Serbja jako Słowjenjo witani. Nimo toho wuwi so pola wulkeje wjetšiny absolwentow tutoho kubłanišća hłuboka dźakownosć za dóstatu podpěru (Piňosová 2018). Warnočanska generacija, ale tež młódši Serbja běchu po 1990 jara aktiwni při znowazałoženju serbskich towarstwow kaž MS a spytachu kontakty předewšěm do słowjanskeho wukraja přez nowu swobodu rozšěrić.

wobraz 30 *Předsyda MS Měrćin Völkel, wokoło 2005, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje*

Też we wukraju přiběraše zajim na dźěławosći MS. Přewažnje z Ukrainy, Pólskeje, Češkeje a Juhosłowjanskeje dochadźachu naprašowanja jednotliwcow, so stać ze sobustawom MS. Mjez druhim přeprosy MS w septembrje 1992 dźesać studentow, docentow a profesorow z ukrainskeho Lwiwa na studijny přebytk do Łužicy. Kóžde druhe lěto organizowaše so we Lwiwje sorabistiski seminar, hdźež přeprosychu so wědomostnicy ze słowjanskich krajow, a stajnje wobdźělichu so nimo zastupjerjow Serbskeho instituta tohorunja delegaća MS. Přez towarstwo podpěrowachu so też wědomostne přebywanja słowjanskich wědomostnikow w Budyšinje a organizowachu so zhromadnje z wukrajnymi partnerami wšelake konferency. Tak zarjadowaštej na přikład MS a Filozofiska fakulta Waršawskeje uniwersity w meji 1996 wědomostnu konferencu studentow a młodych serbskich, pólskich a češkich wědomostnikow, kotřiž so ze sorabistiku zaběrachu. Tam wobdźělichu so młodźi sorabisća, kotřiž su zdźěla dźensa hišće na tutym polu aktiwni (Völkel 1997: 47–49).

Runje w prěnich lětach po 1990 pokazowachu so wjacore paralele k Weimarskej dobje. Nowa swoboda so wužiwaše, zo bychu so kontakty do wukraja intensiwowali. Po wjacorych lětdźesatkach politiskeho zamjezowanja w času NDR, štož nastupaše też kontakty do wukraja, knježeše wulka euforija. Z politiskim přewrótom po 1989 we wuchodnej Europje dóńdźe k wozrodźenju wšelakich towarstwow přećelow Serbow we europskim wukraju a jich protagonisća stachu so ze sobustawom MS. To wobhladowaše so jako nawjazanje na tradicije mjezywójnskeje doby. Hižo w lěće 1988 skonstituowa so w Parisu pod předsydstwom Jeana Kudele francoske towarstwo přećelow Serbow »Les Amis de la Lusace«. W Pólskej založi so 1991 we Waršawje pod Zbigniewom Gajewskim »Towarzystwo Serbołużyckie« a wot 1990 wudawa so tu lětnje wuchadźacy rjad »Zeszyty Łużyckie«. Podobne towarstwa nastachu w dalšich pólskich městach, tak we Wrócławju a w Opolu. Runje w Opolu spočatk 2005 założene towarstwo »Pro Lusatia« wuwiwaše sylne aktiwity a wudawa lětnje spis pod titulom »Pro Lusatia« kaž też dalše monografije k stawiznam, rěči a kulturje Serbow resp. biografiske pojednanja. Dołholětny předsyda towarstwa »Pro Lusatia« bě historikar prof. Leszek Kuberski, mjez Serbami wosebje znaty jako biograf Jana Skale. Po zažnej smjerći Kuberskeho 2006 steji wot lěta 2009 prof. Piotr Pałys na čole towarstwa, stawiznar a wotrjadnik w Šleskim instituće w Opolu a zdobom profesor Opolskeje uniwersity a wjele lět wiceprezident towarstwa. Dalše towarstwa přećelow Serbow założichu so spočatk 1990tych lět w Češkej mjez druhim w Praze a w Brnje. Nimo toho buchu towarstwa přećelow Serbow na Balkanje wožiwjene, na přikład w Běłohrodźe w Serbiskej. Wšudźe tam nawjaza so na podobne tradicije mjezywójnskeje doby.

Też po 1918 stachu so wučency z wukraja ze sobustawom MS, cyły rjad z nich bě organizowany w towarstwach přećelow Serbow we wšelakich krajach Europy. W MS bě 1924 w cyłku 413 sobustawow zapisanych, kotřiž pochadźachu ze wšěch dźělow Hornjeje- a Delnjeje Łužicy kaž też z wukraja. Wulka ideelna kaž też financielna podpěra za MS přińdźe ze wšelakich tutych towarstwow přećelow Serbow. Prěnje tajke towarstwo wutwori so hižo 1907 jako Łužisko-serbske towarstwo »Adolf Černý« w Praze, kotrež bu po Prěnjej swětowej wójnje wobnowjene. Na kóncu Weimarskeje republiki nasta po cyłej Češkosłowakskej 17 skupinow a towarstwow přećelow Serbow. Tohorunja w dalšich europskich krajach założichu so towarstwa přećelow Serbow, tak w Pólskej mjez druhim we Waršawje (1924), Poznanju (1930) a Katowicach (1936);

w Juhosłowjanskej w Zagrebje (1927), Ljubljanje (1928) a Bělohrodźe (1928). W Francoskej nasta w Parisu (1924) tohorunja towarstwo přećelow Serbow (Meškank/Łušćanski 2014: 130–132).

Maćica Serbska a jeje sorabistiske, předewšěm stawizniske slědźenja

W mjezywójnskej dobje bě runje MS hłowny organizator sorabistiskich slědźenjow z wida Serbow. Na to pokaza hižo šěroka organizatoriska struktura towarstwa spočatk 1920tych lět. Tak eksistowaše w MS dźesać wědomostnych wotrjadow z wolenym předsydstwom (Völkel 1997: 27):

1. Rěčespytny wotrjad
2. Stawiznisko-starožitny wotrjad
3. Narodopisno-muzealny wotrjad
4. Beletristisko-dźiwadłowy wotrjad
5. Přirodospytny wotrjad
6. Hudźbno-wumělski wotrjad
7. Pedagogiski wotrjad
8. Prawiznisko-rěčenski wotrjad
9. Narodnohospodarski wotrjad
10. Delnjoserbski wotrjad

Centralnu rólu při hajenju sorabistiki hraješe Časopis Maćicy Serbskeje. Po smjerći Michała Hórnika w lěće 1894 přewza Arnošt Muka redakciju a wukonješe ju tohorunja hač do kónca swojeho žiwjenja 1932. A. Muka rozšěri profil časopisa. Tak publikowachu so nimo filologiskich, etnografiskich, stawizniskich a literarnych nastawkow też pojednanja na polu hudźby abo přirodowědy. Runje w dobje Weimarskeje republiki so sorabistiske slědźenje dale rozšěri a tójšto serbskich a wukrajnych sorabistow dopisowaše do časopisa. Adolf Černý a Josef Páta publikowaštaj na přikład literarnostawizniske pojednanja, Mikławš Krječmar wuslědki slědźenja wo žiwjenju a tworjenju Jakuba Barta-Ćišinskeho a Ota Wićaz wozjewi studiju wo Lipsku jako ródnišću serbskeje romantiki (Völkel 1997: 51–53, 111). Też serbscy stawiznarjo kaž też pólscy a čěscy kolegojo publikowachu studije k serbskim, wosebje k zažnym stawiznam. Jich slědźenja stejachu kontrernje k druhim, wosebje němskim wopisowanjam. Němski stawiznopis chcyše dopokazać, zo sydlachu zapadni Słowjenjo a Serbja na germanskim sydlenskim rumje, kotryž ma so wot Němcow zakitować resp. wróćo zdobyć. Němscy stawiznarjo twjerdźachu też, zo přinjese hakle němske wuchodne sydlenje wysoku kulturu do Serbow a k zapadnym Słowjanam (Müller 2008: 99–100).

Runje w Časopisu Maćicy Serbskeje spytachu słowjanscy, ale też francoscy slědźerjo swójske argumenty němskemu stawizniskemu wobrazej napřećo stajić a wopisowachu na přikład serbski a słowjanski podźěl při wuwiću krajiny wot srjedźowěka hač do nowšeho časa. Wosebje kritiski wobraz wo potłóčowanju Serbow w Němskej rysowaše Auguste Vierset w swojej knize »Un Peuple martyr. La Question des Wendes (Serbes de Lusace) devant l'opionion publique«[1] (1923). Tajke wopisowanja spytachu němske instancy z pomocu swójskich wozjewjenjow

1 Serbski přełožk: Martrarski lud. Serbske prašenje w zjawnym mĕnjenju.

wobraz 31 *Arnošt Muka, 1927, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje*

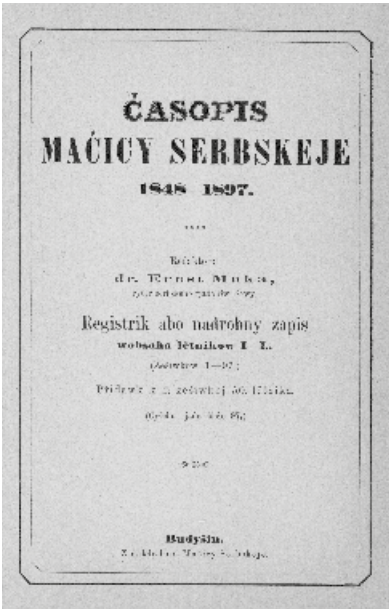
ČASOPIS
MAĆICY SERBSKEJE
1848 1897.
Registrik abo nadrobny zapis

wobraz 32 *Časopis Maćicy Serbskeje redigowaše Arnošt Muka wot 1894 do 1932*

w francoskej rěči korigować. Tohodla wuńdźe spis »Die Wenden« (1926) němskeho pedagogi Otta Eduarda Schmidta w lěće 1929 w Parisu w francoskim přełožku.

W lěće 1932 nastupi literarny stawiznar Ota Wićaz městno redaktora Časopisa Maćicy Serbskeje. W awgusće 1933 zestaji Wićaz 85. lětnik časopisa a nadźiješe so, zo změje sorabistiske slědźenje dale swoje městno. Też pod jeho redakciju předpołožichu so ważne wědomostne wuslědki na wšěch polach sorabistiki. Ale wot srjedź 1930tych lět so sorabistiske slědźenja sylnišo wot němskich instancow kontrolowachu. Tak dyrbješe O. Wićaz kóždemu zešiwkej němskorěčny rezimej přidać. W awgusće lěta 1937 wuńdźe 170. čisło Časopisa Maćicy Serbskeje; 90. lětnik pak wosta njedospołny. Ze zakazom Serbskich Nowin a dalšich serbskich periodikow zańdźe tohorunja serbski wědomostny lětopis (Völkel 1984: 112).

W kotrej měrje je so po 1989 na tute tradicije nawjazało? Po politiskim přewróće njetrjebaše MS hižo tak šěroko sorabistiske slědźenja organizować, kaž běše to do 1945, wšako eksistowaštej z institutomaj w Budyšinje a na Lipšćanskej uniwersiće slědźenišći z tutym fokusom. Tohodla móžeše so MS bóle na ludokubłansku rólu koncentrować. Přiwšěm docpě wona na wšelakich polach, na přikład jako organizator serbskich stawizniskich kolokwijow, wuznam.

Za čas politiskeho přewróta steješe stawiznopis NDR w fokusu towaršnostneje kritiki, wšako słušachu historikarjo sobu do system nošaceje elity w dobje socializma. Jich slědźenja so jako ideologiski instrument bywšeje diktatury zasudźichu. To płaćeše tohorunja za serbski stawiznopis. Na zarjadowanjach Serbskeje narodneje zhromadźizny, ale też na

druhich schadźowanjach, kritizowaše so wosebje štwórty zwjazk »Stawiznow Serbow« wo dobje po 1945, dokelž běchu diskrepancy runje hladajo na najnowše stawizny wočiwidne. Wosebje pola problematiskich wotrězkow serbskich stawiznow jewjachu so deficity. Kolektiwizacija ratarstwa, energijowe hospodarstwo a politika napřećo cyrkwjam njeběchu objektiwnje předstajene resp. wšelake zjawy, kaž asimilacija serbskeho naroda, negatiwne wuwiće sobustawstwa Domowiny abo spadowace ličby abonentstwa serbskich publikacijow so zamjelčachu (Pjech 2020: 22–24). Tak nasta po politiskim přewróće też we wobłuku MS žadanje, so na najnowše stawizny po 1945 koncentrować. Bórze po prěnjej hłownej zhromadźiznje wožiwjeneje MS započachu dźěłać sekcije, mjez druhim stawizniska.[2] Za prěnju předsydku stawizniskeje sekcije wuzwolichu Trudlu Malinkowu, kotraž bě do toho aktiwnje wustupowała w přewrótowym hibanju Serbskeje narodneje zhromadźizny. Wona nawjedowaše sekciju prěni raz wot 1991 do 1995. Runje na polu stawizniskeho slědźenja bě skutkowanje MS ważne, dokelž njeběchu towarstwo a dźěl wosebje młódšich sobustawow wot zašłeje diktatury delegitimowani. To wopokaza so jako spomóžne runje při dobyću referentow resp. časowych swědkow. Přiwšěm nasta bórze mjez stawizniskej sekciju MS a Serbskim institutom wuska symbioza, štož bě na kóncu za wobě stronje spomóžne. Wot lěta 1992 skutkowaše T. Malinkowa jako wědomostna sobudźěłaćerka w Serbskim instituće. Też dalši předsydźa stawizniskeje sekcije přińdźechu z kruha wědomostnikow Serbskeho instituta a angažowachu so při přihotach stawizniskich kolokwijow MS. Jako předsydźa slědowachu dr. Pětš Šurman wot 1995 do 2002, dr. Edmund Pjech wot 2002 do 2008 a wot 2008 do 2023 zaso T. Malinkowa. Nowy předsyda stawizniskeje sekcije MS wot 2023 je Měrćin Brycka, kotryž skutkuje jako archiwar w Serbskim instituće.

wobraz 33 *Ota Wićaz, 1931, foto Brüder Hahn Chemnitz, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje*

Stawizniska sekcija je mjez 1992 a 2004 kóžde lěto kolokwij wuhotowała, a to najprjedy přewažnje k temam serbskich stawiznow po 1945, pozdźišo też wo nacionalsocializmje a dalšich temach. Sobotu, 18. januara 1992 wotmě so pod hłownej organizaciju Trudle Malinkoweje prěni stawizniski kolokwij MS na temu »Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960« (MS 1992). Žurla w Budyskim Serbskim domje bě z wjace hač 130 připosłucharjemi přepjelnjena. We wobłuku schadźowanja jimaše so 19 rěčnikow słowa. Na zakładźe swójskich

2 K dźěławosći stawizniskeje sekcije hlej přinošk Trudle Malinkoweje w tutym zběrniku.

wobraz 34 *Dołholětnej předsydce stawizniskeje sekcije Trudli Malinkowej spožči so čestne członstwo MS, 18. měrca 2023, foto Theresa Jacobsowa*

nazhonjenjow z potłóčowanjom resp. z wida wšelakich historikarjow buchu jednotliwe podawki serbskich stawiznow w dobje 1945 do 1960 wobswětlene. Lěto pozdźišo, 1993, wotmě so druhe schadźowanje MS tohorunja w Budyšinje a pod nawodom Trudle Malinkoweje na temu »Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću 1945–1970« (MS1993). Zo bě tema ważna, pokaza znowa nadměru sylne wobdźělenje. Wot wšeho spočatka wobjednawachu so na tutych zarjadowanjach, wosebje dźakowano Pětšej Šurmanej, tež delnjoserbske temy. Na třećim zeńdźenju stawizniskeje sekcije dźěše 1994 w Choćebuzu cyłkownje wo stawizny a přitomnosć w Delnjej Łužicy pod titulom »Serbska Dolna Lužyca – problemy a perspektiwy«. Přinoški tutoho kolokwija kaž tež slědowacych zarjadowanjow wotćišćachu so w »Rozhledźe«. Štwórty sympozij stawizniskeje sekcije wěnowaše so 1995 ważnej róčnicy w nowšich serbskich stawiznach: »Lěto 1945 a Serbja. 50. róčnica zakónčenja druheje swětoweje wójny a wuswobodźenje«. Nimo nutřkoserbskeje perspektiwy stejachu wonkownopolitiske splećenja serbskeho prašenja w srjedźišću. Tak rěčachu nimo serbskich referentow tež docent z ukrainskeho Charkiwa Aleksej Pronjewič, češki stawiznar prof. dr. Zdeněk Urban a pólski historikar Stanisław Marciniak. Pjaty kolokwij, kotryž spřihotowa stawizniska sekcija, wotmě so 1996, tónraz na temu »Serbja za čas nacionalsocializma (1933–1945)«. Lěto 1997 steješe w znamjenju Maćičneho jubileja, mjenujcy 150. róčnicy założenja MS. Tak wuhotowa so w Budyšinje Maćičny kolokwij pod titulom »Prócowanje Maćicy Serbskeje wo traće Serbstwa«, nimo hornjo- a delnjoserbskich rěčnikow wustupichu dalši referenća z Wulkeje Britaniskeje, Ruskeje a Słowjenskeje. Paralelnje wotměchu so k 150. róčnicy założenja MS wědomostne konferency a zhromadźizny w Praze, Běłohrodźe, Moskwje, Lwiwje a Wrócławju. Šesty kolokwij stawizniskeje sekcije 1998 steješe pod titulom »Narodne położenje Serbow něhdy a dźensa (1945–1998)«, to rěka, zo jednaše so znowa wo serbskich powójnskich stawiznach kaž tež wo aktualnej situaciji Serbow w zjednoćenej Němskej.

Sedmy kolokwij wěnowaše so 1999 statnemu spěchowanju Serbow w Němskej a wosmy kolokwij w lěće 2000 temje »Přewrót w Serbach 1989/90«, tež tu stejachu potajkim nowše a najnowše stawizny Serbow w srjedźišću. Hač do lěta 2004 buchu stawizniske kolokwije dale lětnje přewjedźene, ale nětko stejachu tež druhe časowe doby na programje, na přikład konferenca »275 lět serbska biblija« a »100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu«. Po tym organizowachu so ze strony stawizniskeje sekcije dalše kolokwije, ale we wjetšich časowych wotstawkach a z měnjacymi kooperaciskimi partnerami, tak w lěće 2008 kolokwij k 100. po-

smjertnym narodninam Pawoła Neda, w lěće 2011 k 200. posmjertnym narodninam Jana Kiliana a w lěće 2012 kolokwij »100 lět Domowina«. W zašłych lětach wěnuje so stawizniska sekcija bóle mjeńšim formatam, mjez druhim organizuje wot lěta 2009 w Budyšinje we wobłuku Maćičneje akademije lětny rjad přednoškow k stawiznam a kulturje Serbow.

Kolokwije stawizniskeje sekcije MS 1992–2012 ze wšelakimi kooperaciskimi partnerami

datum	tema zarjadowanja	městno
18. 1. 1992	Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960	Budyšin
16. 1. 1993	Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću 1945–1970	Budyšin
8. 1. 1994	Serbska Dolna Lužyca – problemy a perspektiwy	Choćebuz
18. 3. 1995	Lěto 1945 a Serbja. 50. róčnica zakónčenja druheje swětoweje wójny a wuswobodźenje	Budyšin
24. 2. 1996	Serbja za čas nacionalsocializma	Budyšin
5. 4. 1997	Prócowanje Maćicy Serbskeje wo traće Serbstwa. Konferenca k 150lětnemu jubilejej Maćicy Serbskeje	Budyšin
7. 2. 1998	Narodne położenje Serbow něhdy a dźensa (1945–1998)	Budyšin
20. 3. 1999	Statne spěchowanje Serbow w Němskej	Budyšin
26. 2. 2000	Přewrót w Serbach 1989/90	Budyšin
10. 3. 2001	Pšawa za Dolnych Serbow a jich zwopšawdnjenje w Bramborskej (koop. Šula za dolnoserbsku rěc a kulturu)	Choćebuz
9. 2. 2002	Stawizny a přitomnosć Budyšina	Budyšin
26.–28. 9. 2003	275 lět serbska biblija (koop. Serbski institut)	Budyšin a Bukecy
26. 9. 2004	100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu (koop. Serbski institut a Serbski muzej)	Budyšin
30. 10.– 1. 11. 2008	Kolokwij składnostnje 100. posmjertnych narodnin Pawoła Neda (koop. Serbski institut)	Budyšin
22.–25. 9. 2011	Jan Kilian (1811–1884). Farar – kěrlušer – wupućowar (koop. Serbski institut a Serbski muzej)	Budyšin a Wukrančicy
28./29. 9. 2012	100 lět Domowina (koop. Serbski institut a Domowina)	Budyšin

Rezimej

Wožiwjenje MS 1990 steješe w znamjenju starych tradicijow, ale tež nowych wonkownych wuměnjenjow za skutkowanje towarstwa. Cyle w tradiciji mjezywójnskeje doby wuwiwachu so najwšelakoriše mjezynarodne kontakty na přikład do Pólskeje, Češkeje, Ukrainy a Juhosłowjanskeje a wědomostnicy z tutych krajow zastupichu do MS. Nimo toho dźěše we Weimarskej republice kaž tež po 1990 w ZRN wo to, wutworić njewotwisny serbski wid na

wšelake stawizniske podawki a organizować kolokwije k specifiskim serbskim jubilejam a z tym wutworić swójske dopomnjenske narativy. Hinak hač do 1945 eksistowaštej pak po 1990 w Budyšinje a w Lipsku wědomostnej sorabistiskej slědźenišći. To dowjedźe na kóncu k wuskej symbiozy mjez sobudźěłaćerjemi tutych slědźenišćow, kotřiž stachu so ze sobustawom MS, a dalšimi zajimcami, kotřiž so nimo swojeho powołanja zajimowachu za sorabistiske a stawizniske slědźenja. Ważne polo prěnich lět po politiskim přewróće bě skutkowanje stawizniskeje sekcije. Po zjednoćenju Němskeje 1990 a delegitimaciji NDRskeho a z tym tež serbskeho oficialneho stawiznopisa pokaza so trěbnosć, so runje z wobrazom wo nowšich serbskich stawiznach kritisce rozestajić. Tu je stawizniska sekcija we wobłuku MS ważnu rólu hrała jako organizator kolokwijow k najnowšej dobje serbskich stawiznow.

Literatura

ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, str. 6–10.

MS 1992 = Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin.

MS 1993 = Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo 1945–1970. Mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993 w Budyšinje. Budyšin.

MALINKOWA, Trudla 2007: In memoriam Dr. phil. Martin Völkel, w: Lětopis 54/2, str. 125–127.

MEŠKANK, Timo/ŁUŠĆANSKI, Jurij 2014: Freundesgesellschaften, w: SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.), Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen, str. 130–132.

MÜLLER, Winfried 2008: Landes- und Regionalgeschichte in Sachsen 1945–1989. Ein Beitrag zur Geschichte der Geschichtswissenschaften in der DDR, w: Blätter für deutsche Landesgeschichte, zwjazk 144, str. 99–100.

PIŇOSOVÁ, Jana 2018: »Njezabudźemy!« Wir vergessen nicht! Das tschechisch-sorbische Schulbildungsprojekt 1945–1950, in: Lausitz – Łužica – Łužyca. Aspekte der Beziehungs- und Verflechtungsgeschichte einer ost-mittel-europäischen Brückenlandschaft (wozjewjene 27. 2. 2018). Link: https://lausitz.hypotheses.org/325 [24. 11. 2022].

PJECH, Edmund 2020: Diskusije wo serbskim stawiznopisu 1980–1992, w: Rozhlad 70/1, str. 21–25.

VÖLKEL, Měrćin 1984: Serbske nowiny a časopisy w zašłosći a přitomnosći. Budyšin.

VÖLKEL, Měrćin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. 150 lět Maćicy Serbskeje. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).

K skutkowanju stawizniskeje sekcije w lětach wot 1991 do 2023

Po 94. hłownej zhromadźiznje wožiwjeneje MS 2. apryla 1991 so też jeje stawizniska sekcija wozrodźi. Jeje předsydźa a městopředsydźa w minjenych tŕoch lětdźesatkach běchu:

1991 – 1995 Trudla Malinkowa (předsydka), dr. Pětš Šurman (městopředsyda)
1995 – 2002 dr. Pětš Šurman (předsyda), dr. Edmund Pjech (městopředsyda)
2002 – 2008 dr. Edmund Pjech (předsyda), dr. Pětš Šurman (městopředsyda)
2008 – 2023 Trudla Malinkowa (předsydka), dr. Edmund Pjech (městopředsyda)

Kaž z rukopisneje protokoloweje knihi stawizniskeje sekcije[1] wuchadźa, wotmě so prěnje sekciske posedźenje 28. junija 1991 z jědnaće wobdźělnikami w Serbskim domje w Budyšinje. Prawidłowne posedźenja, zwjetša tři do štyri, druhdy też pjeć wob lěto, wotměwachu so hač do lěta 2002, po tym w redukowanej ličbje jónu abo dwójce wob lěto hač do 2005. Jako poslednje je do protokoloweje knihi zapisane posedźenje 6. julija 2011 z pjeć wobdźělnikami. Po tym so sekciske posedźenja zastajichu dweju přičin dla: Sekcija sama hižo wulke zarjadowanja njepřihotowaše a ličba aktiwnych sobustawow sekcije bě so pomjeńšiła. Wulki pohon popřewrótowych lět bě so minył.

Schadźowanja Maćicy Serbskeje resp. stawizniske kolokwije

Hižo na prěnim posedźenju sekcije 28. junija 1991 zrodźi so projekt wulkich zjawnych zarjadowanjow, kotrež dźěławosć stawizniskeje sekcije w prěnich lětach postajachu: »T. Malinkowa a J. Malink namjetowaštaj, zo měła stawizniska sekcija w nazymje wjetše zarjadowanje přewjesć, po móžnosći z temu, kotraž słušeše dotal k ›běłym blakam‹. Namjetowaštaj temu stalinizma w Serbach, zetkanje serbskich woporow socializma, po přikładźe loni w Budyšinje wotměteje konferency Friedricha Ebertoweje założby.«[2] Tutomu prěnjemu zarjadowanju mějachu dalše sćěhować, čehoždla měješe rjad tajkich zeńdźenjow zhromadne mjeno dóstać: »Za mjeno tutoho a dalšich zjawnych zarjadowanjow postaji so ›Schadźowanje Maćicy Serbskeje‹. Dotalne namjety kaž kolokwij, sympozij so wotpokazachu (1. je serb. mjeno lěpje, 2. nochcemy z cuzym ›wučenym‹ mjenom zajimcow ze wsow wottrašić).«[3]

Prěnje schadźowanje MS pod temu »Serbja pod stalinistiskim socializmom (1945–1960)« wotmě so 18. januara 1992 w Budyskim Serbskim domje. Hižo do toho běchu so w serbskim nowinarstwje někotre wosudy serbskich woporow stalinizma předstajili (Buk 1991, Krawc 1991, Malinkowa 1990a, b, 1991a, b, 1992a) a dalše bórze po tym sćěhowachu (Budar 1992, Malinkowa 1992b, c). Nětko dóstachu wjacori z nich móžnosć, swoje doživjenja, wo kotrychž běchu

1 Archiw stawizniskeje sekcije MS: Protokolowa kniha stawizniskeje sekcije wot 28. 6. 1991 do 6. 7. 2011.
2 Tež tam: Protokol 28. 6. 1991.
3 Tež tam: Protokol 6. 11. 1991.

wobraz 35 *Klubowy wječork Domowiny a MS w Serbskim domje składnostnje 10. posmjertnin Pawoła Neda, 4. meje 1994 wotlěwa: Beno Kućank, Jurij Łušćanski, Jurij Nuk, Michał Nedo, Marka Nedźina, foto Jěwa-Marja Čornakec*

lětdźesatki dołho mjelčeć dyrbjeli, zjawnje předstajić. Do zarjadowanja běchu też warnowace hłosy słyšeć, zo móhło k emocionalnym wubucham a wopačnym wobwinowanjam dóńć. Při wšej łoskoćiwosći pak předsyda MS dr. Měrćin Völkel wuzwolenje temy zakitowaše a organizatoram swobodnu ruku wostaji. Apelowaše na človjesku dostojnosć a cyłonarodnu zamołwitosć wšěch wobdźělenych a za nawrót k staremu hesłu »Serb Serbej bratr«, kotrež bu »1953 wot předsydy Domowiny wutamane« (Völkel 1992: 8). Zajim na prěnim schadźowanju MS bě z wjac hač 130 wobdźělnikami na přepjelnjenej žurli Serbskeho domu přemóžacy. Protokol přednoškow a diskusije wuda so hišće samsne lěto we wosebitej knižce (MS 1992), z kotrejež cyłkowneho nakłada 300 eksemplarow so hač do měrca 1993 dohromady 130 předachu a 100 rozdawachu.[4] Lětdźesatk pozdźišo služeše protokol hromadźe z dalšimi wozjewjenjemi w serbskich medijach jako zakład za zběrnik wo politisce přesćěhanych Serbach w powójnskim a socialistiskim času (Nuk 2004).

Po započatku 1992 so schadźowanja MS prawidłownje dale wjedźechu.[5] Jich serbske mjeno wšak so poněčim zhubi a přeńdźe po lěće 1995 na neutralne pomjenowanje jako stawizniski kolokwij. Wobsahowje so wosebje temy wobjednachu, kiž běchu so za socialistiski čas zamjelčeli, zanjechali abo jednostronsce předstajili. MS spjelni z tym rozšěrjene wočakowanje, w nowej swobodźe zjednoćeneje Němskeje na stawizniske wuwića w Serbach z hinašim a wotewrjenišim widom zhladować a je znowa interpretować. Wobjednane temy njewobmjezowachu so na historiju, ale dótkachu so też do přitomnosće sahacych wuwićow, kaž asimilacije, wuskutkow nacionalsocialistiskeho a powójnskeho časa na narodne wuwiće abo poměra mjez Hornjej a Delnjej Łužicu. We hłownym popularnowědomostnje zapołožene zarjadowanja skićachu

wobraz 36 *Klubowy wječork Domowiny a MS w Serbskim domje składnostnje 10. posmjertnin Pawoła Neda, 4. meje 1994, wotlěwa: Arnošt Kowar, Marka Nedźina, Beno Kućank, foto Jěwa-Marja Čornakec*

wědomostnikam a fachowcam ze wšelakich wobłukow, časowym swědkam a dalšim zajimcam forum wuměny, z kotrehož wuchadźachu nowe impulsy za serbski stawiznopis. Husćišo so k tajkim zarjadowanjam też mjeńše wosebite wustajeńcy wuhotowachu, kiž z wotpowědnymi eksponatami a dokumentami wobjednanu temu znazornichu.

Přednoški so prawidłownje wozjewjachu. Wo prěnimaj schadźowanjomaj wudaštej so 1992 a 1993 protokolej přednoškow a diskusije (MS 1992, 1993). Přinoški dalšich kolokwijow wozjewichu so w Rozhledźe, kotryž so tehdy pod redaktorstwom Jěwy-Marje Čornakec, dołholětneje członki předsydstwa MS, jako Maćičny časopis profilowaše.

Nimo swójskich zarjadowanjow bě stawizniska sekcija wobdźělena na cyłomaćičnych zeńdźenjach, kaž běchu to woswjećenje 150lětneho jubileja MS 1997 a 100lětneho wobstaća Serbskeho domu 2004. Nastork za wjacednjowskej mjezynarodnej konferency k 275lětnemu jubilejej serbskeho přełožka biblije 2003 a k 200. narodninam Jana Kiliana 2011, kotrejž MS zhromadnje ze Serbskim institutom a dalšimi partnerami přewjedźe, bě wušoł ze stawizniskeje sekcije. Też zwonka Maćičneho wobłuka tójšto członow sekcije z čiłym publikaciskim a přednošowarskim dźěłom k šěrjenju stawizniskeje wědy přinošowaše.

Jako dalše temy so na posedźenjach sekcije mjez druhim wobjednachu:

– wudźěłanje nowych stawizniskich wučbnicow za serbske šulstwo,[6]

4 Też tam: Protokol 17. 3. 1993.

5 Hlej přinošk Edmunda Pjecha w tutym zběrniku.

6 Archiw stawizniskeje sekcije MS: Protokolowa kniha stawizniskeje sekcije wot 28. 6. 1991 do 6. 7. 2011: Protokol 18. 9. 1991.

wobraz 37 *Maćična akademija, 27. januara 2011 w Budyskim »Wjelbiku«, foto Trudla Malinkowa*

- wudaće memorandow serbskeho luda,[7]
- sobuwuhotowanje 100. jubileja chóra Meja 1995,[8]
- přihotowanje Pawoła Nedoweho wječorka,[9]
- třěbnosć serbskeho skansena na wsy a literarneho muzeja w Serbskim domje,[10]
- próstwa wo rehabilitaciju Jurja Rjenča,[11]
- zapřijeće serbskich stawiznow do tysaclětneho jubileja města Budyšina 2002,[12]
- přednoški k serbskim stawiznam za sobudźěłaćerjow serbskich institucijow,[13]
- třěbnosć knihi wo serbskich stawiznach wot 1945 do přitomnosće,[14]
- diskusija wo Maćičnym projekće »Lisćina pomnikow k serbskim kulturnym stawiznam«,[15]
- stawizny Warnočanskeho šulstwa,[16]
- tysaclětny jubilej Hodźija 2006.[17]

Tež staw čłonstwa a dźěławosć sekcije sameje so sčasami reflektowaštej. 1994 měješe sekcija 17 sobustawow.[18] 1999 so zwěsći, zo je dohromady 38 Maćicarjow do stawizniskeje sekcije zapisanych, z toho 25 »ludźi wokoło Budyšina«, z kotrychž pak so jenož pjećo prawidłownje na sekciskich posedźenjach wobdźělachu.[19] Pokaza so na wobmjezowane potency[20] a pytaše so za pućemi, dalšich a młódšich zajimcow zdobyć, předewšěm wučerjow stawiznow,[21] štož pak so njeporadźi. Hladajo na woteběracy zjawny zajim za wulke zarjadowanja a na wosłabnjene mocy sekcije so namjetowaše, w přichodźe město kolokwijow wuhotować mjeńše zeńdźenja w formje přednoškowych wječorkow.[22] Namjet so něšto lět pozdźišo z Maćičnej akademiju zwoprawdźi.[23]

wobraz 38 *Lubina Malinkowa na Maćičnej akademiji, 2. februara 2012, foto Maćij Bulank*

Rjad Maćičneje akademije

Wot lěta 2009 do 2020 přeprošowaše stawizniska sekcija trójce wob lěto – w nazymje, zymje a naléću – na Maćičnu akademiju. Přikład za nju po mjenje a wobsahu bě wot města wuhotowany rjad čitanjow »Bautzener Akademie«, kotryž so prawidłownje w přednošowarni Statneje studijneje akademije na Lubijskej wotměwa. Dokelž Serbski dom přihódne wuměnjenja za přednoškowe wječorki njeskićeše, bě hosćenc »Wjelbik« zwólniwy, za nje hornju hóstnu rumnosć přewostajić. Dléje hač lětdźesatk so tu trójce wob lěto na štwórtkach w 19.30 hodź. w přijomnej atmosferje wo serbskich temach přednošowaše a diskutowaše.

Wuměnjenje za přednošk na Maćičnej akademiji bě serbska tema. Ważnosć so kładźeše na to, nimo wupruwowanych staršich referentow też młódšich, w zjawnosći hišće mało znatych přednošowarjow zapřijeć. Jim měješe akademija forum skićić, swoje dopóznaća z magisterskich abo druhich slědźerskich dźěłow zajimowanemu připosłucharstwu předstajić. Wjacori z nich su mjeztym w serbskej wědomosći a zjawnosći znaći a aktiwni. Rěč přednoškow bě podrjadowana, dźiwaše pak so na to, někak połojcu zarjadowanjow w serbskej rěči wotměć. Lěpšina němskich přednoškow bě, zo zmóžnichu šěršemu kruhej zajimcow přistup. Wo jednotliwych zarjadowanjach informowaše so sčasom w serbskich, a hdyž jednaše so wo němski přednošk, też w němskich medijach. Po zarjadowanjach serbske medije prawidłownje wo nich rozprawjachu.

7 Też tam: Protokole 18. 9. 1991, 16. 9. 1992, 2. 12. 1992, 17. 3. 1993, 26. 5. 1993, 2. 3. 1994.
8 Też tam: Protokol 9. 4. 1994.
9 Też tam: Protokol 20. 4. 1994.
10 Też tam: Protokol 26. 10. 1994.
11 Też tam: Protokolej 26. 10. 1994, 18. 1. 1995.
12 Też tam: Protokole 13. 4. 1996, 30. 9. 1998, 29. 4. 2000.
13 Też tam: Protokol 13. 4. 1996.
14 Też tam: Protokol 24. 10. 1996.
15 Też tam: Protokol 17. 6. 1997.
16 Też tam: Protokol 21. 6. 2000.
17 Też tam: Protokol 5. 4. 2005.
18 Też tam: Protokol 2. 3. 1994.
19 Też tam: Protokol 29. 9. 1999.
20 Też tam: Protokol 22. 4. 1995.
21 Też tam: Protokol 18. 4. 1998.
22 Też tam: Protokolej 21. 4. 2001, 13. 6. 2001.
23 Też tam: Protokol 4. 12. 2008.

wobraz 39 *Maćična akademija, 16. nowembra 2017, foto Ludwig Sachsa*

Hladajo na zasadu, zo je dźěło w MS čestnohamtske, so referentam honorar njepłaćeše. Referenća a temy přednoškow doručachu so spočatnje hišće na posedźenjach stawizniskeje sekcije.[24] W dalšich lětach stachu so wothłosowanja ertnje mjez předsydku, městopředsydu a člonku sekcije dr. Annett Brězanec w Serbskim instituće, w kotrymž wšitcy tři jako wědomostni sobudźěłaćerjo skutkowachu. Wo organizaciju a zjawnostne dźěło postara so předsydka.

Prěnje zarjadowanje Maćičneje akademije wotmě so 8. oktobra 2009, poslednje 27. februara 2020, wobě připadnje ze samsnej referentku dr. Lubinu Malinkowej. Dohromady wotmě so 32 zarjadowanjow, z toho 17 serbskich a 15 němskich.[25] Dwě hižo zjawnje propagowanej dyrbještej so krótkodobnje wotprajić, w lěće 2012 schorjenja referenta dla a 2020 wudyrjenja pandemije dla. Tež w sćěhowacymaj lětomaj znjemóžni pandemija dalewjedźenje rjadu.

Zjimanje

W tři lětdźesatkach po wožiwjenju MS je stawizniska sekcija jako inspiratorka, popularizatorka a multiplikatorka bytostnje k wobohaćenju serbskeho stawiznopisa přinošowała. W nowej duchownej swobodźe prěnich lět po zasozjednoćenju Němskeje je wosebje ze schadźowanjemi MS resp. stawizniskimi kolokwijemi nowe akcenty bjez ideologiskeho zamjezowanja sadźała, woporam socialistiskeho časa hłós spožčiła a na wuwića we wšelakich wobłukach zjawneho serbskeho žiwjenja wotewrjeniši wid zmóžniła. W pozdźišich lětach je z rjadom Maćičneje akademije młodym kaž staršim slědźerjam składnosć k zjawnej prezentaciji dawała a z wotměnjawym programom k duchowno-kulturnemu žiwjenju w Serbach přinošowała.

Literatura

BUDAR, Ben 1992: Serbski wopor stalinizma. K 85. posmjertnym narodninam Bjarnata Rachele, w: Rozhlad 42/4, str. 156–157.

BUK, Křesćan 1991: Tež serbski emigrant. Dopomnjenki na Pawoła Nalija, w: Pomhaj Bóh 41/6.

KRAWC, Mikławš 1991: Naš nan, naša knježna a stasi. Syn wo swojim nanje ze Sernjan, w: Serbske Nowiny 1 (1. 6. 1991) 64, Předźenak, str. 2.

T. M. [Trudla Malinkowa] 1990a: Nowinar – jaty – kantor. Interview z Hincom Šołtu, w: Pomhaj Bóh 40/5.

MALINKOWA, Trudla 1990b: »Naša swójbna tragedija ...«. Interview z Korlu Nalijom, w: Pomhaj Bóh 40/12.

MALINKOWA, Trudla 1991a: Hanzo Góleńk so praša: Je to sprawnosć? Ze Serbskeje rěčneje šule pušćeny, w: Serbske Nowiny 1 (25. 5. 1991) 61, Předźenak, str. 7–8.

MALINKOWA, Trudla 1991b: Mój bratr Pawoł Nalij. K 70. posmjertnym narodninam serbskeho wopora stalinizma, w: Serbske Nowiny 1 (21. 12. 1991) 206, Předźenak, str. 6–8; 1 (28. 12. 1991) 209, Předźenak, str. 4.

MALINKOWA, Trudla 1992a: Jaty nacijow – jaty stalinistow. Interview z Janom Nalijom, w: Serbske Nowiny 2 (4. 1. 1992) 3, Předźenak, str. 3–5; 2 (11. 1. 1992) 8, Předźenak, str. 2.

MALINKOWA, Trudla 1992b: Jaty we Workuće. Ze surowych dožiwjenjow Serba w stalinistiskim lěhwje. Interview z Pawołom Šołtu-Wotrowskim, w: Serbske Nowiny 2 (3. 7. 1992) 128, Předźenak, str. 3; 2 (10. 7. 1992) 133, Předźenak, str. 2; 2 (17. 7. 1992) 138, Předźenak, str. 2; 2 (24. 7. 1992) 143, Předźenak, str. 2.

MALINKOWA, Trudla 1992c: »Njepřećel NDR« Pawoł Nalij, w: Serbske Nowiny 2 (18. 12. 1992) 247, Předźenak, str. 2.

MS 1992 = Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin.

MS 1993 = Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću 1945–1970. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993 w Budyšinje. Budyšin.

NUK, Michał (zest.) 2004: Zatajena njeprawda. Politisce přesćěhani w Serbach mjez 1945 a 1989. Budyšin.

VÖLKEL, Měrćin 1992: Powitanje, w: Maćica Serbska (wud.), Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin, str. 7–8.

24 Tež tam: Protokole 4. 12. 2008, 19. 5. 2010, 6. 7. 2011.

25 Hlej zestawu zarjadowanjow Maćičneje akademije wot 2009 do 2020 w přiłoze.

Přiłoha

Zestawa zarjadowanjow Maćičneje akademije wot 2009 do 2020

Wot nazymy 2009 do naléća 2020 přeprošowaše stawizniska sekcija MS trójce wob lěto na přednoškowe wječorki Maćičneje akademije wo serbskich temach do Budyskeho hosćenca »Wjelbika«. Po tym dyrbjachu so zarjadowanja pandemije dla zastajić.

Zarjadowanja Maćičneje akademije 2009 – 2020

čo.	dźeń	referent/-ka	tema	rěč	wopyt
1.	8. 10. 2009	Lubina Malinkowa	Serbska cyrkej w Lubiju	hsb.	ca. 30
2.	7. 1. 2010	dr. Měrćin Wałda	Kelko je katolskich Serbow?	hsb.	ca. 55
3.	22. 4. 2010	dr. Hans-Jürgen Sievers	Oskar Pank – Lausitzer Pfarrer, Beichtvater Bismarcks und Superintendent in Leipzig	ně.	ca. 10
4.	21. 10. 2010	dr. Siegfried Seifert	Geschichte und Bedeutung des Wallfahrtsortes Rosenthal	ně.	ca. 55
5.	27. 1. 2011	dr. Jens Bulisch	Kyrill und Method als Missionare der Lausitz? – Die Tradition einer Legende	ně.	ca. 45
6.	14. 4. 2011	dr. Doris Teichmann	Spätmittelalter und frühe Neuzeit in der östlichen Niederlausitz	ně.	ca. 25
7.	24. 11. 2011	Friedrich Pollack	Kamjenc po serbsku. Über Kamenz, Lessing und die Sorben	ně.	ca. 45
8.	2. 2. 2012	Lubina Malinkowa	Friedrich Caspar von Gersdorf (1699 – 1751) a jeho zasłužby wo serbske duchownstwo, šulstwo a pismowstwo	hsb.	ca. 25
–	19. 4. 2012	Arnd Matthes	Umgebindebauweise. Gibt es eine sorbische Volksarchitektur? (schorjenja referenta dla wupadnyło)	ně.	–
9.	22. 11. 2012	Jan Malink	Platea slavorum – Wendenstraße – Serbska hasa. K pomjenowanju dróhow po Serbach a Połobjanach w Němskej	hsb.	ca. 15
10.	31. 1. 2013	dr. Annett Brězanec	»Wiźone, słyšane, myslone«. Wo dźenikach Bogumiła Šwjele wot lěta 1902 do lěta 1945	hsb.	ca. 20

11.	11. 4. 2013	Měrćin Brycka	Zwischen Statuswahrung und Marginalisierung. Die Oberlausitzer Sechsstädte von der Krise des Böhmischen Ständeaufstandes bis zum Ende des Dreißigjährigen Krieges	ně.	ca. 25
12.	1. 10. 2013	dr. Alexander Maxwell (Wellington, Nowoseelandska)	Tschechen und Sorben an der Pariser Friedenskonferenz 1919 (wuwzačnje w Serbskim domje w Budyšinje)	ně.	21
13.	21. 11. 2013	dr. Jens Bulisch	»Die Meißnische und Oberlausitzer Unterstützungs-Casse armer Wenden«. Zum 300. Geburtstag ihres Stifters Johann Michael Buder (1713–1789)	ně.	35
14.	30. 1. 2014	Trudla Malinkowa	Serbske pomniki. Materielne swědki narodneje identity	hsb.	30
15.	10. 4. 2014	prof. dr. Dietrich Scholze-Šołta	Brězans frühe Jahre (bis 1950)	ně.	16
16.	27. 11. 2014	dr. Petr Kaleta	Adolf Černy jako sorabist a slědźer małych słowjanskich narodow	hsb.	25
17.	22. 1. 2015	Jurij Łušćanski	Horst Šlosar – nimale pozabyty mišterski šuler Otto Dixa	hsb.	12
18.	16. 4. 2015	dr. Pětš Šurman a dr. Alfred Roggan	Znankstwa serbskeje žywjeńskeje a twarskeje kultury. Zeugnisse sorbischer/wendischer Lebens- und Baukultur	dsb./ ně.	16
19.	19. 11. 2015	Sieghard Kozel	Čehodla a kak rěče mrěja?	hsb.	9
20.	21. 1. 2016	dr. Susanne Hozyna	Krabat – kuzłar a huzar	hsb.	12
21.	7. 4. 2016	dr. Birgit Mitzscherlich	Geschichte(n) aus dem Wendischen Seminar in Prag	ně.	45
22.	1. 12. 2016	Friedrich Pollack	Sorbische Studenten im 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zum (ungefähr) 300. Jubiläum des Leipziger Wendischen Predigerkollegiums	ně.	15
23.	9. 2. 2017	Jan Malink	Luther a Serbja – legendy a fakty	hsb.	40
24.	30.3. 2017	dr. Theresa Jacobsowa	Serbska ludowa reja – imaterielne kulturne herbstwo	hsb.	16

25.	24. 8. 2017	dr. Alexander Maxwell (Wellington, Nowoseelandska)	Sorbisch innerhalb der slawischen Welt: Taxonomie und Nachahmung	ně.	18
26.	16. 11. 2017	Alexander Pólk	Wuwiće serbskeho stawiznopisa w NDRskim času	hsb.	32
27.	15. 3. 2018	Mechthild a Wolfgang Opel	Weite Horizonte: Jan Awgust Měrćink – Schuhmacher, Missionar, Polarforscher	ně.	34
28.	22. 11. 2018	Robert Wuchatsch (Melbourne, Awstralska) a Tomas Dils (Budyšin)	Die Gärtner aus Särka. Die Familien Wuchatsch in Deutschland und Australien (zhromadne zarjadowanje z potomnikami Wuchačec swójby, z dohromady 70 wobdźělnikow bě něhdźe 20 wot MS)	ně./ jendź.	70
29.	7. 2. 2019	Trudla Malinkowa	Na serbskich slědach po Awstralskej. Zaćišće z lońšeho wopyta pola serbskeju towarstwow na pjatym kontinenće	hsb.	15
30.	14. 3. 2019	Julian Nyča	»Horjekach je wótcny kraj!« Wopomnjenska kultura w dwuréčnej Łužicy po Prěnjej swětowej wójnje	hsb.	18
31.	21. 11. 2019	Jan Malink	»Ta razna postawa mi nochce z hłowy.« Imišowe skutkowanje za Serbstwo a cyrkej	hsb.	20
32.	27. 2. 2020	dr. Lubina Malinkowa	»Lubosć k misionstwu je našemu narodej přinarodźena.« 200 lět serbske misionske towarstwa	hsb.	22
–	26. 3. 2020	Franciska Grajcarekec	Imaterielne kulturne herbstwo – wěda wo serbskej narodnej drasće na přikładźe tŕoch generacijow drastoweho regiona katolskich Serbow w 21. lětstotku (pandemije dla wupadnyło)	hsb.	–

Rola stareje Maćice/Maśice pśi wuwiśu pśawopisa serbskeju rěcowu

Wót casa swójogo założenja jo se Maćica Serbska (dalej MS) wósebnje zasajźowała za rěc, to groni za (górno)serbšćinu.[1] Južo na prědnem boce prědnego zešywka Časopisa Maćicy Serbskeje (dalej ČMS) w »Předspomnjenju« stoj: »[...] nam [...] je bóh tón knjez miłosćiwje spožčił, zo móžemy žiwe swědčenje wo sebi samych dawać. Za to mamy jeho dźakomnje česćić. Najlěpje pak so to stanje, hdyž sebi jeho krasny, přez lětstotetki za nas wukhowany, dar, swoju česnu serbsku ryč předco wušše važimy, ju dale bóle wutwarjamy a stajnje a wšudźe psisporjamy.« (Smoleŕ 1848: 3) Pódobnje jo to prědny psedsedaŕ MS, Bjedrich Adolf Klin, wugronił we swójom zawjeźeńskem psedgronje w samskem zešywku ČMS: »Tola, najswjećiše stož člowjek ma, je jeho ryč [...]. Teho dla też wěrni přećeljo Serbow póznachu, zo dyrbi so přede wšitkim jich ryč zdźeržeć, wučisčować a dale wutwarjować a zo dyrbja so serbskim ludźom serbskje knihi do rukow dawać, z kotrychž bychu wuknyli a přez kotrež bychu so z lubosću k swojej serbskosći napjelnili.« (Klin 1848: 20)

Serbšćina jo pótakem stojała we srjejźišću žełabnosći MS. Zdźaržanje serbšćiny jo MS pśez wudaśe knigłow pódpěrowała (gl. wó tom dalej). Což nastupa wutwórjenje rěcy, jo jaden z nejžwažnjejšych dypkow był pšawopis, a teke wó tom jo powědał Klin: »Zo by so serbski prawopis, kiž so dótal do dwojakjeho dźěleše, pomału do jeneho zjednoćił, a zo móhli druzy Słowjenjo naše pisma lěpje zrozemić, je nam naš Dr. Pful wosebite wučene jednanje wo składnym (analogiskim) prawopisu předpołožił [...].« (teke tam: 25–26)[2] MS jo se pótakem wót wšogo zachopjeńka zasajźiła za zjadnośenje górnoserbskeju pšawopisowu.

Za lěpše rozměše pšašanja pšawopisa za serbšćinu musy se slědk glědaś na stawizniske wuwiśe pisneje rěcy.

Stawizny serbskego pismojstwa (a stakim teke pšawopisa) su se zachopili z reformaciju a z dolnoserbskima tekstoma: Prědne wětše serbske rukopisne knigły (Nowy Testament Mikławša Jakubicy 1548)[3] a prědne šišćane knigły (spiwaŕske, kalendaŕ a katechismus Albina Mollera 1574)[4] stej byłej dolnoserbskej. Pšawopis (dosć njekonsekwentny) jo se měł pó psikłaźe susednych rěcow (wósebnje nimskeje, ale teke čechojskeje a pólskeje) a jo wužywał łatyński alfabet. Pismiki su měli gotisku formu (rukopisne kurentne a šišćane šwabachske pismiki).

1 Na zachopjeńku njejo se MS zewšym zaběrała z dolnoserbšćinu. Togodla pišo se w prědnych lětnikach Časopisa Maćicy Serbskeje jano wó serbskej rěcy, ale měnjona jo górnoserbska rěc.

2 How jo grono jano wó dwěma serbskima pšawopisoma, rozmjej ewangelski a katolski górnoserbski pšawopis. Akle pózdźej jo teke šło wó zjadnośenje abo nanejmjenjej psibliženje górno- a dolnoserbskego pšawopisa (gl. dalej).

3 Gl. wudaśe Schuster-Šewc (1987).

4 Gl. faksimilne wudaśe Moller (1959).

Głowne šěžkosći su prědne spisowarje a šišćarje měli pla sycawkow (take dajo w serbšćinje a wósebnje w dolnoserbšćinje wó wjele wěcej nježli we łatyńskej abo nimskej rěcy) a wokalow (to jo głownje był wliw nimskego šišća: pó nimskem psikłaźe su se pisali »dłujke wokale«, na pś. i / ih / ie / ieh ...).[5] Pšawopis prědnych knigłow njejo slědował kšutym pšawidłam a jo płašeł samo za jaden tekst, za jadnogo spisowašela abo wudawarja.[6] Rěcny pódłožk jo był na zachopjeńku dialekt awtora abo wósady, źož awtor jo žěłał (za wětšy žěł su prědne awtory byli fararje). To samske płaśi teke za prědne górnoserbske knigły.[7] Pó 30lětnej wójnje jo licba šišćanych knigłow, nění jużo głownje górnoserbskich, psiběrała a z tym teke życenje a samo notnosć kodificěrowanja pšawopisa.

Dokulaž njejo serbskorěcny rum był politiski a konfesionelnje jadnotny a dokulaž jo felowało kulturne srjejźišćo, jo zachopiło wuwiśe tśich pšawopisnych tradicijow. Jadnotliwe šišćane knigły su na zachopjeńku měli wěste pšawopisne wósebnosći, ale w běgu casa jo nutśikowna jadnotnosć psiběrała.

Górnoserbski ewangelski pšawopis jo se głownje wuźěłał w drugej połojcy 16. a na zachopjeńku 17. stoléša. Pšawopis jużo wobstojecych rukopisnych tekstow[8] jo Michał Frencel staršy za šišć swójich knigłow wobźěłał a wužywał, ale teke za pózdźejše knigły dokradnje pśeźěłał. Na zachopjeńku jo jogo pšawopis był wěcej orientěrowany na čechojski a pólski psikład, ale jo se na kóńcu psibližył kompromisnej ortografiji, wuźěłanej wót tak pomjenjoneje Praetoriusoweje komisije a wopisanej w ortografiji Bierlinga (1689).[9] Głowne pšawidło teje ortografije jo było: pisaś pó nimskej wašni, źož to móžne jo, a wužywaś słowjańsku (čechojsku, pólsku) wizu pisanja, wósebnje diakritiku, jano tam, źož nimski pšawopis njama rozwězanje. Na kóńcu stej Praetoriusowa komisija (źož Frencel a Bierling stej byłej cłonka) a jeje wudaśe Biblije 1728 faktiski kodificěrowałej ewangelski pšawopis.

Za górnoserbske katolske šišće jo Jacobus Xaverius Ticinus w lěše 1679 naraził ortografiju, kenž jo se měła pó čechojskem psikłaźe.[10] Problem felujucych »čechojskich« pismikow (z diakritiku) w nimskich šišćańjach jo wjadło k tomu, až su se pózdźej wužywali někotare kompromisne, »nimske« formy, na pś. w knigłach, wudatych wót Jurja Hawštyna Swětlika.[11]

Rozdźěle mjazy ewangelskim a katolskim pšawopisom njejsu byli tak wjelike, ale w někotarych padach su mógali wjasć do njerozměšow.[12]

Za dolnoserbsku rěc njejo se ortografija wopisała w samostatnych knigłach, ale faktiski jo kodifikaciju zwónoźeł Gottlieb Fabricius we wudaśu katechizma 1706 a Nowego Testamenta 1709. W pśedgronje (»Vorbericht wegen der gebrauchten Schreib-Art«) wón pišo, až ma »die Hrn. Ober-Laufitzer« za psikład a až jo »dero löblichen Fußſtapfen guten Theils im Schreiben gefolget [...]. Es hätte zwar alles nach dem Exempel der Polen und Böhmen noch accurater können eingerichtet werden; Allein man hat ſich mit der Entlehnung des bezeichneten ṅ und ż begnügen laſſen / und der Jugend die Sache wie billig nicht allzuſchwer / ſondern auf das leichteſte vorſtellen wollen.« (Fabricius 1706, njepaginowane pśedsłowo)[13] To groni, až jo wón we głownem slědował górnoserbskemu ewangelskemu psikładoju.

Na pódłožku tych zachopjeńkow su se pśez šišće pomałem wobkšuśili tśi pšawopisne systemy: górnoserbski ewangelski a katolski na jadnom boce a dolnoserbski na drugem. Wuglěda, až njejo serbski lud (nanejmjenjej ten žěł, kenž jo cytał serbske knigły) zacuwał

take położenje ako problem.[14] To njejo źiwno, dokulaž su knigły ako pšawidło byli pśedwiźone za nutśikowne wužywanje (w ewangelskich abo katolskich wósadach, w bramborskich abo sakskich regionach) a su jano wuwześnje pśestupili konfesionelne abo politiske granice.

Do 19. stoléśa jo stojał praktiski aspekt pšawopisa w srjejźi: Aby te, kenž su nawuknuli nimski cytaś, by teke mógali cytaś serbske teksty, jo dejał serbski pšawopis pó móžnosći byś rědowany pó nimskem. Wótchylenja jo dało jano tam, źož njejo nimski pšawopis měł notne pismiki (abo kupku pismikow ako *ſch*).[15]

To jo se zasadnje pśeměniło w prědnej połojcy 19. stoléśa. W casu pśiběrajucego nacionalizma a pśiběrajuceje napśeśiwnosći mjazy Słowjanami a Nimcami stej pšawopis a pismo zdobyłej pśidatny, symboliski wuznam. Wósebnje ważna za take wuwiśe jo była koncepcija słowjańskeje mjazsobnosći: Dokulaž jo felowała politiska jadnotnosć, su se Słowjany dejali procowaś wó wětšu jadnotnosć abo nanejmjenjej wó pśibliženje na pólu kultury.[16] Za serbsku rěcnu politiku jo to wóznamjeniło, až musy se zasajźowaś za nutśikowne pśibliženje mjazy wariantoma górnoserbskeje rěcy (a pózdźej teke mjazy górno- a dolnoserbšćinu) a wó pśibliženje

5 Fonematiska dłujkosć wokalow prasłowjańšćiny jo se zgubiła dosć jěsno w serbšćinje, gl. Schaarschmidt (1998: 38–39) a Mucke (1891: 144–148). Wugłěda, až su prědne pisarje a šišćarje interpretěrowali fonetisku dłujkosć pla pśizukowanych wokalow ako fonematisku a su ju togodla wóznamjenili na wšaku wizu.

6 Gl. za pšawopis Jakubicy Schuster-Šewc (1987: XXV–XXXII), za pšawopis Mollera Schuster-Šewc (1958: 7–25), źož stoj, až ma Moller »das unvollendetste und inkonsequenteste System« wšyknych starych dolnoserbskich tekstow (teke tam: 7).

7 Gl. za prědne górnoserbske šišćane knigły (katechismus Wenceslausa Warichiusa z l. 1595 a pokutne psalmy Gregoriusa Martini z l. 1627) Schuster-Šewc (2001: 274–277).

8 Zachowany pśikład su bibliske perikopy Jana Cichoriusa z lěta 1663, kenž wótbłyšćuju Kulowsku naręc, gl. Šewc (2006).

9 Frenclowu ortografiju a jeje wuwiśe jo dokradnje wopisał Kaulfürst (2012: 34–110).

10 »Nota I. quod tam majuſculæ quam minuſculæ Bohemicis ſint æquales, eodemque modo, quo Bohemicæ ſcribuntur et imprimantur.« (Ticinus 1985: A 6).

11 Gl. k tomu Michałk (1980: 10–12).

12 Tak jo forma *noʒy* w katolskem pšawopisu měła wóznam ›noze‹ (pó źinsajšnem pšawopisu), w ewangelskem ›nocy‹, *noſy* jo było katolski ›nosy‹, ewangelski pak ›noze‹; *nocy* jo jano dało w katolskem pšawopisu (= ›nocy‹), a *noßy* (= ›nosy‹) jano w ewangelskem. Gl. k tomu Faßke (1994: 266, k drugim rozdźělam teke tam: 267).

13 To samske wóspjetujo wón we wudaśu Nowego Testamenta. To jo pópšawem hyšći pśidatny, pedagogiski argument: Dokulaž muse źiśi w šuli tak a tak nawuknuś cytanje nimskich tekstow, jo za nich jadnorjej, gaž serbska ortografija wótpowědujo nimskej tam, źož to móžne jo.

14 Wuwześe jo był Abraham Frencel, kenž jo se wugronił za »zjadnośenje« serbskich rěcow (a pótakem teke pšawopisow) pśez rozšyrjenje płaśiwosći górnoserbskeje (ewangelskeje) rěcy a jeje pšawopisa na cały serbskorěcny rum: »Derowegen ſtünde wohl zu hoffen, wenn in der Niederlauſiz ſich die Herren Pastores des Oberlausizſchen reinen Haupt-dialecti auf der Cantzel nur bedienen wollten, daß leichtlich dahin gebracht werden könnte, daß der gemeine Mann die hier oben ausgegangenen Kirchenbücher verstehen und zugleich nutzen würden [sic!]« (Muka 1881: 74). A redaktor ČMS (Michał Hórnik) jo k tomu dodał pśispomnjeśe: »To budźeše móžne było, hdy by so pśed 300 lětami tak zawjedło, hdy budźechu duchowni narodnje zmysleni byli a hdy budźechu šule w Hornjej a Delnjej Łužicy derje serbske bywałe. Ale Serbja su sebi wot Němcow powjedać dali a skónčnje sami wěrili, zo horni Serb delnjemu njerozymi a tak staj so wobě podrěči přeco bóle dźěliłoj dyžli zjednoćałej.«

15 Wěste wuwześa jo dało w katolskem pšawopisu, gl. pśikład w pśisp. 12.

16 Koncepciju słowjańskeje mjazsobnosći na pólu kultury jo wuźěłał čechojskorěcny Słowak Ján/Jan Kollár w 30tych lětach 19. stoléśa, gl. Kollár (1929), wósebnje b. 33–163.

k słowjańskim susedam. To stej teke byłej głownej dypka rěcneje politiki MS, a to jo se wósebnje pokazowało na grafiskej rowninje.[17]

Za take pśeměnjenje pisnego systema serbšćiny jo se MS mógała zepěraś na pśedźěło drugich, pśedewšym na wudaśe serbskich ludowych pěsnjow, zgromaźonych pśez Leopólda Hawpta a Jana Ernsta Smolerja (Hawpt/Smoleŕ 1841 a Haupt/Smoleŕ 1843). Wónej stej zawjadłej łatyńske pismiki a diakritiske pisanje pó čechojskem (a teke pólskem) pśikłaźe, a to nic jano za górno-, ale teke za dolnoserbšćinu.[18]

Wót wšogo zachopjeńka jo se Maćica zasajźiła za wužywanje łatyńskich pismikow. Oficialnje jo se za wupšawjenje takego pśeměnjenja pokazało na typografisku (technisku) zawinu: »Łaćanskje pismo woni [Češa, R.M.] wzachu, dokjelž so němskje k temu njehodźi, zo by jedyn hišće někotre znamjeńčka, kiž so dla wopisanja wěstych, w njesłowjanskich ryčach njeznatych zynkow wušše abo spody pismikow stajić móhł.« (Smoleŕ 1848a: 38–39).[19] Pópšawna zawina jo było w paźe čechojskeje (a teke serbskeje) rěcy życenje, se wótmrokowaś wót nimskeje tradicije a se pśibližyś drugim słowjańskim rěcam (wósebnje pólskej a chorwatskej), kenž su južo dlejšy cas wužywali łatyńske pismiki.

Gromaźe z nowymi pismikami jo MS teke zawjadła nowy pšawopis, kenž jo wužywał diakritiku pó pśikłaźe drugich słowjańskich rěcow. Pśez to jo wóna teke kśěła pśewinuś nutśikownoserbske žělenje. A to jo se teke wugroniło w prědnem lětniku ČMS: »Dokjelž [...] smy póznali, zo kóžde rozkhadźenje serbskim należnosćam škodźi a zo móže serbowstwo jenož we přejenosći luda duchownje so rozwijeć a rozkćěć: teho dla su so mužojo *wobeju* wuznaćow we tym zjenośili, zo by so *nowy* prawopis postajił a wot *wobeju* wuznaćow nałožował, tak zo by kóžda wudata kniha kóždemu Serbej wužitna była. Tak [...] je [...] tutón nowy prawopis nastał, kotryž je na powšitkomne słowjanskje prawidła założeny a so składny abo analogiski mjenuje. [...] Njepraj nichtó: ›Tón prawopis je ćežki!‹ wón je při nałoženju małeje prócy lóžši, hač stary.« (Pful 1848: 65)[20] Citat pokazujo na dalšnu wósebnosć nowego pšawopisa, kótaraž jo póśěžowała nawuknjenje maminorěcnym (ale jo wólažcyła drugim Słowjanam rozměśe): Pšawopis jo był »analogiski« abo »składny«, pótakem nic jano na realne wugronjenje serbšćiny wusměrjony, ale teke na bliskosć k drugim słowjańskim rěcam a na etymologiju.[21] Górnoserbski pšawopis jo se w slědujucych lětach hyšći pśeměnił w drobnosćach (a to pśez nastawki Pfula, Smolerja a Michała Hórnika w ČMS), ale njejo se wěcej zasadnje pśetwórił.

A rezultat zawjeźenja łatyńskich pismikow a analogiskego pšawopisa skerjej njejo MS wócakowała: Žělenje šišćaneje serbšćiny na »elitny« žěl (ČMS, Łužica a wědomnostne publikacije), kenž jo wužywał nowu wašnju pisanja, na jadnom boce a na »ludowy« žěl (casniki, pratyje, cerkwine knigły a druge), kenž jo zachował tradiciju, na drugem boce. Literatura jo stojała niźi we srjejźi. Górnoserbska literatura jo se šišćała ze šwabachskimi pismikami a z wótpowědnyma tradicionalnyma pšawopisoma abo we łatyńskich pismikach z nowym pšawopisom.[22] To groni, až njejo se nutśikowna jadnotnosć dojśpiła, ale to napśeśiwne, rozmjej žělenje na tśi górnoserbske tradicije. A MS jo sama musała żywa byś w dwěma swětoma a hyś na kompromise, dokulaž jo kśěła rozšyrjaś knigły wósebnje mjazy »ludom«, nic jano mjazy »elitu«. To jo derje wiźeś, gaž se glěda na wudawarsku žełabnosć MS: W prědnych 50 lětach (1847–1897) jo wóna wózjawiła w kategoriji »Spisy za lud a ludowe wučernje« 118 knigłow, a wót tych jo jano źaseś

wužywało łatyńske pismiki a analogiski pšawopis. W kategoriji »Wědomostne knihi a spisy za wzdźěłanych« na drugem boce su to byli wšykne wósym (Muka 1897: 27–30).

Zajmne jo, až stej se ewangelska a katolska warianta pómałem pśibliżyłej na pólu pšawopisa, a k tomu jo zawěśće pśinosował analogiski pšawopis MS.[23] Ale powšykne zjadnośenje dweju wariantowu górnoserbskeje pisneje rěcy a dospołny pśechod do łatyńskich pismikow a do analogiskego pšawopisa njejo MS dožywiła.

Z dolnoserbskeju rěcu njejo se MS zaběrała w prědnych lětach (gl. pśisp. 1). Akle pómałem su cłonki MS chopili wózjawjaś nastawki z dolnoserbskeju tematiku w ČMS. How musy se wósebnje wuzwignuś Michał Hórnik. W 15. lětniku (1862) namakaju se tśi rěcywědne nastawki wó dolnoserbšćinje, a w jadnom, z pjera Hórnika, źo wó ortografiju, rozmjej wó pisanje *ó*. Tam pišo awtor mjazy drugim: »W staroprawopisnych knihach (z němskimi pismikami) njeje ›ó‹ nihdźe woznamjenjene [...]; w tych někotrych nowoprawopisnych pak, wot Hornjołužičanow wudatych (Delnjołužičenjo sami njejsu dotal ničo w nowym prawopisu wudali!), njeje stajenje ›ó‹ wšudźe dospołnje pśewjedźene.« (Hórnik 1862: 111).[24] Zda se, až slědujucy rěcywědny nastawk z pjera Hórnika se teke zaběra z nowym pšawopisom, dokulaž ma nadpismo »Delnjołužiska pokazka w nětčišim porjedźenym prawopisu« (Hórnik 1868). Ale wopšawdu źo wó tradicionalny pšawopis ze šwabachskimi pismikami, kenž jo se pitśku póběžił za nowe wudaśe Biblije a kjarliżowych knigłow.[25] W tśeśem nastawku pomina wón: »Po přikładźe Hornjołužičanow dyrbja też Delnjołužičenjo bóle etymologiscy pisać, dyžli so to dotal stawa.« (Hórnik 1869: 42) A na kóńcu dodajo wón k prědnej publikaciji dolnoserbskich basniskich twórbow w ČMS (»Delnjołužiske spěwy« Mjertyna Grysa) redaktorske pśispomnjeśe: »Po našej mysli słuša wobdźěłanje naryče delnjołužiskich bratrow też do našeho časopisa ćim bóle, dokelž woni za to žadyn podobny nimaja, hdźež mohłe so wudźěłki we łaćanskoserbskim (analogiskim) prawopisu woćišćeć. [...] Teho runja budźa nam ryčespytne, stawizniske a druhe nastawki we delnjoserbskej naryči jara witane.« (Grys 1873: 52)[26]

Zajmne jo, až jo dolnoserbšćina pla MS a w ČMS na zachopjeńku měła wětšu lichotnosć njeźli górnoserbšćina, což nastupa pismiki a pšawopis. Rědnej pśikłada za to stej publikaciji

17 Wušej togo jo se MS na pólu rěcy teke zasajźowała za purizm (wutłocenje leksikaliskich a gramatiskich germanizmow), ale to njamožo se how wopisaś.

18 Gl. Hawpt/Smoleŕ (1841: 10–19, wósebnje 10–11), a Haupt/Smoleŕ (1843: 6–10).

19 To jo jano pózdatnje tak: Za čechojsku rěc su z casa »Orthographia bohemica« wužywali kurentne a w šišću šwabachske pismiki z diakritiskimi znamuškami (jadnučke wuwześe jo było *ſ* ſa *š*).

20 Njewěm, lěc jo Pful pśi citěrowanju měnjenja pśeśiwnika nowego pšawopisa wótmyslił fonetiske słowne graśe, dokulaž su nowemu pšawopisoju wumjatowali, až jo cuzy, pśewzety wót drugego słowjańskego luda.

21 To pótrjefijo wósebnje tak pomjenjone »nime« konsonanty (na pś. *ptačk* abo *hlina*) a rozeznawanje *w/ł* a *č/ć*.

22 Dobry pśikład za to jo Handrij Zejler: MS wudajo jogo basnje w ČMS we łatyńskich pismikach a z nowym pšawopisom, ale we »Spisach za lud« pó starej tradiciji.

23 Pśeglěd togo pśibliżenja dajo Faßke (1994: 276–277).

24 Pśispomnjeśe we spinkoma pokazujo na fakt, až nowy pšawopis njejo se do togo casa wužywał wót dolnoserbskich spisowaśelow. Za łatyńske pismiki to njepłaśi, dokulaž su we słowniku Zwahra serbske słowa napisane z łatyńskimi pismikami (ale pšawopis jo mjenjej abo wěcej tradicionalny), gl. Zwahr (1847).

25 Dalokož wěm, njedajo taki nastawk za tradicionalny górnoserbski pšawopis w ČMS.

26 Zajmne jo, až wužywa Hórnik za dolnoserbšćinu terminus »naryč« (což wótpowědujo źinsajšnemu terminusoju »dialekt«), nic »ryč« (źinsa »rěč«).

basniskich twórbow Sauerweina a Kósyka a w ČMS. Jadnučki raz, až su se wužywali šwabachske pismiki za nowe dolnoserbske basnje w ČMS, jo był nastawk »Serbske stucki wot Dr. Sauerweina«, žož jo redaktor (Hórnik) pisał w pśedspomnjeśu: »Na žadosć k. Dr. Sauerweina podawamy jeho ›stucki‹ w prawopisu, w knihach za delnjoserbski lud dotal wužiwanym.« (Sauerwein 1877: 74) A za wózjawjenje prědnego źěła Kósykoweje stawizniskeje trilogije »Serbskich wóścow śerpjenje a chwalba«, to groni »Pśerady markgroby Gera«, jo Hórnik wubrał wósebnu ortografiju, kenž njejo se do togo a teke pó tym žednje wužywała, rozmjej dospołne smužkowanje, což jo wupšawił w dlejšem pśispomnjeśu (Kósyk 1881: 113).

Za nowy dolnoserbski pšawopis z łatyńskimi pismikami stej Hawpt a Smoleŕ, ako za górnoserbšćinu, južo wuźěłałej naraźenje (gl. górjejce). Ale dłujki cas njejo se MS w ČMS w nastawkach zaběrała z toś tym pšawopisom. Jadnučke wuwześa su górjejce spomnjete nastawki Hórnika. Za dokóńcne wutwórjenje dolnoserbskego analogiskego pšawopisa pśez MS jo dało pśidatnu śěžkosć: Dokulaž jo južo wobstojał górnoserbski analogiski pšawopis, jo wón mógał wobwliwowaś dolnoserbsku wariantu. A to jo se teke tak stało, rozmjej pśez pominanje pśibliženja serbskeju rěcowu. Wó tom jo ako prědny pisał Michał Hórnik. Wón jo pominał rownowagu: »Tuž njemóžemy žadać, zo dyrbja delni Serbja po hornjoserbsku pisać a zo by Budyšin khoćebuzskej serbšćinje poručał, jako Pariz Francózam (si licet parva componere magnis), ale horni Serb dyrbi so runje tak wo zbliženje starać, kaž delni.« (Hórnik 1880: 162) Ale gaž se glěda na pśikłady pśibliženja, wiźi se, až su górnoserbske pśikłady jano jadnotliwe słowa, a w dolnoserbšćinje su fonemy pótrjefjone: »Delni Serbja přibližuja so nam, hdyž wopak tworjene słowa pomału wumjetuja, dospołne formy słowow pisaja [...], nam bliže a tola zrozymliwe ze swojich formow wuzwoleja ([...] spěwaś m. spiwaś atd.); pozdźišo njech pisaja wu-, wo- město hu , ho- [...].« (Hórnik 1880: 164)[27] Pótakem jo pśibliženje dolneje serbšćiny ku górnej było wó wjele wětše nježli nawopak.

Zajm za dolnoserbski pšawopis w MS jo akle pómałem pśiběrał. Źiwne jo, až njejo założenje dolnoserbskego wótrěda MS w lěśe 1880 wjadło do malsnego dokóńcnego kodifikowanja nowego pšawopisa z łatyńskimi pismikami. Prědny wopyt takeje kodifikacije pó knigłach Hawpta a Smolerja jo naraźił Arnošt Muka we swójej gramatice (Mucke 1891: 16–23), kótaruž jo Hórnik wósebnje pśiwitał w ČMS, žož jo teke pominał wótpowědny słownik wót awtora (Hórnik 1891). Akle pón su se zjawili někotare nastawki, kenž su dospołnili abo pópšawili pšawopis Muki, a wóni su wšykne zwězane z mjenim Bogumiła Šwjele. W prědnem pśinosku wopisujo wón położenje pšawopisa w dolnoserbšćinje dosć negatiwnje: »Wót wšyknych pśiwzety pšawopis smy do něta w delnoserbšćińe lěbda měli, nejžrńeńej analogiski. Kuždy pišo kakož se jomu nejžlěṕej zdajo.« (Šwjela 1896: 29) Šwjela formulěrujo teke princip, kenž jo ważny za dolnoserbski analogiski pšawopis: »Zjadnosć z Górnymi Serbami też w pšawopisu życymy wót hutřoby. Ale analogiski pšawopis musy ze [sic!] pla nas Delnych Serbow z ›nimskim‹ zmakaś.« (teke tam: 30) Mysl dolnoserbskeje nutśikowneje jadnakosći (abo »jadnakodolnoserbskosći«) jo Šwjela dalej wuwijał w dwěma nastawkoma w ČMS w lěśe 1903 (b. 3–22 a 23–37), kenž stej se teke wózjawiłej ako wósebny wótśišć (Šwela 1903). Tam stoj mjazy drugim: »Prědne a nejważńejše pšašańe jo, dej-li dolnoserbski pšawopis se natwariś po gornoserbskem [...], abo deje-li pšawidła, po kótarychž jo se doněta z nimskimi pismikami w Dolnej Łužyce pisało, też za

analogiski pšawopis płašeś. Pó dłujkem hobmysleńu a rozpominańu pśichylichmej se mej, kn. prof. dr. Muka a ja, k tej drugej mysli, aż na jadnakosć z górnoserbskim pšawopisom do drobnego se ńetŕeba a ńamožo źiwaś.« (teke tam: 23–24) K tomu jo tencasny redaktor ČMS, A. Muka, dodał pśispomnjeśe: »W tych padach, w kotrychž sym ja tu nětko swoje prawidła, w ›Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache‹ (Lipsk 1891) postajene, spušćił, sym ja to z połnym přeswědčenjom činił dźiwajo na praktiski wužitk a potrěbnosće delnjoserbskeho pismowstwa.« (teke tam: 23)

Z tyma wugronjenjoma jadnogo Górnoserba a jadnogo Dolnoserba skóńcyju se rozestajenja MS z pšašanjami górno- a dolnoserbskego pšawopisa. Skóńcne dobyśe łatyńskich pismikow a analogiskego pšawopisa za wobej serbskej rěcy pó Drugej swětowej wójnje njejo stara MS južo dožywiła, ale wóna jo stwóriła pódłožk.

Literatura

BIERLING, Zacharias 1689: Didascalia seu Orthographia Vandalica. Das ist Wendische Schreib- und Lese-Lehr, auf das Budissinische Idioma oder Dialectum mit Fleiß gerichtet [...]. Budissin.

FABRICIUS, Gottlieb 1706: D. Martin Luthers sel. Kleiner Catechismus. Cottbus.

FASSKE, Helmut 1994: Der Weg des Sorbischen zur Schriftsprache, w: FODOR, István/HAGÈGE, Claude (wud.), Language Reform. History and Future VI. Hamburg, b. 257–283.

GRYS, Mjertyn: Delnjołužiske spěwy, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 26, b. 52–56.

HAUPT, Leopóld/SMOLEŔ, Jan Ernst 1843: Próznicki Serskego ludu we górejcnych a dołojcnych Łužycach II. Gryma.

HAWPT, Leopóld/SMOLEŔ, Jan Ernst 1841: Pjesnički hornych a deĺnych Łužiskich Serbow I. Gryma.

HÓRNIK, Michał 1862: Wo ›ó‹ w delnjoserbšćinje, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 15, b. 111–113.

HÓRNIK, Michał 1868: Delnjołužiska pokazka w nětčišim porjedźenym prawopisu, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 21, b. 117–121.

HÓRNIK, Michał 1869: Wudospołnjenje delnjołužiskeho prawopisa, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 22, b. 42–44.

HÓRNIK, Michał 1880: Wutworjenje našeje spisowneje rěče a jeje zbliženje z delnjoserbskej, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 33, b. 155–164.

HÓRNIK, Michał 1891: Delnjoserbska rěčnica dr. E. Muki, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 44, b. 129–131.

KAULFÜRST, Fabian 2012: Studije k rěči Michała Frencla. Budyšin (= Spisy Serbskeho instituta; 55).

KLIN, Bjedrich Adolf 1848: Zawódne předsłowo, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 5–27.

KOLLÁR, Jan 1929: Rozpravy o slovanské vzájemnosti. Praha (= Knihovna Slovanského ústavu v Praze; 1).

27 Koncepciju pśibliženja dolneje ku górnej serbšćinje jo Hórnik južo jěsnjej narazíł (Hórnik 1869: 42, gl. górjejce).

KÓSYK, Mato 1881: Přerada markgrofy Gera. Episka basnja, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 34, b. 90–113.
MICHAŁK, Frido 1980: Jurij Hawštyn Swětlik a serbska spisowna rěč za katolikow, w: Lětopis A 27/1, b. 10–25.
MOLLER, Albin 1959: Niedersorbisches Gesangbuch und Katechismus. Budissin 1574. Berlin (= Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; 18).
MUCKE, Karl Ernst 1891: Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialecte und des Obersorbischen. Leipzig (= Preisschriften [...] der Fürstlich Jablonowski'schen Gesellschaft; 38. Historisch-nationalökonomische Section; 18).
MUKA, Ernst 1881: Frenceliana. Druhi dźěl, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 34, b. 69–78.
MUKA, Ernst 1897: Zapiski Maćicy Serbskeje w Budyšinje (1847–1897). Budyšin.
PFUL, Křesćan Bohuwěr 1848: Hornołužiski serbski prawopis, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 65–127.
SAUERWEIN, Georg Julius, 1877: Serbske stucki, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 30, b. 73–88.
SCHAARSCHMIDT, Gunter 1998: The Historical Phonology of the Upper and Lower Sorbian Languages. Heidelberg (= Historical Phonology of the Slavic Languages; 6).
SCHUSTER-ŠEWC, Heinz 1958: Vergleichende historische Lautlehre der Sprache des Albin Moller. Berlin (= Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik 15).
SCHUSTER-ŠEWC, Heinz (wud.) 1967: Das niedersorbische Testament des Miklawuš Jakubica. Berlin (= Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; 47).
SCHUSTER-ŠEWC, Heinz (wud.) 2001: Die ältesten Drucke des Obersorbischen. Wenceslaus Warichius und Gregorius Martini. Eine sprachwissenschaftliche Analyse. Mit Faksimiledruck, Transliteration und Transkription. Bautzen.
SMOLEŔ, Jan Ernst 1848: Předspomnjenje, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 3–4.
SMOLEŔ, Jan Ernst 1848a, 1856–1857: Serbski Abejcej, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 36–49, 129–134; 9–10, b. 78–88.
ŠEWC, Hinc 2006: Rukopis Jana Cichoriusa z lěta 1663. Zažne prócowanja Kulowskich měšćanow wo hornjoserbske ewangelske nabožne pismowstwo. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 9).
ŠWJELA, Bogumił 1896: Kak pišomy změkńeńe samozukow a palatalne »r« w delnoserbšćinje?, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 49, b. 29–33.
ŠŴELA, Gotthold 1903: Dolnoserbski pšawopis. Dwa nastawka: I. Nastaśe a rozwiśe dolnoserbskego pšawopisa. II. Někotare pšawidła za dolnoserbski pšawopis. Budyšyn.
TICINUS, Jacobus Xaverius 1985: Principia linguae Wendicae quam aliqui Wandalicam vocant. Fotomechanischer Neudruck mit einem Vorwort von Frido Michałk. Bautzen.
ZWAHR, Johann Georg 1847: Niederlausitz-wendisch-deutsches Handwörterbuch. Spremberg.

Wožiwjenje Hornjoserbskeje rěčneje komisije po přewróće 1989/90 a jeje dźěławosć w zańdźenych třoch lětdźesatkach

Po wožiwjenju MS w lěće 1990 dźěłaše so spočatnje w sekcijach, z kotrychž bě jedna sekcija za serbsku rěč. Rěčna komisija tu prěnjotnje zaměstnjena njebě. Tuta bě so 1979 podrjadowała nošerstwu Akademije wědomosćow NDR, a to ze zaměrom přisporjenja jeje awtority za rěčnokodifikatoriske rozsudy (Kasper 1979, Funka 1979). Tež reorganizacija rěčneje komisije w meji 1989 na tutym přirjadowanju ničo njezměni (Kasper 1989). Tola akademija so z kóncom lěta 1991 rozpušći – w zwisku z tym so něhdyši Institut za serbski ludospyt po wuspěšnej ewaluaciji přez Němsku wědomostnu radu jako Serbski institut z.t. znowa założi. Z rozpušćenjom akademije pak zhubi tehdyša Serbska rěčna komisija (dale SRK) ze swojimaj podkomisijomaj za hornjo- a delnjoserbšćinu swojeho nošerja.

Na tutón problem skedźbni Helmut Faska předsydstwo Maćicy a jeje »rěčespytny wotrjad« hižo w běhu lěta 1991. Wón doporuči tehdy hižo, zo by MS přewzała »juristisku a hospodarsku zamołwitosć za dźěło dotalneje Serbskeje rěčneje komisije«[1]. Serbski institut to w jeho wočach njemóžeše, wšak měješe so jeničce jako zapisane towarstwo założić. Z tym nasta prašenje akceptancy a awtority.[2] Dale rěkaše, zo budźe Maćica Helmuta Fasku prosyć, »zo by wón jako předsyda ›bjez oficialneje legitimacije dale dźěłaceje SRK‹ zwołał kónc l. 1991 plenum tuteje komisije, na kotrymž so doreči dalše dźěłowe postupowanje nastupajo dźěłowe nadawki SRK a zestajenje tuteje komisije«[3].

Tola wupada za tym, zo je należnosć potom najprjedy raz wjaznyła, štož hladajo na hoberske změny w towaršnostnym a powołanskim žiwjenju w tym času cyle njezadźiwa. Dalša přičina drje bě fakt, zo je předsyda sekcije Frido Michałk ćežko schorjeł a 6. junija 1992 zemrěł. Tak čitamy w protokolu zeńdźenja rěčespytneje sekcije MS dnja 26. februara 1993: »Dźěło sekcije měješe so wožiwić, po tym zo njebě so wona nimo jeničkeho zeńdźenja dnja 28. junija 91 wjace zešła.«[4] Přeprošeni běchu w februaru 1993 nimo Maćicarjow-čłonow sekcije dalši čłonojo něhdyšeje SRK a Choćebuscy čłonojo delnjoserbskeje podkomisije. Ważny dypk na tutym zeńdźenju bě znowazałoženje rěčneje komisije (Petrik 1993). Diskutowachu so wšelake modele: Jako nošer preferowaše so wot wšeho spočatka MS, tola rozmyslowaše so też wo nošerstwje přez kultusowej ministerstwje Braniborskeje a Sakskeje. Dale rěkaše, zo ma so rěčna komisija »přirjadować« Serbskemu institutej. W protokolu předsydstwa sekcije, kiž mjenowaše so nětko sekcija »Serbska rěč«, naspomni so, zo ma »Serbska rěčna komisija [...] dźěłać

1 Towarstwowy archiw MS, MS 41A: Protokol rěčespytneho wotrjada Maćicy dnja 28. 6. 1991.
2 Tež tam, MS 2: List H. Faski na předsydu Maćicy Serbskeje z dnja 3. 6. 1991.
3 Tež tam, MS 41A: Protokol rěčespytneho wotrjada Maćicy dnja 28. 6. 1991.
4 Tež tam: Protokol zeńdźenja rěčespytneje sekcije z dnja 26. 2. 1993 [1. 3. 1993].

paralelnje ze sekciju« a zo ma so jeje struktura w nazymje 1993 dowujednać, zo by komisija hišće w tym lěće dźěło zahajiła.[5]

Tola potom traješe wšo kusk dlěje. W pozadku wjedźechu so intensiwne jednanja wo strukturje a mjezsobnym poměrje hornjo- a delnjoserbskeje komisije. Wukristalizowa so w běhu časa, zo matej to samostatnej komisiji być, z přidatnym Serbskim rěčnym wuběrkom, kotryž by dźěło koordinował. Takle so to potom też na hłownej zhromadźiznje MS 9. apryla 1994 wozjewi (Völkel 1994a: 4). Wo założenju, eksistency abo skutkowanju runje mjenowaneho koordinowaceho »Serbskeho rěčneho wuběrka« pak ani w dokumentach a dalšich žórłach ani po naprašowanju pola časowych swědkow ničo namakać móhła njejsym hač na jeho zakótwjenje w statuće Hornjoserbskeje rěčneje komisije (dale HRK) a na wotpowědne přispomnjenje w rozprawje wo skonstituowanju HRK (Völkel 1994b).

Skónčnje wobroći so předsyda Měrćin Völkel 20. apryla 1994 z listom na Helmuta Jenča a Manfreda Starostu, »zo byštaj samostatnje přewzałoj přihotowanske dźěła, zapodałoj mjena wosobow, kotrež chcyłoj wój do komisijow powołanych měć, zo bych so móhł wo personalnej zestawje komisijow z direktorom Serbskeho instituta dorečeć a předsydstwu Maćicy k schwalenju předpołožić. Předsydstwo by móhło na swojim posedźenju 26. meje t. l. kandidatow wo sobudźěło w komisijomaj prosyć.«[6]

Powołanje członow HRK sta so z posedźenjom předsydstwa MS 31. meje 1994.[7] Dnja 29. junija 1994 so HRK skonstituowa, wólby wšak móžachu so hakle lěto pozdźišo wotměć, dokelž njebě dosć członow přitomnych (H. P. 1994, BR 1995). Člonojo běchu na jednym boku rěčespytnicy Serbskeho instituta a Instituta za sorabistiku, na druhim boku zastupjerjo z institucijow, kotrež tworja zakłady fungowanja spisowneje hornjoserbšćiny. Běchu to dźewjatnaćo: Helmut Jenč (najprjedy komisariski, potom woleny předsyda), Edward Wornar, Hync Rychtař, Jan Kral, Jan Wornar, Ronald Lötzsch, Helmut Faska, Božena Pawlikec (pokładnica), Sonja Wölkowa (městopředsydka), Kata Malinkowa, Měrana Cušcyna, Jurij Šěrak, Irena Šěrakowa, Pawoł Völkel, Ludmila Budarjowa, Jurij J. Šołta, Horst Petrik, Herta Delanec a Monika Gerdesowa. Tři z nich (Gerdesowa, Wölkowa, E. Wornar) hišće dźensa, potajkim 30 lět pozdźišo, w njej sobu dźěłaja. Nowopowołanja członow HRK stachu so zwjetša w pjećlětnym rytmusu a na namjet wotpowědnych institucijow: 1999, 2004, 2008, 2013 a posledni króć 2019. Dohromady je wot znowazałoženja hač do dźensnišeho 39 wosobow sobu dźěłało. Nimo spočatnje wobdźělenych a członow delegowacych institucijow – Serbskeho instituta, Instituta za sorabistiku, Ludoweho nakładnistwa Domowina, serbskeho rozhłosa MDR kaž też z kruhow wučerjow serbšćiny – mamy mjeztym też członow z Rěčneho centruma WITAJ a wot lěta 2019 člonku z rěčnoserwisoweho běrowa Domowiny.

Na čim je HRK w minjenych 30 lětach dźěłała a što je wona docpěła? Na konstituowacym posedźenju w juniju 1994 wobzamknyštej so statut a prěni dźěłowy program. Jako hłowny zaměr HRK so postaji, zo ma wona »z pomocu jednozmyslneje kodifikacije ortografije a interpunkcije spěchować jednotne nałožowanje spisowneje hornjoserbšćiny« – a to wosebje w tajkich prašenjach, kiž njejsu z Prawopisnym słownikom hornjoserbskeje rěče z lěta 1981 dozrjadowane (Dźěłowy program Hornjoserbskeje rěčneje komisije).

Mjenowachu so sćěhowace temy:

a) wulko- a małopisanje,

b) prawopisna a morfologiska adaptacija cuzych słowow,

c) ě resp. e, ó resp. o we wěstych pozicijach,

d) koma, wosebje w infinitiwnych konstrukcijach.

Předmjet bě najprjedy wulko- a małopisanje, předewšěm pola swójskich mjenow. Nastork za to bě mnóstwo mjenow po přewróće nowonastatych a dale nastawacych zarjadnišćow, organizacijow atd. HRK staji sej najprjedy naročny nadawk dwuměsačneho rytmusa schadźowanjow. Hač je wón so tehdy woprawdźe praktikował, njeje jasne. Dokelž njejsu so z prěnich lět wšě protokole zachowali, njehodźi so tehdyša dźěławosć komisije cyle dokładnje zrekonstruować. Jeje wobsahi pak znajemy. Diskusija wo rjadowanju wulko- a małopisanja pokročowaše so hač do lěta 1998. Mjeńša skupina pak mjeztym na klawsurnych zetkanjach přihotowaše předłohi za tamne temy. Nimo toho wujedna so nadrobniši jednanski porjad, kotryž so 9. julija 1998 wobzamkny. Rytmus posedźenjow so w nim na minimalnje dwě wob lěto postaji. Tola w sćěhowacych lětach je so HRK zwjetša štyri do pjeć króć zetkawała.

1998 přiwobroći so HRK prašenjam, kiž běchu nastali w zwisku z wudawanjom šulskich knihow přez němsku prawopisnu reformu, wobzamknjenu 1. awgusta toho lěta. Prašenje bě, kak daloko ma wona wuskutki na serbski prawopis a hač ma so wón w někotrych dypkach přiměrić, na př. na polu interpunkcije. W rozprawje wo wólbach HRK pisaše H. Jenč 2003 w tutym zwisku: »Hornjoserbski prawopis złožuje so w mnohich nastupanjach po hinašich zasadach hač němski. To rěka, zo změny w němskim prawopisu zwjetša nimaja direktne sćěhi za serbšćinu. Přez někotre němske reformy wšak su nastali njetrjebawše rozdźěle mjez němčinu a hornjoserbšćinu. Tohodla su so wěste dotalne serbske rjadowanja narunali přez nowe, kotrež maja dwojorěčnje pisacemu wołóžić korektne pisanje.« (Jenč 2003: 108)

Jako wuslědk dźěła HRK wozjewichu so »Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbšćinje jako reakcija na němsku prawopisnu reformu«. Wone wuńdźechu 2006 paralelnje w Rozhledźe, w Serbskej šuli kaž tež w Serbskich Nowinach (Prawidła interpunkcije 2002a–c). Tute nowe serbske prawidła potrjechja pisanje komy a wjazawki kaž tež wulko- a małopisanje pronomenow w listach a podobnych tekstach.

W dobje hač do 2003 zaběraše so HRK nimo toho z rjadom interpunkciskich prawidłow w zwisku z wudaćom šulskeje gramatiki »Pućnik po hornjoserbšćinje« (Faska 2003). Předewšěm dźěše wo interpunkciju pola konstrukcijow z infinitiwom, participom abo transgresiwom.

W lětach 2001 do 2005 přewodźeše HRK z kodifikatoriskimi rozsudami wobdźěłanje nowowudaća Hornjoserbskeho prawopisneho słownika (Völkel 2005), kotrež přihotowaše Timo Meškank, kaž tež Němsko-serbskeho słownika noweje leksiki (Jenč et al. 2006). Tu dźěše předewšěm wo zasady zeserbšćenja cuzych słowow (na př. kompjuter, jola, rif, kuter) a pisanje kompozitow z cuzym člonom z wjazawku abo bjez njeje.

5 Tež tam: Protokol posedźenja wjednistwa sekcije »Serbska rěč« MS dnja 24. 8. 1993.

6 Tež tam, MS 91: Hornjo- a Delnjoserbska rěčna komisija 1994–2005: List předsydy MS M. Völkela na předsydow HRK a DSRK z dnja 20. 4. 1994.

7 Tež tam: Předłoha za posedźenje předsydstwa MS dnja 31. 5. 1994.

Też hornjoserbski alfabet bu w tutym zwisku trochu zmodifikowany. Postaji so nowe městno za pismik ć w alfabetiskim porjedźe po č a nic wjace po t a nimo toho wotstroni so digraf dž w požčonkach kaž dźungl a dźunka, też w mjenach kaž Dźibuti. Tu pisa so nětko cyle normalne dź kaž w serbskim słowje dźak. W zwisku z tym formulowane prawidła wozjewichu so 2007 w Serbskej šuli (Wölkowa 2007) a hromadźe z hižo 2002 wozjewjenymi prawidłami jako wosebita brošurka (Nowe postajenja 2002/2007). Wone su so zdobom přezcyłnje w hesłarju 5., předźěłaneho nakłada Prawopisneho słownika, zadźěłali (Völkel 2005).

Předźěłany Prawopisny słownik so na zakładźe posudkow Helmuta Jenča a Edwarda Wornarja wot HRK schwali. Rěčna komisija so potom wo to postara, zo so słownik wot Sakskeho kultusoweho ministerstwa jako zawjazowacy přiwozmje a zo wuda ministerstwo wotpowědne zarjadniske rjadowanja. To je so 2005/06 stało (hlej Zarjadniski předpis 2006).

W lěće 2007 je HRK na nowym nadawku dźěłać započała. Dźe wo předźěłanje prawidłow hornjoserbskeje ortografije a interpunkcije. Předłohu je w nadawku Ludoweho nakładnistwa Domowina zdźěłał Timo Meškank. Wobnowjenje prawidłow bě ze wšelakich přičin trěbne: Tak dźěše wo rjadowanje padow, hdźež falowachu za serbšćinu dotal prawidła, hdźež spřećiwjachu so prawidła aktualnej praksy w medijach abo hdźež njeběchu formulacije dosć jasne. HRK ma tu nadawk pruwowanja wobdźěłaneje wersije a schwalenja. Dźěłało je so na te wašnje, zo je mjeńša skupina na dohromady 28 klawsurnych posedźenjach tutu předłohu diskutowała a polěpšowała a potom cyłkej rěčneje komisije k wobzamknjenju předpołožiła. W tutej mjeńšej skupinje su nimo wobdźěłarja prawidłow Tima Meškanka sobu dźěłali Michał Nuk, Irena Šěrakowa, Edward Wornar a Sonja Wölkowa. Dźěło tuteje skupinki je so 2018 zakónčiło.

Při sćěhowacych diskusijach w cyłej HRK je so pokazało, zo wjedźe zapřijeće zastupjerjow z rěčneje praksy husto dosć ke kritiskej rewiziji formulacijow. Tuž njeje so tute dźěło hač do nětka cyle wotzamknyło. Dyrbi wšak so rjec, zo jedna so wo jara wobšěrny konwolut prawidłow. Dowobzamknyli su so mjeztym kompletne prawidła interpunkcije, dohromady 122. To je so stało 2015. Wot 2016 su tute prawidła jako pdf-ka přistupne na webstronje HRK.[8] Sćěhowacy a też 2023 hišće aktualny wobłuk dźěławosće su prawopisne prawidła. Też tu je so hižo wjetšina temow prediskutowała a wobzamknyła. Su to konkretnje:

– prawidła wo zwukach a jim wotpowědowacych pismikach,
– prawidła wulko- a małopisanja,
– prawidła hromadźe- a róznopisanja (za tute předležeše dotal jenož njewozjewjeny a njedowobzamknjeny interny material, zdźěłany wot hornjoserbskeje sekcije rěčneje komisije hišće před reorganizaciju),
– prawidła k pisanju mjenow.

Dohromady je to dalše 84 paragrafow. Tuchwilu dźěła so hišće na směrnicach zeserbšćenja cuzych słowow. Tu je wjele noweho wosebje w zwisku z přiběracej ličbu anglicizmow, potajkim słowow pochadźacych z jendźelšćiny. Wobzamknjene prawidła maja so w přichodnym nakładźe Prawopisneho słownika wozjewić.

W poslednich třoch lětach je so też skutkowanje HRK we wěstej měrje přez naprawy w zwisku z pandemiju poćežowało. Wróćo zhladujo pak móžemy konstatować, zo je HRK z fleksibelnosću a z pomocu techniki zwjetša namakała wupuće a metody. Mjeztym smy

nawuknyli wobchadźeć z widejokonferencami – wot prěnjeho pospyta w decembru 2020 hač do nowembra 2022 je so na tajke wašnje 13 posedźenjow přewjedło.

Rysowane pola systematiskeho dźěła na wjetšich temowych wobłukach wšak njejsu byli wšo. Swójskej prezentaciji služeše w lěće 2010 zdźěłanje wobsahow za webstronu jako wobstatk strony Maćicy Serbskeje.[9] Tu nasta zdobom městno za wozjewjenje wuslědkow a wobzamknjenjow. Tute namakaja so pod menijowym dypkom download.

Jako rěč kodifikowacy gremij je HRK tež reagowała na wšelake aktualne naprašowanja. Tak wobroći so na př. w lěće 2000 sakske knježerstwo nastupajo pisanje serbskich holčich a žónskich swójbnych mjenow na HRK. K tomu zdźěła HRK tehdy wotpowědne stejišćo. Mjeztym je zwjazkowe knježerstwo w awgusće 2023 wobzamknyło namjet noweho zakonja wo mjenowym prawje, w kotrymž je tuta tematika wobšěrnje wobkedźbowana. Zakoń ma – po wobzamknjenju přez Zwjazkowy sejm – wot 1. meje 2025 płaćiwosće nabyć.[10]

Po wuńdźenju dalšeho nakłada Prawopisneho słownika 2014 je HRK kritisce analyzowała prawopisnje relewantne změny porno předchadźacemu wudaću, při čimž je wšelake trěbne polěpšenja namjetowała. Wotpowědny material je so pod titlom »Změny a korektury w Prawopisnym słowniku 2014« redakcijam rozpósłał a na webstronje HRK wozjewił.[11]

Zajimawa a za HRK nowa wěc běše naprašowanje, kotrež dósta spočatk 2021 z Kaliforniskeje. Bě to namjet za serbske Braillowe pismo, potajkim pismo za słabje widźacych a slepych. Zdźěłał bě jón student Harris Mowbray, kotryž je tajke pismo tež za druhe mjeńšinowe rěče wuwił, mjez druhim za kašubšćinu. Namjet je so w běhu wuměny ze sobudźěłaćerjemi Serbskeho instituta a diskusije ze serbskorěčnymi wužiwarjemi Brailloweho pisma, wosebje z Robertom Lombinom, modifikował a potom wot HRK za wupruwowanje w praksy doporučił. Wotpowědny dokument steji jako download na webstronje HRK.[12]

W lěće 2022 aktualna należnosć bě přepisowanje ukrainskeho alfabeta. Za to staj Till Wojto a Liza Waltherowa z Instituta za sorabistiku naćisk zdźěłałoj, kotryž je HRK 1. decembra 2022 na swojej webstronje wozjewiła.[13] Tabulku přepisowanja kyriliskeho pisma mějachmy dotal jenož za ruščinu, wona je mj. dr. wozjewjena w 4. nakładże Prawopisneho słownika (Völkel 1981).

Bilancujo dźěło HRK hodźi so rjec, zo njetrjeba so wunošk dźěła HRK w zańdźenych tšoch lětdźesatkach chować a zo je so na něhdže 100 posedźenjach tójšto zdokonjało. Přiwšěm mamy jako jeje aktiwni członojo husto zaćišć, zo dźěło jara pomału postupuje a smy z tym njespokojom. Na jeho efektiwizowanju budźe HRK w přichodźe zawěsće hišće dźěłać.

8 Nowe postajenja na polu ortografije, morfologije a interpunkcije w hornjoserbšćinje wobzamknjene wot Hornjoserbskeje rěčneje komisije w lětomaj 2002 a 2007, bjez městna wudaća. Online: www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Nowe_prawidla.pdf [21. 2. 2023].

9 Hlej www.domowina.de/hsb/clonstwo/sobustawske-zupy-a-towarstwa/macica-serbska-zt/sekcije-komisije-wuberki/hornjoserbska-recna-komisija-hrk [25. 2. 2023].

10 Hlej www.bmj.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/0823_Namensrecht.html [20. 9. 2023].

11 Hlej www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Korektury_PS_2014_porno_2005_staw_2016-02-25.pdf [25. 2. 2023].

12 Hlej www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Pokiwy-k-pisanju-serbskeho-Brailla_2021-05-25_.pdf [25. 2. 2023].

13 Hlej www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Transkripcija_ukrainskeho_alfabeta_tabela_2022.pdf [25. 2. 2023].

Literatura

BR [Beno Rječka] 1995: Debata wo wulko- a małopisanju w serbšćinje zahajena, w: Serbske Nowiny 5 (5. 7. 1995) 128, str. 1.

FASKA, Helmut 2003: Pućnik po hornjoserbšćinje. Budyšin.

FUNKA, Herbert 1979: Za dalše wuwiće wysokeje rěčneje kultury, w: Rozhlad 29/6, str. 203–206.

H. P. [Horst Petrik] 1994: Rozsudy dyrbjeli zwjazowacy charakter měć, w: Serbske Nowiny 4 (1. 7. 1994) 126, str. 1.

JENČ, Helmut 2003: Z dźěławosće Hornjoserbskeje rěčneje komisije, w: Rozhlad 53/3, str. 107 sć.

JENČ, Helmut / POHONČOWA, Anja / ŠOŁĆINA, Jana 2006: Němsko-hornjoserbski słownik noweje leksiki. Budyšin.

KASPER, Měrćin 1979: Zaměry a nadawki Serbskeje rěčneje komisije, w: Rozhlad 29/4, str. 121–128.

KASPER, Měrćin 1989: Reorganizacija Serbskeje rěčneje komisije, w: Rozhlad 39/7–8, str. 228–230.

PETRIK, Horst 1993: Trjebamy zaso dźěłacu Serbsku rěčnu komisiju, w: Serbske Nowiny 3 (20. 4. 1993) 75, str. 3.

Prawidła interpunkcije 2002a: Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbšćinje, w: Rozhlad 52/6, str. 221–222.

Prawidła interpunkcije 2002b: Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbšćinje, w: Serbske Nowiny 12 (2. 7. 2002) 125, str. 4.

Prawidła interpunkcije 2002c: Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbšćinje, Serbska šula 55/4, str. 81–82.

VÖLKEL, Měrćin 1994a: Někotre wobstarane a njewobstarane starosće. Rozprawa předsydstwa za Hłownu zhromadźiznu Maćicy Serbskeje dnja 9. jutrownika 1994, w: Serbske Nowiny 4 (15. 4. 1994) 73, Předźenak, s. 2, 4.

VÖLKEL, Pawoł 2005: Hornjoserbsko-němski słownik. Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče, wobdźěłał Timo Meškank, 5., wobdźěłany a sylnje rozšěrjeny nakład. Budyšin.

VÖLKEL, Měrćin 1994b; Hajenje a wuwiwanje rěče spěchować, w: Serbske Nowiny 4 (26. 7. 1994) 143, s. 3.

VÖLKEL, Pawoł 1981: Hornjoserbsko-němski słownik. Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče, 4., sylnje wobdźěłany a rozšěrjeny nakład. Budyšin, str. 607–608.

WÖLKOWA, Sonja 2007: Nowe postajenja na polu ortografije a interpunkcije, w: Serbska šula 60/2, str. 41–43.

Zarjadniski předpis 2006 = Zarjadniski předpis Sakskeho statneho ministerstwa za kultus wo płaćiwosći Prawopisneho słownika hornjoserbskeje rěče a wo wobchadźe z ortografiskimi inowacijemi w nim we wučbje na powšitkownje kubłacych šulach w Swobodnym staće Sakskej (RS-SorbVwV) z dnja 16. 8. 2006, w: Ministerialblatt des SMK čo. 13, 22. 12. 2006, s. 429.

Fabian Kaulfürst

Statkowanje Dolnoserbskeje rěcneje komisije w slědnych 30 lětach[1]

Pśedstawizny: dwa zachopjeńka

W Nowem Casniku z 16. nowembra 1991 stoj pód nadpismom »Dolnoserbska rěc trjeba malsnje rozsuźenja!« tekst, ako wopisujo zmakanje dolnoserbskeje pódkomisije cełoserbskeje rěcneje komisije (pśir. k tomu pśinosk Sonje Wölkoweje w toś tom zběrniku). Mjaz drugim pišo se slědujuce: »Tenraz jo była – nic pak prědny raz – tema wobradowanja ›roztyla- a gromadupisanje‹. Južo pśed 10 (!) lětami jo se podkomisija z tym chopiła zaběraś, ale do źěnsajšnego njejo nic dorozsuźone. Serbska rěcna komisija w Budyšynje, w kotarejž wšako su mnoge cłonki z podkomisije zastupjone, ma pśi tom slědne słowo.« (bźez awtora 1991) Njepomjenjony awtor signalizěrujo diference mjazy »praktikarjami« a pominaneju wědomnostneju dokradnosću. Wón moněrujo: »Ceptarje a druge su měli sobu cedliki z mnogimi takimi nowymi němskimi słowami, źož hyšći pšawje njewěmy, kak dej se jim po dolnoserbsku groniś. Su dejali je pak zasej sobu domoj wześ!« (teke tam) Nastawk pokazujo na dwa problema tencasnego konstrukta: K prědnemu jo była dolnoserbska subkomisija wótwisna wót cełoserbskeje komisije w Budyšynje. K drugemu jo nanejmjenjej wěsty źěł cłonkojstwa zacuwał ineficiencu źěłabnosći resp. by se lubjej pśiwobrośił drugim temam. Pótrjebnosć za njewótwisneju, specifiski dolnoserbskeju komisiju jo była pótakem dana a wósebny duch wótnowjoneje Maćice Serbskeje jo zmóžnił, až taka jo namdušu nastała. Z wopśimjeśa, ale teke z wenkowneje formy citěrowanych pasažow dajo se wjele wucytaś wó pózdźejšej źěłabnosći Dolnoserbskeje rěcneje komisije (dalej DSRK). Mimo znatych diskusijow dla změny pšawopisa – rozdźěl k źinsajšnemu stawoju jo w citatach górjejce derje wiźeś – jo wóna se w prědnych lětach głownje zaběrała z leksiku. Gdy pak ta nowa komisija jo chopiła źěłaś, wó tom namakaju se wšake informacije. Anja Pohončowa pišo w Serbskej pratyji 2001 wó »nowozałoženju teje komisije w lěśe 1993« (Pohončowa 2000a: 73). Na drugem boce namakajo se w Nowem Casniku 1994 slědujuca powěsć: »Po zgromaźinje Maśice Serbskeje 18. junija w Serbskem domje su se prědny raz teke zmakali cłonki nowo wutworjoneje Dolnoserbskeje rěcneje komisije (DSRK).« (H. A. 1994) Ten rozdźěl dajo se wujasniś ako »problem statusa«. Praktiski drje jo DSRK chopiła źěłaś w nazymjem 1993. Dnja 23. oktobra 1993 jo se wótměło zmakanje MS w Chóśebuzu, na kótaremž jo se wobźěliło nježi 30 luźi z Dolneje a Górneje Łužycy a z Pólskeje. Wobradowali su tam w tśich kupkach (sekcijach). Jadna z nich jo była rěcna komisija. Na tom zmakanju jo Manfred Starosta skicěrował, kak dejało se za jogo myslenim w dolnoserbšćinje wobchadaś z germanizmami, górnosorabizmami, dialektalnymi formami a (fonetiski) pśikrotconymi formami.[2]

1 Źěkujom se dr. Ani Pohončowej, roź. Geskojc, za pśewóstajenje relewantnego aktowego materiala, rozmjej pódłožkow komisije, wósebnje dokumentow z prědnych lět.

2 Priwatny archiw Anje Pohončoweje, DSRK 1993–2000: Traktowanje jawjenjow w nětnejšnej dolnoserbšćinje, Maśicna zgromaźina, 23. 10. 1993 [Manfred Starosta].

Pó tom oktoberskem zmakanju su se dali do źěła – na jadnom boce ceło praktiski, na drugem boce jo šło wó etablěrowanje oficialneje struktury za komisiju. Pśedsedarśtwo Maćice Serbskeje jo skóńcnje dnja 31. maja 1994 wobzamknuło, až DSRK jo samostatna a rownopšawna z górnoserbskeju. Zmakanje 18. junija 1994 drje jo pón było to prědne z oficialnym statusom. Na tom zejźenju su głownje diskutěrowali principy źěłabnosći komisije a wustajili termin za prědne źěłowe zmakanje. W rozpšawje Nowego Casnika wó głownej zgromaźinje dolnołužyskeje Maśice Serbskeje, kótarejž jo to prědne zmakanje DSRK se pśizamknuło, pišo Horst Adam: »M. Starosta ako pśedsedaŕ Dolnoserbskeje rěcneje komisije jo pon powěźeł, až su pśisamem cełe lěto trjebali, nježli njejo było [sic!] dowujasnjony status teje komisije.« (H. A. 1994)

Wobźělniki na prědnych zmakanjach DSRK

Lisćina pśibytnosći prědnego oficialnego zmakanja DSRK 18. junija 1994 njejo wobstatk mě pśistupnego aktowego materiala. W rozpšawje Nowego Casnika stej z mjenim wobspomnjonej »pśedsedaŕ M. Starosta« a »serbski prjatkaŕ Frahnow z Picnja« (bźez awtora 1994). Howacej pódawa se slědujuce powšykne zestajenje cłonkojstwa: »To njejsu jano zastupniki serbskich institucijow w Dolnej Łužycy a redaktory, wucabniki a fararje, ale teke serbske luźe ze jsow, kotarež swoju dolnoserbsku maminu rěc wot doma wjelgin derje wuměju. Młoge z nich su teke južo sobu źěłali w rěcnej komisiji, kotaraž jo była až do lěta 1989, [...].« (teke tam) Prědne źěłowe zmakanje jo se wótměło 10. septembra 1994. W lisćinje pśibytnosći togo zejźenja namakaju se slědujuce mjenja (pódane w originalnem slěźe a pisanju, wudopołnjenja w rogatych spinkach, F. K.): M[anfred] Starosta, A[nja] Geskojc, [Měto] Worak, P[ětš] Janaš, [Christa] Elina, G[unter] Spieß, [Marja] Elikowska-Winkler, M[argot] Hašcyna, Juro Frahnow, Horst Adam, H[erbert] Nowak, H[orst] Petrik, M[ěto] Pernak a M[argita] Heinrichowa. W pśiducych lisćinach pśibytnosći namakaju se hyšći dalšne mjenja, a to za 1994 (alfabetiski pó familijowych mjenjach): [Erwin] Hanuš, H[erman] Jahn, Jutta Kaiserowa, W[ylem] Lehmann, [Gerat] Nagora, J[anka] Pěčkojc-Lévano, H[ync] Rychtaŕ, M[onika] Słokowa a 1995 dodatnje L[owiza] Hänsch, Fr[yco] Märker, E[rich] Woitow a J[adwiga] Zieniukowa. Lisćina wobkšuśijo procowanje wó to, do źěła DSRK zapśimjeś luźi mimo wusokošulskego studiuma, za to pak z dobrym cuśim za to, lěc potencielne nowe rozwězanje by namakało w luźe akceptancu abo nic. Pśikład za to jo Bórkowaŕka Lowiza Henšowa (ni. Hänsch), kótaraž jo dejała ze 14 lětami šulu spušćiś a mamje, ako jo była najamnica, pśi źěle pomogaś. Wóna jo cas žywjenja wugbała śěžke fyziske źěło, mjazy drugim jo wuwózowała pěsk z tšugow, šupowała groble, jo kładła wjelike rory a jo wjele lět była postaŕka (bźez awtora 2007). Weto jo pózdźej – drje pód wliwom Měta Pernaka – zastupiła do wótnowjoneje MS. Ako jadna ze slědnych powědaŕkow bórkojskego dialekta jo se angažěrowała w rěcnej komisiji.

Prědna faza: emancipacija

Górjejce wótśišćany citat z Nowego Casnika, až Serbska rěcna komisija w Budyšynje ma na kóńcu to slědne słowo (bźez awtora 1991), tusnjo pózlažka cuśa a cuśniwosći Dolnych Serbow glědajucy na rěcnu politiku w DDRskich casach. Wósebnje pšawopisna reforma na zachopjeńku 1950tych lět (pśir. Geskojc 1995, Pohončowa 2000b) jo se negatiwnje wustatkowała a w kon-

sekwency wjadła k wótpokazowanju pisneje rěcy: »Dolnoserby su ju zacuwali ako ›gornosorabizaciju‹.« (Marti 2007: 35) Jużo wót 1980tych lět jo se dolnoserbska pódkomisija cełoserbskeje komisije pód nawjedowanim Manfreda Starosty wó to procowała, z małymi kšocenjami standardnu dolnoserbšćinu zasej ludowej rěcy psibližyś. W prědnej połojcy 1990tych lět jo dało góźbu, toś te procowanja rozšyriś, wósebnje teke glědajucy na wuchytowanje njenotnych górnosorabizmow a na rewiziju wšakich ortografiskich póstajenjow. Źěłabnosć DSRK w tom casu dej se toś wiźeś w kontekśe emancipacije wót górnoserbskego wliwa. Pśedsedarstwo Maćice Serbskeje jo było generelnje wótwórjone za samostatne źěło swójich gremijow, tak teke za wótpowědne statkowanje DSRK. Tak stoj w rozpšawje Maćice Serbskeje w Rozhlaźe 1995: »Gremije za rěč pśi Maćicy Serbskej su po swojim personelnym wobsadźenju kompetentne, samostatnje a na wědomostnym zakładźe rozsudy tworić. Předsydstwo akceptuje a respektuje samostatnosć a samozamołwitosć komisijow.« (Völkel 1995a)

Za tym jo Maćica Serbska se teke měła, rowno až su jużo prědne rozsuźenja DSRK wubuźili bejnu diskusiju: W lětoma 1994/95 su tam diskutěrowali wó tom, slědk wześ někotare z póstajenjow pšawopisneje reformy 1950tych lět. Ako prědne su se pśiwobrośili słowam *gněw, němski, němy, spěw, źěnsa, źěśelc, źěśelina, źěśi*. Za toś ten wobgranicowany rěd leksemow a wót nich wótwóźonych słowow su póstajili, až dejali se pó wugronjenju (a stakim zrazom pó staršej tradiciji) pisaś *gniw, nimski, nimy, spiw, źinsa, źiśelc, źiśelina, źiśi*. Już toś to pśeměnjenje, wobzamknjone 11. februara 1995 a wobgranicowane na nalicone leksemy a wót nich wótwóźone słowa jo wubuźiło emocionalnu diskusiju. Mjaztym až argumentacija za změnu jo se głownje póśěgowała na rěcne faktory (na powšykne wugronjenje <ě> a na hynakše wugronjenje wótpowědneje pozicije w pótrjefjonych słowach), su někotare (wósebnje serbske) pśeśiwniki změny argumentěrowali skerjej »politiski«. Tak jo Horst Petrik formulěrował swój protest w lisće na DSRK, kótaryž jo pózdźej w pśisamem njezměnjonej formje wózjawił w Rozhlaźe (glej Petrik 1995). Tam pišo mjazy drugim: »Kuždy separatizm a kuźde rozdrošćenje mjazy Dolneju a Gorneju Łužycu jo wšyknym Serbam, ale wosebnje tym w mjeńšynje, na škodu. To njesměli někotare źěnsajšne wosebnostkarje w DSRK zabyś, jolic kšě woni za zdźaržanje Serbstwa statkowaś.« (teke tam: 325) Emocionalnosć diskusije dokumentěruju też slědujuce pasaże ze samskego nastawka: »Muse byś jużo ważne a wědomnostnje dopokazujobne pśicyny a argumenty, až se jadna reforma slědk změnijo, jolic jo wona wot sorabistow po lěśe 1945 wobzamknjona. [...] Naźejam se, až jo won [zgromadny wuběrk wobeju serbskeju rěcneju komisijow – F. K.] znejmjeńša wo takich pšawopisnych rozsuźenjach, groń ›baletnych kusach‹ informěrowany był. Wšak njejsmy žywe w casu ›bilderštürmerow‹ a kulturnych ›revoluzzerow‹. [...] Teke dolnoserbšćina słuša do słowjańskich rěcow. Na to dej se źiwaś do togo njeźli se dojźo k takim separatistiskim rozsuźenjam (mimo wšeje rěcywědneje trěbnosći) a na njewědomnostnu wašnju postupowanja.« (teke tam: 324–325) Dalej raźi, až dejałej pód wěstymi wobstojnosćami Założba za serbski lud abo Domowina kompetencu měś, w takich wobzwadnych padach rozsuźiś. Na take słowa jo reagěrował tegdejšy pśedsedaŕ Maćice Serbskeje, Měrćin Völkel, na slědujucy part: »Zo so fachowcy k wobzamknjenjam DSRK w zjawnosći wuprajeja, mam za přisprawne. Njewoprawnjene pak je, sej ze subjektiwneje njespokojnosće nad jednym wobzamknjenjom žadać změny w kompetency komisijow, k čemuž H. Petrik namołwja a zwjazkarjow pyta.« (Völkel 1995b)

Wumjatowanja separatizma z boka Petrika a dalšnych su teke wuwabili pśeśiwjenje (na pś. Geskojc 1995: 438) a samo satiriske reakcije: »Božko mamy wjele takich separatistow po celych Serbach: Pśed wjele hundert lětami jo w Gornej Łužycy gjarstka Serbow – jolic woni toś to mě hyšći zasłužyju –, pogonjowana wot slěpego separatizma, wobzamknuła dobre stare *g* nejpjerwjej na *h* změniś a jo pon tu a tam cele wuwostajiś. Do źinsajšnego njejsu pisnu pšosbu zapodali, razka wo wodaśe njejsu pšosyli za swoju nykatosć! Kak maš se staraś wo jadnotu Serbow, gaž su tak njemudre!« (Wornaŕ 1995) Teke w rěcnej komisiji samej su list Petrika diskutěrowali. Pśi tom jo se pśedsedaŕ Manfred Starosta na pósejźenju 8. apryla 1995 wugronił na slědujucu wašnju, kótaraž jasnje pokazujo emancipatoriske zmyslenje noweje komisije: »Chto rozsuźijo, co se w dolnoserbšćinje stawa [...], to groni: kak se něco wugronijo, kak se něco pišo, kak mamy ten jaden abo drugi gramatiski abo leksikalny zjaw posuźiś? My how w rěcnej komisiji abo něźi w Budyšynje? My! a nichten drugi [...].«[3] Dalej groni: »Wšo, což se how [...] cyni, jo wusměrjone na [...] tudejše rěcne poměry [...], dokulaž wěmy, kuždа ekstremnosć jo smjertna, ta teje dospołneje ludowosću [sic!] a teje slawizujuceje cystosći – a z tym njekomunikatiwnosći.«[4] Swójo stojnišćo glědajucy na změnu <ě> na <i> we wobspomnjonych słowach su wugronili teke styri pólske sorabistki-maćicaŕki. Dosć kritiski jo se wugroniła Ewa Siatkowska, kótaraž zachopijo swój artikel ze slědujuceju sadu: »Rozsud Delnjoserbskeje rěčneje komisije nima drje dosć woprawnjenja.« (Siatkowska 1995) Wugronijo se za etymologiske pisanje (z <ě>), głownje z argumentom, až by se jadnało pla pisanja z <i> wó »izolaciju delnjoserbšćiny we wobłuku druhich słowjanskich rěčow« (teke tam), naraźijo pak na kóńcu kompromisnu wariantu dwójnego pisanja: »Jeli pak by komisija chcyła garantować wotpowědowanje z wurěkowanjom mjenowanych wurazow, by drje jeničke rozumne rozrisanje było dowolić woboje: *spěw* abo *spiw*.« (teke tam) Jadwiga Zieniukowa pišo: »njejsym žadyn argument namakała, kotryž by mje přeswědčił, zo je změna ě → i woprawnjena. [...] Změny tajkeho raza wuwołaja chaos. Wone njebychu wjedli k ničemu.« (Zieniukowa 1995: 393) Teke Elžbieta Wrocławska wugronijo se skeptiski, formulěrujo pak cełkownje mjenjej wótšo: »Argument, zo ma so ortografija wurěkowanju přibližić, njeje hač do poslednjeho přeswědčacy. Etymologiski princip w ortografiji bych w padźe delnjoserbskeje rěče za wuspěšniši měła, hladajo na jeje wuchowanje a na wobchowanje zwiskow z druhimi słowjanskimi rěčemi w sebjewědomju Delnich Serbow.« (Wrocławska 1995: 326) Mjenjej abo wěcej neutralnje jo se wugroniła Ewa Rzetelska-Feleszko: »Sym přeswědčena, zo hrozy tajkemu małemu narodej, kajkiž su Serbja, narodej kotrehož eksistenca je ze wšěch stron wohrožena, w kóždej změnje na kóždymžkuli polu žiwjenja a kultury strach negatiwnych rezultatow. Ale dźensa je wšak ćežko rjec, kotra tendenca – tradicionalna abo reformaciska – móže přinošować k tomu, zo so serbska rěč skrući a zachowa, abo kotra k tomu, zo so wona zanjecha.« (Rzetelska-Feleszko 1995: 394) Glědajucy na slědne pšašanje jo Madlena Norbergowa se pozicioněrowała za změnu a jo pśi tom wuzwignuła wósebnje sociolinguistiske argumenty: »Ale gaby znejmjeńša dojśpili, až Dolnoserby njeby wěcej měli takego wotstawka k swojej pisnej rěcy, pon by te nowe reformy wjelgin wužytne byli. Reidentifikacija z pisneju rěcu by narodne wědobnje skšušiło.« (Norbergowa 1995: 393)

Pódobnje intensiwna jo była diskusija glědajucy na <o> resp. <ó> a pisanja kupkowu <wu-, wo-> resp. <hu-, ho-> (pśir. mjazy drugim Korjeńk 1995), kótaraž jo se wjadła w lětoma

1995 a 1996 a se kóńcyła z wótgłosowanim z listom. Wuslědki togo wótgłosowanja su se wuzjawili na zmakanju rěcneje komisije 9. měrca 1996. Rozpšawa w Nowem Casniku jo zespominała głosowanja na slědujucy part: »Po wušej 6 mjasecow dłujkej a teke mocnej diskusiji wo možnych změnach w dolnoserbskej ortografiji jo něnto jasne: w pisnej dolnoserbskej rěcy pišo se dalej ›w‹ a ›o‹, a nic ›h‹, ›ó‹. Za to su se rozsuźili członki Dolnoserbskeje rěcneje komisije. We wotgłosowanju z listom (Briefabstimmung) su se woni mogali rozsuźiś za to abo pśeśiwo tomu. Wot 24 członkow jo 23 tu možnosć wužywało. 13 z nich jo było za ›h‹, a 10 za ›w‹, 11 za ›o‹ a 10 za ›ó‹ (dwa członka njejstej se pśi tom rozsuźiłej). Aby se pšawopis mogał pśeměniś, stej byłej dwě tśeśinje głosow notnej. K tomu pak njejo pśišło pśi wotgłosowanju – tak wostanjo pśi doněntejšnem pisanju. Wětšy źěl członkow pak jo był za to, ›ó‹ wužywaś wotněnta ako pomocne znamuško – na pśikład w šulskich knigłach a słownikach.« (bźez awtora 1996)

Za zawjeźenje pisanja <hu, ho> město <wu, wo> jo stakim głosyła samo wětšyna. Za změnu tencas póstajona granica dweju tśeśinowu wšak njejo se dojśpiła. Glědajucy na pisanje <ó> jo se to pjerwjej ako pomocne zawjeźone znamuško źaseś lět pózdźej z wobzamknjenim DSRK 18. februara 2006 pózwignuło na regularny pismik, což jo hyšći raz wubuźiło emocionalnu diskusiju. Tak pišo mjazy drugim Gerat Nagora ako pśiwisaŕ reformy w Nowem Casniku: »Wjele lěpše a wjele dalej by mogli byś, gaby tam take zadoraki njebyli. Ja se życym to ›ó‹ w pismje a se życym, aby ten luby Bog, ten Manitu, ten Zeus, Allah, Mohammed a co wěm, chto hyšći, z połnymi gjarśćami rozym rozsypowali.« (Nagora 2006) Teke Helmut Faska wužywa w howacej na rěcne argumenty wobgranicowanem nastawku, glědajucy na dopušćenje tšojego wugronjenja <ó> ako [ɨ, ɛ, ʊ] dosć polemisku formulaciju: »Tutu wariantnosć wurjekowanja deklaruje awtor [měnjony jo Manfred Starosta, F. K.] jako wuraz demokratizacije spisowneje rěče, sam bych to skerje mjenował jeje pawperizaciju.« (Faska 2007: 10)

Pó etablěrowanju regularnego pismika <ó> su pšawopisne diskusije póněcom wumjelkowali. Ceło wónimjeli njejsu. Wósebnje w cerkwinych krejzach życe se žedne awtory dalej pisanje <hu, ho>. Tak wužywa nejnowša šišćana edicija dolnoserbskeje Biblije (Biblija 2020), wudana wót Spěchowańskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi z. t., wótpowědnu wósebnu pšawopisnu konwenciju. To same pśitrjefijo za teksty wěstych awtorow na cerkwinem boce Nowego Casnika, pśir. pisanja ako *hobzwarnowane, hoglědarjami, huzwólowanjow, hužywaju* (Kśenka 2014).

Pódla pšawopisnych temow, kótarež su se zjawnje kradu emocionalnje diskutěrowali, pak jo DSRK we głownem wobstawnje źěłała na leksikaliskem pólu. Wuslědki teje źěłabnosći su se zaźěłali do Dolnoserbsko-nimskego słownika Manfreda Starosty (Starosta 1999) a do manuskripta Nimsko-dolnoserbskego internetowego słownika (DNW). Pśi zmakanjach su członki komisije pśi tom pśepowědali stotki słow. W jadnej wěcejźělnej pśedłoze, kótaraž jo w aktowem materialu Anje Pohončoweje wobchowana a kótaruž jo wuźěłał Manfred Starosta, se namakajo rowno 1000 pšašanjow. Powšyknje mózo se groniś, aż jo źěłabnosć pśewóźowało pšašanje, kak wobchadaś na jadnom boce z germanizmami, na drugem z górnosorabizmami. Konkretne

3 Teke tam: 8. 4. 1995 [zawodne słowa Manfreda Starosty].
4 Teke tam.

pšašanja su nastali ze wšakeje zawiny: Gaž jo na pś. eksistěrowało nimske słowo, za kótarež njejo hyšći serbski ekwiwalent etablěrowany był, jo se dejała ta leksikaliska źěra zaštapaś. Abo gaž jo se pśi słownikarskem źěle pśi ekscerpciji z historiskich žrědłow namakało stare dolnoserbske słowo, jo dejało se gódnośiś, lěc jo było tencasnym powědarjam znate abo nic a kak dejało se wóno stilistiski zarědowaś. Casy jo se samo wóznam słowa abo fraze wujasniś musał. Na tom městnje mógu se jano někotare z konkretnych pšašanjow wobspomnjeś, kótarež by dejali na wjelerakosć tencas zwónoźonego źěła pokazaś. W spinkoma dodany numer pokazujo na konkretne pšašanje w lisćinje »Pšašanja a problemy k słownemu materialoju, zwisujuce z nastaśim nowego ds.-ně. Słownika« w archiwnem materialu.[5] Slěźiło jo se na pś. za tym, lěc wěsty (w historiskich dokumentach abo słownikach zdokumentěrowany) wóznam danego słowa jo pla maminorěcnych powědarjow hyšći znaty abo nic:

(2) »jo słowo badaś w zmysle ›forschen‹ znate? Dejmy jo reaktiwěrowaś? Njedosega slěźiś?«

Manfred Starosta jo se ako awtor nastawajucego słownika teke za tym pšašał, lěc móžo se wóznam danego słowa na drugi kontekst pśenjasć abo nic:

(35) »Słowo buchark jo po BC ›Puffer (Schiene[n]fahrzeug)‹. Možomy jo teke wužywaś ako ›Stoßstange (Auto)‹?«

Pytało jo se mj. dr. teke za wótegronom na pšašanje, lěc konkretna morfologiska forma/warianta se akceptěrujo abo nic. Tak twórje se w tradicionalnej dolnoserbšćinje njedeklinabelne formy adjektiwow typa *rědnje, malsnje* jano wót někotarych adjektiwow, mjaztym až maminorěcne powědarje takich formow pla drugich adjektiwow skerjej se wobijaju. Ako pódobnje problematiske jo se wopokazało, až wužywaju se někotare dolnoserbske werby spóromje z refleksiwnym *se* kaž teke mimo njogo (typ pšašaś [se]):

(6) »Mogu ja něco barwojśe (Adv) wupyšniś?«

(54) »Kak jo pšawje: ›Tam se chrapjo.‹ (z *se* abo bźez *se*)? ›Dort tröpfelt es.‹«

Wušej togo su se cłonki rěcneje komisije pśi swójom leksikaliskem źěle teke zaběrali z wujasnjenim wóznamow frazeologizmow:

(4) »›Won jo taki Barlinski Měto.‹ ›Er ist so ein Nichtsnutz (in praktischen Dingen)‹. Pšawje pśestajone?«

Take pšašanja, ako su byli wósebnje wusměrjone na maminorěcnu kompetencu šyršego krejza cłonkow rěcneje komisije, su byli móžne něźi do lěta 2009. Tencas jo była notna generaciska změna. Aby mógała komisija weto dalej źěłaś, jo dejała se jeje struktura změniś. Tak jo nastała druga faza źěłabnosći DSRK pó politiskem pśewrośenju, kótaraž warnujo do źinsajšnego.

Druga faza: wótstupjenje maminorěcneje generacije

W lěśe 2009 su se pówołali nowe cłonki DSRK. Pśi tom jo generacija maminorěcnych mjenjej abo wěcej wótstupiła – głownje starstwa dla. Cłonka wóstałej stej hyšći Měto Pernak a Manfred Starosta, ako jo dotychměst był pśedsedaŕ (a jo wót 1979 južo nawjedował dolnoserbsku pódkomisiju Serbskeje rěcneje komisije). Wobej stej se hyšći do 2013 na zmakanjach komisije wobźělowałej, Manfred Starosta jo do 2018 wóstał cłonk komisije a jo stojał k dispoziciji za konsultacije, rowno až njejo se mógał wěcej na zmakanjach wobźěliś. Za konsultacije

jo był stawnje teke wótwórjony Erwin Hanuš, kótaryž jo se wótergi ako gósć na zmakanjach komisije wobźělił. Nowe zestajenje DSRK jo dejało zapśimjeś zastupjarje institucijow, ako maju ze standardneju rěcu cyniś. Na prědnem zmakanju wótnowjoneje komisije dnja 14. měrca 2009 jo pódał Manfred Starosta zespominanje źěłabnosći slědnych lět, jo wuzwignuł głowne dypki a principy jeje statkowanja. Pśi tom jo pokazał na primat komunikatiwnosći: »wóznam słowa, gramatiska forma a wugronjenje muse znate a pśipóznate byś, wše neologizmy k rozměšu« (Starosta 2009: 4). Aby se wósebna cezura statkowanja DSRK markěrowała, njejsu członki komisije wuzwólili wěcej (maminorěcnego) pśedsedarja, ale powědarja. To jo se stało 6. junija 2009, wó comž pišo Gregor Wieczorek w Nowem Casniku: »Członki komisije [...] su wumjenili nowego powědarja. To buźo Fabian Kaulfürst, wědomostny [sic!] sobuźěłaśeŕ Serbskego instituta w měśće. Jogo zastupnica buźo dr. Anja Pohončowa z Budyšyna. Nowego pśedsedarja komisija njezmějo.« (G. W. 2009)

Wótnowjona komisija jo se dała do źěła: Mjazy drugim su se pśeźěłali a wudopołnili pšawidła pisanja z wjelikim resp. małym zachopnym pismikom. Dalej jo šło wó pisanje cuzych słow a mjenjow a wó pšawopisnu integraciju jich flektěrowanych formow. Pśewjadli su se drobne korektury glědajucy na pisanje <ó> resp. <o> w jadnotliwych konkretnych słowach (pśir. *spómožny* → *spomožny* [typ: sobota]) a wěste, w tom kontekśće dotychměšt njerědowane pady su se rědowali (na pś. *woł – na wole*). Změniło jo se teke pisanje jadnotliwych słow (na pś. *srowatka* → *zrowatka*) abo mjeńšych kupkow słow (na pś. [pó]*trěbny, trěbnosć* → [pó]*trjebny, trjebnosć*; typ *lipsčański* → *lipšćański*). Wětšy part jo se z tymi póstajenjami dalej wjadła linija komisije z 1990tych lět, rozmjej pśibliżanje pisaneje rěcy wustnej realizaciji maminorěcnych powědarjow a nawězowanje na dowójnsku pisańsku tradiciju. Do togo směra zarědujo se teke najwětše pśeměnjenje, ako padnjo do drugeje faze: Dnja 15. maja 2018 jo DSRK wobzamknuła, aż dej pismik <ŕ> w relewantnych kontekstach se zasej pisaś srjejź słowa (*pjakarka* → *pjakaŕka, źurka* → *źuŕka, warmo* → *waŕmo* atd.). To rědowanje jo nabyło płaśiwosći z wuzjawjenim 28. februara 2019 w Nowem Casniku (Kaulfürst 2019) a na boce https://dolnoserbski.de/ortografija, źož su górjejce nalicone a dalšne pśeměnjenja zdokumentěrowane. Ten wósebny źěł rěcnego portala Serbskego instituta dolnoserbski.de jo se prědny raz wózjawił 2014.

DSRK změjo teke w psichodnosći źěła dosć: Dej se wótegranjaś na pšašanja, ako nastawaju pśi wšednem leksikografiskem źěle w Serbskem instituśe (na pś. pśi aktualizěrowanju Dolnoserbsko-nimskego słownika Manfreda Starosty abo pśi wutwari DNWja). Na gluku móžo se komisija pśi tom zepěraś na rěcne resurse Serbskego instituta. Wóni su wětšy part pśistupne pód https://dolnoserbski.de a dokumentěruju na jadnom boce historiski a aktualny staw pismojstwa a na drugem boce staw rěcy slědneje generacije maminorěcnych powědarjow dolnoserbšćiny. Stakim móžo se felowanje maminorěcnych powědarjow w nětnejšnej zestawje DSRK do wěsteje měry kompensěrowaś.

5 Teke tam.

Literatura

BIBLIJA 2020: Biblija. Nowośišć na zakładze Biblije z lěta 1868. Chóśebuz: Spěchowańske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi z. t.

Bźez awtora 1991: Dolnoserbska rěc trjeba malsnje rozsuźenja!, w: Nowy Casnik 43/46, b. 6.

Bźez awtora 1994: Se dawaś najwětšu procu – to dej nam byś rěc godna. Dolnoserbska rěcna komisija jo nowo wutwórjona, w: Nowy Casnik 46/27, b. 5.

Bźez awtora 1996: Dolnoserbska rěcna komisija jo se rozsuźiła: »W« a »o« pśi pisanju wostanjotej, w: Nowy Casnik 48/11, b. 1.

Bźez awtora 2007: Luise Hänsch, ein Burger Original. Gemeindearchiv Burg, w: Stog – Der Schober 2008 (2007), b. 70–71. Online: http://stog.info/stog-dateien/Stog_2008/Stog-2008-LuiseHaensch.pdf, wótwołane [25. 5. 2023].

DNW: Deutsch-niedersorbisches Wörterbuch (DNW) = Nimsko-dolnoserbski słownik. Online: https://dolnoserbski.de/dnw.

FASKA, Helmut 2007: Pismik ó w delnjoserbšćinje. Replika na nastawk Manfreda Starosty w Sš 6/1998, w: Serbska šula 60/1, b. 10–12.

G. W. [Gregor Wieczorek] 2009: Maju nowego powědarja, w: Nowy Casnik 61/23, b. 1.

GESKOJC, Anja 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje. Wěcej tolerantnosći!, w: Rozhlad 45/12, b. 435–438.

H. A. [Horst Adam] 1994: »W śichem« jo se južo wjele naźěłało. Dolnołužyska Maśica Serbska jo měła swóju »głownu« zgromaźinu, w: Nowy Casnik 46/27, b. 5.

KAULFÜRST, Fabian 2019: Dolnoserbska rěcna komisija wuzjawijo: Pismik ŕ se něnto cesćej wužywa, w: Nowy Casnik 70/9, b. 2.

KORJEŃK, B[eno] 1995: Pšawopisne a dalšne starosći. Źinsajšna rěcna situacija staja nowe pominanja, w: Nowy Casnik 47/28, b. 6.

KŚENKA, Ingolf 2014: Co jo, gaž njecujomy se hobzwarnowane?, w: Nowy Casnik 65/4, b. 6.

MARTI, Roland 2007: ó w dolnoserbšćinje = ó in Lower Sorbian = ó im Niedersorbischen. Saarbrücken (= Phonus. Forschungsbericht. Institut für Phonetik Universität des Saarlandes; 11).

NAGORA, G[erat] 2006: Ja se starosćim wo serbsku rěc, w: Nowy Casnik 58/5 b. 4.

NORBERGOWA, Madlena 1995: Rěcna politika jo pśedewšym wojowanje wo status rěcy, w: Rozhlad 45/11, b. 392–393.

PETRIK, Horst 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje. Chto zarucyjo cełoserbsku akceptancu wobzamknjenjow serbskeju rěcneju komisiijowu?, w: Rozhlad 45/10, b. 323–326 [362–365].

POHONČOWA, Anja 2000a: Moderne słowa w našej dolnoserbšćinje? Abo: Z cym se wona zaběra, ta dolnoserbska rěcna komisija?, w: Serbska pratyja 2001, b. 73–74.

POHONČOWA, Anja 2000b: Procowanja wo pśibliženje gorno- a dolnoserbskego pšawopisa po lěśe 1945, w: Lětopis 47/1, b. 3–21.

RZETELSKA-FELESZKO, Ewa 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje, w: Rozhlad 45/11, b. 394.

SIATKOWSKA, Ewa 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje, w: Rozhlad 45/11, b. 394.
STAROSTA, Manfred 1982: Niedersorbische Orthographie und Interpunktion. Regeln. 2., wobźěłany nakład. Budyšyn.
STAROSTA, Manfred 1999: Dolnoserbsko-nimski słownik = Niedersorbisch-deutsches Wörterbuch. Budyšyn.
STAROSTA, Manfred 2009: Wobnowjonej rěcnej komisiji na drogu. Zespominanje źěła Dolnoserbskeje rěcneje komisije, pśednjasone wót jeje doněntejšnego pśedsedarja Manfreda Starostu na prědnem pósejźenju »noweje« komisije, w: Nowy Casnik 61/12, b. 4–5.
VÖLKEL, Měrćin 1995a: Trjebamy Maćicu? Rozprawa předsydstwa na Hłownej zhromadźiznje Maćicy Serbskeje dnja 22. 4. 1995, w: Rozhlad 45/7–8, b. 289–292.
VÖLKEL, Měrćin 1995b: Čeja njekompetentnosć?, w: Rozhlad: 45/12, b. 439.
WORNAŔ, Edward 1995: Biblija, chineziske filozofy a pšawopis, w: Rozhlad 45/12, b. 440.
WROCŁAWSKA, Elżbieta 1995: Stejišćo k změnam w delnjoserbskej ortografiji, w: Rozhlad 45/10, b. 326 [365].
ZIENIUKOWA, Jadwiga 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje, w: Rozhlad 45/11, b. 393–394.

Sekcija ludowěda/muzejownistwo w Maćicy Serbskej po 1989/90 – dohlady a wuhlady

Předstawizny

Ludowěda běše wot założenja MS sem važne dźěłowe polo w towarstwje. Hdyž wutworichu so w 1850tych lětach specifiske fachowe sekcije, wobjednawachu so ludowědne temy a prašenja najprjedy w »starožitnej« sekciji, założenej w Lěće 1856. Specializowanje na polu ludowědy sćěhowaše w 1890tych lětach. Spěchowar tutoho wuwića běše wosebje prof. dr. Arnošt Muka, kiž bu 1874 čłon, 1904 čestny čłon a wot 1922 čestny předsyda towarstwa. Z Muku měješe MS wosobu, kotraž zasadźowaše so zaměrnje za zběranje materielneje a duchowneje ludoweje kultury a zdobom za jeje wobchowanje a wozrodźenje. 1881 předpołoži Muka po přikładźe Narodneho muzeja w Praze a na zakładźe zběrki MS koncepciju za Serbski muzej. Zjimał je swoje mysle a žadanja w dźěłowym programje w Lěće 1898 (Muka 1898). Z tutym postupowanjom běše Muka jedna z wodźacych wosobinow, kotraž tehdyše ludowědne koncepcionelne představy sylnje wobwliwowaše a je do dźěła MS zawjedźe. Jeho programatiske ideje wo nadawkach ludowědneho slědźenja w towarstwje so we wotpowědnym natwarje ludowědneje sekcije, nětko pod hesłom »narodopis«, wotbłyšćowachu. Najwažniši publikaciski organ za ludowědne temy běše Časopis Maćicy Serbskeje. Wobsah jednotliwych zešiwkow pokazuje, zo běchu ludowědne temy sylnje zastupjene. Jewja so wosebje zběrki – na přikład drastow, spěwow, bajkow, prajidmow a rejow – zdźěła też z wopisowanjemi. Ale też twarska kultura a nałožki so zapřijachu.

Z tym bě ludowěda w MS hač do zakaza towarstwa w Lěće 1937 prezentna. W srjedźišću steješe při tym stajnje zběranje a wuchowanje kulturneho namrěwstwa. MS běše nimo toho važna institucija za dalewuwiće ludowědy jako předmjeta slědźenja a z tym njeparujomneho wobstatka sorabistiki. Po Druhej swětowej wójnje dźěłaše MS znowa samostatnje hač do lěta 1949, nětko pak přewažnje na polu stawiznow a rěčespyta. Wona podrjadowa so w samsnym Lěće jako wědomostny wotrjad Domowinje. Ludowěda pak namaka w Instituće za serbski ludospyt – założenym w Lěće 1951 – nowu třěchu.[1]

Wozrodźenje sekcije ludowěda/muzejownistwo po 1989/90

W Lěće 1991 so MS wožiwi. Něhdyši a nowi sobudźěłaćerjo w Lěće 1992 znowa założeneho Serbskeho instituta jako naslědnika Instituta za serbski ludospyt běchu na wožiwjenju sobu wobdźěleni, mjez nimi wědomostnicy wotrjada Empiriske kulturne slědźenje/ludowěda. K aktiwnym akteram słušachu dr. Ludwig Ela, dr. Měrćin Völkel a dr. Franc Šěn, přidružichu so dr. Sigmund Musiat, dr. Měrćin Wałda a dr. Błažij Nawka (wuměnkar)[2] (hlej też Ela 2022). Ze stron Serbskeho muzeja, kiž so 1989 zesamostatni, so tohorunja sobudźěłaćerce wobdźělištej: direktorka muzeja Hanka Fascyna a sobudźěłaćerka Andrea Čornakec. Za MS sćěhowaše po

wožiwjenju faza pytanja za nowym sebjezrozumjenjom, wšako wutworichu so nowe serbske institucije, rozestajenje z prašenjemi ideologije bu třebne a medije so znowa rjadowachu. Tute nowe struktury žadachu sej pytanje za swójskim wobličom a swójskimi nadawkami za přichod.[3]

Z wožiwjenjom MS w formje zapisaneho towarstwa běchu też Maćične sekcije zaso předwidźane.[4] Za čas NDR natwarjene institucionelne struktury dyrbjachu so po 1989/90 noweje legitimacije dla reflektować a znowa profilować, zo bychu aktualnym towaršnostnym potrjebam a wočakowanjam wotpowědowali. To njewuskutkowa so jenož na institucionelne struktury, ale też na wuběr temow a dźěłowe wašnje. Rozsud wutworjenja sekcije ludowěda/muzejownistwo padny skónčnje 20. junija 1991 w rumnosćach tehdyšeho Instituta za serbski ludospyt.[5] Rěčnica běše Andrea Čornakec, kotraž běše sobuwožiwjerka MS a tohorunja pismawjedźerka předsydstwa. Za februar 1992 předleži prěni přehlad członstwa za sekciju, kotryž pokaza, zo běchu członki a członojo přeważnje ze Serbskeho muzeja a Serbskeho instituta.[6] Ale też wosoby z dalšich institucijow běchu zastupjene, na přikład z hišće eksistowaceho Domu za serbsku ludowu kulturu. Na hłownej zhromadźiznje MS dnja 25. apryla 1992 rozprawješe Andrea Čornakec prěni raz wo dźěle sekcije: Sekcija ludowěda/muzejownistwo »chce podpěrać dźěło Serbskeho muzeja, Doma za serbsku ludowu kulturu a ludowědneho wotrjada w Serbskim instituće. [...] Zhromadne dźěło trjeba hišće inspiracije, byrnjež je hižo na 1. posedźenju, dnja 28. junija 91, tójšto namjetow přišło. Tuchwilu pak njeje hišće zhromadne zaměrne slědźerske dźěło cyłeho wotrjada spóznać.«[7] Hłowny wotmysł sekcije bě so při założenju takle sformulował: »Třebne je dokumentowanje serbskeje materielneje a duchowneje kultury a natwar kontaktoweje syće na wsach po cyłych Serbach, zo bychu so zdobyli ludźo (a snano też dobri członojo Maćicy Serbskeje), kotřiž hromadźa swědki serbskeje zańdźenosće, zo so njebychu serbskemu ludej na přeco zhubiłe. Zaměrne empiriske slědźenje móhło dźěło serbskich institucijow rozsudnje spěchować.«[8] Na prěnim zeńdźenju bě so też zwěsćiło, zo je přehlad třěbny, wo čim je so w zašłosći w Serbach hižo slědźiło, tak zo so dźěło njeby dwojiło (Čornakec 1991). Też přehlad archiwow – wosebje fotowych – so žadaše (też tam). Tutomu narokej so njeje wotpowědowało, štož so z »hoberskim dźěłom po swjatoku« wopodstatni (też

1 K stawiznam MS hlej Völkel (1997).

2 Tole wuchadźa z protokolow zeńdźenjow předsydstwa, hlej Towarstwowy archiw MS, MS 01, Maćica Serbska Maśica. Kniha protokolow (1990–1994).

3 Towarstwowy archiw MS, MS 03, Maćica Serbska z. t., Protokole hłownych zhromadźiznow a posedźenjow předsydstwa z lěta 1990 a d. (Nowinske wurězki): Jan Malink, Prěnje mysle wo programje za dźěławosć Maćicy Serbskeje (za posedźenje nachwilneho předsydstwa MS 23. 1. 1991); też tam: Protokol posedźenja předsydstwa MS 23. 1. 1991.

4 Towarstwowy archiw MS, MS 02, Założenski čas/wožiwjenski čas 1990, protokole, wustawki, listowanje, hamtske přizjewjenje: Satzung des sorbischen wissenschaftlichen Vereins Maćica Serbska z. t./Maćica Serbska e. V., Budyšin 1990, str. 3.

5 Towarstwowy archiw MS, MS 01, Maćica Serbska Maśica, Kniha protokolow (1990–1994): Protokol posedźenja předsydstwa MS 20. 6. 1991.

6 Towarstwowy archiw MS, MS 03, Maćica Serbska z. t., Protokole hłownych zhromadźiznow a posedźenjow předsydstwa z lěta 1990 a d. (nowinske wurězki): Přehlad członstwa Maćicy Serbskeje, staw 3. 2. 1992.

7 Też tam: Rozprawa wotrjada ludowěda/muzejownistwo, 25. 4. 1992.

8 Też tam.

tam). Bytostne prašenja k wužadanjam a problemam serbskeje kultury, wosebje serbskeje folklory, serbskich suweněrow, serbskeje kultury we wičnym hospodarstwje pod nawalom medijow diskutowachu so na třećim zetkanju sekcije. Zakład za to bě přednošk čłona Měrćina Wałdy, kiž bě wo nałožkach přednošował a w januarje samsneho lěta k tomu swoje doktorske dźěło zakitował. Paralelnje so koleginy a kolegojo sekcije tohorunja z prašenjom za tym typiskim w serbskej kulturje rozestajachu. Za přichodne zetkanje sekcije so tuž namjetowaše, předstajić problemy Serbskeho muzeja a Domu za serbske ludowe wumělstwo, zo by so móhło »dźěło sekcije zaměrnišo na podpěru wobeju wusměrić«[9].

Nowy wuzwoleny předsyda Sigmund Musiat rozprawješe na hłownej zhromadźiznje 17. apryla 1993 wo dźěle sekcije. Za lěće 1992/93 naliči koncepciju za natwar Serbskeho muzeja a dalšich temowych wustajeńcow ze zawodom Hanki Fascyneje, rozestajenje ze zašłosću, přitomnosću a přichodom Domu za serbsku ludowu kulturu ze zawodom Marka Kowarja, dohlad wotrjadnicy Elki Černokoževeje do empiriskeho kulturneho slědźenja w Serbskim instituće a namjet Ericha Krawca, seniora serbskich ludowědnikow a docenta, za wuznamjenjenje z Mytom Domowiny.[10]

Sekcija ludowěda/muzejownistwo je so po wožiwjenju na cyłym rjedźe zarjadowanjow wobdźěliła. Ličba čłonkow a čłonow sekcije wosta w běhu lět stabilna mjez 15 a 18, hačrunjež wobdźělenje na posedźenjach woteběraše. Sekcija přewjedźe přednoški a ekskursije. Hustohdy organizowaše pak tež w kooperaciji z druhimi sekcijemi MS a dalšimi serbskimi institucijemi sympozije, konferency a wustajeńcy. Po zarjadowanjach wuńdźechu prawidłownje publikacije z wuslědkami. Jedyn z přikładow je sympozij w kooperaciji sekcije ze Serbskim institutom »Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami« w juniju 2000. Wosebity zešiwk Rozhlada z referatami sympozija wěnowaše so hišće w samsnym lěće grafikarjej, spisowaćelej a publicistej Měrćinej Nowakej-Njechorńskemu (Čornakec 2000). W kooperaciji ze Serbskim institutom a Domowinu wuńdźe k 100. róčnicy Domowiny zběrnik konferency 2012 (Pjech/Kellerowa 2014).

Wobdźělenje sekcije na přihotach a přewjedźenju sympozijow, konferencow a wustajeńcow mjez 1993 a 2011

datum	zarjadowanje	kooperacija
1993	Ludvík Kuba, mjezynarodny kolokwij	sekcija literatura/wumělstwo/film, Serbski muzej
28. 11. 1998	sympozij składnostnje 50. posmjertnin Bjarnata Krawca	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow
16. 6. 2000	Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami. Grafikar, spisowaćel, publicist a kulturny politikar M. Nowak-Njechorński, sympozij	sekcija literatura/wumělstwo, Serbski institut

25.–27. 4. 2003	Ludvík Kuba: folklorist, spisowaćel a moler, mjezynarodna konferenca	sekcija literatura/wumělstwo
26. 9. 2004	100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu, sympozij z wotkryćom wopomnjenskeje tafle za Arnošta Muku	
31. 10.–1. 11. 2008	kolokwij k 100. posmjertnym narodninam Pawoła Neda	sekciji literatura/wumělstwo a stawizny, Serbski institut, Domowina
28./29. 9. 2012	100 lět Domowina (1912–2012), konferenca	Serbski institut Domowina
23./24. 9. 2011	Jan Kilian. Farar – basnik – emigrant, konferenca a pućowanska wustajeńca	Serbski institut

Wosebitosć za sekciju běše zhromadnje ze Serbskim muzejom a Serbskim institutom nadźěłana pućowanska wustajeńca, kotraž nasta paralelnje k mjezynarodnej konferency wo Janu Kilianu. W rozprawje sekcije za lěće 2011/12 je dokumentowane, zo nasta hižo nazymu 2010 w sekciji ideja, swójski přinošk poskićić. Z ideelnej a financielnej podpěru MS a Załožby za serbski lud nastachu tuž štyri banery, na kotrychž so biografija Kiliana kaž tež najwažniše městna a pola jeho skutkowanja předstajeja. Wotpowědne fachowe teksty bě Trudla Malinkowa nadźěłała. Nimo wobsahowych aspektow běštej widźomnosć na mnohich wšelakich městnach kaž tež trojoreěčnosć (serbsce/němsce/jendźelsce) ważnej. Wjaceréčnosć wotpowědowaše narokej – hladajo na wosebitu temu – tež jendźelskoréčnych zajimcow dosćahnyć. Po prezentaciji w Serbskim muzeju w Budyšinje na konferency pućowaše wustajeńca po 15 stacijach a bě widźeć mjez druhim we Wukrančicach, Depsku, Klětnom, Bukecach, Wotrowje, Ćisku, Radworju, Slepom, Drježdźanach a Zhorjelcu: »Wšo dohromady je tak wustajeńca po trochowanju něhdźe 14 000 ludźi docpěła. Poslednje městno namaka wustajeńca we Wukrančicach. Smy sej nětko přemyslili, přepodaće pućowanskeje wustajeńcy do rukow Wukrančanskeje wosady swjatočnje wobrubić. A dokelž ma lětsa zběrnik konferency wo Kilianu wuńć, planujemy – hromadźe ze stawizniskej sekciju – přepodaće wustajeńcy z předstajenjom knihi zwjazać a z tym jedyn dostojny a swjatočny kónc jubilejnych aktiwitow wokoło Kiliana zmóžnić.« (Kellerowa 2013/14)

9 Tež tam.

10 Tež tam: Rozprawa wo dźěławosći sekcije ludowěda/muzejownistwo MS, 17. 4. 1993.

Dźěłowy kruh Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća

Serbska institucionelna syć běše so hač do kónca 1990tych lět stabilizowała a temowe wobłuki sekcije běchu so mjeztym etablěrowali.[11] Sekcija přiwobroći so tuž druhim, po měnjenju jeje akterow palacym prašenjam. W měrcu 1997 wotmě so na iniciatiwu MS zhromadnje z Domowinu w Choćebuskim Serbskim muzeju dźěłarnička pod titulom »Muzealne zarjadnišća we Łužicy. Narok a realita. Zhromadne dźěło a/abo wotmjezowanje?«. Jako rezultat załoži so Dźěłowy kruh Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća (dale Dźk). Zaměr Dźk bě, »akceptancu a zjawnu skutkownosć łužiskich muzejow a muzealnych zarjadnišćow přez koordinowanje nadawkow, přez zhromadne dźěło a pomoc kaž tež přez prawidłownu wuměnu nazhonjenjow zwyšić.«[12] Najprjedy chcychu so wobdźělnicy Dźk kwartalnje zetkać. W slědowacym času pak zeńdźechu so zwjetša jónu abo dwójce wob lěto. Zo bychu so lěpje zeznali, zetkachu so członki a člonojo na wšelakich městnosćach po cyłej serbskej Hornjej a Delnjej Łužicy, w muzejach, muzealnych zarjadnišćach a domizniskich stwach.

Wopyty w muzejach, muzealnych zarjadnišćach a domizniskich stwach 1997–2019

lěto	**muzeje, muzealne zarjadnišća a domizniske stwy**
1997	Serbski muzej, Choćebuz
1998	Domizniski muzej, Grodk; Domizniski muzej, Dešno
1999	Domizniska stwa, Brětnja; Dom Zejlerja/Smolerja, Łaz
2000	Dom Měrćina Nowaka-Njechorńskeho, Njechorń; Serbska burska stwa, Móst
2001	Stary młyn, Prožym; Frenclowy dom, Čorny Chołmc
2002	Měšćanski muzej, Budyšin
2003	Domowinski dom, Wojerecy
2004	Serbski muzej, Budyšin; Muzej zapadneje Łužicy, Kamjenc
2005	Cyrkwinski informaciski a zetkawanski centrum, Rogow; Serbski burski muzej a Patokec bróžnja, Hory
2006	Wjesny muzej, Ćisow; Njepilic dwór, Rowno
2007	Domizniski muzej, Dešno
2008	Serbski muzej, Choćebuz; Ćišćanski dwór, Ćisk
2009	Serbsko-němski domizniski muzej, Janšojce; Muzej Budyšin
2010	Dom Měrćina Nowaka-Njechorńskeho, Njechorń; Stary młyn, Prožym
2012	Krabatowy młyn, Čorny Chołmc
2013	Serbska burska stwa, Móst
2014	Wjesny muzej, Zakrjow
2015	Rjemjeslniski a přemysłowy muzej, Zagor
2016	Serbska tkajerska stwa, Drjowk
2017	Serbski muzej Budyšin; Klóšter Marijina hwězda, Pančicy-Kukow
2018	Muzej Budyšin; Wurlawy, Lubnjow; Muzej pod hołym njebjom na Lědach
2019	Park błudźenkow, Wochozy

Spočatnje dźěše předewšěm wo praktisku wuměnu informacijow: Kak móhli zarjadnišća na přikład naprawy kaž ABM za sebje wužiwać a zwoprawdźić? Hdźe su móžnosće spěchowanja a srědki? Hdźe namakaja so materialije za wustajeńcy? Nimo narunanja jězbnych wudawkow wustajachu so w prěnich lětach tež formulary, kotrež zetkanja jako dalekubłanje deklarowachu. W běhu časa wutwori so jadro, wobstejace z něhdźe 20 do 30 wosobow, kotrež so prawidłownje zetkawachu. W oktobrje 2008 zetka so Dźk na přikład na Ćišćanskim dworje. Dr. Susanne Hozyna referowaše pod titulom „Krabat abo wutworjenje dožiwjenskeho swěta«. W juliju 2009 wopytachu serbsko-němski domizniski muzej w Janšojcach. W juliju 2012 přednošowaše w Krabatowym młynje w Čornym Chołmcu dr. Marija Měrćinowa wo serbskich motiwach we wabjenju. Też Serbske Nowiny su wo tym rozprawjeli, dokelž wobdźěleše so redaktor Manfred Laduš jako čłon sekcije na tutych zetkanjach (ML 2012). W juliju 2013 zetkachu so w serbskej burskej stwě w Mósće. Tute zetkanje zwobrazni we wosebitej měrje potencial kulturnopraktiskeho a kulturnopolitiskeho wuznama Dźk. Po fachowym přednošku dr. Anje Pohončoweje wodźeše wjednica po domizniskim muzeju a skedźbni při tym na hrožace zawrjenje domu. Člonki a člonojo Dźk na to wobzamknychu, komunalnym zarjadnišćam protestny list pósłać. Też serbske medije wo tym rozprawjachu (ML 2013a, b, Neumannojc 2013, Handrekojc 2013). Skutkowanje Dźk je k widźomnosći a publikowanju problematiki přinošowało a aktiwnje spytało, zawrjenju zadźěwać, štož pak so njeje docpěło.

Wobsahowe wusměrjenje sekcije měnješe so pod wšelakim předsydstwom.[13] Po tym, zo njemóžeše dotalny referent za kulturu pola Domowiny zarjadowanja hižo sobu organizować, steješe dalewjedźenje Dźk 2003 před cezuru. Dźk běše so mjeztym jako forum mjezsobneje wuměny nazhonjenjow a wědy kaž też jako organizator dalekubłanjow etablěrował. Wot lěta 2004 wuchadźachu přeprošenja jenož hišće wot sekcije a Serbskeho muzeja w Budyšinje. Temowy spektrum přednoškow so rozšěri. Nimo muzejopraktiskich temow poskićachu so dale fachowe přednoški. Rozmyslowaše so wo tym, hdźe móhł so Dźk ewentuelnje institucionelnje přirjadować. Přirjadowanje k Serbskemu muzeju w Budyšinje so njeje poradźiło. Tuž wosta Dźk dale pola MS. Wot lěta 2008 rozpósłachu so přeprošenja jenož hišće wot sekcije, byrnjež so dale ze Serbskim muzejom hromadźe dźěłało.

W internym naprašowanju mjez člonami Dźk 2007 sćahny so mjezybilanca. Prašane bu mjez druhim za tym, hač měła so zestawa Dźk wobchować, hač měli so zetkanja dale na měnjacych městnach a zarjadnišćach wotměwać, kotre temy měli so w přichodźe wobjednawać a kotre wočakowanja so ze zetkanjemi zwjazuja. Wuhódnoćenje wotedatych naprašnikow pokaza, zo bu dźěławosć Dźk we hłownym jako dobra hódnoćena a zo měł so Dźk w swojej zestawje wobchować. Potencial Dźk pokaza so potajkim wosebje w fachowej wědźe wobdźělenych.

11 Jeničce Dom za serbsku ludowu kulturu je so 1994 rozpušćił (Keller/Jacobs 2023).

12 Towarstwowy archiw MS, MS 30, Dźěłowy kruh »Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća« 1996–2008: Přeprošenje na zetkanje 29. 4. 1998 w Grodku.

13 Předsydki a předsydźa sekcije ludowěda / muzejownistwo: 1991–1992 Andrea Čornakec (rěčnica), 1992–1994 Sigmund Musiat, 1995–2003 Měrćin Wałda, 2004–2014 Ines Kellerowa, 2015–2021 Andrea Pawlikowa, wot lěta 2021 Ines Kellerowa.

wobraz 40 *Zetkanje Dźěłoweho kruha Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća w Serbsko-němskim domizniskim muzeju w Janšojcach, 13. julija 2009, foto sekcija ludowěda/muzejownistwo*

Wobsahowje přejachu sej člonojo tematizowanje zběranskich ćežišćow wotpowědnych zarjadnišćow, możnosće prezentacije, możnosće archiwowanja, wuměnu nazhonjenjow, poskitk wědomostnych přednoškow, ale tež wjace zhromadneho dźěła a wabjenja (Keller 2008). Dźěl nastorkow z naprašowanja so realizowaše, na př. wuměna nazhonjenjow a prawidłowny poskitk fachowych přednoškow. Porno tomu so dalše namjety, na přikład zhromadne wabjenje a kwalifikaciske poskitki, wobmjezowanych możnosćow čestnohamtskeho skutkowanja dla njezwoprawdźichu.

Spočatk 2000tych lět nasta ideja, material wo aktualnych nałožkach w swójbnym wobłuku w serbskej kónčinje zběrać: »Ideja za tutón projekt nasta w sekciji ludowěda/muzejownistwo MS, jako dyrbjachmy zwěsćić, zo njeje aktualneje publikacije wo swójbnych nałožkach a tradicijach. [...] Smy so w ludowědnej sekciji prašeli, w kotrym wobłuku móhło so tajke naprašowanje přewjesć. Najkmańši zdaše so nam dźěłowy kruh ›Łužiske muzeje a domizniske stwy‹ a to slědowacych přičin dla: Myslimy, zo storčimy tu na zhromadny zajim. Nimo toho so w jednotliwych kónčinach nanajlěpje wuznaješe.« (Keller 2002) Dźakowano mnohim přidźěłam z rjadow Dźk eksistuje mjeztym nazorna materialowa baza, kotraž wobsahuje informacije hač do lěta 2004. Material předleži hišće njepřeslědźeny předewšěm jako zběrka a zapis wobstatka w Budyskim Serbskim instituće.

Hač do dźensnišeho njeje Dźk institucionalizowany zwjazk. Retrospektiwnje ma tole za jeho skutkownosć lěpšiny a njelěpšiny. K lěpšinam słuša splećenje, wuměna a mjezsobne informowanje. Njelěpšina pak je, zo so na tute aspekty wobmjezuje. Njedawa žane financielne spěchowanje, lědma zhromadne projekty, žane hłownohamtske koordinaciske městno. Hinak wupada to pola tohorunja w serbskim sydlenskim rumje zaměstnjeneho dźěłoweho kruha

wobraz 41 *Zetkanje Dźěłoweho kruha Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća w Serbsko-němskim domizniskim muzeju w Janšojcach, 13. julija 2009, foto sekcija ludowěda/muzejownistwo*

»Łužiska muzejowa krajina«, kiž nasta 2006 z pomocu regionalneho budgeta »Region w akciji« wokrjesa Sprjewja-Nysa. K njemu słušeja koordinaciske městno a něhdźe 45 zarjadnišćow, z kotrychž ma něhdźe 40 we wokrjesu Sprjewja-Nysa swoje městno. Zarjad je Domizniskemu muzejej w Dešnje přirjadowany. Koordinaciske městno financuje so přez wokrjes Sprjewja-Nysa. Tučasna struktura nadawkow wobsteji w formach dalekubłanja, zhromadneho wabjenja a zhromadnych akciskich dnjow. Jedyn tajki zhromadny akciski dźeń je »Łužiska nóc muzejow«. Ze značku »Łužiski kraj muzejow« ma so zjawnostne dźěło intensiwować, k čemuž słušatej profesionelny wobraz a prezentacija na zhromadnym internetowym portalu.[14] Porno Dźk při MS pokazuja so markantne rozdźěle. W Delnjej Łužicy je so poradźiło přez přiwjazanje k wokrjesej Sprjewja-Nysa muzealne zarjadnišća mjez sobu zwjazać, za zjawnosć nazornje prezentować a ze zhromadnymi projektami wustupować. Bjez financneho spěchowanja a hłownohamtskeje koordinacije to móžno njeje. Je to fundamentalny rozdźěl k Dźk při MS, kotremuž so institucionelne přiwjazanje poradźiło njeje, a kotryž tuž dale jeničce čestnohamtsce ageruje.

Wuhlady a wužadanja

Sekcija je spočatny zaměr, zwjazać ludowědnje a muzealnje skutkowace kulturnopraktiske a wědomostne zarjadnišća, docpěła. Skonstituowanje, etablěrowanje a wuspěšna dołhodobna dźěławosć Dźk wo tym swědča. Rěčnicy, předsydźa a předsydki kaž tež předsydstwo sekcije běchu wot časa přewróta sobudźěłaćerjo a sobudźěłaćerki serbskich institucijow, a to wose-

14 Přir. webstronu zwjazka: www.lausitzer-museenland.de [27. 2. 2023].

bje ze Serbskeho muzeja w Budyšinje a Serbskeho instituta. Wot lěta 2004 leži předsydstwo w rukach žonow. Wobsadźenje měnješe mjez muzejom a institutom tam a sem. Tež wjetšina wobdźělenych Dźk su žony. Muzealne dźěło je hustohdy žónske: powšitkownowužitne, čestnohamtske, špatnje abo samo njepłaćene. Jednotliwe akterki a jednotliwi akterojo sekcije su swoju čestnohamtsku dźěławosć we wosebitej měrje z pomocu kompetencow swojeho profesionelneho dźěła sobu sformowali. Wotpohlad dźěławosće sekcije běše při tym přeco wusměrjeny na kooperacije, wosebje z druhimi sekcijemi MS a ze serbskimi institucijemi kaž muzejemi, Domowinu a Serbskim institutom. Hranicy dźěławosće pokazuja so tam, hdźež so čestnohamtski angažement překroči, dokelž so njeparujomne profesionelne, financielne a personelne zrealizowanje poćežuje abo samo haći. Dźk je dobry přikład za to, kak ćežko je kontinuowace zhromadne dźěło bjez wotpowědneje strukturelneje bazy. Ani zhromadne profesionelne zjawne wustupowanje z wotpowědnym wabjenjom hač do dźensnišeho móžne njeje. Naposledk je pandemija dźěło haćiła a poćežowała.

Tučasnje wobsteji sekcija z tŕoch aktiwnych wosobow. Prašenja, kotrež sekcija hižo dlěje rozjimuje, su: Koho móžemy za sobudźěło narěčeć a što za to poskićeć? Što MS a sekciju ludowěda / muzejownistwo porno druhim serbskim institucijam wučini? Kajke temy, předewzaća a formaty dorost wabja? Kajke resursy su za to trěbne a eksistuja tute? Kulturne praktikarki a kulturni praktikarjo w sekciji so derje znaja a so mjez sobu wuměnjeja. Sylnosć a zdobom potencial sekcije leži tohodla dale a bóle w kooperacijach z druhimi towarstwami a institucijemi – a to nic jenož ze serbskimi. Dobry přikład za to je zetkanje młodeho akademiskeho a sorabistiskeho dorosta při Serbskim instituće.[15] Na nim wuměnjeja so wot lěta 2017 kóžde druhe lěto wo slědźerskich sorabistiskich temach. Za MS, kotraž spožči tohorunja dwulětnje Myto Arnošta Muki za wurjadne studentske slědźerske dźěła, su so ze stron instituta hižo namjety z tuteje syće zapodali.[16] Sylniše zhromadne dźěło na polu dorosta by MS tyło a zdobom nowe trěbne ideje do sekcije ludowěda / muzejownistwo njesło.

Literatura

ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, str. 6–10.

ČORNAKEC, Jěwa-Marja 1991: Maćica Serbska, w: Rozhlad 41/9, str. 240.

ČORNAKEC, Jěwa-Marja (red.) 2000: Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami. Přinoški konferency Serbskeho Instituta a Maćicy Serbskeje. Wosebity zešiwk Rozhlada. Budyšin.

HANDREKOJC, Hanelora 2013: Źełowy krejz łužyskich muzejow jo wobradował w Mósće, w: rbb – Serbski program, 28. 7. 2013.

KELLER, Ines 2002: Familiäre Bräuche und Traditionen in der zweisprachigen Lausitz. Aktuelle Entwicklungen. Einführung, njewozjewjeny manuskript.

KELLER, Ines 2008: Arbeitskreis Lausitzer Museen und museale Einrichtungen – Auswertung Fragebogen 10 Jahre Arbeitskreis, njewozjewjeny manuskript.

KELLEROWA, Ines 2013/14: Rozprawa wo dźěławosći sekcije ludowěda/muzejownistwo MS 2013/14. Online: www.domowina.de/hsb/mitgliedschaft/mitgliedsvereine/macica-serbska/sektionen-kommissionen/sektion-volkskunde-museum/berichte/2013/2014 [28. 2. 2023].
KELLER, Ines / JACOBS, Fabian 2023: The House for Sorbian Folk Art: Institutional Change in Sorbian Folk Art after 1989/90, w: HACHMEISTER, Maren / HOCH, Beatá / JACOBS, Theresa / WURZBACHER, Oliver (wud.), Multiple Transformations. Lived Experiences and Post-Socialist Cultures of Work (= Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, Special Issue; 31/1), str. 109–126.
ML [Manfred Laduš] 2012: Krabatowy statok dale wutwarja, w: Serbske Nowiny 22 (24. 7. 2012) 142, str. 1.
ML [Manfred Laduš] 2013a: Přećiwo zawrjenju muzeja. Sekcija ludowědy Maćicy zludana, w: Serbske Nowiny 23 (25. 7. 2013) 142, str. 1.
ML [Manfred Laduš] 2013b: Tři muzeje we wsy zachować. Sekcija Maćicy Serbskeje w delnjołužiskim Mosće wuradźowała, w: Serbske Nowiny 23 (26. 7. 2013) 142, str. 3.
MUKA, Ernst 1898: Program narodopisneho wotrjada Maćicy Serbskeje, w: Łužica 17/10, str. 108–109.
NEUMANNOJC, Ines 2013: Mósćanski muzej dej se zacyniś. Maśica Serbska jo se informěrowała a protestěrujo, w: Nowy Casnik 65/31, str. 6.
PJECH, Edmund / KELLEROWA, Ines (wud.) 2014: 100 lět Domowina (1912–2012). Konferenca Serbskeho instituta w kooperaciji z Maćicu Serbskej a Domowinu 28.–29. 9. 2012. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 19).
VÖLKEL, Měrćin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).

15 Přir. webstronu Serbskeho instituta: www.serbski-institut.de/forschung/netzwerken/sorabistische-nachwuchsforschertreffen [27. 2. 2023].

16 Přir. webstronu MS: www.domowina.de/mitgliedschaft/mitgliedsvereine/macica-serbska/preis-ausschreibungen/der-arnost-muka-preis [27. 2. 2023].

Sekcija hudźba w Maćicy Serbskej – přehlad dźěławosće

Hižo wot założenja MS na dnju sławneje zhromadźizny 18. apryla1845 na Winicy w Sprjewinym dole pod Budyšinom napřećo Kopernikej běše jedyn z jeje najwažnišich nadawkow, organizować spěwanske koncerty jako narodne swjedźenje, ćim bóle po wuspěšnym 1. serbskim spěwanskim swjedźenju na Budyskej třělerni 17. oktobra 1845. Najebać stajnje znowa přez Maćicarjow přihotowanych wulkich spěwanskich swjedźenjow dóńdźe w MS poměrnje pozdźe, hakle 1895 resp. 1897, k założenju wosebiteho hudźbneho wotrjada (bjez awtora 1896 a 1897).

Nětčiša sekcija hudźba MS założi so jako poslednja po politiskim přewróće 1989/90 w lěće 2000, a to w naslědnistwje něhdyšeho hudźbneho wotrjada. Zaměr sekcije je, so rozestajeć ze serbskej hudźbu, wosebje z jeje herbstwom. Jako tajka je po mojim měnjenju hižo dołhi čas jeničke serbske zjednoćenstwo resp. institucija, kotraž wjedźe zaměrnje tutón wědomostny a popularnowědomostny diskurs.

Přiwšěm ma tajke pózdnje wožiwjenje hudźbneho wotrjada wězo swoju přičinu a předstawizny. Jako poslednje wuzwolene předsydstwo Koła serbskich hudźbnikow (Marka Cyžowa, Juro Mětšk, Měrko Šołta) běchmy sej jako hłowny dypk skutkowanja systematisku zaběru z tworjenjom Korle Awgusta Kocora předewzali – takrjec wróćo ke korjenjam. Wuslědk bě přihot Kocoroweho sympozija. Tutón nadawk přewza jako naslědnik wumělskich kołow 15. decembra 1990 nowowutworjeny Zwjazk serbskich wumělcow (hlej Šołta 1995). W januarje 1993 bu wuzwolene nowe předsydstwo pod dr. Pawołom Völkelom[1], kotremuž hižo njepřisłušach (Kr. 1993). Sympozij pak dale přihotowach. Jako so termin bliže še, přiběrachu ćeže. Wočiwidnje njebě nowe předsydstwo zwólniwe, so sylnišo za njón angažować. Tuž dojednach so ze zamołwitej w Założbje za serbski lud. Wuradźowachmoj, nastajichmoj plan wudawkow a sympozij wotmě so 9. a 10. junija 1995.[2]

Sam wěnowach so dale a bóle wudawanju a nakładowanju twórbow serbskeho hudźbneho herbstwa – hłownje Korle Awgusta Kocora, Jurja Pilka a Bjarnata Krawca. Wšako njemóžeš so zaběrać bjez porjadnych notowych wudaćow ani zaměrnje ani wědomostnje z jich kompozitoriskim dźěłom. Přistup k tutym notam bě dźě hač do połojcy 90tych lět 20. lětstotka jenož móžny w Serbskim instituće, hdźež chowa so wjetšina wšěch tutych rukopisow w Serbskim kulturnym archiwje. Hakle na zakładźe wudawaćelskeho spřistupnjenja bě móžno, na sympoziju předstajić šěršej zjawnosći rjad čisłow, kotrež bě Kocor sam zorchestrował.[3] Tež kónčna wersija Kocoroweho »Serbskeho kwasa« zaklinča drje tak prěni króć po 1851 znowa. Móžach Założbu za serbski lud přeswědčić, zo so twórba dalši raz orchestruje, za čož namjetowach Huberta Krossa.[4] Prapremjera 10. meje 1997 w Chrósćicach bě tak wuspěšna, zo so Założba za nahrawanje rozsudźi a mi organizaciju cyłeje produkcije přepoda.

Přichodny wjeršk spřistupnjenja běše wot Achima Brankačka iniciěrowane a forsěrowane prěnje předstajenje Bjarnata Krawcoweho oratorija »Wójna a měr« w nazymje 1995

(Meškankowa 1996), kotryž přihotowach hišće jako dramaturg Serbskeho ludoweho ansambla. Sćěhowaše woswjećenje 50tych posmjertnin Krawca. Namjetowach za planowany koncert tři wot njeho samoho orchestrowane dźěle jeho »Missy solemnis« kaž tež cyklus sinfoniskich basni »Ze serbskeje zemje«. Tutón měješe so po prěnim předstajenju we Łužicy w lěće 1932 přez Krawca w Budyskej »Krónje« dalši raz w cyłku, potajkim kaž wot komponista wotpohladane jako cyklus, předstajić.[5] Dźěle »Missy« so drje dosć porjadnje radźichu (Meškankowa 1999: 36). Cyklus pak zahra orchester Serbskeho ludoweho ansambla tak hubjenje, zo režija planowane nahrawanje přetorhny. Skónčnje dožiwi cyła »Missa solemnis« Bjarnata Krawca we wotpohladanej formje a cappella swoju prapremjeru z jednym z najlěpšich europskich ćělesow, Praskim filharmoniskim chórom, pod dirigatom Friedemanna Böhmy.

W prěnjej dobje po politiskim přewróće 1989/90 prezentowachu so potajkim wuslědki w formje koncerta. Tute dźesać lět tworjachu móhłrjec zjawny hudźbno-stawizniski ekskurs přez spřistupnjenje a znowapředstajenje, zdźěla samo prapremjery zanjechanych, zabytych abo sylnje změnjenych twórbow Kocora, Pilka a Krawca.

Dokelž pak mizera dale wobsteješe a nichtó so zamołwity nječuješe za zaměrne spřistupnjenje hudźbneho herbstwa resp. za refleksiju wo wobchadźenju z nim w předchadźacych nimale 50 lětach, namjetowach předsydstwu MS znowainstalowanje hudźbneho wotrjada, nětko jako sekcije MS.[6] Tuta dozałoži so potajkim wot meje hač do julija 2000. W protokolu posedźenja Maćičneho předsydstwa 24. meje 2000 steji pod štwórtym dypkom: »Wutworjenje Hudźbneho wotrjada: Měrko Šołta rozłoži hišće raz zaměry [...]. Za wutworjenje sekcije su po wustawkach štyrjo sobustawojo trěbni. M. Šołta chce so wo zestawu prócować.«[7] Na přichodnym posedźenju Maćičneho předsydstwa so zwěsći: »Nowa sekcija ma štyri sobustawy, so schwali po wustawkach jako sekcija MS.« (protokol z dnja 10. julija 2000) Nadawki a temy hudźbneho wotrjada so protokolej posedźenja Maćičneho předsydstwa připołožichu (hlej přiłohu 1).

Jako prěnje diskutowachmy w juliju 2000 nadawki a temy hudźbneho wotrjada:

1. stworić městnosć za rozmołwu a rozestajenje ze serbskej hudźbu,
2. iniciěrowanje a předstajenje slědźenjow na polu serbskich hudźbnych stawiznow, ludohudźbneje kultury, wotkryć hudźbne twórby etc.,
3. serbska hudźba we wuwučowanju (šula),
4. skedźbnjenje na róčnicy a hudźbnikow (sympozije).[8]

1 Wot 1993 do 1995 bě dr. Pawoł Völkel předsyda Zwjazka serbskich wumělcow.
2 Přednoški sympozija su wozjewjene w Rozhledźe 1997, čo. 11 a 1998, čo. 3.
3 Koncert dnja 10. 6. 1995 wotmě so w Němsko-Serbskim ludowym dźiwadle w Budyšinje (Kościów 1995).
4 Předležeše drje hižo orchestracija z lěta 1967, ale jenož za čisła wersije z lěta 1847.
5 Kompozicija złožuje so programatisce po přikładze Bedřicha Smetanoweho cykla »Ma vlast« (1879).
6 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007: Protokol posedźenja předsydstwa MS, 24. 5. 2000.
7 Tež tam.
8 Tež tam.

Tutón program wujewi so poněčim jako přewobšěrny, wosebje hladajo na potencielnych slědźerjow, přednošowarjow a akterow na jednej, njezajim a pobrachowacy angažement hudźbu wužiwacych kaž tež potřěbnych na tamnej stronje. Wo pomoc abo poradźowanje so na sekciju lědma něchtó wobroći. Skerje stajachu so prašenja na mnje jako předsydu w formje wočakowaneje winowatostneje posłužby. To wupadaše na přikład takle, hdyž telefon zwonješe: »Haj – Měrko, ty wšo wěš, móžeš mi skoku prajić, štó – hdy – kak – čehodla?« Najhusćišo zajimowachu so jenož za fakty bjez pozadka, to rěka, zo nochcychu ničo nazhonić abo zrozumić, ale jenož skoku problem rozrisać.

Zarjadowachmy rjad přednoškow z dosć wulkim narokom, mjenujcy poskićić tři přednoški w běhu tři běrtl lěta. Zakładna tema bě »Spočatki serbskeje byrgarskeje hudźbneje kultury wot 1800 do 1845«, takrjec jako zakład a podkład za zrozumjenje wuchadźišća Kocoroweho skutkowanja a wutworjenje serbskeje artificielneje hudźbneje kultury. Dohromady přewjedźechmy w běhu dwaceći lět 24 zarjadowanjow. Z nich wěnowachu so wosom ludohudźbnym temam a 16 serbskemu artificielnohudźbnemu herbstwu a kulturje. K prěnjemu wobłukej słušachu temy kaž »Zapisowanje serbskeje ludoweje hudźby přez Ludvíka Kuby a problemy jeje rekonstrukcije" w aprylu 2003 (Markec 2003). Najebać šěroki spektrum wot pjeć přednošowarjow wobjednanych aspektow přewostaji so polěpšenje situacije dale aktiwiće jednotliwcow. Nimo rozhłosa serbske institucije, dalokož so dopomnju, sekciske zarjadowanje ignorowachu. Dalšej přednoškaj běštej »Camprowanje – nałožk, hudźba a reja« w decembrje 2006 a »Tradicionalny serbski kwas w dowójnskich Serbskich Nowinach« w nowembrje 2009 (bjez awtora 2009). Druhi, wobšěrniši wobłuk je přiwšěm we sebi rozdźělny. Přichodnej temje běštej za někotrych łoskoćiwej: sprěnja w decembrje 2004 »Recepcija Kocorowych cykliskich twórbow«, hdźež zaběrachu so přitomni wosebje z Jana Bulankowymaj adapcijomaj Kocoroweju originalow na přikładźe »Naléća«. Bychu-li so tam zamołwići, na přikład Zwjazk spěwarskich towarstwow, dirigenća abo SLA, wobdźělili, njebychu so tajke šmjatki stali kaž 2013 wokoło nowoinstrumentacije »Naléća« po Kocorowym originalu, a to tři měsacy do premjery.

Tamna tema bě »Serbow narodny oratorij – ›utopija‹ a realita« w februarje 2008, kotraž zaběraše so z pozadkom manipulacije w zwisku z pozběhnjenjom »Naléća« na »narodny« oratorij a z analyzu »Serbskeho kwasa« (hlej Šołta 2023), pokazujo na wědome tematizowanje a wuzběhnjenje serbskeje narodnosće přez cyłu twórbu. Jelizo měli spožčić jednej twórbje predikat »narodny«, da přisteji tutón oratorijej »Serbski kwas« z jeho demonstratiwnym a wědomje tworjenym narodnym aspektom (hlej list Zejlerja Kocorej 27. nowembra 1846 nastupajo »Wótčinski spěw«, wozjewjeny pola Hajnec 1996: 142; hlej tež Šołta 2023).

Pokazce na w zjawnosći mjenje wobkedźbowane wobłuki wumělskeje hudźbneje kultury běštej přednoškaj »Zanjechany dźěl serbskich hudźbnych stawiznow – solistki serbskich koncertow 1846–1937«, mjez kotrymiž jewitej so docyła prěnjej profesionelnej serbskej wumělči w 19. lětstotku (w měrcu 2012), a »Wudaće ›Podléća‹ a z tym zakónčenje projekta: wudaće a nakładowanje ›Počasow‹ K. A. Kocora / H. Zejlerja. Wuznam za praktisku serbsku hudźbnu kulturu kaž tež za zběhnjenje jeje prestiža w njeserbskim susodstwje« (w februarje 2016). Tež tu parowach zajim tych, kotřiž so praktisce z Kocorowymi twórbami zaběraja, je za wjetše a mjeńše koncerty přihotujo.

Wjetšinu přednoškow poskićich jako předsyda sam. Jedyn wječor zarjadowachmy hromadźe ze Smolerjec kniharnju, hdźež předstaji nam Viktor Velek z Brna w měrcu 2005 »Historiske nahrawanja serbskeje hudźby z 1930tych lět« (MkWj 2005). Jeho wotpohlad, tute nahrawanja z pomocu Založby za serbski lud na CD wozjewić a Serbam spřistupnić, zwrěšćichu z mi njeznatych přičin. Rady bychmy też dalšich přednošowarjow witali, njeposkići pak so žadyn.

Wězo angažowachmy so też we wot Domowiny wuwołanym Smolerjowym lěće.[9] Zarjadowanje w decembru 2016 bě wěnowane temje »Smolerjowe ›Pěsničkі‹ – kritiska analyza zakładneje knihi serbskeho wozrodźenja a prěnjeho młodoserbskeho hibanja« (Šołta 2017/18). K přednoškej a zajimawej diskusiji běše so zešła skerje elitarna skupinka: kulturna wědomostnica / žurnalistka, komponist, literarny wědomostnik a přednošowar sam. (Nje)zajim da so hišće stopnjować, kaž w februaru 2018 na temu »Přehlad a posudźowanje zběrkow serbskich ludowych spěwow«. Jedna so nimo Jana Arnošta Smolerjoweje wo wšo dohromady přez 30 zběrkow z doby třoch lětstotkow, z nich jědnaće z notami. Na přednošku běchmy tři: připosłuchar, žurnalist a přednošowar sam – kuzenkaj a nowinar, syn jednoho z njeju. W Serbskich Nowinach zwěsći posledni poćahujo so na moje słowa a swoje dopóznaće: »Za ›žórła přirunowacy kritiski, komentowany kompendij, kotryž zmóžnja hudźbnym wědomostnikam kaž też stawiznarjam, sociologam a rěčespytnikam nowe dopóznaća‹, wšak zda so zajim runje tak wulki być kaž na přednošku samym.« (bn 2018)

Sekcija formulowaše a poda też nastorki a žadanja. Za idejowu konferencu k prašenjam serbskeje kultury dnja 22. nowembra 2002 zdźěłachmy stejišćo, žadajo sej intensiwny přihot na zakładźe fachoweje analyzy (hlej přiłohu 2). We wuhódnoćenju konferency, kotruž bě Domowina wuhotowała, pisa Křesćan Baumgärtel, zo so »kritiske stejišćo hudźbneje sekcije Maćicy Serbskeje k wotpohladanej fuziji SLA a NSLDź [...] we wotpowědnych přihotowanskich jednanjach wobkedźbuje. [...] Žadanja za ryzy serbskej instituciju je wokomiknje iluzoriske« (Baumgärtel 2003: 189–190). Z tym pak wuwza jenož posledni dypk našeho stejišća, kotryž měrješe so na we wěstych kruhach wotpohladanu fuziju wobeju institucijow, ignorujo wo wjele bytostniše prěnje tři žadanja. Posledne žadanje, nastupajo wotmyslenu fuziju, měrješe so hłownje přećiwo tutej, wšako by so po dopóznaćach a nazhonjenach při tym serbski aspekt na dobro tradicije měšćanskeho dźiwadła zmarginalizował (hlej přiłohu 2).

Podobne sta so w zwisku z »konferencu wo lajskim a profesionalnym wumělstwje kaž też načasnym wumělskim tworjenju«, připowědźenej na 13. hłownej zhromadźiznje Domowiny za lěto 2008 (hlej přiłohu 3). Za tutu žadachmy sej zaměrnu a logisce zdźěłanu analyzu, statistiku a předłohu, na čož so ze stron Domowiny njereagowaše. Runje brach wěcownje zdźěłanych předłohow a analyzow su nadal słabosć wšitkich strukturnych a wuwićowych diskusijow.

Skónčnje zjimachmy w rozprawje sekcije na dobu 2009/10 swoje starosće wo serbsku artificielnohudźbnu kulturu a jeje herbstwo. Hladajo na to namjetowachmy, zo so MS wo to prócuje, »zo by so tute hudźbne herbstwo wzało pod škit UNESCO jako dźěl swětoweho kulturneho herbstwa«.[10] Tutón namjet, za kotryž wočakowachmy wjace zajima a šěršu podpěru, bě drje za

9 Třešny zwjazk sam žane přednoški njeorganizowaše.

10 Priwatny archiw Měrka Šołty: Lětna rozprawa Maćičneje sekcije hudźba 2009/10.

mnohich hišće přezahi. Pozdźišo, w lěće 2013, so Domowina ideje přimny a zapoda próstwu wo zapisanju serbskich swjedźenjow a nałožkow na lisćinu UNESCO Němskeje. Ludowu kulturu drje ma najmjeńši ludźik. Wuměłska hudźbna kultura, kajkuž stwori Kocor a kotruž jeho rowjenkojo a potomnicy zesylnjachu a wutwarichu, je hladajo na čas a wulkosć serbskeho naroda bjez stata skerje něšto njewšědne.

W rozprawje sekcije na dobu 2007/08 zwěsćich: »Hłownje nas wšak starosći wothłós a skutkownosć našich prócowanjow. Prawidłownje přeprošamy serbsku zjawnosć přez nowinu a rozhłós, wubranych Maćicarjow tež wosobinsce. Přiwšěm pak zetkawa so mjenje bóle stajnje samsna horstka. Paruju zamołwitych na hudźbnym, hudźbno-dramatiskim a kulturnym polu. Wosebje pak – kaž so sami widźa – multiplikatorow a organizatorow serbskeje kultury – potajkim přistajenych, kotřiž wšak druhim rozkładuja, što maja pod serbskej kulturu rozumić, pak we wšelakich ważnych gremijach sedźa a rozsudźeja wo detailach nastupajo praktisku serbsku hudźbnu kulturu.«[11] Na tutym stawje so do dźensnišeho ničo změniło njeje.

Najwjace zajimcow nawabištej přednošk »Wałdowe kěrluše – kotre melodije su woprawdźe wot njeho?« w januarje 2019 (bjez awtora 2019: 4) a prezentacija filmoweje dokumentacije »Ach rozmilena luba moja«, předstajenje 17 serbskich ludowych rejow a jednoho kwasneho přezpola. Dokumentacija bě zdobom tak natwarjena, zo hodźi so tež přichodnje za nawuknjenje resp. wuwučowanje tradicionalnych serbskich ludowych rejow, a to na zakładźe wědy a nazhonjenjow Jana Domaški, kotryž nawukny tute hišće doma wot swojeje maćerje krótko po Druhej swětowej wójnje (Šołta 2019). Bě to docyła prěni zjawny přistup k tutej dosć drohej a drohotnej produkciji, kotraž leži wot nazymy 2017 hotowa w Załožbje za serbski lud. Slubjene spřistupnjenje přez mediateku Załožby traješe pjeć lět. Pokiw na poskitk na YouTube na Załožbowej internetnej stronje njeeksistuje. Załožba njepodpěra zjawnu prezentaciju produkcije.

Přeprosyli smy jako sekcija přez Serbske Nowiny a Serbski rozhłós kaž tež přez wosobinske přeprošenja na wubranych ludźi. Rozšěrjenje přewza Domowinski zarjad. Jako stajnje zaso so jewjacy problem wopokaza so přepózdnje, pak docyła falowace wabjenje přez Serbske Nowiny, štož kritizowach w rozprawach na hłownych zhromadźiznach MS nimale kóžde druhe lěto.[12] W lětach 2011, 2014 a 2020 do 2022 njepřewjedźechmy wšelakich přičin dla žane dalše přednoški. Wobdźělich pak so jako předsyda sekcije z wotpowědnymi temami na wukrajnych aktiwitach MS, na přikład na sorabistiskich seminarach, a to dwójce w Lwiwje (2007, 2017), dwójce w Praze (2015, 2018) a jónu w Opolu (drje 2006). Tohorunja přidźěłach druhim, kaž na přikład k počesćenju Jurja Pilka 2006 w Hodźiju.

Wosebitosć wobradźi sekcija na zabawnym wječoru hłowneje zhromadźizny MS 2002 z programom starych serbskich ludowych pěsnjow a melodijow, kotryž hódnoćeše so w protokolu jako »jara dobre zarjadowanje, z kultur[nym] wječorkom ma so pokročować«.[13]

Na kóncu chcu přispomnić, zo bě dosć ćežko, předstajene podawki, wotběh skutkowanja a dźěławosće sekcije zrekonstruować. MS załoži so něhdy, zo by kubłała serbski lud z dobrymi knihami, z přeslědźenjom a šěrjenjom serbskich stawiznow a nowych dopóznaćow. Tež dźensa je zaměr towarstwa, spěchować wědomostnu zaběru ze stawiznami, rěču a kulturu serbskeho luda, starać so wo nałožowanje serbskeje wědomosće w narodnym dźěle a

šěrić serbsku rěč a sorabistisku wědu. Runje wopisane třiceći lět pak su charakterizowane přez powšitkownu njewolu, so scyła chutnje rozestajeć z praktikami, manipulacijemi a misnjenjemi na polu pěstowanja serbskeje hudźbneje kultury. To samsne płaći za kubłanje a dalekubłanje na tutym polu. Přiwšěm njemóže nichtó twjerdźić, zo njeje so na polu serbskeje hudźby žane wědomostne rozestajenje poskićało a ničo noweho sposrědkowało. Nětčiše zdźěłanje stawiznow znowazałoženeje MS su prawy a trěbny krok. W mojich podłožkach namakach tójšto materiala nastupajo sformowanja, ale tež rozestajenjow w serbskim kulturnym žiwjenju. Njeměli tuž zastać při zběranju faktow. Nuznje trěbne, a to nic jeno za MS, ale tež hladajo na tučasnu situaciju, je nadźěłanje a přeslědźenje rozestajenjow wot něhdźe poslednjeje štwórćiny 1990tych lět hač do kónca prěnjeje dekady našeho lěttysaca mjez jednaćelstwom Domowiny a přez njón dominowane zwjazkowe předsydstwo na jednej, a nadregionalnymi towarstwami kaž MS na tamnej stronje. Material k tomu namaka so w aktach dosyta, a to nic jenož w Maćičnych. Tuž stajam swoje žadanje na kulturne wědomosće resp. na kulturnowědomostny wotrjad Serbskeho instituta: Je na času, so zaběrać z přeměnjenjom a wuwićom strukturow serbskeje kultury a z aktiwitami serbskich kulturnikow w času politiskeho přewróta 1989/90 hač do kónca prěnjeje dekady noweho lěttysaca a z jich wuskutkami. Dźěl tehdyšich akterow a wobdźělenych je mjeztym njeboh, tamni tež njejsu najmłódši a protokole so w tutym spěšnje měnjatym času tohorunja stajnje njepisachu.

Literatura

BAUMGÄRTEL, Křesćan 2003: Kulturne směrnicy 2003, w: Rozhlad 53/5, str. 188–190.

Bjez awtora 1896: Wućahi z protokolow M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 49, str. 62–72.

Bjez awtora 1897: Wućahi z protokolow M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 50, str. 73–80.

Bjez awtora 2009: Na přednošk wo serbskim kwasu, w: Serbske Nowiny 29 (20.11.2009) 224, str. 4.

Bjez awtora 2019: Žórła kěrlušow lěpje dodnić, w: Serbske Nowiny 29 (24.1.2019) 17, str. 4.

bn [Bosćan Nawka] 2018: Zajim snadny był, w: Serbske Nowiny 28 (2.2.2018) 24, str. 1.

HAJNEC, Lucija (wud.) 1996: Handrij Zejler. Zhromadźene spisy, zwj. VII. Budyšin.

KOŚCIÓW, Zbigniew 1995: Mysle k sympozijowymaj koncertomaj, w: Rozhlad 45/9, str. 323–333.

Kr. [Křesćan Krawc] 1993: Wólbna zhromadźizna Zwjazka serbskich wumělcow, w: Rozhlad, 43/3, str. 107.

MEŠKANKOWA, Chrysta 1996: Łužiske prapředstajenje oratorija »Wójna a měr« wot Bjarnata Krawca, w: Rozhlad 46/2, str. 70–72.

MEŠKANKOWA, Chrysta 1999: K 50. posmjertninam Bjarnata Krawca. Wumělc, kiž je »hódny wěčnoh' wopomnjeća«, w: Rozhlad 49/2, str. 35–37.

11 Tež tam: Lětna rozprawa Maćičneje sekcije hudźba 2007/08.

12 Tež tam: Lětne rozprawy Maćičneje sekcije hudźba 2000–2022.

13 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007: Protokol posedźenja předsydstwa MS, 14.5.2002.

JaM [Jadwiga Markec]: 2003: Zarjadowanje hudźbneje sekcije Maćicy Serbskeje, w: Rozhlad 53/5, str. 198–199.
MkWj [Marko Wjenk] 2005: Akustiske kulturne pomniki, w: Serbske Nowiny 15 (18. 3. 2005) 55, str. 2.
ŠOŁTA, Měrko 1995: Je Kocor a je jeho wumělske wotkazanje přeco hišće priwatna należnosć?, w: Rozhlad 45/9, str. 325–327.
ŠOŁTA, Měrko 2017/18: »Pěsnički hornich a delnich Łužiskich Serbow« – Smolerjowe? w: Rozhlad 67/12, str. 13–18; 68/1, str. 11–17.
ŠOŁTA, Měrko 2019: Filmowa dokumentacija serbskich ludowych rejow, w: Rozhlad 69/6, str. 28–30.
ŠOŁTA, Měrko 2023: Korla Awgust Kocor – Wěrnosć a realita, w: Rozhlad 73/4, str. 6–15.

Přiłohi

1

žórło: Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007

Přiłoha k protokolomaj z dnja 24. 5. a 10. 7. 2000

Maćica Serbska – Hudźbny wotrjad (sekcija hudźba)

Nadawki a temy hudźbneho wotrjada

1. Stworić městnosć za rozmołwu a rozestajenje ze serbskej hudźbu
   – kritiske hódnoćenje (wjetšich) wjerškow serbskeje hudźby
   – kritiske rozestajenje wobchada ze serbskim hudźbnym herbstwom
   – kritiske přewodźenje wudawanja notoweho materiala a hudźby
   – rozmołwa a rozestajenje wo pućach a přichod serbskeje hudźbneje kultury
   – přewodźenje zjawneho nadawkownistwa na polu serbskeje [hudźby]
2. iniciěrowanje a předstajenje [slědźenjow] na polu
   – serbskich hudźbnych stawiznow
   – dalšeho přeslědźowanja serbskeje ludoweje hudźby (noty, hrajna technika, zestawy atd.)
   – dalšeho přeslědźowanja serbskeje ludo-hudźbneje kultury
   – dopomhać k spřistupnjenju hudźbneho a hudźbno-hrajneho materiala
3. serbska hudźba we wuwučowanju (šula)
   – zhromadne dźěło, t. r. poradźowanje, z hudźbnymi šulami [sic!] dwuměčneje Łužicy
   – pomoc při spřistupnjenju hudźbneje literatury
4. skedźbnjenje na róčnicy a hudźbnikow (sympozije)
   – sobuiniciěrowanje/sobupostajowanje ćežišćow wubědźowanjow a hudźbnych wjerškow
   – analiza [sic!] přewjedźenych hudźbnych naprawow resp. wjerškow

Předłohu předpołožił Měrko Šołta

2
žórło: Towarstwowy archiw MS, MS 41A, Dźěławosć sekcijow

Stejišćo Maćicy Serbskeje / sekcija hudźba za idejowu konferencu k prašenjam serbskeje kultury, dnja 22. 11. 2002 w Budyšinje

Jako wuměnjenje za diskusiju wo profesionalnym wumělstwje, kotraž dźě so w prěnim rjedźe měri na instituciji SLA a NSLDź[,] mamy za trěbne – a to je hižo stare žadanje –, zo so najprjedy formuluja nadawki, wobsahi a wobmjezowanja dźěławosće. Tute měli so ze stron pjenjezydawarja kaž tež ze stron institucijow samych sformulować a so po tym zjawnosći resp. fachowym gremijam k diskusiji předpołožić.

Po našim měnjenju maja serbske kulturne institucije srjedźišćo wotkrywanja, spřistupnjenja, hajenja a wuwića serbskeje wumělskeje kultury być. Wone měli

– so stać z kreatiwnym centrumom, kiž wšě aspekty tradicionalneje, zdźědźeneje a so wuwiwaceje serbskeje kultury jako žiwy wobstatk swojeho tworićelskeho procesa wobhladuja. Tu měli so zwonka institucije stejace mocy intensiwnišo zapřijeć
– zaměrnišo zamołwitosć přewzać za organizatoriske a koordinaciske nadawki při wjetšich kulturnych předewzaćach (festiwale, nazymske koncerty atd.)
– so starać wo šěrše wuprudźenje swojeje skutkownosće do ludu ze zaměrom, kreatiwne kmanosće – předewšěm dorosta – wubudźeć a spěchować

Wosebje wot SLA wočakujemy, zo zaměrnišo swój poprawny nadawk – serbske wumělstwo zjawnosći (tež serbskej!) spřistupnić a předstajeć – sćěhuje. Tute njeměło so jeničce we wonkownych znamjenjach jewić (takrjec jako »etiket«), ale předewšěm we wobsahu.

Wobsteji-li wotpohlad kajkeježkuli fuzije institucijow SLA a NSLDź, widźimy jako jeničku akceptabelnu, t. r. za Serbstwo wunošnu formu, we wobsahu ryzy serbsku instituciju.

3
žórło: Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007

Předłoha za posedźenje předsydstwa Maćicy Serbskeje dnja 12. 6. 2007

Na 13. hłownej zhromadźiznje Domowiny »připowědźi Pětr Brězan za lěto 2008 kulturnu konferencu wo lajskim a profesionalnym wumělstwje kaž tež wo načasnym wumělskim tworjenju« (SN 2. 4. 07). Prezidij / pak zarjadnistwo Domowiny bě to wobzamknył a to delegatam jako kruty dźěłowy měznik předpołožił.

Jako dotal njeprašane towarstwo, kotrež so hłownje ze serbskej kulturu zaběra, měli sej, hladajo na konfuzny wotběh a wuslědki poslednjeje tajkeje z lěta 2003, tutón króć konkretne wuměnjenja za přewjedźenje tajkeje konferency wužadać.

Namjet k wothłosowanju je sćěhowacy:

– Do planowaneje konferency ma zarjad Domowiny zdźěłać analyzu serbskeje kulturneje dźěławosće w serbskich resp. serbsko-němskich gmejnach Łužicy.
– Wočakujemy statistiske podłožki k ličbje towarstwow, skupinow a temporernych zhromadźenstwow kaž tež jednotliwcow, kotřiž so w zjawnosći ze serbskej kulturu zaběraja resp. ju prezentuja.
– Wočakujemy zestawy po starobje, rěčnych kmanosćach, kotre pola serbskeje kultury su zaběra [sic!], kotre srědki ze stron Załožby, Domowiny abo třećich so za to wužiwaja a pod.
– Dale měł so zwobraznić konkretny podźěl serbskich institucijow k serbskej kulturnej tworiwosći a kelko z jich cyłkoweho budgeta so za to trjeba.
– Runje tak měł so zwěsćić podźěl serbskich institucijow při spěchowanju praktiskeho kulturneho dźěła, a kelko procentow jich budgeta so za to nałožuje.
– Analiza [sic!] měła so do planowaneje konferency předsydstwu MS předpołožić a wot njeje jako dźěłowy zakład planowaneje konferency schwalić.

Budyšin, 11. junija 2007
Namjet za wobjednanje předpołožił
Měrko Šołta, čłon předsydstwa MS

4
Přehlad zarjadowanjow sekcije hudźba Maćicy Serbskeje 2001–2022

lěto	**přednoški**[14]
2001	Spočatki serbskeje byrgarskeje hudźbneje kultury wot 1800 do 1845: – hudźba w cyrkwi štwórtk (februar) – hudźbno-kulturne wuwiće w Budyšinje a wokolinje (meja) – wuměnjenja a wuwiće k 1. serbskemu spěwanskemu swjedźenjej (oktober)
2002	Serbske žiwjenje w Budyšinje mjez srjedźowěkom a prěnjej połojcu 19. lětstotka (februar) Ludohudźbny koncert, přewjedźeny na dnju hłowneje zhromadźizny Maćicy Serbskeje na žurli Serbskeho domu (apryl)
2003	Lětstotk prócowanjow wo rekonstrukciju serbskeje ludoweje hudźby a dźensniši staw (měrc) Zapisowanje serbskeje ludoweje hudźby přez Ludvíka Kubu a problemy jeje rekonstrukcije (apryl)
2004	Recepcija Kocorowych cykliskich twórbow (december)
2005	Historiske nahrawanja serbskeje hudźby z 1930tych lět, referent Viktor Velek (měrc)
2006	Jurij Pilk a jeho hudźbne wotkazanje (meja) Camprowanje – nałožk, hudźba a reje (december)
2008	Serbow narodny oratorij – »utopija« a realita (februar)
2009	Tradicionalny serbski kwas w dowójnskich Serbskich Nowinach (nowember) Tradicionalne serbske ludowe reje, předstajenje na zakładźe filmowych nahrawanjow z lět wot 1925 hač do někak 1980 (december)
2010	Serbske hudźbne nakładnistwo LUMIR (januar) HERCY – prěnja serbska rockowa skupina (februar)
2012	Maćica Serbska jako spěchowarka a organizatorka serbskeje byrgarskeje hudźbneje kultury (februar) Zanjechany dźěl serbskich hudźbnych stawiznow – solistki serbskich koncertow 1846–1937 (měrc)
2016	Wudaće »Podlěća« a z tym zakónčenje projekta: wudaće a nakładowanje »Počasow« (2015) K. A. Kocora / H. Zejlerja (februar) Smolerjowe »Pěsničkі« – kritiska analyza zakładneje knihi serbskeho wozrodźenja a prěnjeho młodoserbskeho hibanja (december)
2018	Přehlad a posudźowanje zběrkow serbskich ludowych spěwow (februar)
2019	Wałdowe kěrluše – kotre melodije su woprawdźe wot njeho? (januar) Předstajenje filmoweje dokumentacije / produkcije Serbskich ludowych rejow »Ach rozmilena luba moja« (junij)

14 Referent bě hač na jedne wuwzaće (2005) stajnje předsyda sekcije.

Prócowanja Maćicy Serbskeje wo serbske pomniki[1]

Stawizny MS su wusko zwjazane ze stawiznami serbskeho pomnikarstwa. Inowatiwne bě jeje skutkowanje w tutym wobłuku wopomnjenskeje kultury w 19. lětstotku kaž tež w lětach po jeje wožiwjenju 1991. W sćěhowacym ma so skrótka pokazać na započatk pomnikoweje dźěławosće MS, nadrobnišo předstajić maja so potom jeje wotpowědne prócowanja a jich wuslědki w minjenych třoch lětdźesatkach.

Inowatiwny započatk 1867

Prěni pomnik, kiž Serbja serbskej wosobinje stajichu, bě w lěće 1867 zornowcowy kubus na row dobroćela Serbow Jana Michała Budarja w Budestecach. Iniciator bě Budyski jurist Herman Ferdinand Wjela, sobustaw MS wot jeje założenja, wuběrkownik, prawniski poradźowar a spěchowar jeje starožitnych zběrkow. Nošerstwo přewza MS, kotraž wutwori za to wosebity wuběrk a přewjedźe po Serbach pjenježnu zběrku. Wotkryće pomnika zańdźe do stawiznow jako »prěnja politiske, geografiske, konfesionelne a socialne hranicy přesahowaca zjawna demonstracija jednoty serbskeho naroda« (Malinkowa 2017: 25). Zbytk nahromadźenych pjenjez přewza MS za hladanje pomnika. Tak zahaji MS 1867 z Budarjowym pomnikom tradiciju stworjenja a hladanja serbskich wopomnišćow.

Započatkej w Budestecach sćěhowachu dalše aktiwity. W běhu přichodnych lět wobnowi so rjad narownych pomnikow zasłužbnych serbskich duchownych, tak pomniki Michała Wałdy w Radworju (1876), Michała Frencela, Jana Běmarja a dalšich w Budestecach (1877) kaž tež Mateja Šołty a Křesćana Friedricha Brahca w Ketlicach (1883/84). Přichodny nowy pomnik serbskej wosobinje postaji so 18 lět po Budarjowym Bosćanej Tecelinej Mětej w Kukowje (1885) (Malinkowa 2017: 25–26). Iniciatorojo tutych pomnikowych naprawow běchu duchowni a aktiwni Maćicarjo, jich nošerjo pak wosady a cyrkwinske zjednoćenstwa. W dalšich lětdźesatkach přeńdźe pomnikarstwowa iniciatiwa wot MS na druhe towaršnostne skupiny a institucije.

Nawjazanje na tradiciju po 1991

Na swoje inowatiwne skutkowanje na polu serbskich pomnikow w 19. lětstotku nawjaza MS po swojim wožiwjenju w 1990tych lětach. To nastupaše wobnowjenje historiskich pomnikow runje tak kaž stworjenje nowych wopomnišćow.

W Hornjej Łužicy postara so předsydstwo MS wo wobnowjenje někotrych pomnikow zasłužbnych wosobinow. W Bělšecach da ponowić a znowa připrawić pomjatnu taflu na ródnym domje Michała Rostoka, kotruž bě wobsedźer domu do wotpadkow ćisnył (1994). We wobłuku swjatočnosćow k 100. posmjertninam Michała Hórnika da MS jeho narowny pomnik na Budyskim Mikławšku restawrować (1994). Třidnjowski swjedźeń 150lětneho jubileja swojeho wobstaća zahaji MS z poswjećenjom wobnowjeneho rowa Michała Rostoka w Husce (1997).

wobraz 42 *Pomnik na rowje Jana Michała Budarja při cyrkwi w Budestecach, 2017, foto Trudla Malinkowa*

Cyłołužisce a nadkonfesionelnje zapołožene bě postajenje pomnika za Mikławša Jakubicu w pólskich Lubanicach (1998) składnostnje 450lětneho jubileja jeho přełožka Noweho zakonja w zamołwitosći předsydstwa MS.

W Delnjej Łužicy wuchadźachu serbske pomnikowe aktiwity z dweju cyłkow. Tu bě so 1993 Maśica woživiła, nawjedowana hač do 2006 wot Berlinskeho wučerja Měta Pernaka, kotryž nimoměry sylnje na polu wopomnjenskeje kultury skutkowaše. 1995 přidruži so dźěłowa skupina »Serbske pomniki«, założena na iniciatiwu Helgi Uhlherroweje, zamołwiteje za serbske należnosće wokrjesa Sprjewja-Nysa, a Wernera Měškanka, kustosa Serbskeho muzeja w Choćebuzu. Skupina staji sej nadawk, pomniki a rowy serbskich prócowarjow w Delnjej Łužicy zapisować a so wo jich zachowanje starać (Holzheimerowa 1995). We wuskim zhromadnym dźěle mjez Maśicu a skupinu »Serbske pomniki« zwoprawdźichu so wjacore projekty. Tak wobnowi so hižo zrunany row molerja Wylema Šybarja we Wětošowje (1996). Nowe wopomnišća stworichu so za molerjow Fryca Latka w Nowej Wsy (1996) a Karla Nowaka w Lěskej (2003), za rěčespytnika Mjertyna Monja w Turnowje (2001) kaž tež za fararjow Mata Kosyka we Wjerbnje (2003) a Albina Mollera w Tšupcu (2006). Postajenje pomnika Jana Bogumiła Fabriciusa

1 Wo tutej temje přednošowaše Trudla Malinkowa na hłownej zhromadźiznje MS 18. měrca 2023. Přednošk je wozjewjeny w Rozhledže 2023, 74/6, str. 6–12.

wobraz 43 *Narowny pomnik Michała Hórnika na Budyskim Mikławšku, 1994, foto Trudla Malinkowa*

wobraz 44 *Row Michała Rostoka w Husce, 2021, foto Trudla Malinkowa*

w Korjenju (2006) wobstara dźěłowa skupina »Serbske pomniki – 850 lět Chośebuz«, kotraž so wot 2004 pod nawodom Choćebuskeje zamołwiteje za serbske należnosće Anny Kosacojc schadźowaše.

Prócowanje wo systematiske slědźenje w 1990tych lětach

Pódla naspomnjenych praktiskich naprawow zasadźowaše so MS w 1990tych lětach za zmóžnjenje systematiskeho dokumentowanja materielnych swědkow serbskeje zašłosće. Strukturna komisija, kotraž 1994 w nadawku Załožby za serbski lud rozprawu wo kulturnych perspektiwach Serbow w Němskej předpołoži, pokaza na wuznam serbskich kulturnych pomnikow a na trěbnosć zestajenja wobšěrneho inwentara (Tschernokoshewa 1994: 185–190). Namjet strukturneje komisije, »instalować dźěłowe městno za człowjeka, kotryž so wěnuje nadawkam serbskeho pomnikoškita« (Völkel 1995: 290) MS wuraznje podpěrowaše.

Dokelž njebě realizacija we wobłuku serbskeje institucije móžna, nastorči MS projekt, kiž měješe so přez Załožbu za serbski lud spěchować (Völkel 1996). Važnu fachowu podpěru při tym skićeše dr. Hans Mirtschin, hladar pomnikow při Budyskim krajnym zarjedźe, kotryž serbske pomnikowe aktiwity pominaše (Mirtschin 1999) a praktiske kročele k tomu přewodźeše. W nadawku MS předpołoži člonka předsydstwa Trudla Malinkowa 17. junija 1997 naćisk projekta »Lisćina pomnikow k serbskim kulturnym stawiznam«,[2] kotryž so 8. oktobra 1997 na zjawnej,

wobraz 45 *Pomnik za Mikławša Jakubicu při cyrkwi w pólskich Lubanicach, 2018, foto Madlena Norbergowa*

wot MS zarjadowanej diskusiji w Serbskim domje schwali. Po dojednanju mjez MS a Założbu móžeše so wot 27. oktobra do 10. decembra 1997 pilotowy projekt slědźenja za powostankami serbskosće w 22 wsach Budestečanskeje wosady přewjesć. Docpěte rezultaty wobkrućichu wužitnosć dokumentowanja (Malinkowa 1998a, b), na čož so Serbski institut zwólniwy wupraji, wotpowědny slědźerski projekt přewzać. Jednanja wo podpěru za njón, kotrež direktor instituta dr. Dietrich Šołta z krajnym konserwatorom prof. Gerhardom Glaserom 9. nowembra 1998 w Krajnym zarjedźe za pomnikoškit Sakskeje w Drježdźanach wjedźeše, wšak wostachu bjez wuslědka. Na to přewza Serbski institut wšu zamołwitosć.

Pomnikowe slědźenja w Serbskim instituće

Dnja 1. januara 2000 zahaji Trudla Malinkowa swoje dźěło w Serbskim instituće z 50procentowskim časowym wobjimom. Pod napismom »Inwentar serbskich kulturnych pomnikow« bě nadawk projekta, systematisce wuslědźić, dokumentować a pohódnoćić materielne swědki serbskich kulturnych stawiznow. Z woteńdźenjom na wuměnk 1. decembra 2020 so projekt zakónči.

2 Towarstwowy archiwy MS, [bjez signatury], Pomnikowy wuběrk: Lisćina pomnikow k serbskim kulturnym stawiznam. Projekt Maćicy Serbskeje, 17. 6. 1997.

Objekty so po jednotnym systemje wobdźěłachu. Pólnym slědźenjam a fotodokumentaciji přizamknychu so zapisanje do digitalneho formulara, slědźenja k historiskim pozadkam a přirjadowanje archiwalijow a publikacijow. Jednotliwe dataje so w běhu lět wudospołnjachu a aktualizowachu. Na tute wašnje so teritorij něhdy serbskich ewangelskich kónčin historiskeje Sakskeje systematisce přeslědźi. Z tematiskim wusměrjenjom na wěstu družinu pomnikow abo wotpohladanu publikaciju wobdźěłachu so też wubrane objekty z dalšich kónčin Łužicy, z Němskeje a wukraja. Nadźěłane dokumentacije steja w Serbskim instituće jako zakładny material za dalše wužiwanje k dispoziciji.

W běhu lět so wuslědki slědźenjow w přednoškach kaž też přinoškach w nowinach, časopisach a knihach w serbskej, němskej, pólskej, češkej a jendźelskej rěči zjawnosći spřistupnichu. Přeni cyłkowny přehlad wo tematice poda so w kulturnym leksikonje (Malinkowa 2014). Dale wudachu so tři pomnikam wěnowane knihi: dokumentacija wo starym pohrjebnišću w Rownom (Malinkowa 2011), serbski přewodnik po serbskich wopomnišćach (Malinkowa 2019) a němska přiručka k serbskim wopomnjenskim městnosćam (Malinkowa 2022).

Po přikładźe w Hornjej Łužicy zahajichu so w lěće 2008 slědźenja za materielnymi swědkami serbskeje kultury w Delnjej Łužicy. Časowje wobmjezowany projekt bě hłownje z třećich srědkow spěchowany a při Serbskim instituće přiwjazany. Iniciator a nawoda projekta bě historikar dr. Pětš Šurman, kotryž je wot lěta 2006 zdobom předsyda Maśicy Serbskeje. Hromadźe z nim wukonještaj slědźenja kulturna wědomostnica Katja Atanasov a pomnikoškitar dr. Alfred Roggan. Po wobdźěłanju Choćebuza přizamknychu so podobne slědźerske projekty w dalšich kónčinach Delnjeje Łužicy. Wuslědki spřistupnichu so zjawnosći w samostatnymaj spisomaj (Krestin 2011, Atanasov et al. 2015) kaž też w přednoškach a přinoškach w časopisach a zběrnikach. Delnjołužiske slědźenja so w Serbskim instituće dale wjedu jako dźělny projekt cyłkowneho předewzaća »Digitalny portal serbskich a łužiskich rěčnych a kulturnych krajinow«.

Pomnikowy wuběrk Maćicy Serbskeje 2002–2023

Hižo wot lěta 1993 spěchowaše Załožba za serbski lud pomnikowe projekty, kiž wšelacy nošerjo přewjedźechu. Ze zahajenjom pomnikowych slědźenjow w lěće 2000 so pokaza, zo je tójšto swědkow serbskeje zašłosće wohroženych a zo je potrjeba naprawow k jich zdźerženju dosć wulka. Hladanje a wobnowjenje pomnikow pak njebě wobstatk wědomostnych slědźenjow. Tuž mějachu so druzy akterojo, předewšěm towarstwa, za praktiske naprawy zdobyć a so wo jich přewjedźenje starać. Za to pak bě trjeba, přihódne wuměnjenja stworić.

W nadawku předsydstwa MS předpołoži so 9. nowembra 2000 doporučenje k wobnowjenju pjeć restawracije potřěbnych objektow.[3] Na to sćěhowaše 26. apryla 2001 wuradźowanje k prašenjam serbskeho pomnikoškita, na kotrymž wobdźělichu so zastupjerjo MS, Domowiny, Załožby za serbski lud a chóra »Meja«, kotryž měješe tehdy konkretny projekt předwidźany. Wobdźělnicy wuradźowanja doporučichu wutworjenje gremija při MS, kiž pomnikowe naprawy koordinuje, a zarjadowanje wosebiteho fondsa za pomniki při Załožbje za serbski lud.[4] Sćěhuje tute doporučenje powoła předsydstwo MS wuběrk »Serbske pomniki« při MS (pomnikowy wuběrk), kotryž so 28. meje 2002 w Budyšinje skonstituowa.[5] Wudźěła so jednanski porjad, kotryž pak so po wšěm zdaću ženje oficialnje schwalił njeje.[6]

Do wuběrka powoła Maćične předsydstwo członow z Hornjeje a Delnjeje Łužicy. Wojerowske a Slepjanske kónčiny běchu jenož nachwilnje zastupjene, dokelž bě tam ćežko ludźi z wotpowědnymi serbskorěčnymi a fachowymi kompetencami namakać. Sobustawstwo we wuběrku njebě na członstwo w MS wjazane. W nim dźěłachu sobu zastupjerjo Serbskeju muzejow w Budyšinje a Choćebuzu, kulturny referent Domowiny, zamołwity za pomnikowe projekty w Załožbje, wobdźěłarka pomnikoweho projekta w Serbskim instituće kaž tež dalši, kiž so praktisce wo pomniki prócowachu abo so hewak derje w serbskich kulturnych stawiznach wuznawachu.

Wěsty čas běchu sobustawy wuběrka: Jurij Domanja, Jurij Helgest, Měrćin Kašpor (z Ćiska), Christina Kliemowa, Hync Kosak, Wolfgang Kotissek, Marko Kowar, Alfons Kuring, Manfred Laduš, Jurij Łušćanski, Werner Měškank, Andrea Pawlikowa, Měto Pernak, Clemens Škoda a dr. Měrćin Völkel. Wot założenja 2002 hač do rozpušćenja 2023 skutkowachu sobu Sylka Laubensteinowa-Poleńcojc, John Petrik (jako zastupjerjej Załožby) a Trudla Malinkowa. Wuběrk nawjedowachu dr. Měrćin Völkel wot 2002 hač do jeho smjerće 2007, Jurij Łušćanski 2007/08 a Trudla Malinkowa wot 2008 do 2023.

Wuběrk měješe nadawk, pomnikowe projekty, kiž wšelacy nošerjo zapodachu, fachowje přewodźeć, posudźować a po schwalenju Załožbje za serbski lud k spěchowanju doporučić. To nastupaše wobnowjenje historiskich pomnikow runje tak kaž stworjenje nowych wopomnišćow. Za pomnikowy fonds Załožby za serbski lud přilubi direktor Załožby 13. awgusta 2002 w rozmołwje z Měrćinom Völkelom a Trudlu Malinkowej lětnje 16.000 eurow.[7] W praksy wšak so budget něhdźe na połojcu zredukowa a so w běhu lět też trochu po aktualnej potrjebje a financielnej situaciji Załožby měješe. Wudawki za jednotliwy objekt móžachu so hač do 70 procentow spěchować.[8] Po zakónčenju projektow so wuslědki we wuběrku předstajichu. Rozprawy wo dźěławosći wuběrka so na hłownych zhromadźiznach MS přednjesechu a so zdźěla w Rozhledźe wozjewichu.

Mjez projektami[9] wuzběhnyć ma so inwentarizacija nabožno-narodnych pomnikow w katolskich Serbach, kotruž wučerka n. w. Trudla Kuringowa, podpěrana zdźěla wot

3 Też tam: Doporučenje za wuchowanje wuznamnych pomnikow serbskeho luda, zestajiła Trudla Malinkowa w nadawku předsydstwa Maćicy Serbskeje 9. nowembra 2000. – Doporučenje wobsahowaše sćěhowace objekty: narownej pomnikaj Jana Wawera w Bukecach a Mateja Jokiša w Hbjelsku kaž też rowy swójbow Michała Domaški w Ketlicach, Jana Křižana w Klukšu a Hendricha Jordana w Popojcach. Hač na row Jana Křižana w Klukšu su mjeztym wšitke wobnowjene.

4 Też tam: Protokol wo rozmołwje k prašenjam serbskeho pomnikoškita 26. 4. 2001.

5 Też tam: Krótkoprotokol konstituowaceho wuradźowanja wuběrka »Serbske pomniki« pola Maćicy Serbskeje 28. 5. 2002.

6 Archiw Załožby za serbski lud [bjez signatury]: Jednanski porjad wuběrka »Serbske pomniki« při Maćicy Serbskej z. t., 1. naćisk, bjez datuma.

7 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Pomnikowy wuběrk: Wuslědkowy protokol wuradźowanja wuběrka »Serbske pomniki« 10. 2. 2003.

8 Archiw Załožby za serbski lud [bjez signatury]: Spěchowanska směrnica Załožby za serbski lud ze 4. 4. 2017: N. Serbske kulturne pomniki, str. 15–16.

9 Hlej k tomu zestawu wot Załožby za serbski lud spěchowanych pomnikowych projektow wot lěta 1993 do 2022 w přiłoze.

mandźelskeho Alfonsa Kuringa, w lětach wot 2014 do 2021 we wosadach Wotrow, Njebjelčicy, Ralbicy, Chróśćicy a Baćoń přewjedźe. Z tym přidruži so dotalnymaj słědźenskimaj ćežišćomaj w Serbskim instituće třeći projekt inwentarizacije serbskich pomnikow. Dokumentowanje přewjedźe so po přikładźe »Inwentara serbskich kulturnych pomnikow«. Nadźěłany material chowa so w Serbskim instituće, hdźež steji k dalšemu wužiwanju k dispoziciji.

Pomnikowy wuběrk MS so po něšto wjac hač lětdźesatkomaj dźěławosće rozpušći. Dnja 4. apryla 2023 so k swojemu poslednjemu posedźenju zeńdźe. Hłowna přičina rozpušćenja je wobsahowa: Po zwoprawdźenju tójšto projektow su aktiwity w pomnikowym wobłuku mjeztym popušćili. Też přestarjenje a woteběraca ličba członow wuběrka k rozsudej přinošowachu. Dotalny wuběrkowy nadawk posudźowanja pomnikowych projektow přewozmje w přichodźe fachowa přirada Załožby za serbski lud.

Praktiske wuslědki na dobro serbskich pomnikow

Z institucionalizowanjom słědźenjow wot lěta 2000 a ze założenjom pomnikoweho wuběrka 2002 bě so přez prócowanja MS wunošna kombinacija na dobro serbskich kulturnych pomnikow stworiła. Wuslědki słědźenjow tworjachu solidny zakład za praktiske naprawy. K znazornjenju podam tu krótki dohlad do swójskeho dźěła:

Hdyž při pólnym słědźenju wohrožene objekty nadeńdźech, pytach za pućemi a partnerami, je wuchować. Tajcy partnerojo běchu předewšěm MS, Serbske ewangelske towarstwo, Budyski Serbski muzej, wosady a gmejny. Na tute wašnje je so poradźiło tójšto materielnych swědkow serbskich kulturnych stawiznow wuchować. K tomu někotre přikłady:[10] Wulki wuspěch bě zasonamakanje, wobnowjenje a znowapostajenje Wuričanskeho stołpa z 18. lětstotka (2009/10). Za drohotne mam też restawraciju napismoweje tafle z lěta 1802 při Michałskej farje w Budyšinje (2002) kaž też narowneju pomnikow sobupřełožowarjow biblije Jana Wawera w Bukecach (2003) a Mateja Jokiša w Hbjelsku (2005). Hdźež restawracija wjac móžna njebě, zhotowichu so kopije, na př. napismoweju taflow w Malešecach (2000) a Rakojdach (2008/2022), Lutheroweho pomnika we Wětrowje (2004), narowneho pomnika misionara Jana Awgusta Měrćinka w Małym Wjelkowje (2005) a młodźinskeje chorhoje w Bukecach (2007). Wjacore objekty posrědkowachu so do Budyskeho Serbskeho muzeja, na přikład historiski parament z Hućiny (2002), napismowej tafli z Malešec (2000) a z Króńcy (2013), pomjatna tafla a eksponaty z tradiciskeho kabineta za Kurta Krjeńca w Malešecach (2004) a busta Korle Janaka ze Serbskeho wučerskeho wustawa (2005). W Drježdźanach staji so row Jurja Pilka pod pomnikoškit (2002). Na pohrjebnišću w Bukecach připrawi so »serbski row«, na kotrymž so serbske narowne kamjenje před zničenjom zachowaja (2005). W Gołkojcach přewza so pomjatna tafla za fararja Karla Haußiga z wonkowneje ležownosće do škitaneho ruma cyrkwje (2020). Na zakładźe zapiskow z inwentara móžeštej so napismowej tafli na bywšej šuli w Čerwjenych Noslicach wotkryć (2004) a nowej tafli we Wětrowje připrawić (2001). Ze zjawnostneho dźěła wuńdźechu nastorki za zhotowjenje napismoweje tafle za bywšu šulu w Hodźiju (2015) kaž też pomjatnych taflow za Jakuba Nowaka na Horach (2015), Jana Kiliana w Delanach (2016) a Korlu Bohuwěra Šěcu w Rachlowje (2018). Po fachowym poradźowanju dóstachu nowe cyrkwine zwony w Malešecach (2013), Poršicach (2014) a Barće (2019) serbske napisma.

wobraz 46 *Pomjatna tafla za Arnošta Muku na jeho bydlenskim domje w Budyšinje, 2004, foto Trudla Malinkowa*

Rady so jubileje a róčnicy z pomnikowymi akcijemi zwjazachu. Tak wobnowi so k 275lětnemu jubilejej prěnjeho wudaća serbskeje biblije narowny pomnik sobupřełožowarja Jana Wawera w Bukecach (2003). K 100lětnemu jubilejej Serbskeho doma wotkry so pomjatna tafla za Arnošta Muku na jeho bydlenskim domje w Budyšinje (2004).

K tysaclětnemu jubilejej Hodźija stwori so pomnik za Wjacława Warichiusa při tamnišej cyrkwi (2006). K 200. narodninam Jana Kiliana postaji so jemu pomnik w Kotecach (2011). K 200. narodninam Jana Arnošta Smolerja wobnowi so jeho rowniśćo w Budyšinje (2014/15). Hustodosć so k tajkim jubilejam hišće w zhromadnym dźěle MS, Serbskeho instituta a dalšich partnerow konferency, kolokwije abo swjatočnosće zarjadowachu, přez čož so hódnotne serbske kulturne wjerški stworichu.

Też w Delnjej Łužicy so zahajenje slědźenjow za materielnymi swědkami serbskeje kultury a žiwjenskich wašnjow w lěće 2008 na dobro praktiskich projektow wuskutkowa. Z nachwilneje skupiny »Serbske pomniki – 850 lět Chośebuz« wuńdźe trajna dźěłowa skupina »Sorbische/wendische Denkmale der Stadt Cottbus/Chóśebuz – Serbske pomniki města Cottbus/Chóśebuz«, kotruž nawjeduje zamołwita za serbske należnosće města Anna Kosacojc-Kozelowa. Sobustawy skupiny so wot lěta 2009 stajnje na dobu třoch lět wot wyšeho měšćanosty powołaja.[11] Cyłu Delnju Łužicu zapřijaca skupina »Serbske pomniki«, kotraž bě 2004 přestała dźěłać, so 2010 z nowym mjenom »Znankstwa serbskeje rěcy, kultury a žywjeńskich wašnjow w Dolnej Łužycy« wožiwi a so pod nawodom Sylki Laubensteinoweje-Poleńcojc hač do 2015 schadźowaše.[12] Zhromadne dźěło Maśicarjow, Domowinjanow, sobudźěłaćerjow Serbskeho instituta, muzejownikow a dalšich w tutymaj skupinomaj wjedźeše k wočiwidnym rezultatam. Jako nowe wopomnišća stworichu so pomjatne tafle za Serbsku ludowu banku w Choćebuzu (2008), za Kita Šwjelu w Zaspach (2009) a Pawlinu Krawcowu w Choćebuzu (2010) kaž też pomnikaj za Kita Panka w Dešnje (2008) a Kita Šwjelu w Skjarbošcu (2018). Wobnowichu so pomnik Bogumiła Šwjele w Dešnje (2008) kaž też rowy Wylema Noweho

10 Zestawa njeje dospołna.
11 Informacije Anny Kosacojc-Kozeloweje w mejlce awtorce z 11. 2. 2023.
12 Informacije Sylki Laubensteinoweje-Poleńcojc w mejlce awtorce z 3. 3. 2023.

w Choćebuzu (2014), Fryca Foba w Turjeju (2015), Marjany Domaškojc w Cazowje (2003/2015), Klosec swójby w Strobicach (2017), Bogumiła Šwjele w Choćebuzu (2018), Hermana Worcha w Janšojcach (2018) a Fryca Rochi w Choćebuzu (2019). Na wotpowědne serbske prócowanja spožči město Wětošow titul čestneho rowa poslednimaj wotpočinkomaj Benjamina Běgarja a Wylema Šybarja (2014). W Choćebuzu ma zarjad měšćanskich pohrjebnišćow přehlad wšitkich rowow serbskich wosobinow a na to dźiwa, zo so žadyn njewotstroni. W zhromadnym dźěle z Braniborskim krajnym zarjadom za škit pomnikow je so 2021 poradźiło, wubranym objektam na pomnikowej lisćinje přidać připis »Bezug: Sorbische/Wendische Kultur« a k tomu někotre zakładne informacije, kiž serbski poćah wujasnja (hlej HIDAweb).

Zjimanje

Tři lětdźesatki po swojim wožiwjenju móže MS na pozitiwnu bilancu swojeho skutkowanja na dobro serbskich pomnikow zhladować. Nawjazujo na započatki w 19. lětstotku su so dźak jeje prócowanjam po wožiwjenju a w zhromadnym dźěle z dalšimi partnerami wuwili šěroke aktiwity na polu pomnikow w Serbach. Wobšěrne dokumentacije su so nadźěłali a wjacore publikacije wudali. Tójšto pomnikow je so wobnowiło a nowych wopomnišćow stworiło. Wubrane pomniki su so pod škit stajili abo so na pomnikoškitnych lisćinach jako ze serbskim poćahom woznamjenili. Dalše objekty su so do muzejow posrědkowali. Wědomje wo hódnoće materielnych swědkow serbskich kulturnych stawiznow je so zbudźiło a wěda wo nich je so po kwantiće a kwaliće nahladnje rozšěriła. Wězo njeje dźěło jenož MS wukonjała, mnozy partnerojo kaž Serbski institut, Serbskej muzejej, towarstwa, dźěłowe skupiny, wosady, komuny a jednotliwcy su k wuspěchej přinošowali a jón hakle zmóžnili. Ale na započatku tutoho wuwića steješe před třomi lětdźesatkami MS ze swojej inowatiwnej mocu.

Při wšej pozitiwnej bilancy wšak dyrbi so zwěsćić, zo so kardinalne žadanje popřewrótoweho časa njeje spjelniło. Njeje so poradźiło wutworić trajnu strukturu, kiž wěnuje so slědźenjam za materielnymi swědkami serbskosće a nadawkam serbskeho pomnikoškita. Tutón njedopjelnjeny zaměr steji dale jako namołwa před zamołwitymi w Serbach, zo bychu so nam a přichodnym generacijam zachowali pomniki serbskich kulturnych stawiznow jako ważny wobstatk narodneho namrěwstwa.

Literatura

ATANASOV, Katja/ROGGAN, Alfred/SCHURMANN, Peter 2015: Der Landkreis Spree-Neiße und seine sorbische/wendische Kulturgeschichte. Der Altkreis Cottbus. Cottbus (= Serbske drogotki; 9).

HIDAweb BLDAM Brandenburg: Denkmale in Brandenburg, přistup 9. decembra 2021. Online: https://ns.gis-bldam-brandenburg.de/hida4web/search?smode=advanced [15. 2. 2023].

HOLZHEIMEROWA, Simone 1995: Serbske pomniki maju se zdźaržaś, w: Nowy Casnik 47/19, str. 2.

KRESTIN, Steffen (wud.) 2011: Das Wendische Cottbus – Serbski Chóśebuz. Cottbus (= Cottbuser Blätter).

MALINKOWA, Trudla 1998a: Problem: Serbske pomniki, w: Rozhlad 48/6, str. 202–205.
MALINKOWA, Trudla 1998b: Sorbische Kulturdenkmale – vergessene Zeugnisse? w: Landratsamt Bautzen (wud.), Denkmalschutz und Denkmalpflege im Landkreis Bautzen, str. 8–9.
MALINKOWA, Trudla 2011: Der alte Friedhof in Rohne – Stare pohrjebnišćo w Rownom. Bautzen.
MALINKOWA, Trudla 2014: Denkmale, w: SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.), Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen, str. 90–94.
MALINKOWA, Trudla 2017: Budarjowy pomnik w Budestecach – spočatk serbskeho pomnikarstwa, w: Rozhlad 67/10, str. 23–27.
MALINKOWA, Trudla 2019: Serbske pomniki. Budyšin.
MALINKOWA, Trudla 2022: Sorbische Denkmale. Bautzen.
MIRTSCHIN, Hans 1999: Trjebamy serbski pomnikoškit? w: Rozhlad 49/12, str. 441.
TSCHERNOKOSHEWA, Elka (wud.) 1994: So langsam wirds Zeit. Bericht der unabhängigen Expertenkomission zu den kulturellen Perspektiven der Sorben in Deutschland. Bonn.
VÖLKEL, Měrćin 1995: Trjebamy Maćicu? Rozprawa předsydstwa na Hłownej zhromadźiznje Maćicy Serbskeje dnja 22. apryla 1995, w: Rozhlad 45/7–8, str. 289–292.
VÖLKEL, Měrćin 1996: Z rozprawy předsydy MS, w: Rozhlad 46/6, str. 233.

Přiłoha

Trudla Malinkowa, John Petrik

Zestawa wot Założby za serbski lud spěchowanych pomnikowych projektow wot lěta 1993 do 2022

Wot lěta 1993 spěchuje Założba za serbski lud pomnikowe projekty, kiž so w zamołwitosći wšelakich nošerjow přewjedu. To nastupa wobnowjenje historiskich pomnikow runje tak kaž stworjenje nowych wopomnišćow. Jednotliwe předewzaća schwaleše wot lěta 2002 do 2022 wuběrk »Serbske pomniki« při MS.

Hižo w prěnich směrnicach Założby za serbski lud k spěchowanju projektow jewi so wosebity wotrězk XIV »Serbske pomniki« (hlej »Richtlinien der Stiftung für das sorbische Volk zur Förderung von Projekten, Abschnitt XIV Sorbische Kulturdenkmale«). Prěnje směrnicy płaćachu wot 31. měrca 2003. Do toho nałožowachu so tak mjenowane spěchowanske zasady. W dźensa płaćiwych směrnicach z dnja 10. julija 2017 jewja so pomniki we wotrězku N (hlej »Förderrichtlinie der Stiftung für das sorbische Volk, Abschnitt N Sorbische Kulturdenkmale«).

Sćěhowaca zestawa wopřija cyłkownje 91 pomnikowych projektow, kotrež Założba za serbski lud wot lěta 1993 do 2022 spěchowaše. Nimo tu zapisanych přewjedźechu so w tutym času w Serbach hišće dalše pomnikowe projekty, kiž so bjez přiražkow Założby financowachu a so tohodla w zestawje njejewja.

Wot Założby za serbski lud spěchowane pomnikowe projekty 1993 – 2022

lěto a městno	pomnikowy projekt	nošer projekta
1993		
Worklecy	tafla za Michała Hórnika na šuli	gmejna Worklecy
1994	tafla za Jurja Mjenja na starym	Domowina,
Njeswačidło	kěrchowje při cyrkwi	skupina Njeswačidło
1995	–	–
1996		
Wětošow	narowny pomnik za Wylema Šybarja	město Wětošow
Nowa Wjas	pomnik za Fryca Latka před jeho ródnym domom	hamt Picnjo
Budyšin (Serbski muzej)	wobnowjenje stacijow křižoweho puća Chrystusa (štyrnaće mólbow za škleńcu)	wokrjes Budyšin
1997		
Huska	narowny pomnik za Michała Rostoka	Maćica Serbska
Łaz	wobnowjenje narowneho pomnika Handrija Zejlerja	Spěchowanske towarstwo zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja
Rowno	tafla za Hanza Njepilu na Njepilic statoku	gmejna Slepo
Choćebuz	wobnowjenje narowneho pomnika Fryca Rochi na Južnym pohrjebnišću	Domowina, župa Delnja Łužica
1998		
Lubanice (Pólska)	pomnik za Mikławša Jakubicu před cyrkwju	Maćica Serbska
1999		
Stollberg/ Erzgebirge	kamjeń z taflu za Otu Wićaza na dworje Gymnazija Carla von Bacha	Maćica Serbska
Picnjo	zwón za Picnjansku cyrkej	ew. wosada Picnjo
Slepo	wobnowjenje narowneho pomnika Juliusa Eduarda Wjelana při cyrkwi	ew. wosada Slepo
Wochozy	tafla za Bogumiła Šwjelu na cyrkwi	gmejna Hamor
Pančicy-Kukow	wobnowjenje pomnika Jakuba Barta-Ćišinskeho w Lipju	gmejna Pančicy-Kukow

2000		
Chasow	tafla za Marju Kubašec na jeje ródnym domje	Domowina, župa Budyšin
Turnow	pomnik za Mjertyna Monja před jeho ródnym domom	Maćica Serbska
2001		
Pančicy-Kukow	tafla za Mikławša Andrickeho na jeho ródnym domje	Domowina, župa Kamjenc
2002		
Cazow	wobnowjenje rowa Marjany Domaškojc	Domowina, župa Delnja Łužica
2003		
Wjerbno	pomnik za Mata Kosyka na zelenišću při Bórkowskej dróze	hamt Bórkowy
Popojce	wobnowjenje rowa Hendricha Jordana a swójbnych	gmejna Gołkojce
Lěska	tafla za Karla Nowaka při jeho ródnym domje	Maćica Serbska
Bukecy	wobnowjenje narowneho pomnika Jana Wawera w cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Budyšin	wobnowjenje narowneho pomnika Handrija Lubjenskeho na Tuchorju	Serbske ewangelske towarstwo
2004		
Budyšin	tafla za Arnošta Muku na jeho bydlenskim domje	Maćica Serbska
Wětrow	wobnowjenje Lutheroweho pomnika na nawsy	Serbske ewangelske towarstwo
Křiwa Boršć	wobnowjenje napismoweje tafle na bywšim kuble Jana Skopa	Maćica Serbska
2005		
Hbjelsk	wobnowjenje narowneho pomnika Mateja Jokiša w cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Mały Wjelkow	wobnowjenje narowneho pomnika Jana Awgusta Měrćinka na pohrjebnišću bratrowskeje wosady	Serbske ewangelske towarstwo
Jitro	wobnowjenje tafle za Bjarnata Krawca před jeho ródnym domom	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow

Tšupc	pomnik za Albina Mollera před faru	Maćica Serbska
Choćebuz	wobnowjenje napisow w Serbskej cyrkwi	ew. klóšterska wosada Choćebuz
2006		
Budestecy	wobnowjenje narowneho pomnika Handrija Bróska w cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Hodźij	tafla za Jurja Pilka na jeho prawdźepodobnym ródnym domje při nawsy	Domowina
Hodźij	pomnik za Wjacława Warichiusa při cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Korjeń	pomnik za Jana Bogumiła Fabriciusa před faru	město Choćebuz
2007		
Delnja Hórka	wobnowjenje narowneho pomnika Lišec mandźelskeju	gmejna Malešecy
Bukecy	zhotowjenje kopije chorhoje młodźiny z Wadec a Trjebjeńcy w cyrkwi	Domowina, skupina Bukecy
Budyšin	wobnowjenje pomnika Jana Arnošta Smolerja we Walskich zelenišćach	město Budyšin
Choćebuz	tafla za Serbsku ludowu banku na bywšim bankowym domje	Maćica Serbska
2008		
Rakojdy	zhotowjenje kopije napismoweje tafle na bywšej šuli	Serbske ewangelske towarstwo
Dešno	wobnowjenje pomnika Bogumiła Šwjele před faru	gmejna Dešno-Strjažow
Dešno	pomnik za Kita Panka před cyrkwju	Spěchowanske towarstwo domizniskeho muzeja Dešno
Wotrow	wobnowjenje narowneho pomnika Jakuba Barta-Ćišinskeho	kat. wosada Wotrow
2009		
Radwor	tafla za Jurja Winarja na hosćencu »Meja«	Spěchowanske tow. Serb. lud. ansambla
Zaspy	tafla za Kita Šwjelu na jeho ródnym domje	Domizniske a drastowe towarstwo Zaspy
Bukecy	wobnowjenje narownych pomnikow na »serbskim rowje« na nowym pohrjebnišću	ew. wosada Bukecy

Jitro	postajenje kamjenja z w lěće 2005 wobnowjenej taflu za Bjarnata Krawca před jeho ródnym domom	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow
Wuricy	wobnowjenje a postajenje Wuričanskeho stołpa z 18. lětstotka na wyšinje južnje Wuric	Thomas Helm, Wuricy
Radwor	tafla na row Jakuba Lorenca-Zaleskeho	Maćica Serbska

2010

Rowno	konserwowanje 63 narownych kamjenjow stareho pohrjebnišća	gmejna Slepo
Choćebuz	tafla za Pawlinu Krawcowu na jeje bydlenskim a wobchodnym domje	Historiske domizniske towarstwo Choćebuz
Kotecy	naćisk pomnika za Jana Kiliana při cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo

2011

Kotecy	pomnik za Jana Kiliana při cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Pančicy-Kukow	wobnowjenje pomnika Tecelina Měta před jeho ródnym domom	Joachim Herrmann, Pančicy-Kukow
Hornja Hórka	tafla za Jana Arnošta Frajšlaga na jeho bydlenskim domje	gmejna Hornja Hórka
Bukecy	parament za Bukečansku cyrkej	ew. wosada Bukecy

2012

Kumšicy	zhotowjenje kopije napismoweje tafle na Miklec-Wićazec kuble	swójba Miklec-Wićazec, Kumšicy
Koslow	wobnowjenje tafle za Romualda Domašku na jeho ródnym domje	swójba Měršec, Koslow
Bukecy	wobnowjenje rowa Korle Bohuwěra Šěcy na nowym pohrjebnišću	ew. wosada Bukecy

2013

Stróžišćo	wobnowjenje informaciskich taflow při pomniku Cyrila a Metoda	Towarstwo Cyrila a Metoda
Choćebuz	tafla na zrunany row Wylema Noweho na Sewjernym pohrjebnišću	město Choćebuz

2014

Budyšin	wobnowjenje rowa Jana Arnošta Smolerja na Hrodźišku	Maćica Serbska

Wotrow	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow we Wotrowskej wosadźe	Domowina, župa Kamjenc
Turjej	wobnowjenje rowa Fryca Foba	Domowina, župa Delnja Łužica
Hora	tafla za Jakuba Nowaka-Horjanskeho při křižowanišću južnje wsy	Domowina, skupina Jaseńca
Hrodźišćo	wobnowjenje rowa Měrćina Nowaka-Njechorńskeho	Domowina, Załožba za serbski lud

2015

Brjazyna	wobnowjenje freskow w cyrkwi	towarstwo Brjazynske freski
Njebjelčicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Njebjelčanskej wosadźe	Domowina, župa Kamjenc

2016

Kóšnojce	tafla za Alfreda Janigka na nawsy	Domizniske towarstwo Kóšnojce
Delany	tafla za Jana Kiliana na jeho ródnym domje	Günter Lehmann, Rachlow
Strobice	wobnowjenje rowa Klosec swójby	Strobičanske byrgarske towarstwo
Ralbicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Ralbičanskej wosadźe	Domowina, župa Kamjenc

2017

Łaz	zhotowjenje kopije prěnjotneje busty Handrija Zejlerja na pomniku we Łazu	Spěchowanske towarstwo zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja
Hodźij	tafla na něhdyšim Spomóžerskim domje	Domizniske towarstwo Hodźij
Choćebuz	wobnowjenje rowa Bogumiła Šwjele na Sewjernym pohrjebnišću	město Choćebuz
Chróśćicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Chróšćanskej wosadźe	Domowina, župa Kamjenc

2018

Rachlow	tafla za Korlu Bohuwěra Šěcu při bywšej šuli	gmejna Kubšicy
Łomsk	pomnik za 1942 wotprawjeneho pólskeho dźěłaćerja Stanisława Błażejczuka w lěsu sewjernje Łomska	towarstwo Přećeljo kultury a domizny Njeswačidło

Kamjenej	wobnowjenje štyrjoch pomnikow za zhubjenu wjes Hronow na ležownosćach sewjernje a wuchodnje Kamjeneje	chór Meja, Radwor
Chrósćicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Chróšćanskej wosadźe	Domowina, župa Kamjenc
Wotrow	wobnowjenje chorhoje towarstwa młodźencow	kat. wosada Wotrow
Skjarbošc	pomnik za Kita Šwjelu na zelenišću před bywšim knježim dworom	Spěchowanske towarstwo Skjarbošc
2019		
Koslow	pomnik »Nawrót do Koslowa« na nawsy	towarstwo Přećeljo kultury a domizny Njeswačidło
Wochozy	informaciskej tafli wo skutkowanju Bogumiła Šwjele za Šwjelowu bróžeń	Towarstwo Šwjelowa bróžeń Wochozy
Chrósćicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Chróšćanskej wosadźe	Domowina, župa Kamjenc
Wotrow	wobnowjenje chorhoje towarstwa knježnow	kat. wosada Wotrow
2020		
Ketlicy	wobnowjenje rowa Michała Domaški a swójbnych	Serbske ewangelske towarstwo
2021		
Baćoń	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Baćońskej wosadźe	Domowina, župa Budyšin
Kamjenej	wobnowjenje spowaleneho pomnika (swj. křiža) za zhubjenu wjes Hronow při dróze mjez Kamjenej a Wulkej Dubrawu	gmejna Radwor
2022		
Łaz	znowawosadźenje wokoliny rowa Handrija Zejlerja	Spěchowanske towarstwo zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja

Wužadanja do přichoda

Anja Pohončowa

Skutkowanje Maćicy Serbskeje po wožiwjenju 1990/91 – wróćozhladowanje a perspektiwy

Nadawki a dźěławosć wožiwjeneje Maćicy Serbskeje

Prěnje myslički wo móžnym wožiwjenju MS nastawachu w času politiskeho přewróta 1989/90 na kromje Serbskeje narodneje zhromadźizny 16. decembra 1989 (hlej přinošk Jana Malinka w tutym zběrniku). W meji 1990 so Jan Malink prěni raz zjawnje k tomu wupraji a rysowaše zakładne ideje wo nadawkach a zaměrje towarstwa (Malink 1990). W měrcu lěta 1990 bě so nowa wědomostna rada při Instituće za serbski ludospyt wutworiła, kotraž měješe wjednistwo při přestrukturowanju sorabistiskeho slědźenišća podpěrać resp. wo móžnych alternatiwach přemyslować, jeli so institut rozpušći (Ela 2022: 6). Tuta rada witaše na swojim posedźenju dnja 22. meje 1990 móžne wožiwjenje MS, wupraji pak so »přećiwo tomu, přirjadować dotalne statne serbske institucije« k njej.[1] Přiwšěm dóstaštaj dr. Měrćin Völkel a dr. Ludwig Ela wot njeje nadawk, móžnosće wožiwjenja MS pruwować a wotpowědnu zjawnu diskusiju nastorčić (tež tam: 8). K tomu wozjewištaj artikl w Nowej dobje pod titlom »Maćicu Serbsku znowa wožiwić?«, z kotrymž do zjawneje diskusije wo wožiwjenju MS přeprosyštaj (Völkel/Ela 1990). W nim namjetowaštaj, zo by towarstwo »móhło być hromadźišćo na serbskej wědomości zajimowanych, kotrež w sekcijach dźěła a tež zapřija domizniskich slědźerjow, za ćichim slědźacych, młodostnych a dorosćenych« (tež tam). W juliju lěta 1990 bě rozsudźene, zo žana ze zapadnych slědźerskich institucijow njepřewza instituty akademije wědomosćow NDR (Faska 2001: 173) a zo hrožeše dale strach, zo so zwonkauniwersitne sorabistiske slědźenje bjez narunanja zhubi. Kaž dźensa wěmy, namaka so za Budyski Serbski institut naposledk hinaši puć, ale ideja wožiwjenja MS bě mjeztym zrodźena a zajimcy so zetkawachu a wo potřěbnosći a specifiskim nadawku noweje MS diskutowachu.

Specifiski profil namakać a so wotmjezować wot druhich serbskich towarstwow, kotrež so tehdy założowachu, bě w prěnich měsacach husćišo předmjet diskusije. Člonojo tehdyšeho předsydstwa dyrbjachu so z tutym prašenjom rozestajeć, zo njeby so »mortwe dźěćo« narodźiło, před čimž běchu někotři zwonkastejacy warnowali. Na to serbski superintendent Gerhard Wirth – člon »stareje« a prěni předsyda wožiwjeneje MS hač do prěnjeje hłowneje zhromadźizny 2. apryla 1991 – na posedźenju předsydstwa dnja 23. januara 1991 profil towarstwa wopisa: »Nic wědomosć wědomosće dla, ale wědomosć za Serbstwo! Dźe wo to, budźić zajim a hordosć na namrěwstwo swojich wótcow.«[2] Na prěnjej hłownej zhromadźiznje, hdźež mějachu so wustawki schwalić, diskutowachu přitomni dale wo konkretnych nadawkach towarstwa. W paragrafje 2 wustawkow zapisa so potom zaměr MS, kotryž tež dźensa hišće płaći: »Zaměr towarstwa je, spěchować wědomostnu zaběru ze stawiznami, rěču a kulturu serbskeho luda, starać so wo nałožowanje serbskeje wědomosće w narodnym dźěle a šěrić serbsku rěč a sorabistisku wědu. Z tym chce towarstwo narodne wědomje Serbow budźić a pozběhnyć a přećelske poćahi

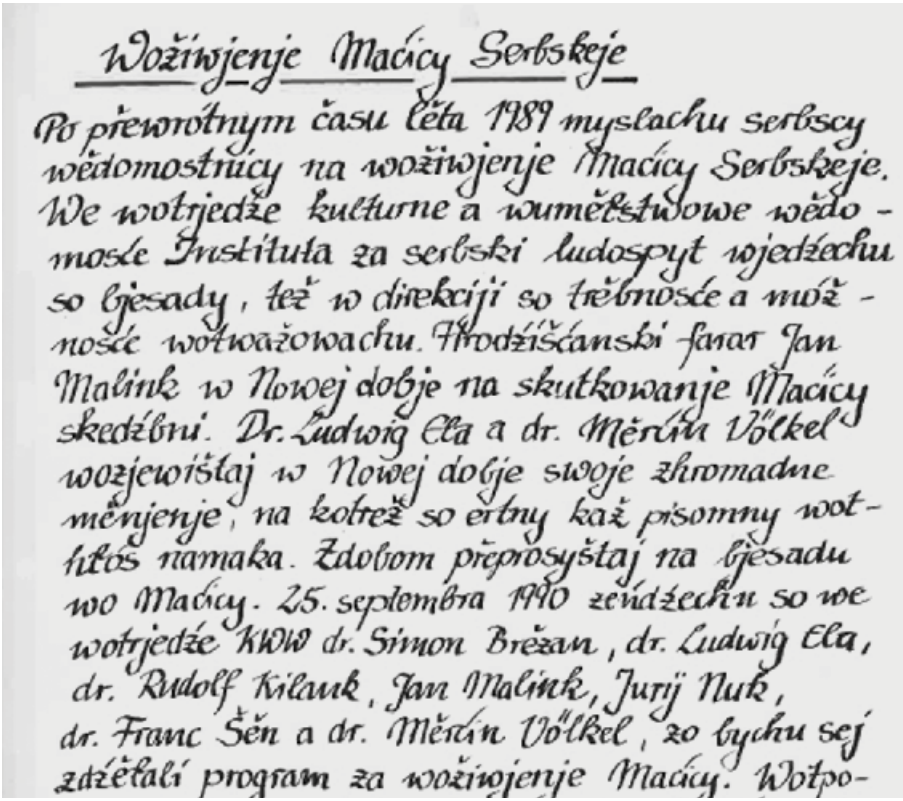

Wožiwjenje Maćicy Serbskeje

Po přewrótnym času lěta 1989 myslachu serbscy
wědomostnicy na wožiwjenje Maćicy Serbskeje.
We wotrjedźe kulturne a wumětelstwowe wědo-
mosće Instituta za serbski ludospyt wjedźechu
so bjesady, hdž w direkciji so třěbnosće a móž-
nosće wotwažowachu. Hrodźišćanski farar Jan
Malink w Nowej dobje na skutkowanje Maćicy
skedźbni. Dr. Ludwig Ela a dr. Měrćin Völkel
wozjewištaj w Nowej dobje swoje zhromadne
měnjenje, na kotrež so ertny kaž pisomny wot-
hłós namaka. Zdobom přeprosyštaj na bjesadu
wo Maćicy. 25. septembra 1990 zeńdźechu so we
wotrjedźe KWW dr. Simon Brězan, dr. Ludwig Ela,
dr. Rudolf Kilank, Jan Malink, Jurij Nuk,
dr. Franc Šěn a dr. Měrćin Völkel, zo bychu sej
zdźěłali program za wožiwjenje Maćicy. Wotpo-

wobraz 47 *Rukopisna kniha z protokolemi posedźenjow předsydstwa a hłownych zhromadźiznow MS, 1990–1994, Maćičny archiw*

mjez Němcami a Serbami a słowjansku wzajomnosć sylnić. Wone chce spěchować domiznisku zwjazanosć ludźi we Łužicy. Maćica Serbska přewjedźe k tutomu zaměrej wědomostne a popularnowědomostne zarjadowanja, wudźěla slědźerske nadawki, a organizuje dalše naprawy, kiž so jej k docpěću swojich zaměrow přihódne zdadźa.« (Wustawki MS, § 2)

MS je so wot spočatka sem zrozumiła jako posrědkowarka mjez wědomosću a na serbskej wědomości zajimowanej (serbskej) zjawnosću, ženje pak jako »slědźerske« abo »ryzy

1 Serbski kulturny archiw w Budyšinje, ISL I 211, Institut za serbski ludospyt, Direkcija: Protokol posedźenja Wědomostneje rady instituta, 22. 5. 1990. – Při tym skedźbnichu na prašenje, što by so při ewentuelnym rozpušćenju instituta stało z historiskimi wobstatkami MS, kotrež běchu ze założenjom Budyskeho Instituta za serbski ludospyt w lěće 1951 přešli do Serbskeje centralneje biblioteki a Serbskeho kulturneho archiwa. Dale diskutowaše so prašenje, kak móhli so domiznowědnicy, chronisća, wučerjo a dalši, na sorabistiskim slědźenju zajimowani ludźo zapřijeć a z tym posrědkowanje slědźerskich wuslědkow mjez Serbami polěpšić.

2 Towarstwowy archiw MS, MS 01, Protokole hłownych zhromadźiznow a posedźenjow předsydstwa z lěta 1990 a d. (Nowinske wurězki): Protokol 3. posedźenja předsydstwa MS, 23. 1. 1991.

wědomostne towarstwo« – tole wuzběhny M. Völkel, předsyda MS wot 1991 do 2007, w interviewje z redaktorku Rozhlada Jěwu-Marju Čornakec składnostnje 150. róčnicy założenja towarstwa (Völkel 1997: 94). Za wědomostne dźěło je trjeba »slědźerske zarjadnišćo, Serbski institut, hdźež so powołani fachowcy powołansce ze serbskej rěču, stawiznami, wumělstwom, literaturu, ludowědu atd. zaběraja« (tež tam: 94–95).

Hłowne dźěło MS měješe so tuž wotměwać w sekcijach. Na wuradźowanju nachwilneho předsydstwa dnja 24. oktobra 1990 podachu přitomni namjety za sekcije, kiž tehdy po starej tradiciji hišće »wotrjady« mjenowachu: stawizniski wotrjad, ludowědny wotrjad, rěčny wotrjad (rěčna komisija), pedagogiski wotrjad, delnjoserbski wotrjad, muzejowniski kaž tež kulturnostawizniski wotrjad.[3] Po potrjebje móhli so dalše sekcije wutworić resp. wjacore do jedneje sekcije zjednoćić. Wo móžnych sekcijach wězo tež na prěnjej hłownej zhromadźiznje diskutowachu. Skedźbni so na to, zo su jednotliwe wobłuki nadawkow prjedawšich wotrjadow mjeztym do institucijow resp. zwjazkow a towarstwow přešli, štož měło so wobkedźbować. To potrjechi na přikład pedagogiski wotrjad (Serbske šulske towarstwo) abo beletristiskodźiwadłowy a hudźbno-wumělstwowy wotrjad (Zwjazk serbskich wumělcow).[4]

Hižo na prěnjej hłownej zhromadźiznje 2. apryla 1991 wukristalizowa so potom zajim za wutworjenje stawizniskeho kaž tež »narodopisno-muzejoweho wotrjada«; jasne tež bě, zo ma so rěčespytny wotrjad wutworić, ale jasny profil měješe so hišće wuwić.[5]

Skónčnje wutworichu so sćěhowace sekcije:

– sekcija stawizny[6]
– sekcija ludowěda a muzejownistwo[7]
– sekcija literatura a wumělstwo[8]
– sekcija serbska rěč[9]
– sekcija hudźba[10]
– Maśica Serbska[11]

MS přirjadowane su Delnjoserbska rěčna komisija[12], Hornjoserbska rěčna komisija[13] kaž tež Pomnikowy wuběrk[14]. Čłonojo komisijow a wuběrka so wot předsydstwa powołuja. Dźěło w sekcijach bě dobre wuchadźišćo, zo bychu so ludźo ze wšelakimi zajimami tež wšelakim temam wěnować móhli. Z tym bě šěroka paleta zarjadowanjow zaručena, hač běchu to wjetše schadźowanja abo tajke mjeńšeho formata, kaž diskusijne koła k rozdźělnym temam abo wopomnjenske zarjadowanja w ródnych wsach wuznamnych Serbow. Kóžda sekcija namaka w běhu lět swójski format, tutón pak tež po potrjebje přiměri.

Po prěnich lětach skutkowanja MS zhladowaše M. Völkel spokojom na docpěte wuslědki a zwěsći, zo su »[m]injene lěta wot woživjenja [...] dopokazali, zo je Maćica Serbska w našim času njeparujomne towarstwo w serbskim narodnym žiwjenju« (Völkel 1997: 93–94). Dale wón doda: »Hlejće, štó je so dał do zjawneho wobdźěłanja wěstych wotrězkow serbskich stawiznow, do korigowanja a rozšěrjenja stawizniskich wobrazow zašłych podawkow a wosobow? Štó je prěni wudał za Němcow po 1990 informaciski spis wo Serbach, kotremuž su druzy pozdźišo slědowali, wuži[wa]jo samo naš titul? Na Maćičnych schadźowanjach a zeńdźenjach su so hódnoćili zasłužby wosobow, na kotrež so lětdźesatki njedźiwaše[,] kaž by jim přistało. [...] Zwołachmy do wědomja wjesnjanow we Wotrowje, Komorowje, Njebjelčicach, Minakale,

w delnjołužiskich wsach a druhdźe muži a žony, kot[ři]ž su so tam narodźili a w serbskim žiwjenju skutkowali.« (tež tam: 94)

Mnozy dopominaja so zawěsće na połne žurle w Serbskim domje a Serbskim muzeju w Budyšinje abo w awli Delnjoserbskeho gymnazija w Choćebuzu. Wulki zajim Serbow zaleži zawěsće na wuběrje tematiskich ćežišćow, kotrež běchu za čas NDR tabu abo kotrež žadachu sej po politiskim přewróće nowe wobdźěłanje, nětko bjez ideologiskeho balasta resp. z wobkedźbowanjom wšitkich přistupnych žórłow. Tematiski wuběr na jednej stronje, ale tohorunja wašnje zarjadowanjow a wuběr přednošowarjow hrajachu za wuspěšne dźěło MS važnu rólu. Wědomostnicy a njewědomostnicy (to rěka na serbskej wědomości zajimowani ludźo z rozdźělnym powołanskim pozadkom) dóstachu přez Maćične zarjadowanja móžnosć, swoje slědźenske wuslědki serbskej zjawnosći předstajeć a diskutować. Maćične schadźowanja a sympozije połěkowachu mjezsobnej wuměnje kaž tež wólnym rozmołwam. Z tym přewza MS wěstu »towaršnu funkciju«, kotruž bě Pawoł Nowotny 1992 wožiwjenej MS – po přikładźe stareje MS – doporučejo na puć dał (Nowotny 1992: 23).

Dźěławosć MS a jeje sekcijow pak so na přewjedźenje wědomostnych a popularnowědomostnych sympozijow a schadźowanjow njewobmjezowaše. Předsydstwo same měješe so tohorunja z wjele druhimi temami zaběrać, zdźěla z aktualnymi a palacymi prašenjemi. To přitrjechi wězo tež za jednotliwe sekcije. Skedźbnju jenož na wubrane temy:

– Wot spočatka sem stejachu prócowanja wo wróćenje Serbskeho domu do serbskich rukow na agendźe předsydstwa.[15]

3 Tež tam: Protokol 1. posedźenja předsydstwa MS, 24. 10. 1990, str. 2.
4 Tež tam: Protokol jutrowneje hłowneje zhromadźizny MS, 2. 4. 1991.
5 Tež tam.
6 K dźěławosći stawizniskeje sekcije hlej přinoškaj Edmunda Pjecha a Trudle Malinkoweje w tutym zběrniku.
7 K dźěławosći sekcije ludowěda / muzejownistwo hlej přinošk Ines Kelleroweje a Theresy Jacobsoweje w tutym zběrniku.
8 Pozdźišo přemjenowa so sekcija na sekcija literatura, wumělstwo a wukraj.
9 Dźěławosć w lěće 1994 wutworjeneje sekcije serbska rěč měješe so jasnje wot rěčneje komisije wotmjezować. Tak bě sekciske dźěło wusměrjene na njelinguistow. Nimo wšelakich zjawnych zarjadowanjow w formje přednoškow a rozmołwnych kołow zaběraše so sekciske wjednistwo tež z koncepcionelnymi prašenjemi dalewuwiwanja hornjoserbskeje rěče. W druhej połojcy 1990tych lět wěnowaše so sekcija tež prašenju dwuručneho kubłanja. Sekciju nawjedowaše wot 1994 do 1998 dr. Helmut Jenč, wot 1998 do 2001 Anja Pohončowa a po tym wěsty čas komisarisce John Petrik. Dokelž bě wjetšina wjednistwa powołansce a priwatnje wućežena a powšitkowny zajim na sekciskich zarjadowanjach rapidnje woteběraše, skónči sekcija spočatk 2000tych lět swoje aktiwity. W lěće 2006 wustupowaše posledni raz jako sobuwuhotowarka zarjadowanja składnostnje 150. posmjertnych narodnin Jakuba Barta-Ćišinskeho a swjatočneho spožčenja Myta Ćišinskeho dnja 14. oktobra 2006 w Pančicach-Kukowje (ML 2006).
10 Sekcija hudźba wutwori so w lěće 2000. K jeje dźěławosći hlej přinošk Měrka Šołty w tutym zběrniku.
11 K skutkowanju nowozałoženeje Maśicy Serbskeje hlej přinošk Pětša Šurmana w tutym zběrniku.
12 K dźěławosći Delnjoserbskeje rěčneje komisije hlej přinošk Fabiana Kaulfürsta w tutym zběrniku.
13 K dźěławosći Hornjoserbskeje rěčneje komisije hlej přinošk Sonje Wölkoweje w tutym zběrniku.
14 K dźěławosći Pomnikoweho wuběrka hlej přinošk Trudle Malinkoweje w tutym zběrniku.
15 W lěće 1996 rozsudźi zwjazkowe předsydstwo Domowiny, zo měła wona być »samalutka wobsydnica Serbskeho domu« (Völkel 1997: 55), ale woprawdźe bě prašenje wobsydstwa Serbskeho domu hakle w lěće 1999 dorjadowane a Załožba za serbski lud bu z jeho wobsydnicu (hlej tež přinošk Jana Malinka w tutym zběrniku).

– W lěće 1992 wotkupichu štyri serbske towarstwa, mjez nimi MS, rukowaćelskemu wustawej Ludowe nakładnistwo Domowina. Hač do lěta 2000 fungowaše potajkim też MS jako towaršnik nakładnistwa, doniž je do wobsydstwa Załožby za serbski lud njepřepoda.
– Dale zabra MS 1994 stejišćo ke kónčnej rozprawje strukturneje komisije, w kotrejž so jasnje podhódnoćenje a podreprezentanca serbskeje rěče kritizowaše. Tu angažowaše so wosebje sekcija serbska rěč.[16]
– W lěće 1999 diskutowaše Załožba za serbski lud wo prioritach dalšeho spěchowanja a přemyslowaše wospjet wo strukturnych změnach serbskich institucijow. Też w tutym zwisku sformulowa sekcija serbska rěč stejišćo pod titlom »Róla a městno sorabistiskeho rěčespyta w přichodźe« a jón 13. oktobra 1999 fachowej skupinje »Wědomosć a muzejownistwo« při Załožbje za serbski lud sposrědkowa.[17]
– Na iniciatiwu tehdyšeho předsydy J. Malinka założichu so 2011 Maćične myta za dobywanje sorabistiskeho dorosta. Mjeztym wupisaja so kóžde druhe Maćične myta w třoch kategorijach.
– W lěće 2017 bě prašenje dalšeho wužiwanja Serbskeho domu předmjet diskusije w předsydstwje. Tole bě trěbne w zwisku z přemyslowanjemi, Serbsku kulturnu informaciju zwonka Serbskeho domu zaměstnić. MS skedźbni tu na zrěčenje, zo ma Serbski dom wostać zetkanišćo towarstwow a nima so stać z ryzy běrowowym domom.
– Na iniciatiwu Maćičneho předsydstwa bu MS z člonom towarstwa Serbskeho instituta. Wot lěta 2015 do 2022 zastupowaše dr. Leńka Šołćic towarstwo, wot lěta 2022 přewza nadawk dr. Katja Brankačkec.
– Dorjadować měješe so tohorunja něhdyše wobsydstwo MS w Budyskim měšćanskim muzeju. Po wróćenju přepodachu so wotpowědne objekty 2014 Serbskemu muzejej. W lěće 2022 wróći slědźerska biblioteka Herderoweho instituta w Marburgu knihi a časopisowe zešiwki, kotrež běchu tamni sobudźěłaćerjo jako swójstwo MS identifikowali. Tute knihi přepodachu so Serbskej centralnej bibliotece při Serbskim instituće, kotraž je juristiska naslědnica Maćičneje biblioteki.
– Předsydstwo napisa tójšto protestnych listow, na přikład w lěće 2000 na Sakske kultusowe ministerstwo zawrjenja serbskich šulow dla abo w januarje 2021 dla zastajenja financneho podźěla Bórkowskeho hamta za Dešnjanski domizniski muzej.
– Kónc lěta 2021 přewza towarstwo nošerstwo za projekt »Serbski medijowy paket za komunalne biblioteki w serbskim sydlenskim rumje w Braniborskej«, kotryž financowaše Braniborske ministerstwo za wědomosć, slědźenje a kulturu.
– Druha aktualna tema, z kotrymž so předsydstwo 2022 zaběraše, bě cyle hinašeho razu, mjenujcy zjawna diskusija wo načasnosći teksta serbskeje hymny. Nimo napisanja namołwy z konkretnym namjetom za nowu wariantu je předsydstwo wjele časa do zjawnostneho dźěła – nic jenož za serbske, ale tohorunja za němske medije – inwestowało a šěroku paletu měnjenjow a rozprawow na Maćičnej internetnej stronje dokumentowało. W septembrje 2022 wotmě so diskusijny wječor, na kotryž bě MS hromadźe z redakciju Serbskich Nowin přeprosyła.[18]

wobraz 48 *Serbski medijowy paket za Gołkojsku biblioteku, 19. januara 2022, foto Anja Pohončowa*

Maćična dźěławosć po woživjenju wotbłyšćuje so nimo toho w mnohich publikacijach. W prěnich lětach wudachu so referaty wulkich zarjadowanjow we wosebitych zešiwkach (hlej MS 1992, MS 1993, Völkel 1994/95, Wedegärtner 1998, 2003, Łušćanski 2003); zwjetša wozjewichu so přednoški Maćičnych kolokwijow w Rozhledźe (na přikład w lětach 1997, 1999, 2003, 2007, 2023). Měto Pernak postara so wo wudaće knižkow, wěnowanych živjenju a skutkowanju jednotliwych Delnjoserbow (hlej Pernak 1995, 1997a, b, 1998a, b, 2001).

Wulki zajim na Maćičnych zarjadowanjach hižo po někotrych lětach popušći, na čož M. Völkel 2001 w swojej rozprawje skedźbni: »Minyła je so [...] pola mnohich spočatna zahoritosć, kotraž bě najskerje euforiska.« (citowane po M. L. 2001) Hižo do toho spóznachu akterojo sami, zo žadaja sej přihoty wjetšich zarjadowanjow wjele mocow. Druhdy wjedźeše to samo k wužadanjam »hač k mjezam [...] zamóžnosće« (citowane po BR 1994). Tole zwěsći M. Völkel wjacore razy w swojich lětnych rozprawach a wuzběhny, zo njeje skutkowanje towarstwa přirunajomne z dźěławosću institucijow, kotrež Założba za serbski lud spěchuje. Wón

16 Towarstwowy archiw MS, MS 40B, Koncepcija serbskeho kulturneho wuwića / Strukturna koncepcija k wuwiću serbskeje kultury – Stejnišćo MS k tomu: Stejišćo ke »koncepciji serbskeho kulturneho wuwića (kónčna rozprawa)«.

17 Priwatny archiw Anje Pohončoweje.

18 Wobšěrna dokumentacija wo tutej diskusiji je na internetnej stronje MS přistupna (hlej www.domowina.de/hsb/clonstwo/sobustawske-zupy-a-towarstwa/macica-serbska-zt/translate-to-hsb-sorbische-hymne) [23.10.2023].

wobraz 49 *Wróćene knihi a časopisy z něhdyšeho bibliotekoweho wobstatka MS, 16. decembra 2022, foto Madlen Domašcyna*

sej žadaše, zo měli towarstwa »prawo měć, sej wot statnych institucijow iniciatiwy, podpěru a zwonkasłužbne wukony za serbske należnosće žadać« (tež tam). Tajke a podobne wuprajenja pokazuja cyle jasnje na hranicy čestnohamtsce skutkowaceho towarstwa.

Akterojo a splećenja

Mjez członami předsydstwa skutkowachu husto wosoby, kotrež běchu tež powołansce ze serbstwom zwjazane: sobudźěłaćerjo Serbskeho instituta, Ludoweho nakładnistwa Domowina, Domowinskeho zarjada, Serbskeho muzeja atd. Ale běchu tež Serbja bjez tajkeho powołanskeho zwiska mjez nimi. Podobny wobraz skići so hladajo na nawodow sekcijow. Powołanski pozadk w zwisku z konkretnej dźěławosću MS njeměli podhódnoćić. Wobšěrne skutkowanje dołholětneho předsydy M. Völkela (1991–2007) kaž tež dalšich wědomostnych sobudźěłaćerjow Serbskeho instituta w nawodnych funkcijach MS njeby móžne było bjez direktneje abo indirektneje podpěry Serbskeho instituta.[19] Na woznam tajkeje bjezposrědnjeje splećenosće pokazowaštaj wšak hižo Völkel a Ela w swojim nowinskim artiklu 1990, hdyž wuzběhnyštaj, zo by dźěło instituta »towarstwu tyło a kotrehož dźěło by so wot towarstwa wopłodźało« (Völkel/Ela 1992). Podpěra MS ze stron instituta wuchadźeše tež z wědomja, zo bě institut »namrěwc wědomostnych tradicijow Maćicy Serbskeje, zo je nastork k założenju tajkeho instituta, přednjeseny hižo w meji 1946 wot prof. Oty Wićaza, samo wušoł z Maćicy Serbskeje, a zo je so institut sam přeco rozumił jako pokročowar najlěpšich tradicijow tutoho towarstwa« (Faska

1991: 114). W swojej rozprawje na hłownej zhromadźiznje MS w lěće 2000 wuzběhny M. Völkel, zo je »[z]hromadne dźěło mjez MS a SI [...] woběmaj stronomaj spožčowało impulsy na zakładźe jenakich zaměrow – nadźěłanja a šěrjenja wědy wo Serbach a wědomosćow, wězo też personelnych zwiskow. Tři předsydźa sekcijow a předsydaj rěčneju komisijow su sobudźěłaćerjo SI, dotal bě předsyda kaž też jedyn sobustaw předsydstwa z přistajenym w SI. Tajka konstelacija je produktiwna a personalne wuměnjenja njedyrbjeli so na hubjeńši staw přeměnić«.[20]

Wězo njeprofitowaše MS jenož wot zhromadneho dźěła ze Serbskim institutom. Zo je członstwo w MS zwjazane z abonementom serbskeho kulturneho časopisa Rozhlada, mamy so dźakować wutrajnym prócowanjam tehdyšeje šefredaktorki Jěwy-Marje Čornakec. Za čas jeje redaktorstwa (1992–2011) namakamy nimo toho w Rozhledźe tójšto informacijow z dźěławosće předsydstwa abo Maćičnych zarjadowanjow.

Dołholětny městopředsyda MS Marko Kowar abo dołholětny člon předsydstwa a něhdyši předsyda Jurij Łušćanski dźěłaštaj w Domowinskim zarjedźe. Z tym zwjazane běchu druhdy wujasnjenja wšelakich należnosćow, takrjec po krótkim słužbnym puću. A hdyž pobyštaj w nadawku Domowiny na wšelakich zarjadowanjach, wuživaštaj tutu składnosć też za ertne rozmołwy w Maćičnych należnosćach. Wuske zhromadne dźěło knježeše też mjez sekciju ludowěda/muzejownistwo a Serbskim muzejom (hlej přinošk Jacobsoweje a Kelleroweje w tutym zběrniku).

Nimale wšitke wjetše fachowe kaž też wopomnjenske zarjadowanja je MS w zašłych 30 lětach w kooperaciji z dalšimi partnerami přewjedła: ze serbskimi institucijemi abo uniwersitami, z towarstwami, wosadami abo Domowinskimi župami a skupinami. Też zwonka Łužicy je sej MS partnerow pytała, na přikład za konferencu, kotraž so 1996 na Waršawskej uniwersiće za sorabistiski dorost přewjedźe, abo za swjedźensku akademiju na česć Arnošta Muki w lěće 2004, kotraž wotmě so we wendlandskim Lüchowje. Na sorabistiskich konferencach na uniwersiće w Lwiwje wobdźělichu so tohorunja stajnje zastupjerjo MS. Dnja 14. oktobra 2022 wuhotowany sympozij na česć Handrija Zejlerja a Korle Awgusta Kocora kaž też tuta konferenca nastaštej w kooperaciji ze Serbskim institutom. Tajke kooperacije su dale njeparujomne a trěbne. Bjez toho njebychmy jako čestnohamtsce skutkowace towarstwo cyłu organizatorisku a wobsahowu stronu w trěbnej kwaliće zaručić móhli.

Předsydźa MS po wožiwjenju:

1990–1991	Gerhard Wirth
1991–2007	dr. Měrćin Völkel
2008–2016	Jan Malink
2016–2020	Jurij Łušćanski
wot 2020	dr. Anja Pohončowa

19 To potrjechi na přikład też dźěławosć rěčneju komisijow, kotrejž nawjedujetaj sobudźěłaćerjej Serbskeho instituta (hlej też přinoškaj Fabiana Kaulfürsta a Sonje Wölkoweje w tutym zběrniku).

20 Towarstwowy archiw MS, MS 41C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawa předsydstwa MS na hłownej zhromadźiznje, 29. 4. 2000.

wobraz 50 *Hłowna zhromadźizna MS w Budyskim Serbskim muzeju, 11. měrca 2017, foto Ludwig Sachsa*

Dokal?

Hdyž zhladujemy dźensa wróćo na dźěławosć MS zašłych tšoch lětdźesatkow, zwěsćamy tójšto změnow. To potrjechi temowe ćežišća kaž tež formaty zarjadowanjow, ale tohorunja zajim na nich ze stron člonow a nječłonow.

Wěstu kontinuitu je sej sekcija ludowěda/muzejownistwo nadźěłała ze swojim dźěłowym kruhom Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća. Sekcija serbska rěč hižo dawno njedźěła, ale tež sekciji hudźba a literatura/wumělstwo/wukraj matej ćeže. Zajim na Maśicnych zarjadowanjach w Delnjej Łužicy tohorunja spaduje. Ličba wjetšich zarjadowanjow, wosebje wědomostnych sympozijow – přewažnje wot stawizniskeje sekcije w 1990tych lětach organizowanych – je razantnje wotběrała. Město toho přeprošuje stawizniska sekcija wot lěta 2009 na jednotliwe přednoški we wobłuku Maćičneje akademije a skići tak prawidłownje zajimowanemu publikumej forum za zeznawanje najnowšich wuslědkow sorabistiskich slědźenjow w šěršim zmysle. Koronapandemije dla pak so wot lěta 2020 hižo njewotměwaja. Hakle wot nazymy 2023 so zaso přednoški poskićuja.

Ličba člonow našeho towarstwa je někak konstantna. Kónc lěta 2022 bě jich 106. Nowi člonojo běchu w zašłych lětach husto zajimcy zwonka Łužicy. Trjebamy wjace ludźi, kotřiž bychu so aktiwnišo tu na městnje angažowali. W předsydstwje dźěłamy na přikład tuchwilu jenož z minimalnej ličbu člonow, kotraž je po wustawkach postajena. Tak so druhdy zda, zo so přeco wjace dźěła na přeco mjenje ramjenjow położi.

Wuprajenja M. Völkela z 1990tych lět wo wužadanjach za čestnohamtske skutkowanje towarstwa potajkim dźensa hišće płaća. Je drje na času, zo so jako towarstwo přiwobroćimy

wobraz 51 *Wopominanje na nĕhdyšeho předsydu MS Michała Hórnika při jeho rowje na Mikławšku w Budyšinje, 9. měrca 2019, foto Ludwig Sachsa*

prašenju, kak chcemy w přichodźe swoju dźěławosć zaručić a što je za to trjeba. Z čim chcemy a móžemy so scyła zaběrać? Dyrbimy so na nowe puće zważić a kak bychu dyrbjeli wupadać? A wosebje: Kak so nam poradźi, člonow bóle zapřijeć? Chcedźa woni to scyła? Kotre wočakowanja maja woni na předsydstwo a móže předsydstwo je spjelnić? Zawěsće hodźa so dalše prašenja stajeć a diskutować, to wšak je cyłomaćična należnosć. Konferenca z lěta 2022 je wuchadźišćo, zo bychmy so z tutymi a podobnymi prašenjemi w přichodźe bliže zaběrali. Hač płaći zwěsćenje M. Völkela z lěta 1997 wo róli MS też w přichodźe, drje zależi na nas samych. Wón tehdy praji, zo je Maćica Serbska »swojotny, [...] wožiwjacy element we wšoserbskim narodnym wědomostnym a kulturnym žiwjenju« (Völkel 1997: 94).

Literatura

BR [Beno Rječka] 1994: Derje so za skutkownymi wobsahami a formami dźěła pyta. Hłowna zhromadźizna 1994 Maćicy Serbskeje bě zašłu sobotu w Budyšinje, w: Serbske Nowiny 4 (11. 4. 1994) 69, str. 1.

ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, str. 6–10.

FASKA, Helmut 1991: Dobro za wědomosć a za narod. Interview z direktorom prof. dr. Helmutom Fasku, składnostnje 40. róčnicy Instituta za serbski ludospyt, w: Rozhlad 41/5, str. 114–118.

FASKA, Helmut 2001: Institut w času přewróta, w: Rozhlad 51/5, str. 173–176.

ŁUŠĆANSKI, Jurij (red.) 2002: Ludvík Kuba. folklorist, spisowaćel a moler. Mjezynarodna konferenca, dokumentacija = Ludvík Kuba. Folklorist, Schriftsteller und Maler. Internationale Konferenz. Dokumentation. Budyšin.
M. L. [Manfred Laduš] 2001: Wo ważnosći spěchowanja maćerščiny, w: Serbske Nowiny 11 (23. 4. 2001) 78, str. 1.
MALINK, Jan 1990: Pjeć namjetow, w: Nowa doba 44 (2. 5. 1990) 97, str. 2.
ML [Manfred Laduš] 2006: Ćišinskeho we wšěch nuansach sej přiswojić. Swjatočne zarjadowanje Domowiny na česć našeho wuznamneho klasikarja, w: Serbske Nowiny 16 (16. 10. 2006) 200, str. 1–2.
MS 1992 = Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom (1945–1960). Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin.
MS 1993 = Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo (1945–1970). Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993 w Budyšinje. Budyšin.
NOACK, Martina; SCHURMANN, Peter 2010: Maćica Serbska – 130 Jahre Bestrebungen zum Erhalt der niedersorbischen Sprache und Kultur = Maśica Serbska – 130 lět procowanja wó zdźaržanje serbskeje rěcy a kultury, w: Sorbische Kostbarkeiten = Serbske drogotki, str. 9–52.
NOWOTNY, Pawoł 1992: Maćica Serbska a jeje towaršna funkcija, w: Rozhlad 42/1, str. 23–24.
PERNAK, Měto (wud.) 1995: Fryco Fobo. Źo sy ty droga mojog luda? Barliń.
PERNAK, Měto (wud.) 1997a: Wylem Neumann-Debsčański. Wubraśe jogo źěłow. Barliń.
PERNAK, Měto (wud.) 1997b: Swěźeński spis k cesći Jana Bjedricha Fryca (1747–1819). Farař w Gołkojcach a Gołbinje (1778–1819) a pśestajař Starego Testamenta do serbskeje rěcy. Barliń.
PERNAK, Měto (wud.) 1998a: Jan Bjedrich Tešnař (1829–1898). Z jogo žywjenja a źěła. Barliń.
PERNAK, Měto (wud.) 1998b: Mjertyn Moń (1848–1905). Ze žywjenja a statkowanja serbskego wuconego. Pśi goźbje jogo 150. narodnego dnja. Barliń.
VÖLKEL, Měrćin (red.) 1994/95: M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskim duchu. Materialije mjezynarodneho sympozija, kotryž so při składnosći 100. posmjertnin Michała Hórnika dnja 19. februara 1994 w Budyšinje wotmě. Wud. Maćica Serbska a Serbski institut. Budyšin.
VÖLKEL, Měrćin 1997: »Njeje wjetšeho skutka w našich stawiznach«. Interview z dr. Měrćinom Völkelom, předsydu Maćicy Serbskeje z. t., w: Rozhlad 47/3, str. 93–98.
VÖLKEL, Měrćin; ELA, Ludwig 1990: Maćicu Serbsku wožiwić?, w: Nowa doba 44 (23. 8. 1990) 176, str. 3.
WEDEGÄRTNER, Elfriede 1998: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte. Teil 1: Die sorbische Stenografie im 19. Jahrhundert. Bayreuth-Bautzen.
WEDEGÄRTNER, Elfriede 2001: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte. Teil 2: Die sorbische Stenografie im 20. Jahrhundert. Bayreuth-Bautzen.
WUSTAWKI MS = Wustawki serbskeho wědomostneho towarstwa Maćica Serbska / Maśica Serbska. Online: www.domowina.de/hsb/clonstwo/sobustawske-zupy-a-towarstwa/macica-serbska-zt/macica-serbska/wustawki [24. 1. 2023].

Měto Nowak

Symboliska ideelna domownja, aktiwny wědomnostny głos abo projektowa nosarka? Input za diskusiju k (nje)trjebnosći Maćice Serbskeje w 21. stoléšu

Wuchadnišćo

Mjenjej abo wěcej z tradicije jo wětšyna tych, kótarež se serbski a wědomnostnje identificěruju, teke członk Maćice Serbskeje. Zwenka Maćice se zwězujo z njeju – w glucnem paźe – pomniki a myta. Ale južo w Maćicy samej se na psikład z maćicnymi mytami wjele luźi njezaběra – abo kótare maćicarki a maćicarje by wěźeli, chto jo dostał myta a z kótarymi temami jo se wědomnostny dorost zaběrał a lěc jo trjebna pódpěra psi dalšnem wědomnostnem wuwijanju? Rěcnopraktiske źěło w rěcnyma komisijoma se zjawnje zwězujo skerjej ze Serbskim institutom. Maćicarki a maćicarje wědomnostnje statkuju zwětšego zwenka Maćice, na psikład w Serbskem instituśe, na wusokošulach, w Rěcnem centrumje WITAJ, psez Šulu za dolnoserbsku rěc a kulturu atd. Znamje za to jo teke, až maćicarki a maćicarje psisamem žednje na to njepokazuju, až su członki. Teke w ramiku zarědowanjow Maćice prezentacije na psikład w corporate design Serbskego instituta wugótuju. Maćica fungěrujo skerjej ako móžnosć, wupyšniś lisćiny publikacijow abo statkowanja, jolic jo móžnosć dała k nakšomnym temam raz psednosowaś. Konference, publikacije, zarědowanja a psednoski za zjawnosć psisamem wěcej njedajo. Tematiske wuwześa stej stawizny Maćice a (górnoserbski) tekst serbskeje hymny.

Pó wustawkach słuša k nadawkam Maćice rozšyrjowaś sorabistisku wědu a jeje nałožowanje w narodnem źěle, wósebnje na pólu historije, rěcy a kultury serbskego luda. To se pokazujo w strukturach Maćice. Dajo na jadnom boku styri sekcije: stawizny, literatura/wumělstwo/wukraj, ludowěda/muzejownistwo a muzika. K tomu psiźo hyšći dolnoserbske wótźělenje Maśica Serbska ako teritorialna struktura. Maśica jo tak tematiski fleksibelnjejša. Na drugem boku pšawje njepasujo do wopśimjeśoweje struktury.

Wupominanja 21. stoléša

»Sorabistika« se w strukturach Maćice kradu konserwatiwnje interpretěrujo. Dajo wjele tematiskich wobłukow zwenka stawiznow, kultury a rěcy. Psikłady su (socio)linguistika, socialne wědomnosći, kubłańske wědomnosći, psirodowěda, góspodarske wědomnosći, politologija, psychologija a dalšne. A wšykne maju relewancu za dalšne wuwijanje serbstwa – ja by gronił, až su za serbski psichod wěcej relewantne ako stawizny, literatura a wumělstwo. Musymy jano na tematiske wobłuki mysliś ako rěcnu rewitalizaciju, wutwaŕ kulturneje ekonomije, dalejwuwijanje kubłańskwa, wuwijanje serbskich identitow a žywjeńskich strategijow, strukturnu změnu we Łužycy, regionalne wuwijanje, digitalizaciju, dalejwuwijanje mjeńšynowego pšawa, zmócnjenje a wuwijanje serbskosći w serbskem sedleńskem rumje a druge. Źo jo móžnosć za na toś tych pólach aktiwne wědomnostnice a wědomnostniki se zwězaś ze serbskeju towarišnosću? Dajo zewšym take něco ako serbsku scientific community za nich?

Źo a chto su aktery a městna diskursow k toś tym temam? Teoretiski mamy w Serbach »wědomnostny tśirožk« ze Serbskego instituta, Instituta za sorabistiku w Lipsku a Maćice. Maćica a Institut za sorabistiku wupadnjotej. Z Lipska a Maćice južo dawno njepśidu wěcej žedne wědomnostne impulse k aktualnym diskusijam we Łužycy. Nanejmjenjej nic we formje recipěrowanych publikacijow, psednoskow w regionje, stojnišćow abo slěženjow. Druge aktery su politiske a projektowe struktury ako na psikład Domowina (z Rěcnym centrumom WITAJ), Założba za serbski lud, Lichotny stat Saksko a Kraj Bramborska. Rěcny centrum WITAJ ma wědomnostne městna (jo je něga teke dostał wót Serbskego instituta), ale eksplicitne slěženja abo koncepcionelne psinoski su rědke. Wšuźi statkuju wědomnostnje wukubłane wósoby. Ale na kótarem zakłaźe agěruju strukturelnje? Dajo (serbski) wědomnostny zakład, input a póraźowanje za jich statkowanje? W toś tom zwisku se pokazuju móžnośći za pśežywjenje Maćice.

Za co trjebamy hyšći Maćicu?

Teoretiski su na psikład styri wótegrona na toś to pšašanje móžne:

(1) Maćicu njetrjebamy. Smy wšykne wědomnostnje aktiwne zwenka Maćice Serbskeje. Pomniki, myta a rěcnej komisiji móžo Serbski institut teke formalnje pśewześ.

(2) Trjebamy ju ako „wědomnostnofolklornu domownju". Šěžyšća statkowanja by byli stawizniske temy, ważnosć eksistence Maćice ako statusowy symbol serbskego luda a funkcija ako zmakanišćo serbskeje akademiskeje sceny.

(3) Trjebamy ju ako městno wědomnostnje funděrowanych diskursow serbskeje towarišnośći. Aktualne a/abo ważne – teke na psichod wusměrjone – by było, temy diskutěrowaś resp. wědomnostny input organizěrowaś, aż serbske, nimske a dalšne (towarišnostne, institucionelne a politiske) aktery dostanu argumenty a pozicije za dalšne statkowanje.

(4) Trjebamy ju ako projektowu nosańku za wšake pśedewześa a za transfer wědy do towarišnośći.

Opcija (2) by na kóncu teke k (1) wjadła, dokulaž wědomnostny dorost zawěśće njeby se wjelgin za take towaristwo zajmował, což něnto južo wiźimy, gaž glědamy na aktiwne członkojstwo. Wóstanjotej hyšći opciji (3) a (4).

Ako psikład za opciju (4) cu krotko pokazaś na z wida Maćice wjelgin wuspěšny projekt, kótaryž jo realizěrowała 2021/22 w Bramborskej. Kraj (w toś tom paźe Ministarstwo za wědomnosć, slěženje a kulturu) jo pytał nosarja za projekt za pśepowdaśe pakśikow z medijami wó Serbach a za wuknjenje serbskeje rěcy 16 komunalnym bibliotekam w serbskem sedleńskem rumje. To jo Maćica pśewzeła. Jo to teke był projekt w originarnem zmysle maćicnego statkowanja. Pśepowdaśe medijowych pakśikow jo tak organizěrowane było, aż zastupnice a zastupniki Maćice, kraja, Domowiny a wokrejsa (zagronite za nastupnośći Serbow) su se zmakali w bibliotekach abo radnicach ze šołtowkami, šołtami, amtskimi direktorkami a direktorami abo krajnym raźcom. Pśi tom su powědali wó aktualnej situaciji serbstwa w jich komunach a wó dalšnych wuwijanjach a aktiwitach. Maćica jo fungěrowała ako šarněr mjazy akterami, jo šyriła wědu wó Serbach a jo dostała teke relatiwnje wjele medialneje zjawnośći. Tak jo měło jeje stat-

kowanje wužytk za serbske aktery, komuny a naźejucy teke za dolnołužysku zjawnosć pśez nĕnto pśistupne medije, kótarež njeby měli žednu prioritu we wobgranicowanych nakupowańskich etatach bibliotekow. Ministarstwo by mógło teke druge, snaź wěcej znate aktery se pšašaś, na pśikład Domowinu. Jo pak se dla profila towaristwa za Maćicu rozsuźiło. Organizatoriske nadawki Maćice su how byli: póžedanja formulěrowaś, srědki wótwołaś, pódla byś na terminach za pśepowdaśe, pisaś dopokaz wužyśa a symboliski financielny późěl pśidaś.

Rezultěrujuce pšašanja

Gaž comy daś Maćicy pśichod a ju wuwijaś do směra opcijowu (3) a (4), rezultěruju z togo koncepcionelne a praktiske pšašanja: Kak identificěrujomy na pśikład temy? Comy skerjej reagěrowaś na towarišnostne diskusije a/abo swójske temy sajźaś? Comy »jano tak« diskutěrowaś abo z celom? To prědne njemusy njerelewantne byś, dokulaž by pśinosowało k wutwórjenju indiwiduelnych mĕnjenjow. To druge by pak mógło měś ako rezultat na pśikład wuźĕłanje stojnišćow, źĕłowych a diskusijowych papjerow. Pśi tom by pak teke było pšašanje, lěc by dejała Maćica byś awtorka politiskich abo wědomnostnych stojnišćow. Awtor pśedlažecego pśinoska pleděrujo za wědomnostnu perspektiwu. Za druge powšykne, politiske abo ciwilnotowarišnostne pozicije mamy druge serbske towaristwa a zastupnistwowe gremije, ale za eksplicitnje wědomnostne stojnišća nic. Gaž co Maćica se wuwijaś k wědomnostnemu głosoju serbskego ludu, musymy pak teke se pšašaś, ku kótarym temam móžo nĕco groniś, kótare kompetence su notne, kak móžo zapśĕgnuś wědomnostne standardy ako zakład, a na kóńcu teke, chto formulěrujo a wobzamknjo na kóńcu stojnišća w mjenju Maćice. Su to zgromaźiny, sekcije, pśedsedarstwo abo by my dejali wuwijaś participatiwny system? Až donĕnta njejo Maćica – ako teke druge serbske towaristwa – wjelgin participatiwnje wusměrjona. Terminy zmakanja pśedsedarstwa njejsu pšawje znate a widobnje teke njejsu zjawne. Cłonki jano w rozpšawach na głownych zgromaźinach a pótom pśez internetowy bok zgóniju, kótare temy su diskutěrowali. Gaž na pśikład Domowina pšosy swóje cłonkojske towaristwa – ako Maćicu – wó stojnišća a pozicije, zgóniju cłonki Maćice na pósejźenjach Domowiny abo z medijow, kótare pozicije Maćica (resp. pśedsedarstwo) zastupujo. How by trjebne było, aż se wužywaju kompetence cłonkow a aż se jim teke móžnosć dajo, pśinosowaś k debatam. Což nastupa funkciju ako projektowa nosarka by centralne pšašanje było, lěc Maćica by dejała wuwijaś swójske projekty a/abo ako nosarka cłonkam abo teke drugim k dispoziciji byś. Wótergi maju priwatne wósoby dobre ideje za projekty w zmysle wustawkow Maćice ale njamaju žednu strukturu za nosarstwo projektow. Dla togo wótergi w Serbach dajo kreatiwne konstelacije, tak jo na pśikład Dolnoserbski sekstet z. t. nosar rĕcnodokumentariskich a stawizniskich projektow. Gaby se Maćica how pozicionĕrowała ako partnarka, by teke zasej měła funkciju za serbski lud. Gaž Maćica pśewzejo projektowe nosarstwo, to njegroni, aż musy pśedsedarstwo wšo organizatoriski pśewześ. Ideju mějuce cłonki / njecłonki mógu se na pśedsedarstwo wobrośiś, lěc Maćica by fungĕrowała ako nosarka, a pón w dialogu wujasniś, co móžne jo a co nic. W paźe bibliotekowego projekta na pśikład jo maćicar pisał póžedanje a rozpšawu a pśedsedarstwo jo pódpisało a rědowało płaśenja.

Za to su pak teke resurse notne. Na prědnem městnje to pótrjefijo cas a wósoby. Njejo móžno, wšo na pśedsedarstwo delegĕrowaś. To groni, aż musali pytaś partnarki a partnarje

resp. zwólniwe a wěcej członkow. To slědne by teke pomocniwe było dla pjenjez za swójske późěle w spěchowanych projektach. Gaž konkretne plany a projekty su, by Maćica dejała wuproběrowaś druge drogi ako wabjeńske akcije, crowdfunding a póśćiwańske listowanje. To w Serbach principielnje rědko dajo, dokulaž wjele na zjawne spěchowanje, teke indirektnje pśez Założbu abo Domowinu, cakaju. Kuždy, ako pak jo członk w drugich ciwilnotowarišnostnych towaristwach, znajo toś te druge drogi.

Nic naslědku by notna była zjawna komunikacija, aby Maćica a jeje statkowanje wěcej znata była. Prědny móžny kšac by był, aby wabiła za to, až jeje członki teke wužywaju Maćicu a ju zwězuju ze swójimi wědomnostnymi aktiwitami.

Facit

Gaž wšo tak wóstanjo ako jo, wzejo Maćica skerjej drogu do wědomnostneje folklory z dopomnjenim na »złote casy z wjelikim wuznamom«, ale mimo aktiwnego dorosta. Maćica a jeje członki maju pak móžnosć se pozicioněrowaś w serbskej ciwilnej towarišnosći ako wědomnostne aktery z relewantnym głosom k aktualnym debatam. Za to pak su notne: wótwórjenje granicow tradicionelneje sorabistiki, participatiwne móžnosći w diskursach a pśi »agenda setting«, głownoamtske a druge aktiwne partnarki a partnarje, pódpěrajuce cesnoamtske pśedsedarśtwo, a trajne źěło z wědomnostnym dorostom. Pśewześe projektowych nosarśtwow by mógło k tomu pśinosowaś a by zawěśćiło Maćicy teke rolu a perspektiwu w serbskej towarišnosći 21. stoléśa.

Narěče na jubilejnym zarjadowanju 175lětneho wobstaća 30. apryla 2022

W lěće 2007 zemrě dr. Měrćin Völkel, kotryž bě MS 16 lěta nawjedował. Hišće dźensa myslu z hłubokim wobžarowanjom na to, zo so jemu na smjertnym wječoru Myto Ćišinskeho, kotrež by jemu kaž žanomu druhemu přistało, zapowě. Hižo dlěši čas bě wo to prosył, zo smě jako předsyda wotstupić, tola na należne próstwy předsydstwa wobchowa zastojnstwo hač do kónca. Na tutym městnje mamy na njeho z dźakownosću spominać.

Po jeho smjerći měješe so prašenje naslědnistwa rozrisać. Powšitkownje so měnješe, zo by moja mandźelska Trudla Malinkowa měła tute zastojnstwo na so wzać, wšako słušeše k najaktiwnišim członam MS a přez wšitke lěta po wozrodźenju do jeho předsydstwa. W swójbje sej wšo dokładnje přemyslowachmoj. W rezultaće připrajich ja, zo bych na chwilu předsydstwo přewzał, jeli by so hłowna zhromadźizna tak rozsudźiła.

Tak so 29. meje 2008 jako předsyda wuzwolich. Wědźach, zo budźe zastojnstwo ćežke brěmjo, dokelž dyrbjach je zarjadować do hižo dosć napjelnjeneje protyki. Nimo Serbskeje superintendentury mějach tež nawod Michałskeje wosady na starosći. K tomu přińdźechu prócowanja wo přewzaće pěstowarnje we Wuricach do cyrkwinskeho nošerstwa, kotrež so 2009 poradźi, a dozhotowjenje nowych serbskich spěwarskich, kiž mějachu 2010 w Ludowym nakładnistwje Domowina wuńć. Institutej běch přilubił wudźěłanje wjacorych artiklow za planowany Serbski kulturny leksikon.

Měrćin Völkel bě słowjanske zwiski MS z wulkim zasadźenjom pěstował, nawjazawši na Michała Hórnika a jeho cyrilo-metodske skutkowanje. To njemóžach tak dale wjesć, běch pak dźakowny, zo Jurij Łušćanski tutón nadawk přewza. Dźakowny sym za posedźenja předsydstwa, kotrež kóždy druhi měsac mějachmy a w kotrychž w zakładnej harmoniji należnosće towarstwa rozpominachmy.

Zo by MS swojemu nadawkej wotpowědowała, so přiwobroćić kubłanju a spěchowanju dorosta, założichu so na mój namjet tři dorostowe myta: Hórnikowe a Šwjelowe myto za gymnaziastow a Mukowe myto za studentow. Myta so hišće dźensa spožčeja a njesu swoje płody.

Jěwa-Marja Čornakec, tehdyša zamołwita za financy Maćicy Serbskeje, kotraž bě za wšitke personalije přeco prěnja adresa, mje w lěće 2009 na to skedźbni, zo mam so prawje bórze k fararjej Salowskemu do Chróšćic podać, dokelž ma važnu wěc ze mnu dorečeć. Mějo so po jeje słowach zeńdźech so z hižo ćežko chorym duchownym bratrom, kiž ze mnu swoje knižne a pjenježne wotkazanje za MS doreča.

Po wosom lětach přewza 2016 Jurij Łušćanski předsydstwo, po nim 2020 dr. Anja Pohončowa. MS steji 175 lět w serbskim žiwjenju. Njech jej njewusaknu mysle a skutki za naš serbski lud.

Z mójim psistupom 11. oktobra 1990 do Maćice Serbskeje som w našom towaristwje malsnje nowu domownju namakał. To jo zwisowało z tym, až som dnja 28. junija 1991 stawiznisku sekciju MS sobu założył. Tak słušam k Maćicarjam prědneje góźiny pó politiskem psewrośenju. Do lěta 2004 som w stawizniskej sekciji psi boce Trudle Malinkoweje ako zastupujucy psedsedař statkował, mjazy 1995 a 2002 teke ako psedsedař. W tom casu smy cełkownje jadnasćo stawizniskich kolokwijow psewjadli, wót togo dwa w Chóśebuzu (1994 a 2001). W prědnych lětach smy měli na našych zarědowanjach cesćej wokoło sto woglědarjow. Rezonanca jo nas psechwatała. W Górnej a Dolnej Łužycy, a teke ze stron wukrajnych gósći z Pólskeje, Českeje a samo Ukrainy jo wjeliki zajm wobstojał, se ze wšakimi historiskimi tšojenjami a procesami w Serbach rozestajaś. Myslim na dr. Małgorzatu Mieczkowsku w Szczecinje, dr. Petra Kaletu w Praze, dr. Piotra Pałysa w Opolu a dr. Alekseja Pronjewiča w Charkiwje. Swójske publikacije towaristwa a lětnje dwójne numery Rozhlada wjelebocnosć temow wótbłyšćuju.

Maćica jo teke togodla mója domownja wordowała, dokulaž som za historiske slěźenja ważne casowe znanki w našom wědomnostnem towaristwje namakał, ako na psikład superintendenta Gerharda Wirtha, pózdźejšego cesnego psedsedarja Maćice, abo Katu Malinkowu, kótaruž som cesćej ako susedku z awtom ze Strowotneje studnje na wobradowanje w Serbskem domje sobu wzeł. Wósebny psikład za mnjo jo był bźez cwiblowanja dr. Měrćin Völkel, mój kolega w Instituśe za serbski ludospyt resp. Serbskem instituśe. Ten jo wjeliki źěl swójogo lichego casa wužywał za natwař a skonsoliděrowanje Maćice a teke Maśice Serbskeje w Dolnej Łužycy. Až do swójeje smjerśi w lěśe 2007 jo towaristwo z wjelikim elanom a z wjelikeju konsekwencu nawjedował. Psipódla gronjone: Konsekwenca jo tak daloko śła, až njejsmy se směli w prědnem rěźe ako institutniki resp. institutnice outowaś. Kuźda aktiwita ako wědomnostnik resp. wědomnostnica Serbskego instituta jo se dejała ako statk Maćice w zjawnosći prezentěrowaś. Fakt pak wóstanjo: Bźez fachowego personala Serbskego instituta njeby se mógała Maćica/Maśica tak wuwijaś, ako źinsa jo. Aktualnje twórje sobuźěłaśeŕki a sobuźěłaśerje Serbskego instituta rěp našogo wjednistwa w Budyšynje. Buźo se to raz zasej změniś?

W lěśe 2004 som pśeśěgnuł do Chóśebuza. Dwě lěśe pózdźej som pśewzeł wjednistwo Maśice w Dolnej Łužycy. Mjaztym som wót lěta 2006 w tej funkciji, samo dlej ako móje pśedchadniki farař Měto Kórjeńk abo Měto Pernak. Apropos Měto Pernak: Nawěźaś na jogo wjelebocnu źěłabnosć, rowno teke na serbskich jsach, njejo za mnjo lažko było, gaž se woglědajomy wót njogo organizěrowane zarědowanja za Jura Surowina abo dr. Frida Mětška a jogo cesćej priwatnje wudane publikacije k wósobam a městnam statkowanja Maśice. Jo wjelika gluka za nas Dolnoserbow a teke za cełkownu MS była, až smy takego maminorěcnego (a samo wěcejrěcnego) wucabnika měli, kenž jo do kóńca swójogo žywjenja z Barlinja sem nitki w rukoma źaržał. Jo pak źiwna wěc, až njejo se w Dolnej Łužycy žeden farař abo dalšny ceptař w regionje namakał, kenž by 1993 wobnowjone towaristwo nawjedował. Cogodla? Zwisujo to teke z tym, až do założenja Maśice w Chóśebuzu južo statkujuce Spěchowańske towaristwo za dolnoserbsku rěc w cerkwi pódobne zajmy zastupujo?

W lěše 1995 jo MS prědnu cesnu toflu za Fryca Latka w Nowej Jsy swětosnje wóswěšiła, wjele dalšnych zwenka města abo w Chóśebuzu jo slědowało, tak na psikład za Mjertyna Monja, Mata Kósyka, Albina Mollera, Kita Panka, Kita Šwjelu abo Pawlinu Krawcowu. Pśi tom našo towaristwo z drugimi towaristwami, gremijami a institucijami kooperěrujo, ako jo to južo pśi drastwinych swěžénjach wokoło swójogo 50lětnego jubileuma w lěše 1930 we Wětošowje cyniła. Myslim na južo naspomnjone Spěchowańske towaristwa za dolnoserbsku rěc w cerkwi abo na źełowu kupku »Serbske pomniki města Chóśebuz«, kótaraž jo pówołana wót Chóśebuskego wušego šołty. Mimo togo smy w kooperaciji ze Serbskim muzejom w lěše 2010 pśeglěd wó stawiznach MS w ediciji »Serbske drogotki« publicěrowali. Gromaźe z Martinu Nowakowej smej dwě wustajeńcy k historiji MS 2010 a 2018 w Chóśebuzu pokazałej.

We swójej funkciji som doněnta dožywił tśoch pśedsedarjow w Budyšynje, a wót nazymy 2020 mamy samo pśedsedaŕku na cole cełkowneje Maćice. To slědne jo sensacija za sebje, gaž glědamy slědk do zachadnosći zazdaśim cysto muskecego towaristwa. Jo wjelgin ważne wósebnje za to, až se dłujkodobna źełabnosć našogo towaristwa wěcej z wócowu žeńskich wiźi. W Lětopisu 2022 (nr. 1) prezentěrujomej z Martinu Nowakowej mjazy drugim nowe slěženja wó tom, kótaru rolu su žeńske w stawiznach Maśice grali.

Dowólso mě na kóńcu mójich słowow pšašanje: Kak bužo naša MS za 30 lět wuglědaś? Wětšyna doněntejšnego członkojstwa zazdaśim abo zawěśće njebužo wěcej žywa. Kak pak něnto stoj z dorostom? W slědnych lětach smy šesć nowych członkow, połojca z nich su žeńske, za MS nawabili – we wětšynje pak su wóni starše ako 40 lět. Aktualnje mamy w Maśicy jano jadnogo członka, kenž jo młodšy ako 40 lět.

Pśed pśisamem źaseś lětami smy zawjadli tśi spěchowańske myta za gymnaziastow a studentow teke ze zaměrom, aby młodych luźi za našo towaristwo zajmowali a snaź perspektiwiski ako członki dojśpili. Njewiźim, až jo se to nam raźiło. Wótglědajucy wót togo jo našo procowanje ważna a wužytna wěc, až naša młoźina šansu dostanjo, swóje slěženja serbskej zjawnosći prezentěrowaś. To dej se na kuždy pad dalej wjasć.

Nění mě jano hyšći wóstanjo, se wuźěkowaś za wšu pomoc z Budyšyńskego pśedsedarstwa, kótaremuž wót lěta 2006 pśisłušam. Teke dolnoserbska rěc jo stawnje witana a grajo rownogódnu rolu na głownych zgromaźinach w Budyšynje. Rownocasnje cu se pla swójich njepósrědnych sobuwójowarjow wutšobnje wuźěkowaś: Ceptaŕka na Dolnoserbskem gymnaziju Antje Kellowa jo mjaztym 16 lět w pśedsedarstwje MS, wjednica Źěłanišća za serbske kubłańske wuwijanje Chóśebuz dr. Christiana Piniekowa jo była do lěta 2021 jadnasćo lět w pśedsedarstwje a pśirodowědnik dr. habil. Hartmut S. Leipner južo šesć lět w njom sobuźěła. Wšyknym za to wutšobny źěk!

Lětsa, 175 lět po założenju MS a 32 lět po znowazałoženju mam tu jako 16. předsyda na štyri lěta po přeću skrótka někotre słowa a mysle podać.

Je zajimawe, po jenož dwěmaj lětomaj předsydstwa sej protokole přečitać a njeje lochko, to najbytostniše wupytać. Chcu pak to spytać a činju to po hesłach.

Wopominali smy wusahowace podawki, kaž »500 lět reformacija« 2017. Nimo wopomnjenskich zarjadowanjow je na iniciatiwu tehdyšeho serbskeho superintendenta Jana Malinka wušła kniha »Pjeć lětstotkow – Serbja a reformacija«, do kotrejež su tež dalši člonojo přinošowali. Kniha mjenuje so z prawom wusahowacy podawk lěta.

W zwisku z reformaciju a po přednošku člona dr. Jensa Buliša wo spomóžnym skutkowanju japoštołskeho administratora Jana Leisentrita je naše předsydstwo napisało Budyskemu wyšemu měšćanosće Alexanderej Ahrensej próstwu wo pomjenowanje dróhi, naměsta, šule abo podobneho po sławnym Leistentriće. Wotmołwu smy dóstali z informaciju, zo je list dóšoł. Po pjeć lětach čakanja wočaknjemy wólby, zo móhli noweho měšćanostu na našu próstwu znowa skedźbnić.

Wopominali smy w juniju 2018 50. posmjertniny Michała Nawki. To tohodla naspomnju, dokelž běše to šulerski projekt zhromadnje ze šulerjemi a wučerjemi SWŠ Radwor. 35 šulerjow je so ze žiwjenjom a skutkowanjom wótčinca zaběrało. Na Jana Rawpowe 90. posmjertne narodniny smy 2018 z koncertom na žurli Serbskeho muzeja z najwšelakorišimi jeho kompozicijemi spominali. Poradźeny koncert njejsu Maćicarjo wuhotowali, ale nimo profesionalnych wumělcow ze Serbskeho ludoweho ansambla wosebje młodostni z wokrjesneje hudźbneje šule. Chcu prajić, zo je MS zamóhła šulerske projekty organizować a přewjesć a z tym šulerjow a młodźinu do serbskeho dźěła zapřijeć. Wosyroćene polo w serbskim žiwjenju zda so być přirodowěda a runje tu mamy wuznamnych přirodospytnikow zańdźenosće – Maćicarjow, kotřiž słušeja k założerjam přirodowědnych stawiznow w Sakskej a za hranicami kraja. Tak smy z wopomnjenskimi zarjadowanjemi na Korlu Šěcu w Rachlowje, na Michała Rostoka w Husce a na Jana Bohuwěra Mučinka w Zemicach-Tumicach spominali a jich zhromadnje z partnerami počesćili. Z wotpohladom sym městnosće jich skutkowanja naspomnił, dokelž su wokoliny dźensa nimale přeněmčene. A runje tohodla smy na to dźiwali, zo tamnišich wobydlerjow zapřijamy, zo bychu wo wuznamje swojich a našich prjedownikow wědźeli.

MS je na swojej hłownej zhromadźiznje 11. měrca 2017 zabrała stejišćo nastupajo zhromadne dźěło z Domowinu, tehdy w zwisku z hesłom »Serbski dom w Budyšinje ma kulturne a politiske srjedźišćo wostać«. Tute stejišćo sym zhromadnje z Budyskej župu Jan Arnošt Smoler też na hłownej zhromadźiznje Domowiny 25. měrca 2019 zastupował.

Wo perspektiwach wjesnych muzejow dwuréčneje Łužicy sym so – poćahujo so na dawne prócowanja Zwjazka serbskich wumělcow – na hłownej zhromadźiznje Domowiny 2019 w mjenje Budyskeje župy wuprajił. Wone měli so do zamołwitosće třěšneho zwjazka přiwzać. Cyłkowny nawod měli wěcywustojni ludźo a fachowcy přewzać. To je so do směrnicow Domowiny 2019 jako dypk 5.2.6. a jara wosłabjene do směrnicow 2021 zapisało.

Zhromadne dźěło ze Serbskim ewangelskim towarstwom, z Towarstwom Cyrila a Metoda, Spěchowanskim towarstwom Smolerjec kniharnje, ze Sokołom a dalšimi towarstwami a skupinami běše data a dobra a budźe tež dale wunošna. Zhromadne dźěło z městom Budyšinom je po potrjebje dobre, ale njeje přeco lochko so dorozumić. 2019 wobdźělichmy so na diskusiji »Wobraz přichoda města 2030+« a podachmy ideje. Wobdźělichmy so tež na prěnjej diskusiji, tež hdyž je nas podate hesło wuradźowanja »Serbja, žonop, Silbermond« zadźiwało. Před něšto lětami je město Budyšin namjetowało informacisku brošuru, kotraž měješe rěkać »Von den Sauriern zu den Sorben«. Při wšěm smy docpěli, zo je na žurli Budyskeje radnicy nimo łaćonskeho napisma wyše duri tež serbske hesło napisane: »Knježe, spožč rozrost«. Dobra to próstwa wosebje na tutym městnje.

Naspomnić dyrbju na kóždy pad pozitiwny zjaw zhromadneho dźěła dohromady 15 słowjanskich Maćicow. Dotal přewjedźechu so štyri kongresy, na kotrychž běchmy wobdźěleni. Na poslednim zeńdźenju pola Maticy Słowakskeje w Martinje w lěće 2019 namjetowachmy, tak mjenowanu galeriju wuznamnych słowjanskich wosobinow zestajeć. Započatk je so sčinił, štyrjo Serbja su tam předstajeni: Jan Arnošt Smoler, Michał Hórnik, Arnošt Muka a Měrćin Völkel. Přehlad je tež w interneće přistupny.

Na swjedźenskim zarjadowanju składnostnje 70. róčnicy założenja Serbskeho gymnazija w Liberecu, organizowanym wot Domowiny, běchmy wězo wobdźěleni, wšako su někotři z našich członow prjedawši šulerjo. Sorabistiski seminar na uniwersiće we Lwiwje je so 2017 posledni raz přewjedł. Běše to dotal 15. seminar, na kotrymž so tež Maćicarjo wobdźělichu.

Společnost přátel Lužice a Serbski seminar w Praze chcu jenož naspomnić, dokelž kóždy wě, zo mamy stajny kontakt k tam skutkowacym towarstwam, k předsydstwu a k członam. Podpěrujemy so mjez sobu, zarjadujemy hižo lěta dołho zhromadne konferency w Praze a wudawamy zběrniki konferencow. Na tutym městnje słuša dołholětnemu předsydźe a członej našeje Maćicy, prof. dr. Petrej Kaleće, wutrobny dźak. K statistisce MS słuša, zo mamy tež członow we wukraju, kotřiž nas podpěruja: w Praze a Opolu, ale tež w Słowjenskej, Finskej a Japanskej. To nas wjeseli a za to smy jim dźakowni.

Nic naposledk chcu naspomnić, zo smy so wo moderne nowe wobličo MS postarali, zo mamy dwubarbne logo, nowe wopisma a printowe wudźěłki – dźakowano wutrajnemu prócowanju Marki Cyžoweje. Čestny nadawk, zawostajenstwo monsignora Měrćina Salowskeho w jeho zmysle wužiwać, so nam dotal bohužel poradźił njeje. Wotpohlad, pjenjezy młodemu Serbej za dźěło z nabožnym charakterom přewostajić, so na kóncu njeje spjelnił. Należnosć měła so bórze rozrisać.

Po tři předsydach sym znowa założenu MS najkrótši čas nawjedował, wotpowědnje tomu swój přinošk nětko zakónču. Dr. Ani Pohončowej – 17. předsydce MS – přeju wšo to najlěpše, wutrajnosć, wjeselo a wuspěch! A připódla prajene, wona je mjez předsydami Maćicow třeća žona, nimo předsydkow w Češkej a Šleskej. Dźakuju so tohorunja wšitkim, wosebje członkomaj bywšeho předsydstwa MS Jěwje-Mari Čornakec a Marce Cyžowej, za zajimawy a rjany zhromadny čas a za dobre wuspěšne dźěło. Nowemu předsydstwu přeju z wutroby spomóžny a wuspěšny nawod našeje MS. Gratuluju MS a nam k sławnemu jubilejej.

Steju hakle połdra lěta na čole najstaršeho serbskeho towarstwa, ale zwjazana sym z MS mjeztym hižo 29 lět. *Mója kólebka jo stojała w Dolnej Łužycy, toś njeźiwa, až som drogu k MS namakała nejpjerwjej raz pśez Maśicu Serbsku: Pó założenju dolnoserbskego wótźělenja w maju 1993 jo se lěto pózdźej pśi MS wutwóriła samostatna Dolnoserbska rěcna komisija. Ako doktorandka za serbsku rěcywědu pśi Serbskem instituśe som była cłonk teje komisije – pózdźej teke głownje w Budyšynje statkujuceje sekcije »serbska rěc«, kótaruž som sama někótare lěta nawjedowała*. W Maćičnym předsydstwje dźěłam wot lěta 2008 a smědźach w tym času dweju předsydow bjezposrědnje při předsydarjenju dožiwić a jeju hromadźe z druhimi cłonami předsydstwa podpěrać. W septembrje 2020 wuzwoli mje hłowna zhromadźizna na předsydku – a tohodla směm Wam dźensa po přeću předsydstwa něšto z tutoho (krótkeho) časa powědać.

Běch wot spočatka sem konfrontowana z prašenjom, kak chcu w tutej funkciji – hromadźe z předsydstwom – pod datymi wuměnjenjemi, kiž koronapandemija a z njej zwisowace wobmjezowanja postajowachu, scyła dale dźěłać. Mjeztym zo dyrbjachu sekcije a komisije wšelake zarjadowanja wotprajić resp. nowe ani njemóžachu přihotować, zetkawaše so předsydstwo w zašłych měsacach přewažnje online abo w hybridnej formje. A předsydstwo měješe njehladajo na wšitke wobmjezowanja stajnje dosć materiala k wuradźowanju a wothłosowanju – tole z rozprawow předsydstwa wuchadźa. Digitalny format hodźi so za dźěłowe posedźenja, njeje pak narunanje zjawnych přednoškow sekcijow, kotrež su wězo žiwe wot bjezposrědnjeho kontakta, wot diskusijow a rozmołwow.

Na našej konferency w nowembru tutoho lěta, kotruž wuhotujemy składnostnje 175. róčnicy założenja MS hromadźe ze Serbskim institutom, chcemy pohladać do młódšich stawiznow našeho towarstwa a to jako wuchadźišćo wzać a so mjez druhim zaběrać z prašenjom, kotru rólu a funkciju chce MS w 21. lětstotku pjelnić. Snano pomha při tym retrospektiwa kóždeho jednotliwca z nas, hdyž so praša, kajki bě mój puć k MS, štó abo što je mje pohnuło zastupić do MS, štó je mje přewodźał?

Při mojim pućowanju k MS a we njej su mje wšelacy Maćicarjo njewědźo wobwliwowali. Wěstu rólu hraješe za mnje wosobinsce mjez druhim Měrćin Völkel. *Dopominam se wjelgin derje na wusoke žołmy, kenž su se walili 1995/96 z Budyšyna do Dolneje Łužycy dla pšawopisneje změny pla sedym dolnoserbskich słowow a jich wótwożeńkow. Někótare Górnoserby – mjazy nimi teke ten jaden abo drugi Maćicař – su Dolnoserbam samo wumjatowali separatizm*. Měrćin Völkel mi tehdy wosobinsce praji, zo ma Delnjoserbska rěčna komisija (runje tak kaž Hornjoserbska rěčna komisija tež) wšitke kompetency za tajki rozsud a zo Maćične předsydstwo rozsudy swojich fachowych gremijow akceptuje. Tute stejišćo wón tohorunja zjawnje na hłownej zhromadźiznje MS kaž tež w Rozhledźe cyle jasnje zastupowaše.

Jeho słowa mi sćěhowace wuwědomichu: Za serbske towarstwo, kiž ma narok, w cyłej Łužicy skutkować, je njeparujomne, akceptować a respektować wšelakorosć jednotliwych regionow a ludźi. Njedyrbimy jako Maćicarjo stajnje samsneho měnjenja być, tež nic w aktualnych

prašenjach (hdyž na přikład wo teksće serbskeje hymny diskutujemy). Tajke diskusije su trěbne – we wěcownej a wotewrjenej atmosferje. Za to steji MS. To je něšto, štož měli sej wobchować.

Woswjećimy lětsa 175. róčnicu założenja našeho towarstwa. Skutkowanje MS njebě ženje jenake, běchu wjerški a měrniše časy, stajnje wotwisne wot akterow a aktualnych wobstejnosćow. Jasne pak je: MS, to njeje konkretna na čole towarstwa stejaca wosoba, to njeje předsydstwo a to tež njejsu nawodźa sekcijow a komisijow. MS je kóždy z nas, smy to wšitcy.

wobraz 52 *Něhdyše a tuchwilni předsydźa MS na swjatočnosći składnostnje 175. róčnicy założenja MS w Budyskim hosćencu »Burghof«, 30. apryla 2022, wotlěwa: Jan Malink, Anja Pohončowa, Jurij Łušćanski, Pětš Šurman, foto Ludwig Sachsa*

Dodawk

Knižne wudaća (z wobdźělenjom MS) – chronologisce rjadowane

MAHLING, Jan / VÖLKEL, Martin 1991: Die Sorben in Deutschland. Budyšin: Maćica Serbska.

PERNAK, Měto (wud.) 1994: Das Spreewalddorf Raddusch = Stara serbska wjas Raduš. Bautzen; Maśica Serbska.

MAHLING, Jan / VÖLKEL, Martin / SIATKOWSKA, Ewa / MARCINIAK, Stanisław 1994: Łużyczanie. Słowiański naród w Niemczech. Budyšin; Waršawa: Maćica Serbska a Pólska akademija wědomosćow.

PERNAK, Měto (wud.) 1995: Fryco Fobo. Źo sy ty, droga mojog' luda? Serbske basnje Barliń: Ze swojim nakładom (Maśica Serbska).

PERNAK, Měto (wud.) 1996: 650 Jahre Jänschwalde = 650 lět Janšojce. Bautzen; Maśica Serbska.

VÖLKEL, Měrćin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. 150 lět Maćicy Serbskeje. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.

PERNAK, Měto (wud.) 1997: Wylem Neumann-Debsčański. Wubraśe jogo žełow. Barliń: Ze swojim nakładom (Maśica Serbska).

PERNAK, Měto (wud.) 1997: Swěžeński spis k cesći Jana Bjedricha Fryca (1747–1819) – farař w Gołkojcach a Gołbinje (1778–1819) a pśestajař Starego Testamenta do serbskeje rěcy pśi goźbje jogo 250. narodnego dnja. Barliń: Maśica Serbska.

PERNAK, Měto (wud.) 1998: Mjertyn Moń (1848–1905). Ze žywjenja a statkowanja serbskego wuconego pśi goźbje jogo 150. narodnego dnja. Barliń: Ze swojim nakładom (Maśica Serbska).

PERNAK, Měto (wud.) 1998: Jan Bjedrich Tešnař (1829–1898) – Z jogo žywjenja. Barliń: Ze swojim nakładom (Maśica Serbska).

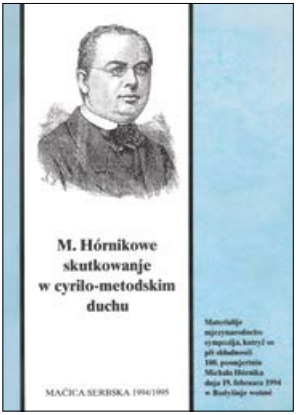

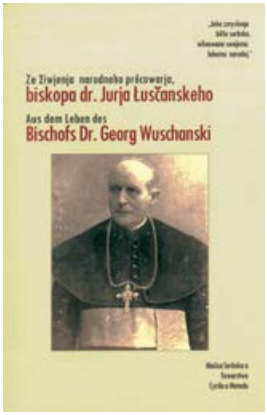

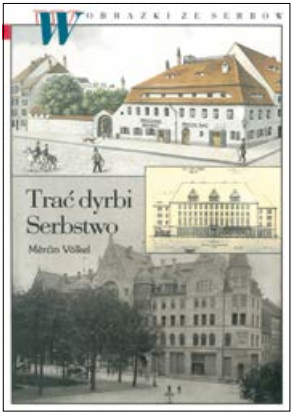

PERNAK, Měto (wud.) 2001: Jan Kito Post (1811–1897). Kantor a ceptar w Bórkowach. Z jogo žyweńa a statkowańa psi goźbe jogo 190. narodnego dńa. = Johann Christioan Post (1811–1887). Kantor und Lehrer in Burg. Aus seinem Leben und Wirken anläßlich seines 190. Geburtstages. Barliń: Maśica Serbska.

WEDEGÄRTNER, Elfriede 2001: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte, Teil 1: Die sorbische Stenografie im 19. Jahrhundert. Bayreuth; Bautzen: Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung und Maćica Serbska (= Schriftenreihe der Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung; 10).

Maćica Serbska / Towarstwo Cyrila a Methoda (wud.) 2002: »Smědźach za swój serbski narod też ćerpjeć«. Ze žiwjenja serbskeho fararja a narodneho prócowarja Jana Cyža-Hajničanskeho, 1883–1948. Budyšin: Maćica Serbska.

WEDEGÄRTNER, Elfriede 2003: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte. Teil 2: Die sorbische Stenografie im 20. Jahrhundert. Bayreuth; Bautzen / Budyšin: Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung; Maćica Serbska (= Schriftenreihe der Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung; 11).

PERNAK, Měto (wud.) 2004: Wendisch-deutscher Liederabend zu Ehren des Spreewaldfreundes und wendischen / niedersorbischen Dichters Georg Sauerwein (1831–1904) anläßlich seines 100. Todestages, mit Kompositionen von Korla Awgust Kocor (1822–1904), Heinrich Jordan, Heinrich Steffen und Juro Mětšk. Maśica Serbska.

NOWAKOJC, Martina / ŠURMAN, Pětš 2010: Maśica Serbska – 130 lět. Chośebuz: Serbski muzej (= Serbske drogotki, Sonderausgabe).

KALETA, Petr 2011: Jiří Mudra – K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů. Praha; Budyšin: Společnost přátel Lužice Praha; Maćica Serbska.

TEICHMANN, Doris 2013: Wjelika historija a jaden Wětošojski wósrjeź njeje = Veľká história a rodák z Vetschau uprostred nej = Große Geschichte und ein Vetschauer mittendrin. Johannes Bocatius 1569–1621. Budyšin: Maćica Serbska; Domowina.

Wozjewjene přinoški Maćičnych kolokwijow a sympozijow – chronologisce rjadowane

Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18.1.1992. Budyšin: Maćica Serbska.

Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću 1945–1970. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16.1.1993. Budyšin: Maćica Serbska.

VÖLKEL, Měrćin (red.) 1994/95: M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskim duchu. Materialije mjezynarodneho sympozija, kotryž so při składnosći 100. posmjertnin Michała Hórnika dnja 19. februara 1994 w Budyšinje wotmě. Budyšin: Maćica Serbska, Serbski institut.

SIATKOWSKA, Ewa (red.) 1996: Sprawy łużyckie w ich słowjanskich kontekstach. Materiały z sesji młodych sorabistow. Warszawa: Maćica Serbska, Instytut Filologii Słowiański UW.

Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Serbja w času nacionalsocializma« dnja 24.2.1996, w: Rozhlad 1996, 46/7–8, str. 241–282.

Přinoški składnostnje 150lětneho jubileja MS 1997, w: Rozhlad 1997, 47/3, str. 81–98.

Přinoški mjezynarodneje konferency składnostnje 150lětneho jubileja MS dnja 5.4.1997, w: Rozhlad 1997, 47/7–8, str. 241–276

Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Narodne położenje Serbow něhdy a dźensa (1945–1998)« dnja 7.2.1998, w: Rozhlad 1998, 48/7–8, str. 241–282.

Psinoski Mašicneje konference »Mejstarje serbskeje rěcy w 400 lětach«, w: Rozhlad 1998, 48/7–8, b. 286–290; 48711, b. 409–414; Rozhlad 1999, 49/2, b. 57–62; 49/5, b. 189–192; 49/9, b. 322–328.

Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije serbska rěč »Serbska rěč w serbsko-němskich swójbach« dnja 16. 1. 1999, w: Rozhlad 1999, 49/6, str. 218–229.
Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Statne spěchowanje Serbow w Němskej« dnja 20. 3. 1999, w: Rozhlad 1999, 49/7–8, str. 257–290.
Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Přewrót w Serbach 1989/90« dnja 8. 2. 2000, w: Rozhlad 2000, 50/7–8, str. 241–282.
ČORNAKEC, Jěwa-Marja (red.) 2000: Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami. Přinoški konferency Serbskeho instituta a Maćicy Serbskeje. Wosebity zešiwk Rozhlada. Budyšin.
Pśinoski kolokwiuma Maśicneje sekcije stawizny »Pšawa za Dolnych Serbow a jich zwopšawdnjenje w Bramborskej« dnja 10. měrca 2001, w: Rozhlad 2001, 51/7–8, b. 241–261.
Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Stawizny a přitomnosć Budyšina« dnja 9. februara 2002, w: Rozhlad 2002, 52/7–8, str. 241–257.
ŁUŠĆANSKI, Jurij (red.) 2003: Ludvík Kuba. Folklorist, spisowaćel a moler. Mjezynarodna konferenca, dokumentacija = Ludvík Kuba. Folklorist, Schriftsteller und Maler. Internationale Konferenz. Dokumentation. Budyšin: Maćica Serbska.
Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »275 lět serbska biblija« 26.–28. 9. 2003, w: Rozhlad 2003, 53/11–12, str. 423–458.
Přinoški swjedźenskeho zarjadowanja MS składnostnje 150. posmjertnych narodnin Arnošta Muki dnja 17. 4. 2004 (a dalše přinoški wo Muce), w: Rozhlad 2004, 54/11–12, str. 402–439.
Přinošk kolokwija Maćičneje sekcije stawizny składnostnje »100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu« dnja 26. 9. 2004, w: Rozhlad 2005, 55/1, str. 2–7.
Maćica Serbska/Towarstwo Cyrila a Methoda (wud.) 2006: Ze žiwjenja narodneho prócowarja, biskopa Jurja Łusčanskeho = Aus dem Leben des Bischofs Dr. Georg Wuschanski. Budyšin: Maćica Serbska.
Přinoški kolokwija MS, Serbskeho instituta a Domowiny składnostnje 100. posmjertnych narodnin Pawoła Neda 30. 10.–1. 11. 2008, w: Rozhlad 2009, 59/2–3, str. 41–97.
PJECH, Edmund/KELLEROWA, Ines (wud.) 2014: 100 lět Domowina (1912–2012). Konferenca Serbskeho instituta w kooperaciji z Maćicu Serbskej a Domowinu 28.–29. 9. 2012. Budyšin: Serbski institut (= Mały rjad Serbskeho instituta; 19).
MALINKOWA, Trudla (wud.) 2014: Jan Kilian (1811–1884). Pastor, Poet, Emigrant. Sammelband der internationalen Konferenz zum 200. Geburtstag des lutherischen Geistlichen, 23.–24. September 2011. Bautzen: Serbski institut (= Schriftenreihe des Sorbischen Instituts; 58).
MALINKOWA, Trudla: Jan Arnošt Smoler a jeho swójba. Přinošk awtorki na swjedźenskej akademiji k česći Jana Arnošta Smolerja , 5. 3. 2016, w: Rozhlad 2016, 65/5, str. 10–15.
Přinoški sympozija MS a Serbskeho instituta składnostnje jubilejneho lěta Handrija Zejlerja a Korle Awgusta Kocora dnja 13. 10. 2022, w: Rozhlad 2023, 72/3, str. 6–34, 72/4, str. 6–15.

Dr. Theresa JACOBSOWA je městopředsydka Maćičneje sekcije ludowěda/muzejownistwo. Jako wědomostna sobudźěłaćerka kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje zaběra so z wuwićom kulturneho a kreatiwneho sektora pola Serbow.

Prof. dr. Petr KALETA je sobustaw MS, stawiznar a slawist. Tuchwilu je profesor na Techniskej uniwersiće w Liberecu (Češka), hdźež so też ze stawiznami a kulturu Serbow zaběra.

Dr. Fabian KAULFÜRST jo powědař Dolnoserbskeje a członk Górnoserbskeje rěcneje komisije psi MS. Ako wědomnostny sobuźěłaśeŕ rěcywědnego wótrěda Serbskego instituta (wót 2024 jo jogo wjednik) zaběra se z leksikografiju, frazeologiju, korpusoweju linguistiku, historiskeju rěcywědu, dialektologiju, frazeologiju a fonetiku/fonologiju (wósebnje za dolnoserbšćinu). 2021 jo se jomu pósćiło Spěchowańske myto Ćišinskego.

Dr. Ines KELLEROWA je městopředsydka MS a předsydka Maćičneje sekcije ludowěda/muzejownistwo. Jako wědomostna sobudźěłaćerka kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje zaběra so ze serbskej kulturu a kulturnym herbstwom pola Serbow.

Jurij ŁUŠĆANSKI bě człon Maćičneho předsydstwa wot 1991 do 2020, wot 1991 do 2016 nawjedowaše Maćičnu sekciju literatura, wumělstwo a wukraj. Wot 2016 do 2020 bě předsyda MS a wot lěta 2007 do 2020 bě hłowny zamołwity za wudźeržowanje Maćičnych stykow do słowjanskeho wukraja. Wot 1991 do 2011 dźěłaše pola Domowiny, spočatnje jako referent za zjawnostne dźěło a potom jako referent za kulturu a wukraj. 2023 spožči so jemu Myto Ćišinskeho.

Dr. habil. Hartmut S. LEIPNER jo członk psedsedarstwa Maśice Serbskeje. Wón jo fyzikaŕ a nawjedujo Interdisciplinarny centrum materialowego slěźenja na Uniwersiśe Mjertyna Luthera w Halle nad Solawu.

Prof. dr. habil. Tadeusz LEWASZKIEWICZ, emeritowany profesor w Instituće Pólskeje Filologije Uniwersity Adama Mickiewicza w Poznanju, je człon MS a načolny redaktor časopisa Slavia Occidentalis. Linguistica. We wobłuku swojeje fachoweje discipliny zaběra so wosebje z polonistiskim a sorabistiskim rěčespytom kaž też z wubranymi aspektami wšosłowjanskeho rěčespyta.

Jan MALINK bě 1990/91 na wožiwjenju MS wobdźěleny a přisłušeše jeje nachwilnemu předsydstwu. Wot 2008 do 2016 bě předsyda MS. Wón skutkowaše wot 1983 jako farar w Hrodźišću a wot lěta 1994 w Budyšinje. Wot 2003 do 2020 bě serbski superintendent. 2021 spožči so jemu Myto Ćišinskeho.

Dr. Lubina MALINKOWA je městopředsydka sekcije stawizny MS. Wona je wědomostna sobudźěłaćerka kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje a na Instituće za sorabistiku w Lipsku. Hłownje zaběra so z cyrkwinskimi stawiznami a stawiznami pobožnosće w Serbach.

Trudla MALINKOWA dźěłaše wot 1991 do 2008 w předsydstwje MS sobu. Wot 1991 do 1995 a wot 2008 do 2023 bě předsydka stawizniskeje sekcije MS. Zdobom bě wot 2008 do 2023 předsydka pomnikoweho wuběrka MS. Jako wědomostna sobudźěłaćerka Serbskeho instituta slědźeše wo stawiznach wupućowanja Serbow do zamórskich krajow a wo serbskich kulturnych pomnikach. 2016 spožči so jej Myto Domowiny, 2021 Myto Ćišinskeho a 2023 čestne członstwo w MS.

Prof. dr. Roland MARTI jo członk MS. Wón jo profesor slawistiki na wuměńku a se zajmujo za wšykne aspekty serbšćiny, wósebnje dolnoserbskeje rěcy a literatury.

Měto NOWAK jo członk MS a nosaŕ Maśicnego myta Arnošta Muki 2013. Wón jo wědomnostny sobuźěłaśeŕ wótźělenja za regionalne wuwiše a mjeńšynowy šćit w Serbskem instituśe w Chóśebuzu a zaběrajo se z rěcneju politiku.

Prof. dr. habil. Piotr PAŁYS, sobustaw MS, je stawiznar a wotrjadnik w Śleskim instituće w Opolu a předsyda Pólsko-serbskeho towarstwa Pro Lusatia. Zaběra so ze stawiznami serbskeho luda.

Dr. Edmund PJECH je sobustaw stawizniskeje sekcije MS a bě jeje předsyda wot 2002 hač do 2008. Jako wědomostny sobudźěłaćer kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje zaběra so ze stawiznami serbskeho šulstwa, z cyrkwinskej politiku napřećo Serbam kaž tež ze socialnymi stawiznami w Hornjej a Delnjej Łužicy.

Dr. Anja POHONČOWA bě wot 1994 do 2012 członka Delnjoserbskeje rěčneje komisije a nawjedowaše wot 1998 do 2001 Maćičnu sekciju »Serbska rěč«. Wot lěta 1999 je członka Hornjoserbskeje rěčneje komisije. Wot lěta 2008 skutkuje w předsydstwje MS, bě wot 2016 do 2020 městopředsydka a je wot lěta 2020 předsydka MS. Jako wědomostna sobudźěłaćerka rěčespytneho wotrjada w Serbskim instituće zaběra so wosebje z leksikologiju a leksikografiju hornjoserbšćiny.

Měrko ŠOŁTA je nawoda Maćičneje hudźbneje sekcije wot lěta 2000. Wot lěta 1997 skutkuje jako swobodny nakładnik a wudawar muzikalijow kaž tež jako swobodny publicist.

Dr. Pětš ŠURMAN jo wót lěta 2006 psedsedaŕ Maśice Serbskeje a cłonk cełkownego psedsedaŕstwa towaristwa. Ako historikaŕ w kulturnowědomnostnem wótrěźe Serbskego instituta w Chóśebuzu zaběra se z historiju Dolneje Łužyce 19. a wósebnje 20. stoleśa. 2023 jo se jomu póśćiło Myto Domowiny.

Dr. habil. Sonja WÖLKOWA je tuchwilu jako wuměnkarka předsydka Hornjoserbskeje rěčneje komisije. 1997 do 2022 zaběraše so jako wědomostna sobudźełaćerka rěčespytneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje mjez druhim z hornjoserbskej frazeologiju, dialektologiju a rěčnymi stawiznami kaž tež z formalizowanjom hornjoserbskeje gramatiki.

Kleine Reihe bisher:
www.serbski-institut.de/os/publikacije

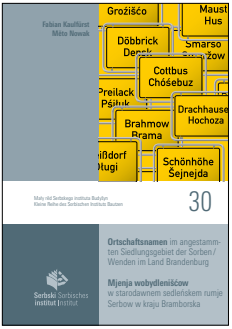

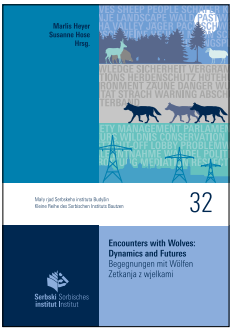

Maćica Serbska, założena w Lěće 1847 w Budyšinje, je najstarše serbske towarstwo z bohatymi stawiznami. Ze swojim wobnowjenjom po politiskim přewróće 1989/90 staji sej mjez druhim nadawk, wědomostnu zaběru ze stawiznami, rěču a kulturu Serbow spěchować a sorabistisku wědu šěrić.
Na mjezynarodnej konferency »WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŚ« 25. a 26. nowembra 2022 składnostnje 175. róčnicy dozałoženja Maćicy Serbskeje wěnowachu so referentki a referenća z tu- a wukraja wosebje wožiwjenju a skutkowanju towarstwa tutoho časa. Předležacy zběrnik dokumentuje wobšěrne skutkowanje Maćicy Serbskeje w zašłych 30 lětach a wudospołnja z tym w Lěće 1997 wudatu knižku »Trać dyrbi Serbstwo« wo staršich stawiznach towarstwa.

ISBN 978-3-948166-88-5